

ПРОСТОРНИ ПЛАН ПОДРУЧЈА ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ ПАРКА ПРИРОДЕ “ГОЛИЈА”

I. ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ.....	8
1. Увод.....	8
2. ГРАНИЦЕ ЦЕЛИНА И ПОДЦЕЛИНА ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ	8
2.1. Граница Просторног плана.....	9
2.2. Граница Парка природе	9
2.3. Граница Резервата биосфере	10
2.4. Функционално окружење	11
2.5. Биланси површина.....	11
3. ОБАВЕЗЕ, УСЛОВИ И СМЕРНИЦЕ ИЗ ПЛАНОВА ВИШЕГА РЕДА.....	12
4. КАРАКТЕРИСТИКЕ И ОЦЕНА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА	15
4.1. Положај и регионални аспекти развоја планског подручја.....	15
4.2. Природна и културно-историјска баштина.....	16
4.2.1. Природне вредности.....	17
4.2.2. Културно-историјске вредности	18
4.3. Основне природне карактеристике и ресурси	18
4.3.1. Рљеф.....	18
4.3.2. Геолошке карактеристике и минералне сировине	19
4.3.3. Хидрогеолошке и хидролошке карактеристике	19
4.3.4. Инжењерскогеолошке карактеристике	20
4.3.5. Климатске карактеристике	20
4.3.6. Земљиште	20
4.3.7. Вегетација, флора и фауна.....	21
4.4. Привредне делатности	21
4.4.1. Шумарство	21
4.4.2. Пољопривреда.....	22
4.4.3. Ловство	23
4.4.4. Риболовство	23
4.4.5. Рударство и минералне сировине	24
4.4.6. Водопривреда и хидроенергетика.....	24
4.4.7. Туризам.....	25
4.4.8. Остале делатности	26
4.5. Становништво.....	27
4.6. Мрежа насеља	27
4.6.1. Функционална диференцијација насеља.....	28
4.6.2. Опремљеност објектима јавних служби.....	28
4.6.3. Изграђени фонд	29
4.7. Саобраћај.....	30
4.7.1. Путна мрежа и друмски саобраћај.....	30
4.7.2. Железница	31
4.7.3. Остали видови саобраћаја.....	31
4.8. Инфраструктурни системи	31
4.8.1. Водопривреда и хидроенергетика.....	31
4.8.2. Електроенергетска мрежа	32

4.8.3. ТТ мрежа	33
4.8.4. Мобилна телефонија и мрежа TV и FM репетитора	33
4.8.5. Топлификација.....	33
4.9. Животна средина	34
5. ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ПОДРУЧЈА ПРОСТОРНОГ ПЛАНА	35
5.1. Потенцијали	35
5.2. Ограничења и конфликти	36
5.3. Закључна оцена.....	37
II. ЦИЉЕВИ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА	37
1. ОПШТИ ЦИЉЕВИ ЗАШТИТЕ, РАЗВОЈА И УРЕЂЕЊА	37
2. ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ	39
3. ЦИЉЕВИ ПО ПОЈЕДИНИМ ОБЛАСТИМА	40
3.1. Циљеви заштите природних и културно-историјских вредности и животне средине	40
3.1.1. Заштита предела	41
3.1.2. Заштита природне баштине	41
3.1.3. Заштита културно-историјске баштине.....	42
3.1.4. Заштита животне средине.....	42
3.2. Циљеви демографског развоја	43
3.3. Циљеви просторног развоја.....	43
3.3.1. Мрежа насеља	43
3.3.2. Јавне службе.....	44
3.3.3. Саобраћајно-транспортни систем	44
3.3.4. Рекреативна инфраструктура	45
3.3.5. Електроенергетска инфраструктура	45
3.3.6. Телекомуникациона инфраструктура.....	46
3.3.7. Водоснабдевање и каналисање отпадних вода.....	46
3.3.8. Топлификација.....	46
3.3.9. Управљање отпадом.....	47
3.4. Циљеви привредног развоја	47
3.4.1. Шумарство	47
3.4.2. Пољопривреда.....	48
3.4.3. Ловство	48
3.4.4. Риболовство	49
3.4.5. Рударство и минералне сировине	49
3.4.6. Водопривреда и хидроенергетика.....	49
3.4.7. Туризам.....	50
III. ПРАВИЛА КОРИШЋЕЊА, УРЕЂЕЊА И ЗАШТИТЕ ПЛАНСКОГ ПОДРУЧЈА...51	
1. ОСНОВНИ КРИТЕРИЈУМИ И ПАРАМЕТРИ ПРОСТОРНО-ФУНКЦИОНАЛНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ, КОРИШЋЕЊА И ЗАШТИТЕ РЕСУРСА.....	51
1.1. Зонирање подручја према утврђеним режимима	51
1.2. Намена површина са билансима планираних намена и садржаја.....	52
1.2.1. Парк природе	53
1.2.2. Подручје Просторног плана	53
1.3. Становништво.....	54

2. ОПШТА ПРАВИЛА РАЗВОЈА, ЗАШТИТЕ, УРЕЂЕЊА И КОРИШЋЕЊА ПОДРУЧЈА	55
3. ПРАВИЛА ЗАШТИТЕ, УРЕЂЕЊА И КОРИШЋЕЊА ПОСЕБНИХ ПРИРОДНИХ И КУЛТУРНИХ ВРЕДНОСТИ.....	56
3.1. Природне вредности	57
3.1.1. Зоне I степена заштите.....	57
3.1.2. Зоне II степена заштите.....	58
3.1.3. Зона III степена заштите	62
3.1.4. Заштитна зона Парка природе.....	63
3.2. Културно-историјске вредности	63
3.2.1. Концепт заштите.....	63
3.2.2. Правила и мере заштите и ревитализације културних добара.....	65
3.3. Заштита предела	68
3.3.1. Концепт заштите.....	68
3.3.2. Правила и мере заштите, неге, уређења и коришћења	69
3.3.3. Комплекс биотопа отворених подручја са појединачним дрвећем и шумарцима....	70
3.3.4. Комплекс биотопа отворених подручја на сувим стаништима	70
3.3.5. Комплекс биотопа ливада и пашњака	71
3.3.6. Комплекси биотопа њива.....	71
3.3.7. Комплекси биотопа стајаћих вода и тресава	71
3.3.8. Комплекси биотопа текућих вода.....	72
3.3.9. Комплекси биотопа насеља.....	72
3.3.10. Мере санације и рекултивације деградираног земљишта	73
4. РАЗВОЈ И УРЕЂЕЊЕ МРЕЖЕ НАСЕЉА И РУРАЛНИХ ПОДРУЧЈА	73
4.1. Концепт развоја	73
4.2. Правила развоја	77
4.3. Изградња објеката на подручју Просторног плана	78
4.4. Општа правила грађења.....	79
4.5. Изградња туристичких објеката.....	80
4.6. Изградња привредних објеката	81
4.7. Изградња објеката у функцији Парка природе.....	82
5. РАЗВОЈ ЈАВНИХ СЛУЖБИ.....	82
5.1. Коцепт развоја	82
5.2. Правила грађења.....	84
6. ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ, РАЗМЕШТАЈ И КОРИШЋЕЊЕ САОБРАЋАЈНИХ СИСТЕМА.....	85
6.1. Друмски саобраћај.....	85
6.1.1. Путна мрежа.....	85
6.1.1.1. Магистрални путеви.....	85
6.1.1.2. Регионални путеви.....	86
6.1.1.3. Локални путеви.....	86
6.1.2. Излетничке стазе	87
6.1.3. Паркиралишта и аутокампови.....	88
6.1.4. Саобраћајни објекти и пратећи путни објекти	89
6.1.5. Јавни превоз путника	89
6.2. Железнички саобраћај.....	89

6.3. Ваздушни саобраћај	90
6.4. Мрежа и центри интегралног транспорта	90
6.5. Правила развоја и коришћења елемената саобраћајно-транспортног система	90
7. ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ, РАЗМЕШТАЈ И КОРИШЋЕЊЕ ТЕХНИЧКИХ ИНФРАСТРУКТУРНИХ И КОМУНАЛНИХ СИСТЕМА	93
7.1. Водоснабдевање и канализација отпадних вода	93
7.1.1. Просторни развој	93
7.1.2. Правила развоја и коришћења	94
7.2. Електроенергетска инфраструктура	95
7.2.1. Просторни развој	95
7.2.2. Правила развоја и коришћења електроенергетске инфраструктуре	97
7.3. Телекомуникациона инфраструктура	99
7.3.1. Просторни развој телекомуникационе инфраструктуре	99
7.3.2. Правила развоја и коришћења	100
7.4. Обновљиви енергетски извори	101
7.4.1. Концепт развоја	101
7.4.2. Правила развоја и коришћења	101
7.5. Топлификација	102
7.6. Третман отпада	103
7.6.1. Концепт развоја	103
7.6.2. Правила развоја и коришћења	103
7.7. Гробља	105
8. ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ И РАЗМЕШТАЈ ПРИВРЕДНИХ АКТИВНОСТИ	105
8.1. Шумарство	105
8.1.1. Концепт развоја	105
8.1.2. Правила и мере заштите, развоја и унапређења	108
8.2. Пољопривреда	111
8.2.1. Концепт развоја	111
8.2.2. Правила и мере заштите, развоја и унапређења	112
8.3. Ловство	113
8.3.1. Правила и мере заштите, развоја и унапређења	114
8.4. Риболовство	115
8.4.1. Концепт развоја	115
8.4.2. Правила и мере заштите, развоја и унапређења	115
8.5. Рударство и минералне сировине	115
8.5.1. Концепт развоја	115
8.5.2. Правила и мере заштите, развоја и унапређења	116
8.6. Водопривреда и хидротехника	117
8.6.1. Концепт развоја	117
8.6.2. Правила и мере заштите, развоја и унапређења	118
8.7. Просторни развој и размештај туризма, спортско-рекреативних и забавних активности	119
8.7.1. Концепт развоја туризма	119
8.7.2. Туристичко структурисање Голије и развој производа	120

8.7.3. Планирани видови туристичких програма, производа, активности – видови туризма	121
8.7.4. Просторна организованост туризма – туристички простори – размештај туристичких капацитета.....	125
8.7.5. Концепт најбоље употребе планинског ризорта Голија	126
8.7.6. Правила за врсте и категорије смештајних капацитета и објеката.....	129
8.7.7. Планирани видови спортско-рекреативних и забавних активности	132
9. ЖИВОТНА СРЕДИНА.....	134
9.1. Заштита и очување квалитета ваздуха	135
9.2. Заштита и очување квалитета вода.....	135
9.3. Заштита земљишта	139
10. ЗАШТИТА, КОРИШЋЕЊЕ И УРЕЂЕЊЕ ПРОСТОРА ОД ИНТЕРЕСА ЗА ОДБРАНУ ЗЕМЉЕ, ЗАШТИТУ ОД РАТНИХ РАЗАРАЊА И ЗАШТИТУ ОД ЕЛЕМЕНТАРНИХ НЕПОГОДА.....	139
10.1. ЗАШТИТА СТАНОВНИШТВА И МАТЕРИЈАЛНИХ ДОБАРА У СЛУЧАЈУ НЕПОСРЕДНЕ РАТНЕ ОПАСНОСТИ И У РАТУ	140
10.2. Заштита од земљотреса.....	140
10.3. Заштита од поплава	141
10.4. Заштита од пожара	141
10.5. Заштита од клизишта	141
10.6. Заштита од биљних и животињских штеточина	141
IV. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ПРОСТОРНОГ ПЛАНА.....	142
1. ЛИСТА ПРИОРИТЕТНИХ АКТИВНОСТИ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ ПРОСТОРНОГ ПЛАНА.....	142
1.1. Активности и развојни програми од општег значаја и интереса.....	142
1.2. Активности и развојни програми презентације вредности Голије и стварања основа за дугорочну реализацију научно-истраживачких и образовно-васпитних програма .	142
1.3. Активности и развојни програми заштите и уређења природних вредности	143
1.4. Активности и развојни програми заштите и уређења непокретних културних добара	143
1.5. Активности и развојни програми археолошких и етнографских истраживања	143
1.6. Активности и развојни програми у заштити животне средине	143
1.7. Активности и развојни програми на заштити, уређењу и унапређењу шума	144
1.8. Активности и развојни програми за развој ловства.....	144
1.9. Активности и развојни програми за развој риболовства.....	144
1.10. Активности и развојни програми за развој пољопривреде	145
1.11. Активности и програми за развој туризма.....	145
1.12. Активности и развојни програми у водопривреди	147
1.13. Активности и приоритетни развојни програми у саобраћају	147
1.14. Активности и приоритетни развојни програми у области електроенергетске инфраструктуре	149
1.15. Активности и приоритетни развојни програми у области телекомуникација	150

1.16. Активности и приоритетни програми у развоју и уређењу мрежа насеља и организацији јавних служби	151
2. Учесници у имплементацији Просторног плана	151
2.1. Управљање	151
2.2. Учесници	153
2.3. Финансирање	155
3. МЕРЕ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ ПРОСТОРНОГ ПЛАНА	157
3.1. Мере економске/финансијске политике.....	157
3.1. Нормативне мере и инструменти.....	158
2. ПРОЦЕНА ЕКОНОМСКЕ ОПРАВДАНОСТИ И СОЦИЈАЛНЕ ПРИХВАТЉИВОСТИ ПРОСТОРНОГ ПЛАНА	159

ПРОСТОРНИ ПЛАН ПОДРУЧЈА ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ ПАРКА ПРИРОДЕ ГОЛИЈА*

I. ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ

1. Увод

Просторни план подручја посебне намене Парка природе Голија (у даљем тексту: Просторни план) је дугорочни плански документ који се доноси за временски хоризонт до 2021. године. Концепт развоја подручја Просторног плана базира се на принципима интегралног приступа простору (економска, социјална и еколошка компонента), односно на принципима одрживог развоја.

Просторни план је урађен у складу са одредбама Закона о планирању и изградњи („Службени гласник РС”, бр. 47/03 и 34/06), Закона о Просторном плану Републике Србије („Службени гласник РС”, број 13/96), као и Одлуком о изради Просторног плана подручја посебне намене Парка природе Голија („Службени гласник РС”, број 91/02), а на основу усвојеног Програма израде Просторног плана подручја посебне намене Парка природе Голија (Завод за просторно планирање и урбанизам Министарства урбанизма и грађевина, 2002. године).

У Просторном плану преузете су обавезе које проистичу из Уредбе о заштити Парка природе Голија („Службени гласник РС”, број 45/01), као и пропозиција из међународних документа који се односе на Резерват биосфере Голија-Студеница проглашен Актом Интернационалног координационог савета Човек и биосфера (Man and the Biosphere - MAB) програма Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - UNESCO) 2001. године, који се налази у границама Парка природе Голија.

Просторни план садржи: текстуелни део који обухвата полазне основе, циљеве просторног развоја, правила коришћења, уређења и заштите планског подручја и имплементацију просторног плана; графички део који чине рефералне карте у размери 1:50 000 (оригинална размера 1:25 000), и то: 1) Природни ресурси, заштита животне средине и природних и културних добара, 2) План саобраћајне инфраструктуре са мрежом насеља и јавних служби, 3) План електроенергетске и телекомуникационе инфраструктуре, 4) План намена површина са зонама заштите.

Аналитичко-документациона основа Просторног плана садржи: студије и експертизе са графичким прилозима у размери 1:100 000 (оригинална размера 1:25 000); Стратегију заштите и развоја Парка природе Голија; Извештај о Стратешкој процени утицаја Просторног плана подручја посебне намене Парка природе Голија на животну средину; Студију заштите Парка природе „Голија”, Мастер план туризма за подручје Голије са пословним планом; као и другу документацију која је основ за израду Просторног плана.

2. Границе целина и подцелина посебне намене

Границама Просторног плана обухваћени су:

- Парк природе Голија (у даљем тексту: Парк природе) проглашен Уредбом о заштити Парка природе Голија („Службени гласник РС”, бр. 45/01 - у даљем тексту: Уредба);
- Резерват биосфере Голија-Студеница (у даљем тексту: Резерват биосфере) проглашен Актом Интернационалног координационог савета МAB програма UNESCO-а (2001.) који се у целини налази у оквиру граница Парка природе;
- Заштитна зона која обухвата остале делове катастарских општина (у даљем тексту: КО) које су делимично захваћене границама Парка природе.

* "Службени гласник Републике Србије", бр. 16/09

Шире подручје, контактна зона, која је била предмет истраживања у Аналитичко-документационој основи Просторног плана (у даљем тексту: Документациона основа), није обухваћена регулативом Просторног плана, али предлози и сугестије дати у Просторном плану треба да буду узети у обзир при изради просторних планова општина и урбанистичких планова функционално зависних насеља како би се обезбедила развојна и функционална интеграција ширег подручја.

2.1. Граница Просторног плана

Граница Просторног плана поклапа се са спољним границама целих КО, наведених по управним окрузима, градовима и општинама:

- Моравички управни округ:
Општина Ивањица (15 КО): *Брусник, Вионица, Врмбаје, Вучак, Глеђица, Градац, Дајићи, Добри до, Коритник, Куманица, Чечина, Ерчеге, Братљево, Медовине, Смиљевац*;
- Рашки управни округ:
Град Краљево (12 КО): *Брезова, Бзовик, Врх, Долац, Дразиниће, Милиће, Уиће, Река, Рудно, Засад, Орља глава, Савово*;
Општина Рашка (5 КО): *Биниће, Боровиће, Градац, Крушевица, Плешин*;
Град Нови Пазар (5 КО): *Драмиће, Кузмичево, Мухово, Раст, Радаљица*;
- Златиборски управни округ:
Општина Сјеница (1 КО): *Шаре*.

Просторним планом је обухваћено 38 целих КО, односно 46 насеља (по статистици), са укупном површином од 93.866 ha (938.66 km²).

Подручјем истраживања је обухваћено укупно 49 КО, односно 64 насеља на територији два града и три општине, у три управна округа, са површином од 115.756,00 ha (1157,56 km²).

Истраживањем су обухваћене следеће КО изван граница Просторног плана:

- Општина Ивањица (6 КО): *Васиљевићи, Комадине, Косовица, Мана, Ровине и Рокци*,
- Град Краљево (3 КО): *Баково, Мланча и Тадење и*
- Општина Сјеница (2 КО): *Брњица и Дуга Пољана*.

Поред наведених насеља од значаја за развој подручја јесу и насеља Трнава (општина Рашка), Шароње и Беле воде (град Нови Пазар).

Границе подручја посебне намене, Парка природе, Резервата биосфере и зона заштите приказане су на ситуационим и топографским картама у размери 1:100 000 и 1:50 000: Чачак 3 / 4 (529-3), Чачак 4 / 3,4 (529-4), Краљево 3 / 3 (530-3), Сјеница 1 / 1,2,3,4 (579-1), Сјеница 2 / 1,2,3,4 (579-2), Нови Пазар 1 / 1,2,3 (580-1), Сјеница 3 / 2 (579-3) и Сјеница 4 / 1,2 (579-4).

2.2. Граница Парка природе

Граница Парка природе обухвата делове територија два града и три општине и то:

- Општина Ивањица (11 целих КО и делови 4 КО): целе: *Брусник, Вионица, Врмбаје, Вучак, Глеђица, Градац, Дајићи, Добри до, Коритник, Куманица, Чечина*, и делови: *Ерчеге Братљево, Медовине, Смиљевац*;
- Град Краљево (8 целих КО и делови 4 КО): целе: *Брезова, Бзовик, Врх, Долац, Дразиниће, Милиће, Река, Рудно* и делови: *Савово, Орља глава, Уиће, Засад*;
- Општина Рашка (5 КО): целе: *Биниће, Боровиће, Градац, Крушевица, Плешин*;
- Град Нови Пазар (5 КО): целе: *Драмиће, Кузмичево, Мухово, Раст, Радаљица*;
- Општина Сјеница (1 КО): цела: *Шаре*.

Парком природе је обухваћено, према Уредби, 30 целих и делови 8 КО (укупно 38 КО) са укупно површином од 75.183 ha (751,83 km²).

Граница Парка природе утврђена је Уредбом са следећим описом граница:

„Граница природног доба почиње од тачке у којој се додирују КО Тадење (Краљево), КО Зарево (Рашка) и КО Крушевица (Пашка). Одатле иде на југ спољном границом следећих КО обухватајући их: КО Градац, КО Боровиће, КО Плешин (општина Рашка), КО Драмиће, КО Кузмичево, КО Рас, КО Радаљица, КО Мухово (општина Нови Пазар), КО Шаре (општина Сјеница), наставља даље границом КО Медовине (општина Ивањица), до раскрснице локалних путева (725 m југозападно од тригонометра Куњеж 1.469 m н.в). Од те тачке граница природног добра наставља на север источном границом локалног пута, пресецајући тако КО Медовине све до границе са КО Ерчеге. Граница даље наставља источним ободом овог пута ка северу све до узвишења Клик (тригонометар 1.284). Одатле граница наставља ка северу секући КО Ерчеге, такође источним ободом поменутог пута, до Тодорове косе, одакле вододелницом узвишења долази до тригонометра 1.329 и коте 1.371. Одатле иде вододелницом до Карађорђевог шанца (тригонометар 1.389), Црног камена (кота 1.199), преко Јереминог крша (тригонометар 988) вододелницом до почетка макадамског пута, 275 m југозападно од манастира Ковиље. Даље наставља западном ивицом макадамског пута у правцу североистока до границе КО Глеђице (код тригонометра 1.154), обухвата ову КО њеном западном границом до границе КО Братљево (Бојовско брдо – тригонометар 1.113), сече ову КО тако што иде источним ободом локалног пута до коте 1.085, скреће на североисток до тригонометра 1.157 и до заједничке тачке између КО Братљево, КО Косовица и КО Куманица. Граница природног добра наставља спољном границом следећих КО, обухватајући их истовремено: КО Куманица, КО Добри До, КО Врмбаје, (Ивањица), КО Милиће (Краљево) дуж тока реке Студенице све до ушћа Граићке реке. Одатле сече КО Орља Глава тако што вододелницом иде ка североистоку до Ошљег брда (тригонометар 728) и даље вододелницом до коте 855, изохипсом 850 m н.в. до Бажалских кршева, да би код Бабиног гроба скренула ка северу до Бажалских страна, а одатле до Градине (тригонометар 1.152) и КО Савово, сече ову КО вододелницом преко Белих стена и Савиног дуба до ушћа Савашинице, наставља током Студенице до заштићене околине манастира Студеница, обухвата је у целини и наставља источном границом КО Долац, КО Врх, КО Река, КО Дrajсинуће (Краљево) и КО Крушевица (Рашка) и долази до почетне тачке”.¹

У оквиру наведене границе Уредбом су, текстуално (набрајањем шумских одељења и газдинских јединица) и графички, утврђене површине и границе појединих зона/режима I, II и III степена заштите, а што је преузето, у целини, и у Просторном плану. Пошто је, у међувремену, извршена ревизија шумских основа за територију Парка природе, то је Просторним планом извршено само усаглашавање номенклатуре појединих одељења.

2.3. Граница Резервата биосфере

Резерват биосфере обухвата, већи део територије Парка природе, а који се налази на подручју:

- Општине Ивањица – Моравички управни округ (11 целих КО и делови 4 КО): целе: Брусник, Вионица, Врмбаје, Вучак, Глеђица, Градац, Дајићи, Добри до, Коритник, Куманица, Чечина, и делови: Ерчеге Братљево, Медовине, Смиљевац;
- Града Краљево – Рашки управни округ (8 целих КО и делови 4 КО): целе: Брзова, Бзовик, Врх, Долац, Дrajсинуће, Милиће, Река, Рудно и делови: Савово, Орља глава, Уиће, Засад.

Резерватом биосфере обухваћено је 19 целих и делови 8 КО (укупно 27 КО) са површином од 53.804 ha (538,04 km²).

Зонирање по основу заштите природе и режимима заштите у Резервату биосфере идентични су са истим на делу територије Парка природе који је проглашен Резерватом биосфере.

Граница Резервата биосфере утврђује се према следећем опису:

¹ Просторним планом се не прихвата предлог корекција зона и режима заштите на основу предлога радне верзије Просторног плана и договора надлежног Завода за заштиту природе Србије и стараоца, „Србијашума” – пошто није потврђена и формалним усвајањем Измена и допуна наведене Уредбе.

„Граница полази од пресечне тачке границе Парка природе и границе општине Ивањица, затим иде јужном и југоисточном границом општине Ивањица до пресека са јужном границом града Краљево, до тремеће КО Дражиниће, Тадење и Крушевица, одакле прати границу Парка природе, описану у Уредби до почетне тачке”.

Зоне заштите I, II и III степена заштите, као и посебне намене подручја по другим основама (заштита екосистема, културно-историјског наслеђа, изворишта водоснабдевања и др.) детаљно су приказане у тачки 3.0. „Правила коришћења, уређења и заштите планског подручја”.

2.4. Функционално окружење

Према постојећим обавезама из планова вишега реда и решењима Просторног плана Републике Србије (у даљем тексту: ППРС), а у складу са стратешким развојним опредељењима Републике Србије, утврђује се функционално окружење, зона од интереса на развој подручја Голије којом је у целини обухваћена:

- „туристичка регија Ср. 2” (део туристичке зоне „Ср.1” , „Копаоник-Голија”);
- „подручје изузетних природних вредности од посебног националног значаја” које обухвата, поред планинског масива Голије, Чемерна и Радочела и шира подручја манастира Студенице и Сопоћана, као и постојеће и потенцијалне бањске центре;
- „приоритетна зона средњовековног културног наслеђа”, од Сопоћана до Студенице, који се налазе на Листи светске баштине, са препознатим градским туристичким центрима Ивањица и Нови Пазар, и део туристичке регије Сјенице.

Наведено подручје Голије са својим окружењем, иако представља туристичку регију међународног и националног значаја, није обухваћено целовитим јединственим планским документом који би обухватио све наведене вредности и намене. Зато је обавезно просторним плановима општина обезбедити функционалну повезаност подручја Просторног плана са осталим деловима територије обухваћених општина, као и плановима нижег реда који ће се односити на делове подручја.

2.5. Биланси површина

Површине Парка природе и Резервата биосфере наводе се на основу података из Уредбе, а биланси укупних површина Просторног плана, као и структура по појединим наменама утврђују се на основу података општинских служби за катастар непокретности Републичког геодетског завода.

Табела 1. Биланс површина по градовима и општинама у km²

Подручје	Ивањица		Краљево		Рашка		Нови Пазар		Сјеница		Укупно у km ²
	П	%	П	%	П	%	П	%	П	%	
Просторни план	504.76	53.77	229.77	24.48	126.23	13.45	49.26	5.25	28.64	3.05	938.66
Парк природе	431.63	57.45	115.50	15.37	126.23	16.80	49.26	6.56	28.64	3.81	751.26
Резерват биосфере	431.63	78.89	115.50	21.11	-	-	-	-	-	-	547.13

Подручје Просторног плана, површине 938.66 km², обухвата делове територија два града и три општине са следећим учешћем: највеће је учешће дела територије општине Ивањица са 53.77%, двоструко је мањи удео, од 24.48%, дела територије града Краљево, док преостале град/општине учествују са 21.75% у укупној површини Просторног плана, али не и у површини Резервата биосфере.

3. Обавезе, услови и смернице из планова вишега реда

ППРС подручје Голије је уврштено, као високовредни планински регион, у групу развојних приоритета и предвиђена је израда просторног плана подручја посебне намене и то по два основа – као будућег заштићеног природног добра веће површине и као просторно туристичке регије специфичних одлика и развојних потенцијала.

ППРС третира подручје Голије у оквиру неколико сегмената планског акта, а у класификацији туристичких зона и регија Републике Србије простор Голије је сврстан у Средишњу зону првога степене и Туристичку регију са Радочелом, Чемерном, Троглавом, Новим Пазаром, Ивањицом, Новопазарском и Богутовачком бањом, Студеницом, Сопоћанима, Петровом црквом, Ђурђевим стубовима, старим Расом, Дежевом, манастиром Градац и др.

Табела 2. Туристичке зоне и регије – Извод из ППРС

Туристичке зоне			Туристичке регије			Карактеристике зона и регија			
Степен	Ознака	Назив и опис	Подстепен	Ознака	Назив и опис	Ранг	Водеће туристичке активности	Остале туристичке активности	Посебни услови развоја
I	Ср	СРЕДИШЊА ЗОНА – са високопланинским регијама Ср. 1 и Ср. 2, сегментима друмских праваца Е80, Е65, Е771, Е761 и М22, Краљевом, Матарушком Бањом, Пролом, Рибарском и бањом Бањска, Раданом, Соколовицом, Ђавољом вароши, Јастрепцом, долином Ибра, топличком котлином, језерима Ћелије, Селова и Облачинско, Александровцем, Лазарицом, Љубостињом, Каленићем, Жичом, Неупаром, Магличем, Козником и др.	I.2	Ср.2	ГОЛИЈА – са Радочелом, Чемерном, Троглавом, Новим Пазаром, Ивањицом, Новопазарском и Богутовачком бањом, Студеницом, Сопоћанима, Петровом црквом, Ђурђевим стубовима, старим Расом, Дежевом, манастирима Градац и др.	Међународни и национални	Летња рекреација и зимски спортови	Климатске, споменичке, еколошке, ловне, сеоске и др.	

На простору Просторног плана и околине налазе се следећи потенцијали: планине, правци туристичког транзита, бање, целине и добра природне и културне баштине, ловна подручја и села, али се рачуна и на друге тржишно актуелне видове туризма, уз синхронизовану подршку програмима развоја комплементарних активности (пољопривреде са здравствено безбедном храном, шумарства, водопривреде, чисте енергије, саобраћаја, трговине, занатства, комуналних делатности и др.). У оквиру простора доминантно усмереног на тржишни туризам, социјалном политиком биће подржани и одговарајући садржаји социјалног туризма, нарочито за децу и омладину.

Траса постојећег магистралног пута М 21.1 на подручју Голије, ППРС предвиђена је као једна од три варијанте проласка коридора аутопута Е-763, Београд–граница Црне Горе. На делу трасе од Пожеге до границе Црне Горе коридор би пролазио долином реке Моравице, од Куманице до Дуге Пољане, Даљим истраживањима оптималне варијанте дошло је до корекција трасе и коридора, што ће се унети у Просторни план, кроз резервацију простора.

Код железничког саобраћаја планирана је једноколосечна пруга Рашка–Нови Пазар и електрификација постојеће једноколосечне пруге долином Ибра.

Од значаја за простор Голије могу бити следеће локације постојећих и планираних аеродрома: Поникве–Златибор, Лађевци–Прељина, Краљево, Ивањица, Сјеница, Ужице, као средњи и мањи аеродроми оспособљени за прихват и отпрему мањих савремених авиона намењених за пословна и туристичка путовања, као и војни аеродроми који би могли да се користе за цивилни саобраћај.

Подручје се дефинише као сточарско-планински „макрорејон” и главно подручје планинских травњака, са селективним пошумљавањем. ППРС предвиђа коришћење и заштиту шума и шумског земљишта унапређивањем стања, као и селективним пошумљавањем, првенствено на подручјима захваћеним ерозијом.

У просторном моделу мреже центара на територији Републике Србије у 2010. години, Краљево и Нови Пазар ће имати ранг регионалног центра, Сјеница већег градског центра, Ивањица градског центра, а Рашка ранг малог града. Ивањица се налази у функционалном подручју Чачка, Рашка у подручју Краљева, а Сјеница у подручју Новог Пазара.

Развој села и уређење сеоских подручја планирано је селективним заустављањем депопулације; смањивањем разлика у условима живљења између града и села; планским и административним дефинисањем заједнице села и центара заједнице села, због уситњене мреже сеоских насеља; побољшањем саобраћајне повезаности села и града, као и сеоских центара међусобно; побољшањем комуналног стандарда; обезбеђивањем економске сигурности сељака и очувањем и побољшањем еколошких вредности у сеоским насељима.

Код заштите непокретних културних добара, дате су опште планске мере заштите, нарочито у области заштите сеоске архитектуре и амбијената, средњовековних и раних античких утврђења, те археолошких налазишта, са приоритетима израде планских докумената.

ППРС селективно се усмеравају нови производни капацитети у индустријско-градске центре, а мали индустријски капацитети у мање градове, општинске и секундарне центре критично-развојног подручја (недовољно развијена, емиграциона, депопулациона подручја). Потенцијални појас индустријског развоја представља ибарски са индустријским центрима Краљево, Рашка и Нови Пазар.

ППРС није предвиђено коришћење енергетских извора и минералних сировина на подручју Голије, мада се овај простор налази у оквиру једног од истражних простора метала и неметала – што коначно опредељење, уколико се ради о стратешким сировинама и сировинама неопходним за развој подручја, оставља отвореним.

Са становишта заштите животне средине, за подручје су релевантне одредбе ППРС у вези са: заустављањем деградације природне средине, најпре у еколошки највреднијим подручјима; заустављањем ерозије у најугроженијим подручјима; посебно се штити планински појас у који спада и Голија који се резервише као подручје вишеструког значаја, превасходно за рекреативно-туристичке активности, водопривреду (водоснабдевање) и производњу хране, уз примену еколошких стандарда.

Према категоризацији насеља према степену загађености, околине локалитета великих загађивача (Краљево) и средњих загађивача (Нови Пазар) сврстане су у трећу категорију. У четвртој категорији су локалитети малих загађивача и то: Ивањица и Рашка, зоне интензивне пољопривреде, линије магистралних путева и пруга, као и аеродроми. У петој категорији се налазе локалитети са већим оптерећењем простора, углавном туристички комплекси, и места са недовољно контролисаном посетом и коридори локалних путева. У шестој су територије сеоских насеља, подручја са природном деградацијом простора (еродиране површине, клизишта, плавни терени, подручја јаким мразева, и др.). У седму су сврстане територије са ограниченом привредном активношћу: шумске површине са експлоатацијом, ливадско-пашњачка подручја, ловна подручја и паркови природе, а у осму: строги природни резервати, споменици природе и подручја заштићена међународним конвенцијама, неприступачни кањони и стрми одсеци.

Водопривредна основа Републике Србије највећи део обухваћене површине Просторним планом проглашава за заштићено извориште регионалног/републичког значаја (изворишта Студенице, Моравице, Људске реке, и др.), а у циљу одржавања и развоја водног режима у Републици Србији и обезбеђења оптималних техничких, еколошких и других решења за јединствено управљање водама, заштиту од вода, те заштиту и коришћење вода.

Концепција развоја регионалних система водоснабдевања заснива се на изградњи вишенамених акумулација у зонама заштићених изворишта. Студенички подсистем, изградњом акумулације на реци Студеници, на профилу „Препрана”, требало би да учествује у решавању проблема подмиривања водом дефицитарне зоне Шумадије и Поморавља. Просторним планом се резервише простор на потезу од 9,5 km узводно од манастира до близу села Придворица, а до доношења коначне одлуке. Просторним планом резервисаће се и простори предвиђени Водопривредном основом за изградњу и других хидроакумулација, као и простори за изградњу малих акумулација за потребе МХЕ, уколико нису у супротности са режимима заштите.

Током израде Просторног плана усвојено је више стратешких развојних докумената чије поставке су уграђене у овај План, и то: *Стратегија развоја пољопривреде Србије* („Службени гласник РС”, број 78/05), *Национална стратегија управљања отпадом, са програмом приближавања Европској унији* (Закључак Владе 05 број: 353-4070/2003-001 од 4.7.2003. године), *Стратегија развоја енергетике Републике Србије до 2015. године* („Службени гласник РС”, број 44/05) и *Уредба о утврђивању Програма остваривања Стратегије развоја енергетике Републике Србије до 2015. године за период од 2007-2012. године* („Службени гласник РС”, бр 17/07, 73/07), *Стратегија развоја шумарства Републике Србије* („Службени гласник РС”, број 59/06), *Стратегија развоја туризма Републике Србије* („Службени гласник РС”, број 91/06), и др.

Туризам је ранијим планским и другим документима обрађиван на различитим нивоима, са методолошки различитих аспеката и са битно другачијих друштвених, економских и организационих полазишта. Развој туризма је, и тада, сагледаван као један од промотера развоја подручја, уз заштиту природних и културних вредности и развој локалне заједнице на бази промовисања традиционалних вредности.

Након израде Предлога Просторног плана донета је Стратегија развоја туризма Републике Србије са пратећим документима, која третира подручје Голије у оквиру туристичког кластера Југозападна Србија – историја и традиција с руралним задовољствима.

Југозападна Србија, као спој историје и традиције с природним атрактивностима и активностима, представља, према овој стратегији, једну од потенцијално најјачих карика у успостављању туристичког система Републике Србије. Прожета мањим урбаним центрима, руралним, идиличним, пределима, те планинама које чине основ туризма ове регије, Југозападна Србија треба да креира своју будућност кроз упечатљиву културу овог краја, те иновативну понуду здравља и специјалних интереса. Главна идеја под којом ће се Југозападна Србија комерцијализовати и промовисати, односно централни идентитет овог кластера јесте: откривање живота у традицији и природи.

Важна полуга за дугорочни успех у туризму кластера Југозападне Србије јесте урбана рехабилитација прстена градова почев од Ваљева, Ужица, Чачка, Краљева, Крушевца и Крагујевца, као и осталих урбаних насеља, а због подршке развоју туристичких атракција у окружењу. Копаоник, Златибор, Дивчибаре, Врњачка бања, Бања Ковиљача, Тара и Гуча, као традиционалне туристичке микродестинације, и даље ће бити лидери, а ускоро се може очекује улазак на тржиште Голије и неколико обликованих дестинација руралног и бањског туризма који ће се интернационално комерцијализовати. Овај целовити кластер има највећи потенцијал квантитативног раста – уз услов да се на време реше инфраструктурна и друга питања дестинацијског менаџмента.

Мастер план развоја туризма на Голији са пословним планом (фебруар 2008.) антиципира претходне развојне претпоставке, а тежиште пословне промоције и активирања ресурса подручја ставља на развој зимских спортова.

Мастер план представља концептуалан и прагматичан предлог за: имплементацију Просторног плана и управљање процесима развоја туризма, уз примену међународних правила игре – с тим што се прва фаза оријентише првенствено на задовољавање домаћег и регионалног тржишта, с обзиром да се ради о туристичкој дестинацији на почетку развоја.

Постојећи просторни планови региона и општина обухваћених овим просторним планом, претходни просторни план и програми развоја подручја Голија–Радочело, највећим делом су старијег датума и парцијално обухватају подручје Голије. Од урбанистичких планова, осим за центре општина, за подручје Просторног плана постоје само: Детаљни просторни план Голијске реке, Урбанистички план насеља Ушће и Уређајна основа насеља Девине – који су превазиђени или се не сматрају правно ваљаним.

На основу анализе претходних програма развоја и просторних решења сваког постојећег планског документа, појединачно и општих и посебних мера заштите животне средине које су предложене, констатовани проблеми и приоритети, развојни програми као и предложене мере, у највећем броју су и даље актуелни, посебно у области туризма. Потпуно преклапање са раније предложеним мерама заштите је у вези са: пошумљавањем голети, борбом против ерозије, уређењем сликова река, решавањем питања одвођења отпадних вода и њиховог пречишћавања, прикупљањем и депоновањем отпада, заштитом изворишта, санирањем површина после експлоатације минералних сировина, и др.

По разматрању свих неспорних одредница из планова и стратешких докумената, од којих већи број припада нивоу макрополитике и системских опредељења, закључује се, да за подручје Голије, с обзиром на то да се ради о простору од републичког, али и међународног значаја за заштиту ресурса, биодиверзитета, природне и културне баштине, а посебно туризма, треба:

- предвидети нову организацију туристичке понуде у простору, која може бити модел и за друга, слична подручја,
- обезбедити стандарде грађења и комуналног опремања, адекватну земљишну политику и одговарајућу финансијску подршку, чиме ће се спречити и изразита депопулација подручја.

Решења и циљеви који су утврђени Просторним планом остварују се њиховим уграђивањем у планове и програме развоја подручја, односно применом мера и инструмената политике организације, уређења, заштите и коришћења простора.

Рад на концепцији просторног развоја Голије, у ширем регионалном оквиру, пружа могућност за проверу и редифинисање статуса и употребе природног и културног наслеђа.

Недовољну развијеност и изграђеност подручја треба сматрати предношћу, у ситуацији када долази до неодговарајућег коришћења вредних природних целина и потенцирања превазиђених и непримерених туристичких модела – што доводи до губитка идентитета потенцијалних, тржишно вредних, туристичких дестинација.

4. Карактеристике и оцена постојећег стања²

4.1. Положај и регионални аспекти развоја планског подручја

Подручје Голије које је предмет Просторног плана, налази се у централном делу Србије, обухвата планине Голију, Радочело, источне делове Јавора и јужне делове Чемерна, и припада у целини пространо планинској области Старовлашко-рашке висије у оквиру које су и планински масиви Копаоник, Златибор, Златар, Мокра Гора и др.

Границу ширег подручја Голије, у морфолошком смислу, чине углавном, природни коридори и то: Студеница на северу, Ибар на истоку, Новопазарска котлина са Рашком и Људском реком на југу, обронци Смиљевца и реке Вапе на југу и Ношнице на западу.

² Поглавље „КАРАКТЕРИСТИКЕ И ОЦЕНА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА“ обрађено је на основу материјала из Документационе основе, Књига I и II: Студије и експертзе са пратећом графичком документацијом у размери 1:100 000 (ЦЕП – Центар за планирање урбаног развоја, Београд, 2004/05.)

Планина Голија је окружена на северу планином Јелицом, на истоку Копаоником, Чемерним и Радочелом, на западу Јавором, а на југу Златаром, Јадовником и висоравни Пештер.

У саобраћајном смислу, битну одредницу положаја Голије чини непосредан контакт на истоку са Ибарском магистралом која повезује Београд са Косметом, Македонијом и Црном Гором и попречна магистрална саобраћајница Рашка–Нови Пазар–Сјеница, на југу подручја. Најближа веза са западно-моравском магистралом иде од Ивањице, преко Пожеге. Ибарском долином пролази железничка пруга Краљево–Рашка–Приштина, тако да и железнички саобраћај има важну улогу у развоју подручја Голије, а планирани одвојак Рашка–Нови Пазар и посебан значај за целу пештерску висораван.

Иако постоје све битне претпоставке за квалитетну везу са непосредним окружењем и ширим простором Републике, централни делови подручја Голије остали су изоловани и слабо повезани са регионалним и општинским центрима којима административно припадају, а њихов утицај на развој и трансформацију социо-економских односа на подручју у позитивном смислу је био минималан. Развијена мрежа локалних саобраћајница није повезана унутар самога подручја. Утицаји примарних центара Републике, пре свега Београда, а затим и Ужица, Ниша, Крагујевца, на Голији се практично не осећају – што није само последица просторних релација и макро-морфолошких фактора, већ и економско-политичких констелација.

Општинска средишта у непосредном контакту са подручјем, Ивањица, Рашка и Сјеница, немају довољно снаге за иницирање и покретање развоја ове просторне целине, у односу на најјаче нодалне центре Нови Пазар и нешто удаљеније Краљево. Утицај гравитационо најближих урбаних центара, који су постали полови укупног развоја административно територијалних заједница/општина, огледао се, пре свега, у негативним миграционим токовима у њиховом правцу (слично као и у другим брдско-планинским, руралним подручјима), а као последица ових процеса забележена је изразита депопулација у готово свим насељима на подручју Голије.

И поред тога, чињеница је, да подручје Голије, као развојна природна, привредна и историјска целина и туристичко-рекреативна регија специфичне понуде, са природним и културно-историјским добрима од признатог националног и међународног значаја, има централно место у повезивању у комплексну целину свих елемената ширег функционалног окружења.

4.2. Природна и културно-историјска баштина

Основна карактеристика територије Просторног плана, са становишта компаративне анализе вредности, и на њима заснованим потенцијалима развоја, са другим и/или сличним регионима на Балкану и у Европи, јесте да Голија представља подручје изразитих предеоних вредности које је центар генетске, специјске и екосистемске разноврсности у Републици Србији, на Балкану и у Европи. То је предео високих сценских квалитета, са манифестицајама традиционалног коришћења земљишта, јединственом друштвеном организацијом и још увек живим локалним обичајима и старим занатима - због чега је подручје и заштићено као Парк природе и Резерват биосфере.

Цело подручје Просторног плана се, на основу типизације предела, сврстава у културни предео, подтип природи блиски културни предео, чија слика, као таква, сагласно међународној Конвенцији о заштити предела, јесте основни предмет заштите и очувања. У оквиру овога предела се издвајају комплекси биотопа са изразитим представницима врста: шуме и експлоатационе шуме, отворена подручја са појединачним дрвећем и шумарцима, отворена подручја на сувим стаништима, њиве, ливаде и пашњаци, стајаће воде и тресаве, текуће воде и насеља.

Присуство човека, исказано кроз насеља и активности, очувана добра градитељског наслеђа кроз историју, употпуњавају слику о богатству и вредности природне и створене

средине и назначавају правце простирања природних и културних стаза, основних репера и визура који карактеришу ово подручје.

4.2.1. Природне вредности

Под појмом *посебних природних вредности*, у Просторном плану се подразумевају она природна добра која уживају посебан статус у смислу Закона о заштити животне средине („Службени гласник РС”, бр. 66/91, 83/92, 53/93, 67/93, 48/94, 53/95 и 135/04) и Уредбе, односно оне вредности које су идентификоване укупном документацијом Просторног плана.

Природне вредности подручја Голије, према Студији Завода за заштиту природе Србије, у целини, чини:

*„...флористички биодиверзитет са око 900 таксона биљног света; рефугијални карактер станишта – један од најзначајнијих центара реликтних биљних врста и терцијарних реликата са значајним ендемичним, реликтним и угроженим врстама флоре, као и врстама које повезују западни и централни део Балканског полуострва; ботанички значајна подручја са очуваним лишћарским и лишћарско четинарским шумама праиумског типа, као и шумама четинара, посебно субалпijske смрче; пејзажне, геоморфолошке, хидролошке, фаунистичке и друге специфичности подручја. Ендемске и реликте врсте су посебно заступљене у шумским заједницама које гради планински јавор (*Ases heldzeichii*) који представља, у ботаничком погледу, симбол планине. а посебан значај има и зеленика (*Plex aquifolium*)”.*

На основу критеријума заштите природних вредности, према Закону о заштити животне средине и стручном предлогу Завода за заштиту природе Србије, подручје Парка природе је, на основу наведених вредности, Уредбом зонирано на три степена/режима заштите.

Резерват биосфере, који се налази се у целости у оквиру Парка природе, има идентичну намену по основу режима заштите, коришћења и управљања.

Према Уредби стање заштите на подручју Парка природе је следеће:

- Режим I степена заштите – „core area” обухвата:

- 18 локалитета – укупно 553,80 ха или 0,74% територије Парка природе, односно

- 16 локалитета – укупно 496,60 ха или 0,90% територије Резервата биосфере.

- Режим II степена заштите – „buffer area” обухвата:

- 20 делова подручја – укупно 3.883,10 ха (5,16%) територије Парка природе, односно

- 17 делова подручја – укупно 3.661,50 ха (6,8%) територије Резервата биосфере.

- Режим III степена заштите – „transition area” се примењује на осталом делу простора Парка природе од 70.746,10 ха (94,10%) територије Парка природе, односно 92,3% територије Резервата биосфере.

На осталом делу подручја, у границама Просторног плана, који има идентичне природне и остале карактеристике, у површини од 18.683,0 ха, не постоје формално заштићена природна добра, а сама територија не потпада под режиме и правни статус утврђен Уредбом.

Међутим, на основу теренског обиласка, анализа и података из Документационе основе Просторног плана, процењено је, да је за поједине појаве, односно локалитете и делове предеоних целина, а који нису валоризовани у формалном смислу, потребно у Просторном плану, обезбедити одговарајућа правила коришћења која ће омогућити и њихову заштиту, не само на простору Парка природе, већ и на укупној територији Просторног плана. То су: *заштитне зоне око културно-историјских целина, геолошке и геоморфолошке појаве, геолошки профили, значајни остаци старих рудника и металургијских радова и пејзажне водоте* (видиковци, гребени), остала регистрована *тресетишта и минерални извори*, затим *заштитни појасеви око инфраструктурних коридора* и др.

Посебни режими заштите утврђују се и за проглашена изворишта водоснабдевања од регионалног значаја, као и локална изворишта која ће се утврдити Водопривредном основом Парка природе.

4.2.2. Културно-историјске вредности

Основна карактеристика подручја Голије јесте да су на њему заступљене све врсте непокретних културних добара, сагласно дефиницији Закона о културним добрима („Службени гласник РС”, број 71/94): *археолошка налазишта, надгробни споменици, некрополе, остаци црква и капела, средњовековна утврђења, средњовековна рудишта, рударска насеља и др.* Према доступној документацији и степену истражености на подручју је до сада регистровано 213 објеката који имају особености културних добара.

Досадашњим истраживањима регистрована су, углавном, налазишта из старијег гвозденог доба, али има индиција да постоје и спорадични налази из старијих периода. Трагови материјалне културе и подаци из доба антике прате се од III века н.е., а развој подручја до краја VI века. Период до XII века је недовољно истражен и материјални остаци се не могу са сигурношћу датовати. У XII веку цело подручје Просторног плана је било значајно развијено, јер се налазило у средишту српске државе Рас.

Споменичко наслеђе Голије карактерише: *присуство споменика културе изузетног значаја* који припадају највреднијем делу средњовековног цивилизацијског наслеђа: манастир Студеница, уписан у Листу светске баштине – UNESCO и манастир Градац; *разноврсни и специфични објекти* од праисторије до данашњих дана; *очувани амбијенти око појединих добара*, руралних, а понегде неизмењених природних одлика; *значајни налази средњовековног рударства, и постојање низа потенцијалних културних добара*, првенствено када се ради о *очуваном традиционалном градитељству*.

На основу Закона о културним добрима на подручју је, за сада, формално заштићено:

- два споменика културе од изузетног значаја: манастир Студеница са заштићеном околином (UNESCO) и манастир Градац;
- осам споменика културе великог значаја,
- седам некатегорисаних културних добара и
- четири евидентирана културна добра.

У непосредном окружењу подручја се посебно истичу објекти и добра културног наслеђа од изузетног значаја: просторна културно-историјска целина Манастира Сопотани са Старим Расом, Ђурђевићевим Ступовима и Петровом црквом (UNESCO) и комплексом Дежеве, Стара и Нова Павлица, изузетна налазишта средњовековног рударства на Копанику и др.

4.3. Основне природне карактеристике и ресурси

4.3.1. Рељеф

Рељеф подручја Голије се одликује значајном морфолошком, морфогенетском и морфометријском разноврсношћу и има планински карактер, с обзиром да преко 90% територије лежи изнад 500 m. Најнижа тачка на подручју се налази на ушћу реке Студенице у Ибар (329 m), а највиша тачка је врх Јанков камен (1833 m).

Основну морфографску одлику подручја представља лучна мрежа планинских гребена. Од планинских облика доминантно место заузимају планине Голија и Радочело, као и делови Јавора и Чемерна. Планински масиви, венци и гребени су већином специфичног попречног „V” профила, са заравњеним билима и веома стрмим, средњим и доњим деловима падина.

На подручју су изражени периглацијални, крашки и делувилно-пролувилни рељеф са серијом од *девет површи* у висинском интервалу од 1000 до 1820 m на којима се налази највећи број насеља. Значајнији и карактеристични морфоструктурни облици су изразити *планински врхови, хорстови, псевдовулканске купе*, као и крашке појаве, *вртаче, увале, суве долине, јаме и пећине*. У моделирању тектонских облика рељефа значајну улогу је имала хидрографска мрежа, усецајући бројне клисуре и дубодолине, праћене разноврсним флувиоденудационим облицима.

4.3.2. Геолошке карактеристике и минералне сировине

У тектонском погледу, од запада ка истоку, подручје припада делу *унутрашњих Динарида*, тј. *Дринско-ивањичком елементу*, а само део подручја *Вардарској зони*. Подручје се регионално дели на следеће тектонске јединице: златиборски синклиноријум (западни део), голијски антиклиноријум (централни део), новопазарски синклиноријум (источни део), и део Вардарске зоне (југоисточни део).

Сложена геолошка грађа подручја је последица интензивне магматске активности, а велики број геолошких формација је настао у интервалу од старијег палеозоика до данас. У геолошкој грађи учествују бројни литолошки комплекси, од квартарних седимената, као најмлађих, преко стена неогених језерских басена, мезозојских кластичних и карбонатних стена, вулканогено седиментних комплекса, до палеозојских класита и метаморфита различитог степена кристалинитета. Читав терен и наведени стенски комплекси испресецани су и испробијани дубинским и жичним стенама различите старости, почев од гранитоида, андезита, дацита, дијабаза, габрова и др.

На подручју Голије су издвојена поједина рудна поља – металогенетске јединице нижег реда и регистровано је више појава чија експлоатациона вредност није утврђена.

4.3.3. Хидрогеолошке и хидролошке карактеристике

С обзиром на доминантну заступљеност чврстих стенских маса у геолошкој грађи подручја и њихову хидрогеолошку функцију, формирано је више типова порозности, од којих преовлађује пукотински: *Издан у комплексима шкриљаца, магматита и серпентинита* – нема изразиту издашност и служи за локална водоснабдевања (извори овог типа су најзаступљенији у високопланинској зони што је специфичност истраживаног подручја); *Крашки тип порозности* – у кречњацима Сјеничке котлине са појавама крашких врела; *Интергрануларна порозност* – у алувијалним равнинама Моравице, Рашке и др. (издан је са слободним нивоом воде и малом издашношћу).

Хидрографска мрежа подручја Голије, која припада Црноморском сливу, веома је развијена и густина мреже се процењује на преко 2100 m/km². Хидрографску мрежу одређују сливови следећих водотока:

- Студеница – улива се у Ибар и целим својим сливом, током и притокама припада подручју Просторног плана (дужине око 47 km, површина слива 540 km²);
- Моравица – тече на север и улива се у Западну Мораву код Пожеге (на подручју Просторног плана је дужине 47,9 km, од извора до водомерне станице Ивањица, површина слива 475 km²), а значајне притоке на самоме подручју су: Ношница, Голијска река и Јабуковачки поток;
- леве притоке Ибра и Рашке (Трнавска, Тушимска и Дежевска река) – кратке, дубоке усечене долине на југоисточном ободу подручја;
- изворишни део Људске реке (изворишни крак Рашке) и изворишни кракови Вапе (Брњичка река) – на јужном и југозападном ободу долине.

Подручје Просторног плана спада у просторе са високим вредностима просечног специфичног отицаја: 12-17 lit/sec/km², са кога речним токовима отиче просечно око 15 m³/sec, а годишње се формира око 470 милиона m³ воде, без дотока са суседних подручја. Највећи део подручја је заштићен као регионално извориште водоснабдевања првога ранга, сливови Студенице, Моравице и Људске реке (Водопривредна основе Републике Србије). Унутаргодишња расподела вода на овим речним токовима има одлике снежно-кишног режима, са обилним водама у пролеће.

Непостојање одговарајућих хидролошких података онемогућава да се:

- искажу вредности малих вода на појединим водотоцима, што утиче на утврђивање њихове способности као реципијента отпадних вода;

- утврде коте поплавних таласа великих вода, што онемогућава утврђивање детаљних услова заштите од поплава.

На подручју и у његовој околини се налази већи број минералних извора, који се делимично користе, а који представљају значајан развојни потенцијал. У току су детаљна истраживања могућности флаширања вода са подручја за које су добијене и одговарајуће дозволе (приобаље реке и на подручју манастира Студенице и на Одвраћеници).

4.3.4. Инжењерскогеолошке карактеристике

Велика литостратиграфска разноврсност и висок степен тектонске издељености стенских маса, у садејству са другим својствима, одређују инжењерско-геолошка својства, од којих зависе услови изградње. Распаднутост стенске масе, уз неповољне морфолошке услове, погодују развоју *ерозионих процеса*, као и *бујичних активности* планинских водотокова. Продукција наноса и његово трајно одношење нису равномерно распоређени на целом подручју. Од савремених егзогених процеса, јављају се и други облици и појаве, као што су: *клизишта, јаружање и спирање, бујични токови, одроњавање и процеси карстификације*.

Сеизмичка активност на подручју Голије је ниска до средња и окарактерисана је зонама 6° и 7° МСК, али се може очекивати позитиван прираштај сеизмичности у већем делу подручја.

4.3.5. Климатске карактеристике

На простору Голије се разликују три основна климатска реона:

- *долински са брдским* – обухвата просторе до 700/750 m, а карактерише се умерено-континенталном климом модификованом утицајем околних планина;
- *прелазни-континентални* – обухвата просторе од 700/750 до 1300 m, са кратким и свежим летима, топлих дана и свежих ноћи и дугим и оштрим зимама са доста снежних падавина;
- *планински* – обухвата подручје преко 1300 m, а карактеришу га оштре и хладне зиме и кратка прохладна лета;
- виши предели овог подручја одликују се *субалпском климом*.

Средње месечне температура на појединим локалитетима зависе од надморске висине, изложености регионалним климатским утицајима, али и од значајне морфолошке и морфометријске разноврсности која утиче на појаву атипичних микроклимата. Постојећи подаци о клими у Документацији Просторног плана сматрају се условним јер се званична мерења не врше од 1979. године, што је посебно значајно за трајање снежног покривача.

4.3.6. Земљиште

С обзиром на рељефске, климатске, хидрографске и вегетацијске услове, различитост геолошког супстрата и утицај човека, на Голији су образована земљишта која својим морфолошким изгледом, физичким и хемијским особинама припадају различитим таксономским јединицама. Она су представљена следећим редовима:

- аутогени ред (класе неразвијених земљишта, хумусноакумулативних земљишта и камбичних земљишта),
- ред хидрогених земљишта и
- ред субхидричних земљишта.

Земљишта Голије су примарно шумска земљишта ниских производних капацитета, угрожена ерозијом.

Најнижи потенцијал имају плитка земљишта која припадају литосолима и регосолима. Појављују се скоро на свим супстратима, махом услед негативног утицаја човека, сечом шуме по стрмим нагибима, непланским пашарењем и преоптерећивањем пашњака већим

бројем стоке, отварањем нових и напуштањем старих путева, разоравањем пашњака и гајењем кромпира, што све потенцира одношење земљишта ерозијом, водом, и ветром.

У земљишта мање потенцијалне вредности могу се убројати и калкомеланосол посмеђени, па чак и дистрични камбисоли, иако су нешто дубља земљишта, подложна ерозији чим им се уништи заштитни биљни покривач.

Дистрични камбисоли, доста распрострањени на овом простору, уз одређене услове, представљају изузетан потенцијал. Не сме се дозволити губљење земљишта, уочљиво на нагибима који се разоровају ради гајења кромпира и неких стрнина.

Нешто више потенцијалне вредности су еутрични камбисоли и калкокамбисоли. Не заузимају веће површине, посебно калкокамбисол, а подложни су и ерозији, ако су под ораницама, па се за њих мора применити тзв. заштитно искоришћавање, укључујући контурну обраду, обраду по изохипсама, увођење трава у плодород, ђубрење стајским и минералним ђубривима која садрже калцијум и др.

Највеће пространство и велики потенцијал имају ранкери на различитим супстратима, иако су увршћени у VII бонитетну класу, јер су дубоки преко 20 cm, веома су хумусни, и налазе се махом, под травњацима.

4.3.7. Вегетација, флора и фауна

Подручје Голије припада крајње источном делу илирске провинције и одликује га рефугијални карактер станишта. У флори подручја су до сада утврђене 724 врсте васкуларних биљака, а нова истраживања су утврдила присуство и нових врста. Голија се издваја по већем квантитативном присуству терцијарних глацијалних реликтних врста, а утврђено је и присуство и ендемичних и субендемичних врста.

„Захваљујући израженој висинској разлици од око 1500 m, на Голији се среће репрезентативан спектар шумских заједница, карактеристичан за укупно вертикално распрострањавање шума у Републици Србији. Евидентирано је око 20 шумских заједница. На подручју доминирају чисте састојине са 60,5%, а мешовите се простиру на 39,5% територије. Евидентирано је више од 45 врста дрвећа, са високим степеном очуваности природног састава, као и присуство племенитих лишћара, дивљих воћкарица, као и ретке и карактеристичне врсте жбуња и приземне флоре (Завод за заштиту природе Србије)“.

У дрвном фонду бројније су лишћарске од четинарских врста, а доминирају буква (63,3% по запремини и 54,0% у укупном запреминском прирасту), смрча (око 19,5% у укупној запремини и 23,0% у укупном прирасту), а далеко је скромније учешће јеле, црног бора, храста китњака, црног бора и цара (од 1-7%). Остале врсте дрвећа су незнатно заступљене, испод 1%, али доприносе биодиверзитету шумских екосистема.

Ливаде и пашњаци су мозаично распрострањени на подручју и у односу на висински положај имају брдски, брдскопланински и планински карактер. Евидентирано је 15 ливадских фитоценоза.

Систематска истраживања целокупне фауне на подручју Голије нису вршена. Констатоване орнитофаунистичке вредности указују на велику биолошку разноврсност, па се подручје може сматрати важним европским центром орнитолошке специјске и генетичке разноврсности.

4.4. Привредне делатности

4.4.1. Шумарство

„У укупној површини Парка природе (од 75.183 ha шумско земљиште учествује са 53.0% (39.528 ha). Од укупне површине у приватном власништву налази се 46.70% (18.460 ha), док је у државном поседу 53.30% шума (21.068 ha). Припадајућа површина шума по глави становника у Парку природе износи 4 ha/стан., односно према власничкој структури 2.0

ha/стан. припада приватном власништву и 2.0 ha/стан. осталим облицима својине (Завод за заштиту природе Србије, 2000.) ”.

На истраживаном подручју укупна површина шума износи 55.581 ha, од чега шуме у државном власништву покривају 31.046.21 ha (55%), а приватне шуме 24.535 ha (45%). Државним шумама и шумским земљиштем на подручју Голије и Парка природе газдује ЈП „Србијашуме”. Подручје Просторног плана обухвата три шумска подручја: Голијско, Доњеибарско и Горњеибарско. Шумске управе из Ивањице, Краљева и Рашке управљају са целим или деловима 21 газдинске јединице.

Садашња шумовитост на истраживаном подручју је око 48%, а оптимално процењена је око 53%. Шумовитост по припадајућим градовима/општинама (Ивањица 49%, Рашка 46%, Нови Пазар 48%, Краљево 49% и Сјеници 20%) указује, да је подручје Голије већим делом обрасло шумом, што представља један од основних ресурса развоја, без обзира на посебне намене и режиме.

Просечна запремина у овом подручју је 250 m³/ha (у Републици Србији је 125 m³/ha), а просечан прираст је 5.65 m³/ha (у Републици Србији је 3.5 m³/ha). У државним шумама доминирају шуме високог узгојног облика (72.9%), изданаčke шуме покривају (11.2%), културе и вештачки подигнуте састојине (14.1%), а шикаре и шибљаци 1.8% од укупне обрасле површине. Под знатним антропогеним утицајем измењен је квалитативни састав високих шума. Према подацима из општих основа, високе, зреле, разређене шуме чине 9% од укупне обрасле површине, а деградиране високе шуме 3%.

Производни потенцијал подручја Голије се користи са 70% у односу на производну снагу станишта, а пропратни ефекти су умањена стабилност и умањени полифункционални ефекти, уз отежане услове за газдовање шумама у целини.

Шумске основе за подручје Парка природе ажуриране су до 2008. год. и усаглашене са Уредбом.

За шуме у приватном власништву не постоје планске основе газдовања (шумске основе).

На самом подручју је присутна првенствено примарна обрада дрвних сортимената. Прикупљање секундарних производа је ограниченог обима, а њихове прераде на подручју нема.

Шумске управе поседују више својих објеката, равномерно распоређених на целом подручју Просторног плана, од којих су најзначајније локације у Студеници, Девихима, на Белим Водама, у Голијској Реци и на Шереметовици.

4.4.2. Пољопривреда

„У укупном пољопривредном земљишту Парка природе (33.641 ha), ливаде и паињаци учествују са 35.0%, њиве са 8,0% а воћњаци са 2.0%. Површину по становнику од 3.36 ha/стан. чини пољопривредно земљиште, 2.61 ha/стан. ливаде и паињаци, 0.63 ha/стан. њиве и свега 0.12 ha/стан. припада воћњацима (Завод за заштиту природе Србије, 2000.)”.

Пољопривредно земљиште на подручју Просторног плана има следећу власничку структуру: приватно 87.3%, државно 12.0% и други облици својине 0.7%.

На Голији постоје повољни услови за развој сточарства, основне делатности становника, која је одређена брдско-планинским карактеристикама подручја и традиционалним искуством становника, мада у већини случајева сточни фонд се гаји скоро искључиво за потребе локалног становништва. У периоду 1991-2002 сточни фонд се на нивоу општина знатно смањило: пад броја говеда се кретао од 25,6% (најмање) до 44,0% (највише), оваца од 32,0% до 55%, свиња од 42,0% до 46,5% и живине од 5% до 28%. Континуирано смањење сточног фонда и изумирање бачијарења, и у приватном и у државном и друштвеном сектору, последица је депопулације и изражене појаве „сенилизације”.

На подручју тренутно постоје:

- мањи број регистрованих активних бачишта, углавном на ивањичкој страни,

- две сточне фарме (ЈП „Србијашуме”, Ивањица – сада изнајмљене): Голијска Река – за приплод оваца, и Преко брдо – за летњу испашу, које раде са минималним капацитетом (у међувремену су и оне напуштене),
- на рашчанској страни, иако постоји мањи број приватних мини фарми, узгајање стоке је замрло,
- у насељу Врујци/Дуга Пољана (Сјеница), у контактном подручју, изграђена је савремено опремљена „еколошка” фарма (220 ha).

У дужем временском периоду постоји тенденција смањења интензивног коришћења обрадивих површина, ионако скромног обима, повећање површина под пашњацима и ливадама на нижим котама, али и зарастање високо планинских пашњака и ливада.

Иако у Рудном постоји незавршени објекат млекаре, организованог откупа млека и других локалних производа нема, као ни значајнијег прикупљања и прераде споредних шумских производа у локалној организацији.

4.4.3. Ловство

На подручју Голије налази се укупно осам ловишта: (1) *Чемерница*, (2) *Голија*, (3) *Студеница*, (4) *Бисер вода–Диван*, (5) *Царичин град*, (6) *Зимовник*, (7) *Јошаница* и (8) *Рогозна*, од којих се прва четири налазе у потпуности или већим делом унутар граница Просторног плана. Корисници ловишта су Ловачки савез Србије и Јавно предузеће „Србијашуме”, а управљачи су ловачка удружења са подручја. Ловиштима се газдује према постојећим ловним основама.

Ловишта се разликују по степену уређености, опремљености као и матичном фонду и одстрелу главних врста гајене дивљачи. У ловиштима „*Чемерница*” и „*Студеница*” постоје терени за обуку ловачких паса – дугоногих гонича, а у ловишту *Голија* је изграђено прихватилиште за дивље свиње. Поред тога, на подручју Парка природе постоје и хранилишта за крупну и ситну дивљач, солишта, прихватилишта за фазанску дивљач, чеке на дрвету, а користе се постојећи шумарски објекти, шумски путеви и стазе (преко 150 km).

Најраспрострањеније, економски и ловно најзначајније врсте су: крупна и ситна длакава дивљач и пернате дивљачи, а планира се поновно насељавање јеленске дивљачи.

У ловиштима је, због изостанка адекватних узгојних мера и материјалне подршке, бројно стање основног матичног фонда и одстрел главних врста гајене дивљачи врло скроман и вишеструко мањи у поређењу са природним одликама станишта и економским капацитетом. Осим тога, и постојећи развојни програми нису реализовани услед недостатка средстава.

4.4.4. Риболовство

Највећи део текућих вода Голије припада салмонидном региону у коме су поточна пастрмка и липљан, најцењеније врсте риба за спортски риболов.

Риболовним подручјем Парка природе управља Управа Парка природе, а корисници осталих делова риболовних подручја су: општинске организације спортских риболоваца („Моравица”, Ивањица и „Христифор Перишић – Кићо”, Краљево); удружења спортских риболоваца („Вапа”, Сјеница и „Студеница”, Краљево), ЈП „Србијашуме” – ГЈ Ивањица; и др. Спортски риболов на подручју Голије је заступљен у организацији наведених риболовних удружења и малог је обима.

Значајнијих успеха у производњи рибе, за шта постоје изузетни потенцијали, до сада није било. Од производних капацитета на подручју постоји: пастрмски рибњак за производњу калифорнијске пастрмке за конзум на Студеници и мрестилиште на Брадуљици, левој притоци Студенице; мрестилиште на Моравици, код Међуречја, у власништву ЈП „Србијашуме” – ГЈ Ивањица, које не ради и рибњак капацитета 40-50 t годишње са мрестилиштем од 50-60.000 комада млађи годишње у власништву Земљорадничке задруге „Ушће”, на реци Студеници, у Мланчи. Постојећи рибњаци, уз интервенције и

реконструкцију, као и увођење савремених поступака производње, могли би успешно да се користе.

4.4.5. Рударство и минералне сировине

Према садашњем степену истражености, озбиљних лежишта минералних сировина на подручју Голије, за сада, нема, осим оних које су већ у различитим фазама експлоатације – угаљ, магнезит. Појаве стратешких сировина за сада нису детаљно истраживане. У току су истражни радови неметаличних сировина, као и истражни радови на више локација за потребе отварања каменолома, за које је Министарство рударства издало дозволе („Доломити” – општина Рашка).

Идентификована су следећа рудна поља: *I. Лиса–Црни Врх, Радуловац, Голијска река; II. Остатија–Изубра, Калудра; Мухово; III. Асаново село, Придворица, Хајдучко брдо, Ивањица*, на којима су регистровани:

- метали: гвожђе – Радуловац, Врх, Јурија, јужне падине Радочела, Перишин поток, Скендеровац; олово и цинк – Црни врх, Јурија, Асаново село, Радојевићи и Драговићи; шелит – од Радуловца до Шереметовице, северне падине Голије и антимон – Ајдачко брдо;
- неметали: магнезит Локве и Зимовник (Градац); појаве азбеста (Црни Врх);
- угаљ: лигнит (Ушће);
- грађевински и украсни камен: више каменолома и позајмишта грађевинског камена у кречњацима.

У архитектури подручја традиционално се користе: масивни/украсни камен (Врх); филитични шкриљци/шкриљаве плоче (Бзеја, Рудно, Врх); сига/бигар (Каменска).

Тренутно се експлоатишу, на подручју и у непосредној околини: угаљ (Ушће), магнезит (Локве, Зимовник) и грађевински камен, различитих квалитета. Највећи број мајдана и привремених позајмишта регистрован је на територији града Краљево (17 позајмишта и 12 мајдана), затим Ивањица (Ивковићи, Остатија, Угљари, Градина, Бојево брдо) и, најмање, на територији Рашке (Биниће, Звечарица, Бинићко Поље и Луке). Камен се, уз грубу обраду, највише користи за локалне потребе (ЈП „Србијашуме” и приватни аранжмани).

4.4.6. Водопривреда и хидроенергетика

Подручје Голије поседује значајан водопривредни и хидроенергетски потенцијал који се не користи. ППРС и Водопривредном основом Републике Србије установљава се обавеза резервације простора на подручју Просторног плана за следеће објекте:

- две акумулације за изградњу до 2021. године: „Рокци” на реци Ношници и „Препрана” на Студеници (као окоснице вишенаменог водопривредног и хидроенергетског система);
- акумулација „Вучиниће” на Људској реци за плански период;
- две акумулације: „Куманица” на реци Моравици и „Градац” на Градачкој реци за постплански период;
- изградњу више МХЕ, што би побољшало електроенергетску слику подручја, уз могућност испоруке дела енергије и у електро-енергетски систем Републике (Катастар МХЕ, Дирекција за развој, ЕПС).

Текуће воде сливних подручја Студенице и Моравице, а и осталих мањих притока, имају велике протицаје који се не смањују ни у периоду малих вода, те су проглашени за заштићена изворишта националног и регионалног значаја. Подземне воде представљају вредан потенцијал, недовољно испитан, који се највише користи за индивидуално снабдевање становиштва.

На простору постоје могућности за изградњу већег броја малих хидроакумулација за решавање локалних проблема: заштита од бујичних вода, наводњавање, формирање рибака,

рекреацију, а могу да служе и за енергетске сврхе – мале хидроелектране, реално процењени број износи око 15-20 локација.

Основне социо-економске карактеристике подручја (број становника, карактер насеља и врсте и обим делатности) одређују основу за процену садашњих потреба становништва које износе око 400.000 m³/год. уз просечну специфичну потрошњу од 80 l/ст./дан.

4.4.7. Туризам

На подручју Голије има нешто више од 1.200 лежаја, укључујући и оне лежаје у објектима који су у изградњи. Од тог броја, око 400 лежаја је у сеоском туризму и другим облицима „приватног смештаја”, а остатак у хотелима, пансионима, мотелима и одмаралиштима. Попуњеност капацитета у неким објектима је највише до 15%, а у ретким случајевима достиже 25%. Одређен број релевантних туристичких показатеља за подручје Просторног плана није могуће исказати због некомплетности података.

На делу подручја Просторног плана који обухватају градове Краљево и Нови Пазар у функцији су сви изграђени основни капацитети, на територији општине Ивањица ради око 26% капацитета, док у делу који припада општинама Сјеница и Рашка нема изграђених основних капацитета.

У окружењу подручја Просторног плана постоји значајан број лежаја у свим типовима смештаја. Укупан број лежаја у бањским центрима, седиштима градова/општина и на другим локацијама, заједно са капацитетима у оквиру Просторног плана, јесте око 17.500, односно око 9.650 лежаја, без сеоског туризма и приватног смештаја.

Смештај у „домаћој радиности” је врло ограничен, и по броју локалитета (насеља) и по броју лежаја, при чему мали број домаћинстава легално обавља ову допунску делатност. У овом типу смештаја практично не постоји понуда категорисаних соба.

Угоститељски капацитети, изван неколицине у хотелима, нису категорисани, малобројни су, лошег ентеријера и опреме, без препознативе понуде. Процењује се, да је број седишта у угоститељским објектима око 1500, у затвореном и око 800, на отвореном. Лоцирани су на саобраћајним чвориштима уз постојеће туристичке локације и у већим центрима заједнице насеља.

Уз смештајне капацитете постоје спортски и рекреациони терени, и то: на Одвраћеници – трим стаза „здравља”, терени за мали фудбал и мале спортове; у Голијској Реци – фудбалско игралиште, терени за мале спортове и тенис, обележена стаза здравља, дуга 3 km и у Студеници – терен за мале спортове. Спортских терена за мале спортове (рукомет, кошарку и мали фудбал), који су са асфалтном подлогом, има и уз школе у појединим насељима и центрима заједнице насеља. У оквиру територије Просторног плана постоје и маркиране планинарске стазе.

Скијашка инфраструктура на простору Просторног плана постоји на Одвраћеници (локалитет Кула са два ски-лифта), на Дајићком брду (један ски-лифт и један беби-лифт), а у Голијској Реци је постављена успињача и уређена ски стаза.

Лов и риболов, као активности које су компатибилне са туризмом, скромно су заступљени у туристичкој понуди.

Објекти културе, односно забаве, концентрисани су у градским/општинским средиштима, а они који су изграђени по селима или центрима заједнице насеља одавно не функционишу, пропадају или им је промењена намена.

Климатски услови за развој зимских спортова на простору Голије имају следеће вредности: снежни покривач висине ≥ 30 cm траје на теренима 1000-1300 m н.в. 40 дана, а на теренима преко 1300 m н.в. 70 дана. Висине снежног покривача ≥ 50 cm бележе се 10 дана на висинама 700-1300 m н.в. и 20 дана на теренима преко 1300 m н.в.

Табела 3. Просечан број дана са снежним падавинама на Белим Водама у периоду 1962-79 г.

Станица	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	г
Беле Воде – Голија*	10.5	9.9	10.3	6.7	1.5	0.2	0.1	0.0	1.3	2.5	5.7	11.6	60.3

Снежни услови (дужина трајања снежног покривача и његова висина) у овом тренутку представљају солидан потенцијал за развој одређених нивоа зимских спортско-рекреативних активности. Због глобалних климатских кретања, великих улагања у изградњу скијашке инфраструктуре и дугог времена враћања уложених средстава, и са становишта исплативости инвестиције, требало би имати прецизне, валидне и актуелне метеоролошке податке, нарочито за више делове Голије. Наиме, ефекат глобалног загревања Земље, у планинским подручјима Европе за последицу има повлачење доње границе глечера, погоршање снежних услова (смањења дужине трајања и висине снежног покривача и смањења количине снежних падавина).

Простор Голије је у понуди само мањег броја туристичких агенција и то као дестинација за излетнички туризам, рекреативну наставу, поклонички (верски) туризам, ђачке екскурзије и за одмор у време зимског распуста. Обим туриста из локалних средина је мали и везан је за једнодневне излете, смештај у сопственим викендицама или код рођака, лети и за време зимског распуста и практично је маргиналан. Од осталих садржаја компатибилних туризму скромно су заступљени лов и риболов.

Генерално се може рећи, да због ограниченог обима смештаја, ниских категорија објеката, непостојања пратећих садржаја, ванпансионске понуде и неадекватног маркетиншког приступа, планско подручје има врло малу посету, мали број ноћења и самим тим мале економске ефекте, како за власнике објеката, тако и за локалне заједнице, регион и државу. Простор Голије и околине сада практично представља излетничку дестинацију.

У овом тренутку Голија као целина (подручје Просторног плана), иако је проглашена за Парк природе и Резерват биосфере, са манастиром Студеница који је на UNESCO-вој Листи светске баштине, не представља препознатљиву туристичку дестинацију, осим манастира Студенице за који се то може рећи.

4.4.8. Остале делатности

Природни потенцијали Голије омогућили су и развој других делатности, али релативно малих капацитета које су, у овом тренутку, углавном замрле.

Дрвопрерађивачка делатност се односи на примарну прераду дрвета и производњу столарије, али у релативно малом обиму и у приватној иницијативи. Предузеће ШПИК „Ивањица”, које је у претходном периоду имало велики значај за регион, налази се у фази реструктурирања.

У Ушћу је, у приватном власништву, једини већи производни погон/фабрика паркета (некада део ШИК „Јасена” из Краљева), као и фабрика за производњу металне галантерије.

Од производних капацитета раде стругаре/гатери у власништву земљорадничких задруга на територији Краљева („Ушће”, „Студеница” и „Рудно”) од којих су већи капацитети у Ушћу, Студеници, Рудном, и Мланчи. Мањи капацитети у приватном власништву на подручју Просторног плана раде повремено.

Исказани су интереси приватних инвеститора за секундарну обраду дрвета, флаширање воде и развој мањих конфекцијских погона.

4.5. Становништво

Истраживано подручје одликују следећи неповољни елементи демографског развоја:

- константан популациони пад, који се јавља у свим посматраним насељима;
- интензиван процес иселавања становништва, који се последњих десетак година успорава услед смањења броја потенцијалних емиграната;
- поремећаји у свим релевантним демографским структурама;
- интензивирање процеса демографског старења, које резултира и континуираним падом природног прираштаја и урушавањем свих основних функционалних контингената становништва;
- мало учешће жена фертилне старости у већини насеља, што ће се негативно одразити на будућу репродукцију и обнављање становништва;
- драстично опадање и неповољна старосна структура контингента радно-способног становништва, који представља потенцијалну понуду радне снаге, што је крупни ограничавајући фактор даљег привредног развоја подручја;
- тренд сталног, динамичног, смањења радне снаге (контингент активних лица је преполовљен) и висок степен њене искоришћености, са изузетно неповољном старосном структуром (тзв. процес „сенилизације” у пољопривреди) и недовољној понуди радне снаге;
- високо учешће пољопривредног становништва, упркос његовом интензивном смањењу у апсолутном износу (за око 35%);
- константно смањивање, ионако ниског, коефицијента опште насељености, тако да поједини делови планског простора постају, практично, ненасељени, без обзира на изузетну постојећу дисперзију насеља;
- деформације у мрежи насеља, као резултат процеса њихове демографске атомизације и повећање мреже патуљастих насеља;
- интензивирање уситњавања домаћинстава.

Подручје Просторног плана представља простор наглашене демографске стагнације. Демографска величина простора, у протеклих пет деценија, мања је за 2,2 пута – са 25.394 (1953), смањила се на 11.412 становника (Попис 2002).

Резултанта дугорочних неповољних развојних и демографских токова на подручју Просторног плана је његова континуирана, комплексна стагнација, која резултира трансформацијом у подручје егзодусног карактера, уз цео спектар негативних промена у демографским процесима и структурама.

4.6. Мрежа насеља

Мрежа насеља на подручју Голије има периферни статус у мрежи насеља Србије и одликује се слабом отвореношћу и развијеношћу веза, како са суседним тако и ширим подручјем. Међусобно су слабо повезана, поготово делови суседних општина, а процеси у мрежи се одвијају стихично.

Природне предиспозиције и ограничења, али и тип традиционалне организације производње и живота породичних задруга су били опредељујући фактори у формирању мреже насеља, путева и избора појединих станишта, првенствено на релативно равним или благо заталасаним површима (терасама) и гребенима и, ређе, на речним терасама.

Основу мреже, на највећем делу подручја, чине уситњена аграрна насеља разбијеног типа, тзв. *старо-влашког типа*, а на западном ободу и деловима који гравитирају Новом Пазару, *ибарског типа*. Најчешће су то мала насеља са просечно 200-500 становника, где су кућишта у центру пољопривредног поседа.

На целокупном подручју Просторног плана налази се 46 насеља (са густином мреже од 4,9 насеља/100km²), а по градовима/општинама: ивањички део 17 села (3,4 насеља/100km²),

краљевачки 14 села (6,1 насеља/100km²), рашчански 5 села (3,9 насеља/100km²), новопазарски 5 села (10,2 насеља/100km²) и сјенички 5 села (17,5 насеља/100km²).

Просечна густина насељености на подручју Просторног плана је веома мала, упркос релативно великом броју насеља, и износи 12,2 ст/km², а у Парку природе је још мања и износи 10,5 ст/km² (Република Србија 110,7 ст./km², Централна Србија 103,8 ст./km²).

4.6.1. Функционална диференцијација насеља

На подручју Просторног плана сва насеља су руралног типа, осим Девића које спада у мешовити тип насеља и насеља Дуга Пољана и Међуречје у контактної зони. Насеље Ушће на самом рубу Просторног плана је урбаног карактера и има потенцијала да поврати некадашњи статус општинског центра.

Постојећа функционална диференцијација насеља је заснована на институционалном статусу, опремљености услугама и привредним и комуналним капацитетима, који могу задовољити потребе садашњег становништва, али и потребе потенцијалних корисника.

Центри месних заједница на подручју су: Придворица (Врмбаје), Девићи, Братљево, Ковиле, Дајићи, Коритник и Ерчеге и Међуречје у контактної зони (општина Ивањица), Орља Глава, Савово, Засад, Ушће и Рудно (град Краљево), Градац (општина Рашка), Дуга Пољана у контактної зони (општина Сјеница) и Беле воде и Шароње у контактної зони (град Нови Пазар).

Минимални ниво институционалне опремљености (осмогодишња школа, здравствена станица, пошта, продавница и месна канцеларија) задовољавају следећа насеља: Ушће, Студеница, Рудно, Братљево, Девићи, Ерчеге, Дајићи, Градац. Ова насеља имају условно формиране сеоске центре и представљају центре заједница насеља.

У развојном смислу спорна су она насеља/центри месних заједница, која не поседују основне институције: Врмбаје и Мланча (недостају пошта и продавнице) и Савово и Коритник (имају само четвороразредну школу и месну канцеларију).

Центри заједница насеља, који су ван граница Просторног плана, али којима гравитирају поједина насеља са подручја, јесу: Међуречје (Ивањица – насеља Куманица и Глеђица), Трнава (Рашка – насеља Плешин и Боровиће) и Беле воде (Нови Пазар – насеље Мухово), Шароње (Нови Пазар – насеља Раст, Кузмичево и Драмиће), Дуга Пољана (Сјеница – насеље Шаре) и Штитаре (насеље Радаљица).

Елементарне туристичке карактеристике и неспорне потенцијале имају, пре свих, насеља/локалитети: Студеница, Рудно (Краљево), Беле Воде-Дајићи, Девићи, Голијска река (Ивањица), Градац (Рашка) и Одвраћеница (Нови Пазар, Ивањица, Рашка), а затим и руралне целине као Шереметовица, Кути, Плешин и др.

4.6.2. Опремљеност објектима јавних служби

С обзиром да део насеља гравитира центрима месних заједница која се налазе ван подручја Просторног плана, односно у контактної зони, то се преглед опремљености даје и за ова насеља.

Школство – према расположивим подацима са терена, у 50 насеља на подручју Голије постоји 7 осморазредних и 20 четвороразредних основних школа, већином истурених комбинованих одељења матичних школа из других насеља. Три школе не раде, јер нема ученика. Део потреба задовољавају три осморазредне и једна четвороразредна у центрима месних заједница ван подручја истраживања (Трнава, Беле Воде, Шароње и Штитаре).

Број школских објеката је задовољавајући, међутим, изражена је њихова врло велика дисперзија у односу на број ученика (од 1 до преко 300 ученика), што је последица велике удаљености насеља и општег стања путева, што онемогућава групни превоз деце. Вртића и предшколских установа нема, а школе средњег образовања се налазе у општинским центрима.

Здравство – од укупно 50 насеља, десет поседује здравствену станицу или амбуланту, а четири (Ушће, Дуга Пољана, Ковиље и Девићи) имају и ветеринарску станицу. Мрежа објеката је задовољавајућа, али је проблем у стручним кадровима (1 лекар/1000 ст.). У градским/општинским центрима постоји довољан број здравствених објеката различитог ранга уз задовољавајући број лекара, али уз низак степен опремљености свих нивоа објеката, осим у Бањи Ивањица.

Култура – велики број културно-историјских споменика није валоризован, а број објеката културе и забаве који су концентрисани у градским/општинским средиштима (домови културе, библиотеке и сл.) је занемарљив. Задружни домови у центрима месних заједница углавном су ван употребе или им је промењена намена, а класичне домове културе имају само насеља Студеница и Дуга Пољана. У Градцу и Студеници се налазе библиотеке. Низак степен опремљености објеката је и у градским/општинским центрима, као и број стручних кадрова. Значајно је, да се на простору Голије и непосредне околине одржавају разноврсне културне манифестација које привлаче и локално становништво и госте са стране.

Физичка култура – подручје поседује примарне потенцијале за развој спортског и рекреативног туризма. И поред тога, понуда спортско-рекреативних терена, објеката и активности је на рудиментарном нивоу, али је присутна иницијатива (ски лифтови). Уз смештајне капацитете, и понегде уз школе у селима, постоје спортски и рекреациони терени, а незнатан број је, осим оних намењених скијању, у центрима заједнице насеља.

Трговине и услуге – овај сектор је на елементарном нивоу. Објекти постоје у Ушћу, донекле у Студеници и Међуречју, док у већини осталих насеља нема ни једног или има по један трговински објекат са скромним асортиманом производа. Занатских и услужних делатности практично нема.

Администрација, управа и др. – од управних институција постоје месне канцеларије у 14 насеља. Поште се налазе у осам насеља, а станица милиције једино у Дугој Пољани. Најнижи ниво развијености и опремљености је присутан код објеката управе.

4.6.3. Изграђени фонд

Голија представља јединствено подручје у Републици Србији где највећу вредност постојећег грађевинског фонда чине још увек очуване скупине стамбених објеката са помоћним објектима домаћинства и појединачним објектима традиционалног народног градитељства.

Међутим, опште карактеристике постојеће изградње указују на:

- генерално некавалитетан грађевински фонд, са великим бројем напуштених и запуштених стамбених и помоћних објеката;
- део незавршених новијих објеката (стамбених и производних);
- већи број јавних објеката (месне заједнице, школе, сеоски домови културе, производни објекти) су напуштени и у фази су пропадања;
- неуређена дворишта и заједничке, јавне површине.

Постојећи стамбени фонд, у овом тренутку, према статистичким подацима, у погледу броја станова и њихове величине, формално задовољава потребе становништва које је остало на подручју Просторног плана. Изузетно је велики број привремено ненастањених и напуштених станова (нарочито у ивањичком делу простора). Стандард становања није на нивоу савремених потреба, јер само 2/3 станова има водоводне инсталације, око 1/3 станова има купатило, а нужнике још мањи број.

Бесправна/непланска изградња објеката, различитог интензитета је регистрована на целом планском подручју, где је у појединачним случајевима угрозила реализацију Просторног плана. Анализом расположивих података и увидом на терену, евидентно је, да је у највећем броју случајева реч о индивидуалним објектима за одмор, затим о објектима инфраструктуре, док је знатно мање реч о производним и услужним објектима.

Највећа концентрација ових бесправно изграђених објеката је на ширем подручју локалитета: Беле воде/Дајићи, Одвраћеница, Честа врела, затим Девићи, а појављује се и код Студенице. Ове локације су у свим претходним плановима и програмима словиле као нови туристички центри те регистрована бесправна изградња указује на нерационално коришћење будућег, високовредног грађевинског земљишта.

4.7. Саобраћај

4.7.1. Путна мрежа и друмски саобраћај

Укупна дужина путне мреже у обухвату Просторног плана је око 1220 km од чега је само око 115 km са асфалтним коловозним застором, што је заправо 0,098 дужних km путне мреже по km² површине обухвата Просторног плана.

Ободна саобраћајна повезаност градских/општинских центара магистралним путевима, којима административно припада подручје Голије, релативно је добра, за разлику од унутрашњих веза сеоских насеља и постојећих или потенцијалних туристичких локалитета. Постојеће саобраћајнице лоших су капацитета и слабих интезитета, а формиране су, углавном, у долинама водотока, те путна мрежа представља ограничавајући фактор за привредни развој подручја. Подручје Просторног плана дотичу, или га пресецају, следећи делови путне мреже Републике Србије:

Магистрални путеви

- М 22 (*Краљево–Рашка–Нови Пазар*) – „Ибарска магистрала”, окосница саобраћајних веза Голије са осталим деловима Србије – тангира подручје са источне стране и својим квалитетом, углавном, одговара потребама;
- М 8 (*Пријеполје–Сјеница–Нови Пазар*) – непосредно тангира подручје са јужне стране и задовољавајућег је квалитета;
- М 21.1 (*Пожега–Ивањица–Сјеница*) – пресеца западни део подручја, лоших експлоатационих карактеристика, са застором незадовољавајућег квалитета, без решеног одводњавања и саобраћајне опреме, а од Драмићана до укрштања са магистралним путем М8 и неизграђен.

Регионални путеви

- Р 116 (*Бедина Варош–Студеница–Ушће*);
- Р 117 (*Ивањица–Сјеница*);
- Р 233 (*Брвеник–Горњи Градац*);
- Р 234 (*Рашка–Кути, Кути–Пнуће*);
- Р 272 (*Међуречје–Куманица–Голијска река–Дуга Пољана*).

Сви регионални путеви су, са изузетком појединих асфалтираних деоница, незадовољавајућег квалитета, делимично и са земљаним застором, без решеног одводњавања и саобраћајне опреме. Поједине деонице које прелазе преко гребена су зими непроходне.

Локални путеви

На подручју Просторног плана највећа дефицитарност путне мреже јесте у погледу локалних путева који су идентификовани на основу важећих градских/општинских одлука. Локалну мрежу путева карактерише низак квантитет и квалитет у односу на величину територије и размештај насеља. Идентификовано је око 15 km локалних путева са асфалтним коловозним застором, око 150 km са туцаничким и око 21 km са земљаним застором.

Некатегорисани и шумски путеви

Некатегорисани и шумски путеви су најзаступљенији у обухвату Просторног плана. Лоших су, најчешће неприхватљивих, експлоатационих карактеристика, без икаквог коловозног застора, посебно путеви на већим надморским висинама. Њихова укупна дужина је око 850 km.

Пратећи садржаји путева

Станице за снабдевање горивом се налазе само на ободним, магистралним путевима и то у: Сјеници, Дугој Пољани, Ивањици, Ушћу, Баљевцу и Рашкој.

Јавни превоз путника

Последица недовољно развијене путне инфраструктуре са лошим експлоатационим карактеристикама јесте и лоша опслуженост путника линијама јавног превоза, тако да су многа деца у селима унутар подручја принуђена на пешачка кретања до школа. Само око 40% територије Просторног плана, са двокилометарским пешачким дистанцама, опслужено је линијама јавног превоза путника.

4.7.2. Железница

Кроз Ибарску долину пролази магистрална једноколосечна пруга за путни и теретни саобраћај – Е85 (Лапово–Краљево–Рудница–Лешак–Генерал Јанковић–државна граница) и тангира источну границу Просторног плана. У границима Просторног плана су железничка станица Ушће и железничко стајалиште Лозно. У непосредном окружењу посматраног подручја, у станицама Пискања, Брвеник и Рудница, налазе се индустријски колосеци. Због повезаности са регионалним путевима Р 233 и Р 234 за подручје Просторног плана су значајне и железничке станице у Брвенику и Рашкој.

4.7.3. Остали видови саобраћаја

Најближи аеродром је Дубињу, у близини Сјенице (војни аеродром), који је према ППРС планиран за коришћење у цивилне сврхе.

4.8. Инфраструктурни системи

4.8.1. Водопривреда и хидроенергетика

На подручју Просторног плана нема регионалних водоводних система, већ само локалних. Највећи број насеља се снабдева водом са локалних/индивидуалних водовода и неселективним каптирањем извора различите издашности. Скоро половина каптираних извора има издашност мању или једнаку 0,20 lit/sec. Јављају се два типа водовода: једни су изграђени за више села/заселака, а други од стране групе грађана.

Једино насеље Ушће има општински водовод са извориштем у подземним водама алувиона као и изграђену канализацију, без пречишћавања. Колективне водоводе и одговарајућу разводну мрежу поседују: Девићи (Вионица, Чечина и Девићи), Коритник (Брусник и Коритник), Ерчеге (Ерчеге, Медовине и Вучак), Међуречје (Међуречје, Рокци), Братљево (Братљево, Глеђица, Ровине), Ковиле (Смиљевац, Ковиле), Дајићи (Градац, Дајићи) и насеље Добри До. У току је каптажа извора и изградња водоводне мреже за више насеља на територији општине Сјеница.

Евидентирано је 23 насеља са каптажама за водоводе и 115 каптажа за индивидуалне потрошаче, са издашношћу мањом од 0,10 lit/sec. Део локалних водовода не испуњава потребне санитарно-техничке услове, а каптаже су примитивно урађене и без зона санитарне заштите.

Системи за евакуацију фекалних и отпадних вода не постоје. Проблем се решава на нивоу индивидуалних домаћинстава или већих потрошача (јавни, привредни објекти) изградњом септичких јама, нужника пропусног типа и отворених јама за осоку.

Коришћени подаци су старијег датума, а надлежне службе не поседују детаљне податке о садашњем стању на терену.

4.8.2. Електроенергетска мрежа

Електроенергетски конзум обухваћен границом истраживања је подељен између ЈП „Електро-Србија” – Краљево (ЕД Нови Пазар, ЕД Рашка и ЕД Сјеница) и ЈП „24 септембар” – Ужице (ЕД Ивањица).

Изграђена електрична мрежа је различитих напонских нивоа, углавном старијег датума. Напајање потрошача се одвија преко преносних мрежа 220 kV и 110 kV, из три трафостанице 220/110 kV: Краљево 3, Увац и Валач и из пет трафостаница 110/35 kV: Нови Пазар 1, Нови Пазар 2, Рашка, Сјеница и Ивањица.

ЕД Нови Пазар. Потрошачи на овом конзумном подручју се напајају из две трафостанице 110/35 kV (Нови Пазар 1 и Нови Пазар 2) укупне инсталисане снаге трансформације 83 MVA, које су повезане са трафостаницама 110/35 kV Рашка и Сјеница и трансформаторским станицама 220/110 kV. У оквиру граница Просторног плана налази се 17 ТС 10/0.4 kV.

ЕД Рашка. Потрошачи се напајају из ТС 110/35 kV Рашка, инсталисане снаге 51.5 MVA која је на страни 110 kV повезана са ТС 220/110 kV Краљево 3 и 110/35 kV Нови Пазар. На подручју Просторног плана налазе се ТС 35/10 kV Ушће и Рудно и 61 трансформаторска станица 10/0.4 kV и део трасе постојећег далековода 110 kV бр. 161, Рашка–Краљево 3.

ЕД Сјеница. Потрошачи се снабдевају електричном енергијом из ТС 110/35 kV Сјеница, инсталисане снаге 30 MVA, која је на страни 110 kV повезана са ТС 220/110 kV Валач и ТС 110/35 kV Нови Пазар 1. У оквиру граница Просторног плана налази се ТС 35/10 kV Дуга Пољана и шест трафостаница 10/0.4 kV.

ЕД Ивањица. Потрошачи се напајају из ТС 110/35/10 kV Ивањица. На простору Просторног плана се налази трафостаница 35/10 kV Куманица и 49 трафостаница 10/0.4 kV. ТС 35/10 kV Куманица се напаја из ТС 35/10 kV Црњево и тренутно ради као разводно постројење 10 kV, због тога што је далековод Црњево–Куманица под напоном 10 kV.

Далеководи 110 kV и 35 kV су изграђени на челичнорешеткастим стубовима са неизолованим алуминијумским проводницима. У градским срединама водови 35 kV су кабловски. Мрежа 10 kV је, највећим делом, изведена на дрвеним импрегнисаним стубовима са или без бетонских ногара, док се нови капацитети и реконструкција постојеће мреже изводе на бетонским стубовима. Проводници су неизоловани алуминијумски, осим у случајевима где се због конкретних услова на терену морао применити самоносећи алуминијумски кабловски сноп. У градским подручјима средњенапонска мрежа је изведена, углавном, кабловски.

Мрежа ниског напона је претежно изграђена на импрегнисаним дрвеним стубовима са или без бетонских ногара и изведена је неизолованим алуминијумским проводницима. Поједини делови мреже су изграђени на неимпрегнисаним багремовим стубовима. У урбаним срединама се користе самоносећи кабловски снопови и каблови.

Трансформаторске станице 35/10 kV се налазе у зградама, при чему су трансформатори на отвореном. Трансформаторске станице 10/0.4 kV у приградским и сеоским насељима су највећим делом стубне, а у градским су, углавном, монтажано-бетонског типа.

У структури потрошача најзаступљенији потрошачи су домаћинства и административно-комерцијални објекти, док индустријска потрошња није значајно заступљена. Потрошња електричне енергије, посебно у домаћинствима, у периоду деведесетих је интензивно расла због све веће примене за грејање, што је један од највећих проблема енергетике на овом подручју.

Приближни степен оптерећења објеката трансформације 10/0,4 kV на подручју ЕД Ивањица је око 50% и не прелази 70% ни у вршним периодима.

Проблеми су једнострано напајање ТС 35/10 kV Ушће и Куманица и велике дужине линија 10 kV које напајају велики број трансформаторских станица 10/0.4 kV. На правац ТС Ушће–ТС Добри до повезане су 33 трафостанице, а дужина вода је 53.5 km, док је на правац Црњево–Куманица, који је тренутно под напоном 10 kV, прикључено 49 трафостаница.

4.8.3. ТТ мрежа

На подручју постоје следеће АТЦ: Ушће, Студеница, Рудно, Савово, Мланча и Градац (објекат у Дугој Пољани још није у функцији).

Подручје обухвата делове траса постојећег оптичког кабла Краљево-Рашка и коаксијалног кабла Нови Пазар-Сјеница, који једним својим делом прелази и преко територије Парка природе.

Основни правци комуникације на територији чворне централе Ушће (Ушће–Студеница, Студеница–Савошница–Савово, Савошница–Мланча и Студеница–Рудно) су изведени надземним кабловским водовима.

4.8.4. Мобилна телефонија и мрежа TV и FM репетитора

На подручју Просторног плана су присутна три оператера мобилне телефоније, са базним станицама на локацијама Ушће, Голија-Кула и Студеница.

На подручју се налазе следећи TV репетитори: РТВ Србије (на локалитетима: Ушће – 471 m, Студеница – 795 m, Куманица – 840 m, Девићи – 1062 m, Манастир Градац – 800 m), РТВ Нови Пазар, ТВ Јединство–Нови Пазар и РТВ САН–Нови Пазар.

Постојеће централе Ушће (800 инсталираних прикључака), Студеница (752 инсталирана прикључка), Рудно (200 инсталираних прикључака), Савово (200 инсталираних прикључака) и Мланча (200 инсталираних прикључака) су аналогне кросбар централе и ускоро треба да буду замењене дигиталним централама сличног капацитета, изузев Ушћа, где је потребан капацитет око 2000 прикључака. Системи преноса су недовољног капацитета и треба да буду замењени већим капацитетом.

Покривеност приступном мрежом до корисника је добра, изузев за Ушће, Тадење, Бзовик, Дражиниће и Рудно. Проблеми у функционисању су: застарелост технологије и опреме, недовољан капацитет и лош квалитет приступне мреже (Ушће, Тадење, Бзовик, Дражинићи и Рудно) и недовољна техничка опремљеност службе за одржавање, с обзиром на разуђеност и конфигурацију подручја.

4.8.5. Топлификација

У овом тренутку загревање стамбених, пословних, привредних и других објеката обавља се индивидуалним грејањем корисника.

Станови за стално и повремено становање, као и станови за одмор и рекреацију, загревање врше претежно пећима на чврста горива, а као горива се користи: огревно дрво у већој мери, а угаљ и течна горива у мањој мери. Нема поузданих података колики број станова се загрева из индивидуалних котларница или системом етажног грејања. Идентична је ситуација и код загревања пословних објеката (канцеларијски простори) и код мањих сеоских школа.

Привредни објекти, махом хотели и мотели, као и поједине школе загревају се из индивидуалних котларница које, по правилу, као енергент користе дрво, а ређе течна гориво. Углавном су у употреби пећи ниске енергетске ефикасности, а коришћење аутоматских система, секторског загревања просторија готово да не постоји.

Загревање просторија коришћењем пасивних и активних система за соларно грејање практично не постоји. Енергетска ефикасност објеката, уштеде енергије и примена алтернативне и обновљиве енергије за загревање просторија нису примењени на простору Голије.

4.9. Животна средина

Обим, структура и диверзификованост активности/функција на подручју Просторног плана у директној су вези са расположивим природним ресурсима, с једне, и популационим потенцијалима, с друге стране, док је квалитет животне средине у директној вези са (не)оствареним степеном економског развоја.

На стање животне средине утичу и савремени геодинамички процеси и појаве условљени геолошким и геоморфолошким својствима терена, а делом поспешени и човековим утицајем (ерозија).

Ваздух – загађење ваздуха је присутно у насељима по ободу подручја и у зонама рудника и каменолома (SO_2 , честице прашине, чађи). У свим случајевима, реч је о вредностима које су у границама максимално дозвољених концентрација, што указује на мали емисиони потенцијал присутних загађивача. Измерене вредности од стране Савезног хидрометеоролошког завода, скоро најмање у односу на друге крајеве Србије, просечних годишњих депозиција сумпора, азота и тешких метала (арсена, кадмијума и цинка) на Голији, за период 1985-1995. године указују на очуваност и висок квалитет ваздуха. На истраживаном подручју не постоје мерне станице за праћење квалитета ваздуха.

Воде (површинске и подземне) – загађивање вода представља већи проблем у односу на загађивање ваздуха и земљишта. Релативно очуван квалитет површинских и подземних вода условљен је степеном (не)развијености подручја. То се односи, пре свега, на одсуство већих производних објеката и слабу насељеност подручја – мада дисперзно размештена насеља, са великим бројем заселака, отежавају изградњу водоводне и канализационе мреже.

Квалитет површинских вода је у већем делу подручја очуван. Квалитет воде највеће две реке, Моравице и Студенице, не одговара по свим критеријумима захтеваној класи (на прелазу између захтеване и лошије класе). Највише је присутно загађење органским материјама из насеља. Међу бројним параметрима на основу којих се одређује квалитет воде, највећи значај имају: укупан остатак при испаравању (mg/l), биохемијска потрошња кисеоника за 5 дана (БПК – mgO_2/l) и сапробност воде. Воде реке Студенице (мерна станица Ушће) и Моравице (мерна станица Градина, ван истраживаног подручја) по првом критеријуму се сврставају у најчистије реке (I класа). По другом критеријуму, Студеница се не налази у I, већ у II класи, док се воде Моравице налазе у I класи. На обе станице, Ушће и Градина, присутна је β -мезосапробност вода (II класа). Ове две реке су у изворишним крацима чисте планинске реке, као и сви остали водени токови којима ово подручје обилује.

Експлоатација подземних вода пропорционална је степену насељености, те се из тог разлога не јављају проблеми прецрпљивања издани. Међутим, само каптирање се врши на санитарно и технички неисправан начин. Загађивање подземних вода је, пре свега, последица неадекватног третмана септичких јама у свим сеоским насељима. Новији објекти, било да је реч о фармама или туристичким објектима, имају непропусне септичке јаме које се периодично празне.

Бесправном изградњом викенд објеката у изворишној челенки Црне реке (изворишни крак Студенице) на Одвраћеници, на потесу од Бисер воде, преко Одвраћенице, до Јанковог камена, посебно је угрожена издан која практично нема заштитни покривач и која се дренира преко бројних извора. Дивље каптирање извора на целом планском подручју и нерешено питање евакуације отпадних вода, нарочито из викенд објеката, угрожава заштићене зоне изворишта регионалног значаја. Не постоји редовна санитарна контрола квалитета воде код каптираних изворишта.

Земљиште – угрожено је првенствено ерозијом, неодговарајућом обрадом, узоравањем пашњака и ливада на већим висинама и нагибима, посебно за кромпиришта, употребом вештачких ђубрива и средстава за заштиту биља и неконтролисаним одлагањем отпада, као и загађивањем у зонама рудника и каменолома, односно привремених позајмишта – без одговарајуће ревитализације и рекултивације.

Бука и јонизујуће зрачење – негативан утицај буке је локалног карактера (зоне рудника, каменолома, и у Ушћу), док утицај јонизујућег зрачења и радиоактивне контаминације не постоји.

Отпад – за подручје Просторног плана не постоје подаци о количини отпада, нити његово организовано сакупљање. Комунални отпад се неплански „одлаже”, у највећем броју случајева, на најнеповољнијим локацијама са становишта угрожавања животне средине. Формирано је више нехигијенских сметлишта комуналног отпада у речним долинама, сконцентрисано и дисперзно по целом подручју, што представља један од извора загађивања водних ресурса, а утиче и на загађивање и заузимање земљишта. Посебан проблем представљају депоније пиљевине/струготине уз сваку стругару, које нису заштићене од атмосферских падавина нити од високих вода у долинама поред речних токова. Уз саобраћајнице, на местима где се извлаче трупци из шуме, приметне су веће количине дрвног отпада. Индустријског отпада је знатно мање и јављају се у насељима у којима су лоцирани прерађивачки капацитети. Појављује се и неконтролисани отпад, који обухвата пољопривредни и отпад из каменолома.

У односу на целокупно подручје, животна средина је највише угрожена на подручју града Краљево, затим на територији општине Ивањица, а најмање на подручју града Нови Пазар и општина Рашка и Сјеница.

5. Потенцијали и ограничења подручја Просторног плана

5.1. Потенцијали

Потенцијалима подручја Голије, коју карактерише изолованост и привредна неразвијеност (али који у посматраном контексту јесу условна предност), сматрају се:

- *повољан геостратешки положај.* Смештена у централном делу планинског комплекса, између Таре, Златара, Пештера и Копаоника, представља природно средиште њихове функционалне интеграције;
- *очувана животна средина.* Квалитет и особености средине и њени потенцијали, од значаја за ширу заједницу, морају да уживају сву потребну заштиту и подршку. Голија није само природни, већ и историјски и људски рефугијум;
- *богатство природним ресурсима.* До сада није извршена адекватна валоризација шумских, пољопривредних, водопривредних, туристичких и других ресурса којима ово подручје обилује. Просторним планом се пружа могућност да се на планском подручју примени концепт одрживог развоја који је компатибилан са примарним циљевима заштите;
- *изузетна природна и културно-историјска баштина.* Основа за развој посебних видова научног, културног и екотуризма, са акцентом на етнонаслеђу. Недовољна истраженост и недовољна улагања у конзервацију, реконструкцију, ревитализацију/пренамену објеката и презентацију добара, није омогућила њихово валоризовање као неспорног научно-истраживачког, васпитно-едукативног и туристичко-рекреативног потенцијала;
- *статус подручја.* Омогућава укључивање у разноврсне програме и активности са коришћењем специфичних извора средстава на интернационалном и националном нивоу.

5.2. Ограничења и конфликти

Брдско-планинско подручје Голије карактеришу следећа ограничења, која представљају корективни фактор у квантитативном и у квалитативном смислу при дефинисању оптималне намене и квантификацији основних развојних параметара:

- *разбијени систем насеља,*
- *ниске густине насељености ($12,7 \text{ ст/км}^2$) и неповољне демографске карактеристике (депопулација, најдубља демографска старост),*
- *економска неразвијеност,*
- *неизграђена саобраћајна инфраструктура и недовољна покривеност квалитетним саобраћајницама,*
- *слабо развијена насељска и регионална инфраструктура,*
- *низак ниво комуналне опремљености насеља,*
- *природни процеси као последица примарно антропогеног утицаја (ерозија, зарастање ливада и пашињака).*

Поред наведених, на подручју Просторног плана постоји и низ посебних намена: простори заштићене природе и споменици културе са својим окружењем (који су свакако и потенцијал овог простора), стандарди квалитета средине као и све друге вредности, локалног или регионалног карактера, које још нису препознате, истражене и валоризоване, а које ће захтевати и посебан однос при избору развојних програма.

Ограничења се, условно, могу препознати и кроз важећу законску регулативу на националном нивоу и усвојена/ратификована међународна документа која предодређују основне намене, начин и капацитете коришћења, а који обезбеђују очување статуса подручја.

Не мањи значај имају претходна наведена ограничења економског и демографског типа која сужавају развојне опције. У том контексту, просторни капацитети одређених локација – гранични капацитети коришћења простора/ресурса могу да представљају посебан арбитрарни фактор и узрок конфликтних ситуација. Водоснабдевање, третман отпадних вода и стриктни услови коришћења ресурса отварају питања исплативости инвестиција по појединачним програмима и на појединим локацијама.

Високи трошкови инфраструктурног опремања и неопходно структурно прилагођавање, биће један од најкрупнијих ограничавајућих фактора развоја.

Основни конфликтни односи на предметном подручју јављају се на релацији заштите (у општем смислу и по свим компонентама) са потребама делатности, изградње, инфраструктуре и потребама локалне заједнице која кроз очекиване програме, а без помоћи са стране, не може да валоризује развојне потенцијале.

Као главне конфликтне тачке могу се означити:

- *културно-историјске целине манастира Студеница и Градац највише категорије и планиране акумулације регионалног значаја у њиховој близини (према Просторном плану Републике и Водопривредној основи – конфликт је „пренет” из планова вишег реда, где је решење у наредном периоду омогућено благовременом резервацијом простора за обе намене);*
- *инфраструктурни коридор „Београд–Јужни Јадран,” који омогућава изузетно значајно саобраћајно отварање простора Голије, али представља и велику еколошку баријеру на подручју које је проглашено за Резерват биосфере;*
- *потреба да се туристичко-угоститељски садржаји употпуне скијалиштима, која би ради функционалности морала да прођу и кроз заштићене делове Парка природе као и шумска подручја, која су и у државном и приватном власништву;*
- *бављење земљорадњом и сточарством, као и другим привредним активностима у условима ограничених могућности због дефинисаних режима заштите изискује потребу да се овај сукоб разреши системом компензација и других олакшица.*

5.3. Закључна оцена

Подручје Голије је изразити пример прожетости природних и културних вредности које треба обједињено валоризовати, унапређивати и користити.

Демографска ревитализација подручја зависи од реализације националне стратегије развоја брдско-планинских подручја, али и од материјалне и логистичке подршке појединачним пројектима.

Невелики број од 11.412 становника представља драгоцен ресурс, које треба посебним подстицајним економским политикама привредно ангажовати, а ширим спектром запошљавања подржати оно становништво које би се вратило на Голију. У супротном је могуће да ће доћи до демографског изумирања, изузимајући неколико насеља са мањим степеном демографског виталитета.

Принцип мудрог/трајног коришћења свих ресурса кроз: развој шумарства, планинске земљорадње и сточарства, производњу биолошки исправне хране, одрживо ловство и риболовство, развој производног занатства и прерађивачких капацитета ослоњених на сировинску базу подручја на вишој технолошкој основи, промовисање домаћих заштићених „брендова” и укрупњавање сеоских газдинстава, могу бити основа опстанка.

Развој туризма који поседује квалитетну мотивску основу, са савременим концептима развоја, даће трајне ефекте на дужи временски рок.

Све наведено ће пратити и развој савремене саобраћајне, телекомуникационе, електроенергетске и водопривредне инфраструктуре, развој социјалне, привредне и стамбене супраструктуре те повећање социјалног стандарда становништва.

Опасност, као што је нарушавање еколошке равнотеже и капацитета простора, могу се јавити услед високог инвестиционог улагања у развој, пре свега, у изградњу саобраћајница, туризам привредне капацитете и неодговарајуће свести инвеститора и становништва о природи као јавном добру (неприхватање планских решења).

II. ЦИЉЕВИ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА

Одлуком о заштити подручја Голије, као предела изузетних природних вредности, антиципиран је савремени концепт одрживог, трајног развоја који захтева промене у вредносним ставовима и критеријумима, од локалног до државног нивоа, при чему се утврђују карактеристични индекси дефинисања циљева и одрживости, уз примену еколошких стандарда, поштовања граничних капацитета и оцене утицаја.

Дугорочним хоризонтима планирања, који обавезно прате посебну намену подручја, мора се обезбедити континуитет политике, мерама се мора утицати на редефинисање раста помоћу квалитета живљења, али и уз вредновање трошкова и профитабилности. Применом искустава, иновација и успешне праксе, уз обезбеђење разноврсних извора финансирања, посебно се подстиче иницијатива на локалном нивоу. Често супротстављени циљеви развоја подлежу првенствено еколошким, а затим и еколошко-технолошким, финансијским и другим проверама.

1. Општи циљеви заштите, развоја и уређења

ППРС као релевантни дугорочни програм развоја, поставља следећу планску обавезу као општи циљ: „*постизање рационалне организације и уређења простора, усклађивањем његовог коришћења са могућностима (и ограничењима) у располагању природним и створеним вредностима и са потребама дугорочног социјалног и економског развоја*”.

Овај просторни план, стратегије развоја и друга општа документа донета на нивоу државе, дефинишу опште циљеве који се односе на подручје Голије:

- обезбеђивање квалитетне животне средине;
- очување равнотеже екосистема и обнова оних који су нарушени;

- одржавање биодиверзитета;
- заштита, обнова и санација стања живог света, угрожених и ретких биљних и животињских врста;
- заштита највреднијих природних добара, природних предела, амбијента и пејсажа око културно-историјских споменика, људским радом створених добара и градитељског наслеђа;
- рационално коришћење природних ресурса;
- заустављање даље деградације природне средине, посебно ерозије;
- развој еколошке етике и знања о последицама и узроцима нарушавања животне средине.

Општи циљеви заштите, развоја и уређења Парка природе, као природног добра од националног (I категорија) и међународног значаја, у складу са претходним, усвојеним циљевима и опредељењима просторног развоја Републике Србије и специфичностима овог подручја, заснивају се на поштовању:

- режима и мера заштите биолошке, геолошке и предеоне разноврсности и заштите посебних природних и културно-историјских вредности у циљу очувања и унапређивања специфичних вредности Парка природе и Резервата биосфере;
- концепта одрживог коришћења природних ресурса у складу са националном и регионалном политиком у области социоекономског, еколошког и другог развоја;
- обавеза усклађивања коришћења простора са могућностима и ограничењима природних и створених вредности и са потребама социјалног и економског развоја подручја и локалне заједнице;
- потреба његовог укључивања у међународне програме и активности заштите биодиверзитета, развоја планинских подручја и др.

Основни циљеви Резервата биосфере (на основу Севилске стратегије) подразумевају:

- очување биолошког диверзитета и здравих екосистема;
- стицање знања о природним системима и њиховим променама, о традиционалним облицима коришћења земљишта и коришћењу природних ресурса на усаглашен начин;
- сарадњу у решавању проблема везаних за природне ресурсе.

Претходна истраживања, расположива документација, општи и посебни циљеви и критеријуми заштите и развоја, развојни програми на свим нивоима, сугестије локалних заједница, као и оцена природних и створених вредности и развојних потенцијала на подручју, одређују основно полазиште Просторног плана:

- планинско подручје, представља целовиту демографску, просторну, функционалну и природну средину, при чему Парк природе и Резерват биосфере чине део тог јединственог простора;
- основни демографски, социоекономски проблеми, као и могући развојни програми, треба да се решавају на јединствен начин на подручју, уз прецизно дефинисање начина и одговарајуће форме управљања и поштовање регионалних специфичности и надлежности локалних органа управе;
- развојни програми Републике Србије, као и очекивана подршка из међународних фондова примењује се на подручје у целини.

Општи критеријуми односа према ресурсима на подручјима посебне намене подразумевају:

- заштиту биодиверзитета и заштиту посебних природних и културних вредности међународног, националног, регионалног и локалног значаја;
- рационално коришћење природних ресурса, које је примерено широј националној и регионалној политици у области социо-економског, еколошког и другог развоја;
- одрживи развој заштићених подручја и заштитних зона (зона утицаја) који има позитиван утицај на развој и квалитет живљења, на регионалном и локалном нивоу.

Општи циљеви политике заштите животне средине дефинисани у Националном програму заштите животне средине Републике Србије (нацрт) који су заједнички и за подручје Голије су:

- интеграција политике заштите животне средине са економском и политиком других сектора;
- проширење и јачање институционалних капацитета по градовима/општинама за креирање и имплементацију секторских политика и политике заштите животне средине у целини и успостављање система за реаговање у акцидентним ситуацијама;
- унапређење система контроле квалитета животне средине применом норматива и стандарда, обавезном контролом квалитета мониторинга чинилаца животне средине, мониторингом загађивача, изградом катастра загађивача, успостављањем јединственог информационог система и система информисања;
- развој ефикасног система финансирања заштите животне средине и економских подстицаја;
- унапређење формалног и неформалног образовања о заштити животне средине; подизање нивоа свести кроз боље информисање и комуникацију са јавношћу и развијање механизма њиховог учешћа у одлучивању по питањима животне средине у складу са Архуском конвенцијом.

2. Посебни циљеви

Међународне организације и фондови, различити програми (Акциони Програм за заштиту животне средине, 2001. и „Паркови за живот: акција за заштићене области у Европи”), и др. активирају и укључују све вредне планинске пределе Европе у трансрегионални развој кроз *„заштиту планинских региона/јединствених биогеографских целина, као значајних економских подручја и подручја очуване и здраве животне средине; промовисањем одрживог развоја и квалитета живота у њима, а који се морају посматрати кроз шире просторне комплексе којима припадају при чему заштита, уређење и одрживо управљање природним ресурсима захтевају регионалну и националну сарадњу и подршку земље; јачањем размена информација и искуства различитих планинских подручја; изградњом основа институционалне политике планинских подручја на националном и интернационалном нивоу. ”*

Заједнички циљеви ових активности су:

- стратешки приступ у постизању еколошких циљева (имплементација регулативе у областима: климе, заштите биодиверзитета и природних богатстава, земљишта, управљања отпадом);
- осигурање адекватне и добро организоване мреже заштићених области Европе с циљем да се очува пуни предеони и биолошки диверзитет континента – заштита највреднијих станишта уз помоћ проширеног програма „Natura 2000”;
- управљање заштићеним областима (планирање и уређење; утемељење одговорних институција и служби за заштићене области и дефинисање њихових односа са вишим инстанцама; истраживање и мониторинг; одржавање објеката за заштиту и презентацију заштићених области; образовање о животној средини);
- контролисано коришћење природних ресурса – проширење националних и регионалних програма за даље промовисање одрживог управљања шумама;
- успостављање акционих планова ради заштите биодиверзитета;
- увођење мера за заштиту земљишта и
- координисање напора земаља чланица у разрешавању акцидената и природних катастрофа.

Подручје Голије се као целина класификује, *према Оквиру за класификацију заштићених подручја (IUCN, 1999)*, у V категорију управљања (мада садржи и елементе I и IV категорије), чији су циљеви управљања:

- „очување диверзитета предела, станишта, придружених врста и шумских екосистема;

- очување складне интеракције природе и културе кроз заштиту предела и одржавање традиционалног коришћења земљишта, начина градње као и друштвених и културних манифестација;
- могуће коришћење кроз рекреацију и туризам, у складу са основним квалитетима подручја;
- елиминација и даље спречавање коришћења земљишта и преобимних активности;
- подршка начину живота и економији која је у складу са природом и заштитом друштвеног и културног миљеа заједнице;
- подршка научним и образовним активностима које ће допринети дугорочној добробити локалног становништва и развој јавне подршке заштити таквих подручја;
- допринос бољитку локалне заједнице кроз коришћење природних производа и услуга”.

Полазећи од законске регулативе, донетих докумената која се односе на Парк природе и уважавајући специфичности и сазнања о истраживаном подручју, дефинисани су следећи циљеви и критеријуми заштите и развоја, основни постулати за израду Просторног плана:

- очување, унапређење и заштита биолошке, геолошке, а нарочито преоне разноврсности;
- заштита посебних природних вредности и непокретних културних добара, њихово коришћење у функцији науке, едукације, презентације јавности и рекреације;
- очување, заштита и ревитализација цивилизацијско-историјског идентитета људи, територије, особености и динамичности културног предела;
- унапређење и одрживо газдовање природним богатствима (земљишта, шуме, флора, фауна, ливаде и пашњаци, воде, ваздух);
- подстицање развоја и давање предности активностима које су, по концепту и принципима на којима се заснивају, компатибилне са функцијама подручја посебне намене, а у зависности од карактеристика простора и потреба локалне заједнице;
- уравнотежено и рационално коришћење територије са становишта заузимања простора, развоја функционалне мреже насеља, стандарда становништва и односа према средини/окружењу;
- очување и заштита квалитета животне средине, свих њених елемената, по највишим стандардима;
- остваривање позитивних развојних ефеката Парка природе на развој и квалитет живљења у његовом непосредном окружењу, на регионалном и локалном нивоу;
- дугорочна научна истраживања темељних феномена Парка природе и контролисана едукација;
- интегративни приступ у заштити, планирању, коришћењу и управљању подручјем посебне намене.

3. Циљеви по појединим областима

3.1. Циљеви заштите природних и културно-историјских вредности и животне средине

Просторни план се опредељује за интегративни приступ у заштити, планирању, коришћењу и управљању подручјем посебне намене које се сврстава у категорију „културног предела”. У контексту односа према укупној баштини, то подразумева обезбеђење услова за оперативно управљање и газдовање, кроз кохерентни систем јавних интервенција које природно и културно наслеђе и квалитет животне средине препознају као:

- необновљиви ресурс,
- извор идентификације,
- развојни ресурс који се може користити за разне видове обнове, при чему су усвојени следећи полазни ставови:
- нема принципијелне разлике између процеса заштите и развојне политике;
- заштита и обнова наслеђа јесу саме по себи облик развоја;

- интегративно планирање мора бити заступљено не само за појединачне појаве, места, просторне целине са одређеним специфичностима, већ на целом подручју.

3.1.1. Заштита предела

Циљеви заштите „културног предела” представљају фундаменталне опште критеријуме уређења и просторног развоја подручја Голије и подразумевају:

- заштиту хабитата са њиховом специфичном разноврсношћу врста;
- заштиту, чување, конзервацију, обнову, ревитализацију културно-историјских вредности и предела у спрези са истим облицима бриге за природне вредности које стварају идентитет Голије;
- заштиту споменика културе и њихове околине;
- заштиту природних елемената који граде структуру подручја као и геолошких и геоморфолошких особености;
- заштиту подручја са високом структурном разноврсношћу и разноврсношћу намена;
- заштиту начина градње типичне за регион;
- усаглашавање стратегијског приступа и методологије рада са заштитом најважнијих споменичких целина у окружењу;
- промовисање активности смишљених да ојачају економску базу и унапреде квалитет живота локалног становништва;
- очување амбијенталних, естетских и рекреативних потенцијала подручја од посебног републичког интереса;
- популаризацију заштите природе (и животне средине) и развијању еколошке свести.

3.1.2. Заштита природне баштине

Циљеви заштите природне баштине генеришу се по више основа, и то као:

1. Циљеви заштите посебних природних вредности који обухватају заштиту:

- простора (места) изузетних и јединствених делова природе од значаја за научне, културно-образовне, рекреативне и друге сврхе;
- карактеристичних представника појединих екосистема и изразитих биогеографских подручја, односно представника појединих типова предела, од изворних до антропогених;
- природних предела, амбијената и пејзажа око културно-историјских споменика, у оквиру комплексне заштите ових целина;
- заштитних зона (зона утицаја) око заштићених природних добара.

2. Циљеви заштите биодиверзитета који захтевају:

- очување генетског, специјског и екосистемског биодиверзитета, на основу предузетих (а) проучавања генофонда, (б) формирања база података и инвентаризације и (в) категоризације елемената компоненти биодиверзитета;
- предузимање дугорочних екосистемских истраживања интердисциплинарног обухвата;
- праћење стања биодиверзитета, као и угрожавајућих фактора, са проценом тенденција промена и спонтаних сукцесија;
- одржавање биодиверзитета и биолошких ресурса, у складу са политиком одрживог развоја и методама и поступцима рада на конзервацији/обнови и ревитализацији у конкретним случајевима.

3. Посебни циљеви који подразумевају:

- очување амбијенталних, естетских и рекреативних потенцијала подручја од јавног интереса;
- развој информационог система заштите природе (у оквиру информационог система животне средине и простора);
- заснивање заштите на системском просторном, урбанистичком и еколошком планирању;
- одржавање и ширење међународне сарадње од заједничког интереса.

3.1.3. Заштита културно-историјске баштине

Реализација циљева заштите непосредно зависи од унапређења положаја културно-историјске баштине на подручју Просторног плана, и то од:

- развоја друштвене свести, од локалног становништва до међународне заједнице, о непроцењивој и разноврсној колективној баштини коју, као израз једног друштвеног колективитета и његовог начина живљења, треба сачувати и за наредне генерације;
- развоја свести појединаца и друштва да се ради о великим културним вредностима које представљају материјалне сведоке прошлих цивилизација, те их је потребно физички очувати ради њиховог огромног едукативног и културног потенцијала;
- утврђивања реалне економске вредности коју поседују или могу поседовати непокретна културна добра/изграђени облици, а која могу, након обнове и ревитализације, одговорити савременим захтевима економског тржишта и допринети економском просперитету подручја кроз туристичку влаоризацију;
- непокретна културна добра морају се прихватити као савремени животни оквир, који поседује друштвени склад који одговара и данашњим генерацијама.

Заштита укупног културног наслеђа на територији Просторног плана, на нивоу општег третмана градитељског наслеђа, треба да:

- заустави даљу деградацију постојећих простора и физичке структуре;
- створи предуслове да се активирају економски потенцијали подручја, нарочито у зонама споменика културе изузетног значаја;
- сачува највредније примере културне баштине; проглашене и категорисане, проглашене и некатегорисане, евидентирани који уживају претходну заштиту, као и оне који ће се потенцијално открити и вредновати;
- дефинише смернице за подизање квалитета животне средине у зонама културних добара изузетног и великог значаја, као и руралних целина у којима су вредни примери традиционалног народног градитељства;
- дефинише методе и поступке рада на конзервацији/обнови и ревитализацији у конкретним случајевима, када се културна добра повезују са различитим развојним програмима (туризам, рекреација).

3.1.4. Заштита животне средине

Циљеви заштите животне средине на подручју Просторног плана, поред очувања, унапређења и заштите биолошке, геолошке и предеоне разноврсности и посебних природних и културних вредности, јесу:

- заштита вода (површинских и подземних) уз примену интегралног приступа у управљању и коришћењу водних ресурса (коришћење, заштита вода и заштита од вода); очување квалитета површинских вода у складу са захтеваном класом квалитета – враћање водотока у I класу квалитета, и то Студенице до Ушћа, и Моравице до Ивањица; потпуна заштита квалитета подземних вода и стриктна заштита свих зона које су законом резервисане као изворишта водоснабдевања (слив Студенице, Моравице и Људске реке);
- заштита земљишта, уз интегрални однос у планирању и управљању земљишним ресурсима;
- заустављање ерозије у најугроженијим подручјима;
- заштита и очување квалитета ваздуха;
- уравнотежено коришћење простора са становишта заштите животне средине и обезбеђење услова за очување и адекватно газдовање природним богатствима;
- управљање свим врстама отпада на еколошким основама и у складу са Националном стратегијом управљања отпадом;
- развој васпитно-образовних и научно-истраживачких активности у функцији заштите животне средине.

3.2. Циљеви демографског развоја

Основни циљ Просторног плана односи се, не само на заустављање негативних тенденција у демографском развоју подручја кроз остваривање планских циљева у погледу покретања укупног развоја, већ на стварање реалног оквира социјалне стабилности и перспектива развоја, чиме ће се омогућити позитивни демографски ефекти:

- заустављање иселавања и стварање услова за повратак радно-способног становништва;
- стварање реалних развојних предуслова за демографску ревитализацију и оживљавање биолошке репродукције.

3.3. Циљеви просторног развоја

Основни циљеви који се односе на планирање просторног развоја подручја Голије, јесу:

- уравнотежено и рационално коришћење територије са становишта заузимања простора, развоја функционалне мреже насеља, стандарда становништва и односа према средини/окружењу;
- заштита постојеће матрице изграђености уз рационализацију и усклађивање мреже насеља у сврху равномернијег размештаја центара услуга, њихове децентрализације и приближавања корисницима, уз смањење разлика у условима и стандардима коришћења. Због специфичности подручја Голије, постојеће просторне структуре и намене, при планирању мреже насеља и дистрибуције функција треба узети у обзир и посебне циљеве:
- стицање услова за опстанак и прогрес сваког насеља које буде предвиђено у мрежи;
- спречавање даљег смањења броја становништва и дефинисање мера ревитализације становништва у дужем временском периоду;
- подстицање развоја и давање предности активностима које су, по концепту и принципима на којима се заснивају, компатибилне са функцијама подручја посебне намене, а у зависности од карактеристика простора и потреба локалне заједнице;
- инфраструктурно изграђивање и опремање подручја да би се смањио степен изолованости и повећао степен отворености и приступачности;
- развој јавних служби неопходних за остваривање развојних ефеката у мрежи насеља.

3.3.1. Мрежа насеља

Узимајући у обзир ефекте досадашњих програма развоја овог подручја и искуства европских земаља са сличним брдско-планинским подручјима, утврђују се основни циљеви за будући развој и просторно-функционалну организацију мреже насеља:

- уравнотежени размештај становништва;
- хијерархија насеља и формирање заједница насеља према моделу територијалног и функционалног умрежавања;
- јачање микроразвојних центара – постизање довољног степена самоуправе на нивоу сеоских центара, чиме би сами подстицали свој развој и утицали на развој мањих насеља;
- јачање сарадње, кроз размену искустава и заједничке пројекте, између градских/општинских центара у окружењу Голије са циљем јачања функционалних региона;
- активнија сарадња заједнице насеља са градским/општинским центрима, ради решавања основних социјалних и економских питања;
- побољшање опремљености јавним службама у околним општинским центрима и центрима заједнице насеља, као и инфраструктуре у насељима и између њих самих;
- формирање мреже производних капацитета у микроразвојним центрима;
- изградња и модернизација локалне путне мреже и друге инфраструктуре у мрежи насеља, чиме би се лакше повезивали центри насеља са градским/општинским центрима, а уједно

укључила у инфраструктурну мрежу она насеља која су до сада била изолована, мада имају перспективе за развој;

- развијање дневне миграције радне снаге и другог становништва и успоравање иселавања радно-способног становништва;
- очување и унапређење квалитета природног окружења;
- концентрација изградње у центрима развоја, постизање густине насељености које могу обезбедити увођење савремене опреме и подизање животног стандарда;
- заустављање процеса бесправне изградње са очувањем слободног простора између насеља;
- усклађивање политичких разноликости, подизање културно-образованог нивоа, квалитативно подизање политичке културе, толеранције и солидарности међу становништвом.

3.3.2. Јавне службе

Основни циљ развоја јавних служби на подручју Просторног плана јесте остваривање бољег квалитета услуга и доступности друштвених садржаја свим корисницима без обзира на место становања, без знатнијег улагања финансијских средстава, који ће се реализовати кроз:

- одговарајућу реорганизацију и прилагођавање јавних служби специфичној намени и карактеристикама подручја и појединих насеља;
- рационализацију мреже објеката јавних служби чиме се смањују трошкови дисперзивне мреже, повећава концентрација средстава и корисника, и остварује виши квалитет услуга и боља кадровска опремљеност.

Посебан циљ у развоја јавних служби јесте формирање мреже објеката јавних служби на подручју Просторног плана са концентрацијом садржаја у центрима заједнице насеља – развојним центрима како би се обезбедио одговарајући ниво услуга, уз етапну социоекономску трансформацију и просторно-функционалну организацију простора, пропорционално подизању квалитета мреже саобраћајница и организације јавног саобраћаја и, самим тим, јачањем гравитационе моћи центара.

3.3.3. Саобраћајно-транспортни систем

Циљеви развоја саобраћајно-транспортног система за остваривање привредног развоја подручја јесу:

- побољшање просторне организације саобраћајног и транспортног система, повећањем квалитета релације простор-време на територији и побољшањем временске компоненте у тој релацији путем побољшања постојећих и стварања нових комуникацијских могућности, као што су ревитализација и модернизација постојећих магистралних и регионалних путева, као и модернизација постојеће и изградња планиране железничке пруге;
- обезбеђење већег степена ефикасности, рационалности и економичности у транспорту људи и добара, стварањем услова за одвијање саобраћаја са већим нивоом безбедности, већим брзинама кретања, краћим временом путовања, итд;
- модернизација локалних и некатегорисаних путева између централних насеља ка околном гравитационом подручју;
- резервација и заштита простора за побољшање локалних елемената саобраћајне инфраструктуре;
- развој саобраћајне инфраструктуре, као основног чиниоца просторне организације, тако да се омогући висок ниво услуге путничког превоза путем добро организованог јавног превоза путника, комбинованог (друм-железница) превоза робе и добара, оптимизирањем времена путовања и сл.;

- остварење мреже линија јавног превоза путника која омогућава и подстиче планирану организацију насеобинског система;
- повећање укупне мобилности становништва са релативним повећањем броја путовања у границама гравитационих зона појединих централних насеља;
- побољшање укупног нивоа услуге саобраћајног и транспортног система са побољшањем одговарајућих техничких елемената саобраћајне инфраструктуре са посебним освртима на негативне утицаје саобраћаја на друге подсистеме и животну средину;
- поред обезбеђења задовољења интерних саобраћајних потреба, унутар Голије, неопходно је да саобраћајна инфраструктура омогући просторну повезаност Голије са суседним општинама, регионом и шире.

Циљеви развоја и организације путне мреже на подручју Просторног плана јесу:

- формирање мреже која треба да обезбеди услове за материјално рентабилан, социјално квалитетан живот становника – што спречава миграције аутохтоног становништва;
- покривеност територије путном мрежом, проходном и у летњим и у зимским условима, а која омогућава коришћење свих потенцијала подручја;
- планирање, пројектовање и изградња саобраћајница и објеката саобраћајне инфраструктуре који обезбеђују задовољавајући ниво услуга за сва возила, укључујући аутобусе.

3.3.4. Рекреативна инфраструктура

Основни циљеви развоја спортских, рекреативних и здравствених активности на Голији јесу:

- коришћење разноврсних природних и културних мотива и климатских погодности;
- концентрација изградње објеката намењених рекреацији у центрима месних заједница и на туристичким локалитетима;
- изградња спортске инфраструктуре усклађене са просторним могућностима и режимима заштите, а на основу стручних експертиза о могућностима појединих видова рекреације.

3.3.5. Електроенергетска инфраструктура

Основни циљеви даљег развоја електроенергетског система на целокупном подручју јесу:

- стварање оптималног решења довољно сигурног, квалитетног и економичног снабдевања електричном енергијом било ког перспективног потрошача;
- неометан развој у погледу количине електричне енергије и снаге, али уз њихову рационалну употребу од стране потрошача;
- квалитетна и сигурна испорука електричне енергије за све потрошаче на подручју;
- ревитализовање постојеће преносне мреже;
- обезбеђивање коридора за нову преносну мрежу усаглашену са режимима заштите и правилима градње на подручјима посебне намене;
- обезбедити довољни капацитет трансформације;
- затварање прстена напајања на напонском нивоу 35 kV и 10 kV;
- изградити нове и реконструисати постојеће трафостанице 35/10 kV и 10/0,4 kV у складу са изградњом нових потрошача;
- изградити квалитетну спољну расвету по захтевима ЈКО у насељима, туристичким и рекреационим пунктовима;
- изградњу и реконструкцију електроенергетске мреже у зонама са посебним режимима заштите и коришћење условити истим.

3.3.6. Телекомуникациона инфраструктура

Основни циљеви развоја савремених телекомуникационих система се заснивају на:

- обезбеђивању потребног броја телефонских прикључака, према потребама корисника на подручју;
- изградњи међумесног телекомуникационог система ПТТ, за осигурање квалитета како међумесних веза довољног капацитета, тако и међународних;
- постављању оптичких каблова и омогућавању савремених система преноса;
- замени дотрајале опреме и модернизовању мреже, да би се обезбедило поузданије и квалитетније функционисање телекомуникационог система ПТТ и услова за увођење савремених услуга;
- увођењу нове телекомуникационе услуге увођењем оптичких каблова у месне мреже;
- обезбеђивању добре покривености подручја базним станицама мобилне телефоније;
- изградњи модерне приступне кабловске мреже за обезбеђење савремених сервиса;
- развоју јавних, комерцијалних и локалних радио и ТВ програма, уз константно праћење и укључивање нових технологија у складу са светским трендовима;
- осигурању коридора за телекомуникационе каблове дуж свих нових и постојећих путева, а посебно дуж планираних магистралних путева;
- осигурању коридора за радио релејне везе;
- изградњи микроталасних система за дистрибуцију радио и телевизијских програма у сеоским и мањим градским срединама и изолованим острвима кабловског дистрибуционог система.

3.3.7. Водоснабдевање и каналисање отпадних вода

Циљеви у развоју водоснабдевања и каналисања отпадних вода у насељима на подручју Просторног плана заснивају се на следећим опредељењима:

- обезбеђење потребне количине воде за пиће за све становнике са подручја Просторног плана као и воде за остале потребе/делатности;
- обезбеђење исправности и сталне контроле воде која се користи за снабдевање становништва;
- заштита свих изворишта, посебно изворишта за велике регионалне системе, земљишта и водене површине у подручју заштите изворишта водоснабдевања од намерног или случајног загађивања и других утицаја који могу неповољно деловати на издашност извора и здравствену исправност воде;
- уређење и одржавање уже и шире зоне заштите изворишта;
- заштита површинских и подземних вода од загађења отпадним водама из насеља и производних капацитета;
- очување квалитета површинских вода у складу са захтеваном класом;
- обавезно пречишћавање свих отпадних вода пре испуштања у реципијент, сагласно стандардима прописаним Законом о водама („Службени гласник РС”, бр. 46/91, 53/93, 67/93, 48/94, 54/96 и 101/05);
- уградња мањих уређаја за пречишћавање отпадних вода у складу са климатским условима и обезбеђење одржавања, контроле и надзора над њима.

3.3.8. Топлификација

Основни циљеви код загревања објеката на подручју Просторног плана јесу:

- обезбеђење квалитетног загревања радних и стамбених простора на температурном нивоу који омогућује угодан боравак и рад;
- коришћење енергетски ефикасних уређаја и опреме, као и одговарајуће термоизолације простора ради остваривања уштеде енергије;

- коришћење еколошки прихватљивих, алтернативних и обновљивих извора енергије;
- смањење броја индивидуалних ложишта прикључењем на даљинске системе грејања где год је то економски и еколошки прихватљиви, односно потребно.

Заједнички именитељ циљева је одрживост система за загревање објеката ради остварења одрживости свих активности пре свега у Парку природе и Резервату биосфере, али и на целокупном подручју Просторног плана.

3.3.9. Управљање отпадом

У складу са одредбама из Националне стратегије управљања отпадом – са програмом приближавања ЕУ (2003) управљање отпадом у функцији заштите животне средине на подручју Просторног плана заснива се на следећим циљевима:

- заштита и унапређење животне средине и заштита здравља становништва;
- спречавање стварања отпада и редукција, односно смањење коришћења ресурса и смањење количина и/или опасних карактеристика осталих отпада;
- поновна употреба, односно коришћење производа за исту или другу намену;
- рециклажа, односно третман отпада ради добијања сировине за производњу истог или другог производа;
- искоришћење, односно коришћење вредности отпада (компостирање, поврат енергије и др.);
- увођење система организованог сакупљања комуналног отпада;
- развијање јавне свести у односу на проблематику отпада;
- одрживо управљање отпадом.

3.4. Циљеви привредног развоја

3.4.1. Шумарство

Стратешки циљеви ППРС усмерени су на унапређивање стања постојећих шума и очување или увећање степена шумовитости, при чему однос државе према шумама треба да карактерише:

- стратегија трајног коришћења, која води рачуна о очувању и заштити природне и животне средине и заснована је на најновијим стручним и научним сазнањима о сложеним карактеристикама шума као природних екосистема;
- јединствен и једнак статус свих шума – без обзира на власништво – услове и средства за унапређивање стања и функција шуме обезбеђује власник или корисник шуме;
- за посебна ограничења у коришћењу шума и шумских подручја, или умањене приходе који на основу тога настају, држава или корисник надокнађују ту разлику.

Општи циљеви газдовања шумама на подручју Просторног плана, полазећи од основних принципа одрживости/трајности и рационалности, јесу:

- заштита, очување и унапређивање биодиверзитета као и функција шумских екосистема;
- унапређење стања шума превођењем неуређених пребирних типова у уређене пребирне шуме увећањем обраслости и негом шума, обнављањем аутохтоних врста дрвећа у културама четинара, индиректном и директном конверзијом изданаčkih шума у високе или друге одговарајуће узгојне облике и спровођењем мера заштите шума;
- повећање површине под шумом (пошумљавањем) у складу са рејонизацијом и категоризацијом простора;
- обезбеђивање услова и могућности за коришћење и развој шумских екосистема и укупних потенцијала шума за потребе фундаменталних и оперативних истраживања, мониторинг стања и промена, а у оквиру научно-истраживачке, образовно-васпитне, рекреативне, културне као и других делатности;

- обезбеђивање услова за заштиту осталих природних вредности и унапређивање шумарства, ловства, водоснабдевања и производње здраве хране;
- интегрално коришћење шумских екосистема и укупних потенцијала шума моделом који илуструје могући приступ одрживом развоју при газдовању шумама – посебно уважавајући локалне потребе;
- укључивање шумарства у све развојне програме и акције на подручју, с обзиром да једини, у овом тренутку, поседује одређену материјалну основу развоја.

Посебни циљеви газдовања шумама обухватају:

- заштиту и обнављање генетског фонда и разноврсности (заштићених, реликтних и ендемичних врста) и репатријацију појединих врста флоре и фауне;
- заштиту и унапређивање шумских екосистема у целини;
- заштиту, конверзију, реконструкцију и реституцију деградираних, девастираних, измењених и угрожених састојина и екосистема;
- заштиту шума од угрожавајућих фактора;
- развој и унапређивање специфичног шумарства ради потпунијег коришћења укупних потенцијала шума;
- едукацију и укључивање локалног становништва у различите активности, од заштите основних вредности Парка природе до укључивања у различите делатности;
- инфраструктурно опремање у циљу што потпунијег полифункционалног коришћења и остваривања напред наведених циљева;
- истраживање сложене природе шуме и карактеристика шумских екосистема, посебно ретких и угрожених, и стварање информационе основе о шумама Парка природе.

3.4.2. Пољопривреда

Циљ развоја пољопривреде на подручју Голије јесте:

- прелазак са квантитета на квалитет уз повећање вредности локалних производа (секундарна прерада вуне, млека, меса и продаја тих продуката) и повећање прихода кроз допунску зараду;
- задржавање, првенствено планинске пољопривреде и на сиромашнијим земљиштима и површинама са неповољним условима станишта;
чиме се постиже:
- заштита постојећих пашњачких површина и очување карактеристика руралног предела и његових производних потенцијала;
- усклађивање намена пољопривредног земљишта, посебно пашњачких и ливадских површина на вишим котама са режимима заштите и спречавање сукцесије;
- очување традиционалног начина живота и привреде у руралним подручјима и културног предела;
- обезбеђење надокнаде за пољопривреднике као стараоце наслеђа културног предела (финансијски подстицај за останак, уз обезбеђење одговарајућег стандарда живота);
- обезбеђивање коришћења укупно расположивог земљишта;
- обезбеђивање суфинансирања обнове и уређења домаћинства и превођења у виши степен полифункционалног коришћења домаћинства;
- давање приоритета сточарству и суфинансирање потребне опремљености (машине, погони за складиштење и дораду и др.);
- умрежавање производних и продајних капацитета са туристичко-угоститељским објектима на простору.

3.4.3. Ловство

Општи циљеви газдовања ловиштима на подручју који подразумевају заштиту, гајење, лов и коришћење гајених врста дивљачи, као природног богатства и добра од општег интереса, постижу се кроз:

- одржавање и подизање бројног стања постојећих врста дивљачи до нивоа који омогућавају природне одлике станишта, односно до утврђеног економског нивоа;
- побољшање структуре (полне и старосне) популација крупне дивљачи, као и побољшање квалитета трофеја;
- рационално (одрживо) коришћење осталих врста ловостајем заштићене дивљачи;
- очување и унапређење популација трајно заштићених врста дивљачи, као и активна заштита популација свих врста дивље фауне и успостављање мониторинга;
- обезбеђивање дугорочне финансијске и политичке подршке у циљу настављања започетог насељавања аутохтоних, угрожених или ишчезлих врста; ради формирања природних популација способних за живот или да се развијају нормално под одређеним условима животне средине;
- настављање реинтродукције јеленске дивљачи која по бројности и структури омогућава ловно газдовање.

3.4.4. Риболовство

Циљеви газдовања риболовним подручјем јесу:

- заштита и очувања квалитета вода;
- заштита и репатријација угрожених аутохтоних врста која по бројности и структури омогућава риболовно газдовање;
- изградња нових и реконструкција постојећих пастрмских рибњака, који представљају корисну допуну код водопривредних и других развојних планова на брдско-планинском подручју где су друге привредне активности ограничене;
- развој спортског риболовства.

3.4.5. Рударство и минералне сировине

Циљеви у односу на геолошке ресурсе јесу:

- идентификација на основу доступних података и дугорочног програма истраживања свих сировина, билансирање њихових експлоатационих карактеристика и дефинисање просторног распрострањања;
- заштита лежишта минералних и неминералних сировина, посебно од непланске изградње изнад лежишта ради очувања њихових потенцијала;
- рационално коришћење сировина, искључиво уколико су од стратешког значаја за државу, уз примену одговарајуће технологије ради смањења деградације у процесу експлоатације;
- евалуација карактеристичних природних вредности геолошког наслеђа, њихова заштита и укључивање у специфичну туристичку понуду подручја;
- забрана коришћења свих сировина уколико су у супротности са мерама заштите природних и културних добара подручја;
- санација постојећих каменолома и отварање нових у деловима подручја који немају перспективу у другим областима уз обавезу да прерадни капацитети буду искључиво инсталирани у индустријским зонама градова/општина и уз пажљиво дефинисање услова коришћења и обезбеђивање инструмената и средстава за обавезну санацију.

3.4.6. Водопривреда и хидроенергетика

Основни циљ, усаглашен са Директивом ЕУ (WFD), јесте интеграција у управљању заштитом вода у сливу, који је основна управљачка јединица у области вода, а што се спроводи:

- интеграцијом свих ресурса површинских и подземних вода;
- интегралном заштитом животне средине;

- интеграцијом свих видова коришћења вода, кроз заједнички оквир водопривредне политике (вода за животну средину, водоснабдевање насеља, индустрије и пољопривреде, рекреацију и др.);
- мултидисциплинарним приступом у оцени притисака и утицаја на водне ресурсе и дефинисањем мера за најрационалније достизање прокламованих циљева WFD;
- интеграцијом законодавних, економских и финансијских инструмената на свим нивоима, како би се достигли прокламовани циљеви;
- интеграцијом јавности и грађана у процесе доношења одлука на свим нивоима, на принципу транспарентности.

Циљеви коришћења хидроенергетског потенцијала река на подручју Просторног плана јесу:

- очување природних услова на водотоку, свођењем негативних утицаја могућих хидроенергетских и хидротехничких објеката на прихватљиву меру;
- Заштита водотока или деоница водотока који се, кроз посебну анализу, дефинишу као значајни због других видова коришћења вода или постојања посебних услова и ограничења;
- прихватајући воду као значајни енергетски ресурс за регионално и локално водоснабдевање и производњу здравствено исправне воде за пиће, избор, начин и обим њеног коришћења неће моћи да дође у сукоб са основним премисама заштите подручја, нити да угрози основне вредности.

3.4.7. Туризам

Циљеви дугорочног развоја туризма на подручју Просторног плана јесу:

- развој иновативних туристичких модела, које препоручује и „МАВ” за подручје Голије;
- трајно и значајно заузимање позиције на домаћем и иностраном туристичком тржишту стварањем туристичких производа и програма на принципима одрживости, на бази квалитетног и одговорног управљања туризмом и рекреацијом, уз примену квалитетних, актуелних и иновативних методологија и техника;
- развој привредних активности које прате туризам и компатибилне су са њим; које пружају већу могућност запошљавања (пуно радно време, пола радног времена или сезонско запошљавање) претежно активног становништва, млађег и нарочито женског дела популације, ким токовима и стварања основних предуслова за ревитализацију, пре свега планинских села, кроз сарадњу са органима и организацијама које управљају природним добром, шумама, ловним и риболовним подручјима, ради заједничког коришћења објеката и инфраструктуре;
- подстицање изградње објеката инфра и супраструктуре за потребе туризма које истовремено служе и локалном становништву;
- укључивање сеоских насеља у туристичке активности како би се обезбедили услови за оживљавање и развој ових насеља и њихових ресурса, нарочито у домену производње хране, локалних гастрономских производа и презентацији аутентичних етнолошких и културолошких вредности;
- едукација становништва и посетилаца/туриста у циљу схватања потребе очувања свих вредности простора;
- умрежавање корисника Парка природе из претходних области са туристичким активностима (у овом процесу активно учествују сви кључни актери туризма Голије, а први корак који подузимају је сагласност око визије туристичког развоја).

III. ПРАВИЛА КОРИШЋЕЊА, УРЕЂЕЊА И ЗАШТИТЕ ПЛАНСКОГ ПОДРУЧЈА

1. Основни критеријуми и параметри просторно-функционалне организације, коришћења и заштите ресурса

Подручје Голије, чини скуп предеоних и пејзажних целина велике амбијенталне разноврсности, које заједно представљају јединствену просторно-функционалну целину. Предеоне целине, настале као последице природних и створених услова, Просторним планом се дефинишу као: скуп атара/села, скуп места и човека, са заједничким центром окупљања, односно као групације насеобина према висинским појасевима. Створене структуре нису антагонистичне изворним својствима природне средине и заједно са својим окружењем представљају основни предмет ревитализације.

Валоризација за потребе планирања подручја и организације простора, извршена је на нивоу предеоних целина, природних одлика амбијената и окружења, културно-историјске баштине, локалитета и локација, туристичке и комуналне опремљености, елемената угрожености и др., а у контексту постојеће и планиране намене, која се може идентификовати на референтним географским подлогама.

1.1. Зонирање подручја према утврђеним режимима

Зонирање подручја по режимима заштите, као улазни, обавезујући податак за израду Просторног плана, утврђен је на основу Уредбе и Студије Завода за заштиту природе Србије, а потврђен је Програмом израде Просторног плана подручја посебне намене Парка природе Голија, (Министарство урбанизма и грађевина, Завод за просторно планирање и урбанизам, Београд, новембар 2002.) и Одлуком о изради Просторног плана подручја посебне намене Парка природе Голија („Службени гласник РС”, број 91/02).

Проблеми при прецизном дефинисању појединих намена површина, представља недостатак релевантних информација и детаљних истраживања из више области, те ће утврђена правила овим просторним планом морати да буду допуњена/потврђена посебним истраживањима и секторским плановима.

Основна систематизација режима, степена заштите природе/приоритетне намене простора, преузета је на основу Уредбе. Мере и услови/правила заштите, одређени у складу са Законом о заштити животне средине (члан 49.), допуњена и коригована информацијама и подацима из међународних конвенција, из студијског и експертног материјала који је рађен за потребе Просторног плана, а систематизована на основу расположивих информација према потребама просторног планирања. Поред Уредбом дефинисаних локалитета и зона заштите, Просторног плана се дефинишу/утврђују и нове површине и локалитети који уживају посебан статус и посебне видове заштите који би се и потврдили ревизијом Уредбе.

Парк природе, у укупној површини од 75.183.00 ha, а по основу критеријума заштите природних вредности, зонирано је на три степена заштите, и то:

I степен – 553,80 ha, или 0,74 %

II степен – 3.883,10 ha, или 5,16 %

III степен – 70.746,10 ha, или 94,10 %

Резерват биосфере Голија–Студеница је у целини у границама Парка природе и сва просторна решења и правила која се односе на претходну намену, односно мере заштите и уређења, примењују се, у идентичном смислу, и за територију Резервата биосфере. Овај став се односи и на примену свих законских обавеза и управних овлашћења која су делегирана на ниво Републике.

У оквиру III степена заштите, полифункционалној зони у оквиру Парка природе, Уредбом није извршена наменска анализа и третира се у целини на основу општих мера и правила које утврђује Просторни план.

Део површине који је обухваћен границама Просторног плана, а налази се изван граница Парка природе, сматра се заштитном зоном у смислу постојећих законских и међународних дефиниција. Надлежност на овом делу територије припада органима локалне самоуправе, ако посебним одредбама појединих закона није друкчије речено. Контактна зона, која је била предмет истраживања, није предмет овог просторног плана.

1.2. Намена површина са билансима планираних намена и садржаја

Основне, примарне намене земљишта, које поред општих одредби из Просторног плана подлежу и регулацији на основу посебних закона, чији однос предодређује амбијентални карактер подручја Голије и условљава будућу намену, јесу следеће:

- шумско земљиште,
- пољопривредно земљиште,
- изграђено земљиште и
- водно земљиште.

Површине посебне намене, које се исказују у посебном билансу површина, по правилу, представљају приоритете код одређивања начина коришћења подручја, имају обавезујући карактер при утврђивању правила коришћења и, у посебним случајевима, имају карактер резервације простора, то су:

- зоне са режимом I и II степена заштите утврђене Уредбом;
- парцеле и целине на којима се налазе идентификована, евидентирана и заштићена културна добра са њиховим заштитним зонама;
- простори резервисани за: изградњу хидроакумулација за водоснабдевање регионалног значаја са заштитном зоном (према: ППРС, Водопривредна основа РС);
- заштићене зоне изворишта водоснабдевања од регионалног/републичког значаја;
- рекреативне површине у природи (скијалишта, спортски и голф терени и др.), уколико нису у супротности са режимима заштите природне и културне баштине;
- простор за инфраструктурни коридор „Београд–Јужни Јадран” (ППРС), зависно од усвојене варијанте трасе.

Коришћење и заштита природних ресурса спроводи се укупним планским концептом, а правила се дефинишу кроз однос према добрима природне и градитељске баштине, мере и услове заштите животне средине, обављања делатности, начина изградње и опремања насеља.

Подручје Голије припада, приоритетно, по природним условима, категорији шумског земљишта. Под шумским земљиштем се подразумева оно на коме постоје шуме, односно, оно које се у катастру води као такво. Шуме представљају, без обзира на структуру власништва и услове заштите, један од основних ресурса развоја подручја.

Пољопривредне површине (ливаде и пашњаци), нарочито оне који се налазе се у високопланинском делу, представљају посебни предмет заштите, јер су се на деловима ових комплекса задржали остаци аутохтоних заједница које карактеришу изворне биотопе овога подручја, али су истовремено и оне основни ресурс за развој сточарства.

Под изграђеним површинама подразумевају се површине покривене урбанистичким плановима и све појединачне парцеле под објектима, саобраћајнице, инфраструктурни и други објекти, површине које се у катастру воде као неплодне, као и површине посебне намене, експлоатационе површине рудника и каменолома и др., уколико су уписане као такве у катастарским оператима.

У укупном билансу површина, водне површине покривају мали део подручја, с тим што обавеза заштите сливова водотока, као изворишта водоснабдевања од републичког значаја, поставља изузетно комплексне услове заштите на целом подручју.

Укупна површина, структура и биланс коришћења земљишта по основу постојеће намене, утврђени су на основу података добијених од надлежних служби за катастар непокретности

општина Републичког геодетског завода и статистичких служби општина (938.66 km²)³. Подаци се дају на нивоу целих КО које су у целини или делом захваћени границама Парка природе (пошто границе Парка природе, када не обухватају целе КО, Уредбом нису катастарски дефинисане) и то за: Парк природе (целих 31 КО), а укупно подручје Просторног плана (целих 38 КО).

Подаци о коришћењу земљишта су анализирани у односу на три категорије, и то: пољопривредно земљиште (њиве и вртови, воћњаци и виногради, ливаде и пашњаци), шумско земљиште и неплодно (остало) земљиште.

У категорији „остало земљиште” сврстани су кумулативно подаци за све изграђене површине (изграђене парцеле, путеви, неплодно и друго земљиште које није обухваћено претходним категоријама).

Подаци о структури власништва, дати су за три категорије: државно, приватно и остала својина. У категорију „остала својина” сврстане су мешовита, друштвена, задружна и други облици својине⁴.

Процењује се, да ће основни односи између појединих намена, исказаним кроз постојеће билансе површина, остати, углавном, непромењени и у случају реализације Просторног плана. Очекује се, незнатно повећање површина под шумским земљиштем и нешто веће заузеће у посебној категорији изграђеног и грађевинског земљишта као последица званично донетих урбанистичких планова.

1.2.1. Парк природе

Према административној подели, границом Парка природе обухваћено је 38 КО, од тога 30 у целини и 8 делимично (751.83 km²). Код анализе структуре коришћења земљишта за подручје Парка природе обрачуни су рађени на нивоу 31 целе КО, за које се сматра да компензирају делове осталих захваћених КО.

На основу података из Студије о проглашењу Парка природе Голија, на подручју Парка природе је највећи удео шумског земљишта са 52.4% (393.62 km²), затим пољопривредног 44.6% (335.22 km²), а најмањи неплодног 3.0% (22.42 km²).

Укупно шумско земљиште износи 393.62 km² са следећом структуром: државне шуме 59.8% (235.51 km²), приватне 39.6% (155.78 km²) и други облици својине 0.6% (2.33 km²).

Укупно пољопривредно земљиште износи 335.22 km² са следећом структуром: приватно, са чак 87.0% (291.80 km²), државно са 12.2% (40.78 km²) и други облици својине са 0.8% (2.64 km²).

Неплодно земљиште износи 22.42 km², од чега у државном власништву 76.1% (17.05 km²), приватном 19.8% (4.45 km²), а најмање у другим облицима својине 4.1% (0.92 km²).

1.2.2. Подручје Просторног плана

На подручју Просторног плана, који обухвата у целини целих 38 КО (938.66 km²), највећи је удео шумског земљишта са 51.9% (487.34 km²), затим пољопривредног 44.9% (421.18 km²), а најмањи неплодног 3.2% (30.14 km²).

Укупно шумско земљиште износи 487.34 km² са следећом структуром: државне шуме 56.7% (276.51 km²), приватне 42.8% (208.47 km²), и други облици својине 0.5% (2.36 km²).

Укупно пољопривредно земљиште износи 421.18 km² са следећом структуром: приватно, са чак 87.3% (367.82 km²), државно 12.0% (50.52 km²) и други облици својине 0.7% (2.84 km²).

³ Статистички подаци о површини подручја (946.74 km²) и атара су коришћени као релевантни, са којима се оперисало током израде Плана и претходне студијске документације. У односу на податке из Катастра појављује се разлика од 8.08 km²: општина Краљево +1.57 km² – општина Нови Пазар -9.65 km².

⁴ Оригинална документација по КО чини саставни део Документационе основе Просторног плана.

Неплодног земљишта је 30.14 km², од чега је у државном власништву 74.3% (22.4 km²), приватном 22.5% (6.79 km²), а најмање у другим облицима својине 3.2% (0.95 km²).

Структура коришћења земљишта на подручју Парка природе, односно Просторног плана је готово идентична. Мали удео неплодног (осталог), првенствено изграђеног земљишта, ипак, битно утиче на будућу намену површина, с обзиром да се ради о изузетној дисперзији изградње. Власничка структура над шумама (велики проценат приватних шума у односу на укупну површину под шумама, које нису уређене и за које не постоје шумске основе) захтева посебне форме управљања и газдовања овим ресурсом на подручјима посебне намене. Површине које се воде катастарски под ставком пољопривредне намене, првенствено представљају потенцијално шумско земљиште и њихово одржавање у садашњем стању изискује посебне мере очувања и коришћења. Прелиминарна валоризација простора на основу морфолошких критеријума указује и на одређени проценат површина које су угрожене ерозијом.

1.3. Становништво

Подручје Просторног плана, према величини, утврђеним основним тенденцијама у динамици, као и променама у релевантним демографским структурама, припада категорији популационо малих, демографско депресивних брдско-планинских, наглашено руралних средина које остварују снажну, дуготрајну и континуирану демографску ерозију и погоршавање старосне, али и полне структуре.

Уколико би се пројекција становништва заснивала на досадашњим трендовима, популациона величина подручја Просторног плана била би готово преполовљена, већина насеља не би могла да представља предмет дугорочног планирања, јер би њихово становништво у планском периоду скоро нестало, а створене струкуре и вредна архитектонска баштина била препуштене пропадању. На крају прогностичког периода, подручје би представљало простор без хуманих потенцијала који једини омогућавају његов развој.

Зато се претпоставке од којих се пошло у „планској” прогностичкој варијанти заснивају на очекиваном:

- ефектима будуће популационе политике дефинисане на државном нивоу на заустављање негативних тенденција у демографском развоју подручја,
- ефектима планских поставки развоја које би резултирале променом просторне структуре појединих делова планског подручја и стварањем предуслова за његов одрживи развој на основу властитих демографских потенцијала,
- функционалним променама на овом простору, као и претпостављеном балансираном миграционом салду који би био резултат заустављања иселавања, као ефекта иницијалних облика развојне трансформације предвиђене планским поставкама.

Табела 4. Прогноза броја становника за подручје Просторног плана

НАСЕЉА СА ЦЕНТРОМ ЗАЈЕДНИЦЕ	СТАЊЕ 2002.	ПРОГНОЗА 2025.
Братљево (центар Братљево)	220	500
Глеђица и Куманица (центар Међуречје*)	509	1500
Ковиле и Смиљевац (центар Ковиле)	180	500
Ерчеге, Вучак и Медовине (центар Ерчеге)	690	1600
Дајићи и Градац (центар Беле Воде)	399	1000
Чечина, Девићи и Вионица (центар Девићи)	711	1300
Врмбаје и Добри до (центар Придворица)	698	1300
Брусник и Коритник (центар Остатија)	860	1600
ОПШТИНА ИВАЊИЦА	4267	10300
Шаре (центар Дуга Пољана*)	378	850
ОПШТИНА СЈЕНИЦА	378	850

НАСЕЉА СА ЦЕНТРОМ ЗАЈЕДНИЦЕ	СТАЊЕ 2002.	ПРОГНОЗА 2025.
Ушће (центар Ушће)	2456	3300
Засад, Савово, Орља глава, Брезова, Врх, Долац, Милиће (центар Студеница)	1473	2600
Рудно, Река, Дражиниће, Бзовик (центар Рудно)	781	1400
ГРАД КРАЉЕВО	4710	7300
Градац, Биниће и Крушевица (центар Градац)	697	1600
Боровиће и Плешин (центар Трнава*)	399	1000
ОПШТИНА РАШКА	1096	2600
Драмиће и Кузмичево (центар Шароње*)	213	500
Мухово, Радаљице и Раст (центар Беле воде*)	748	1500
ГРАД НОВИ ПАЗАР	961	2000
УКУПНО ПОДРУЧЈЕ ПРОСТОРНОГ ПЛАНА	11.412	23.050

* изван подручја Просторног плана

Пораст становништва. Уважавајући досадашње тенденције опадања становништва, али и стратешко опредељење да се оно у ближој и даљој будућности спречи, могуће је, уз одговарајући оптимистички приступ очекивати да ће се постојећи број становника стабилизovati уз изван пораст.

Жељени демографски циљ је да од 2002. године, када је према попису подручја Просторног плана насељавало 11412 становника, у 2010. године буде 15050, а 2025. око 23050 становника. Ова прогноза се може сматрати условном и оријентационом. Овакав пораст становништва, уз развојне процесе, може позитивно утицати на очекивано повећање укупног броја активног становништва на подручју Просторног плана, са садашњих 39.0% на 42.0 %.

Могућа демографска ревитализација појединих мањих делова планског подручја зависи од низа фактора егзогеног и ендемогеног карактера, а највише од хитне реализације стратегије ревитализације брдско-планинских подручја и од појединих развојних активности у самом подручју Просторног плана. Под утицајем ових фактора дошло би до нешто бржег темпа укупног развоја појединих његових делова, што би се рефлектовало и на постепено успоравање негативних тенденција у његовом популационом развоју у целини.

Неопходно је, у најкраћем року спровести одговарајућу популациону политику на нивоу државе, чији ефекти би дугорочно могли резултирати стварањем реалних предуслова за демографску ревитализацију кроз оживљавање биолошке репродукције становништва и постепено заустављање исељавања. Због тога, стратешки задатак је да се такав процес подржи адекватним мерама и интервентним материјалним средствима јединствено обједињеним и усмераваним у развој овог подручја.

Очекивани ефекти демографског развоја би резултирали променом просторне структуре појединих делова планског подручја, стварањем предуслова за његов будући (одрживи) развој на основу властитих потенцијала и формирање комплексних развојних и демографских предуслова за његову каснију демографску ревитализацију, као дугорочно дефинисаног стратешког циља.

2. Општа правила развоја, заштите, уређења и коришћења подручја

Правила развоја, заштите, уређења и коришћења подручја у Просторном плану приоритетно се усаглашавају са активним мерама заштите природне и културне баштине и одрживим газдовањем ресурсима. Степен истражености подручја не омогућава, у свим очекиваним случајевима, непосредну примену Просторног плана, већ је неопходна његова даља разрада, кроз планска акта нижег реда, уз претходна или нова истраживања и посебна програмска документа, наведена у делу имплементације Просторног плана.

Услови заштите природе, културних добара и животне средине утврђени овим Просторним планом, представљају обавезне услове за израду планске и програмске докуменације за заштићено добро, односно за цело подручје Просторног плана, а у складу са Законом о заштити животне средине.

У изради свих других планова и програма у контактної зони и зони утицаја треба да се узму у обзир циљеви, критеријуми и мере заштите и уређења утврђене овим просторним планом и обезбеди планирана функционална веза са заштићеним подручјем.

Уколико дође до конфликта интереса у односу на посебне функције простора и на међународне обавезе, надлежно министарство за заштиту животне средине ће обезбедити усаглашавање на потребном нивоу.

Усвајањем овог планског документа примењиваће се следеће одредбе на целој територији Просторног плана:

- одступање од Правила могуће је једино у посебном поступку измене и ревизије Просторног плана, у случају елементарних катастрофа, измене Уредбе и доношења нових законских прописа или правних аката о заштити споменика културе, заштити природе и коришћењу ресурса;
- измена намене површина, промена режима посебних намена по зонама, могућа је, искључиво, по истом поступку доношења одговарајућег планског документа, а под условима које утврђују надлежни органи и на основу процене утицаја на животну средину на коју сагласност даје надлежно министарство;
- стечене обавезе и права се могу мењати планском и урбанистичком документацијом у поступку предвиђеном законима који регулишу имовинско-правне односе, а у име јавног интереса;
- коришћење ресурса (вода, пољопривредног земљишта, шума), дозвољено је, искључиво, у складу са планским одредбама и наменом површина и под условима заштите природе и животне средине, а у складу са важећим ресорним законима, усаглашеним са прописима из области заштите животне средине.

3. Правила заштите, уређења и коришћења посебних природних и културних вредности

У циљу очувања слике и доживљаја предела, као основне вредности подручја, Просторним планом ће се штитити:

- посебне природне вредности и реткости;
- природи блиски хабитати са њиховом специфичном разноврсношћу врста;
- културно-историјски вредни предели;
- природни елементи који граде структуру подручја;
- подручја са високом структурном разноврсношћу и разноврсношћу намена;
- геолошке, геоморфолошке и хидролошке особености;
- начини градње типичне за регион;
- споменици културе и њихова околина;
- изразити морфолошки пејзажни облике.

На подручју је дозвољено, сагласно режимима заштите, и под условима које утврђује надлежна организација за заштиту природе и споменика културе:

- вршити научна и примењена истраживања (за потребе водоснабдевања и др.);
- одрживо коришћење ресурса;
- изградња објеката и инфраструктуре у складу са програмима развоја и усвојеним плановима и програмима уређења територије;
- извођење биотехничких радова са циљем да се постигне/одржи жељено стање и ради санације угрожених делова територије и ресурса,

а под условима које утврђују пратећа документа донета на основу правила Просторног плана.

(Реферална карта бр.1. Природни ресурси, заштита животне средине и природних и културних добара).

3.1. Природне вредности

Предмет посебне заштите/намене јесу искључиво издвојени, заштићени локалитети/делови простора у I и II степену заштите, којима су обухваћена и сва претходно заштићена добра:⁵

3.1.1. Зоне I степена заштите

Режим заштите I степена по Закону о заштити животне средине и Уредби подразумева: „забрану коришћења природних богатстава и искључивање других облика коришћења простора и активности осим научних истраживања и контролисане едукације и коришћења постојећих службених и јавних путева”.

Издвојено је укупно 18 локалитета у режиму I степена заштите – укупне површине од 553,80 ha, што чини 0,74% од површине Парка природе:

1. Испод Јанковог Камена, испод највишег врха Голије, Јанков камен (1.833 m), на северним експозицијама, општина Ивањица, КО Дајићи, обухвата цела одељења 17 и 18 у Г.Ј. „Голија” (60,80 ha),
2. Пашина чесма, испод Бојевог брда, са источне стране (1700 m), општина Ивањица, КО Медовине, обухвата цело одељење 59. у Г.Ј. „Голија” (40,69 ha),
3. Каралићи, северна страна Масловарског брда, у изворишном дели Галуљиног потока, општина Ивањица, КО Дајићи, обухвата цело одељење 21 у Г.Ј. „Голија” (34,00 ha),
4. Водица, изнад насеља Јасеновица, општина Ивањица, КО Дајићи, обухвата цела одељења 38 и 39 у Г.Ј. „Голија” (67,96 ha),
5. Тресава на Белим Водама, на Белим Водама, општина Ивањица, КО Дајићи, обухвата одељење 23, отсеци „б” и „1” у Г.Ј. „Дајићке планине” (15,20 ha),
6. Дајићско језеро, поред пута за Беле Воде, (1438 m н.в.) општина Ивањица, КО Глеђица, обухвата део одељења 52, отсек „2” и одељење 64 отсек „3” у Г.Ј. „Дајићке планине” (1,69 ha),
7. Палеж, локалитет Палеж, на Дајићким планинама, општина Ивањица, КО Куманица и Глеђица, обухвата део одељења 43, отсеци „д”, „е”, „к”, „л”, и „м” и део одељења 44, отсеци „е” и „ф” у Г.Ј. „Дајићке планине” (39,92 ha),
8. Испоснице, у клисури реке Студенице, у непосредној близини и око испосница, град Краљево, КО Савово, обухвата део одељења 50 и 51 у Г.Ј. „Горња Студеница” (20,50 ha),
9. Кошанинова језера, изнад Долова, општина Ивањица, КО Врмбаје, део одељења 3, отсеци „а”, „1”, „2” и „3” у Г.Ј. „Црепуљник” (50,12 ha),
10. Црепуљник, испод Црепуљника са јужне стране, општина Ивањица, КО Врмбаје, обухвата одељења 19 и 20 у Г.Ј. „Црепуљник” (65,80 ha),
11. Радочело (I), јужна страна Страже, град Краљево, КО Бзовик, обухвата цело одељење 42. одељење у Г.Ј. „Радочело–Црепуљник” (44,00 ha),
12. Изубра, клисура реке Изубре, притоке Студенице, општина Ивањица, КО Чечина и Коритник, обухвата делове одељења: 2, 3, 4, 7, 8 и 9 у Г.Ј. „Брусничке шуме” (66,10 ha),
13. Плакаоница (I), изнад Ржанског поља, општина Рашка, КО Биниће, обухвата део одељења 6 у Г.Ј. „Бисер Вода–Врањи–Крш–Лиса–Борје” (24,80 ha),

⁵ Стабло смрче са клупчастом формом круне (*Picea excelsa* Link. var. *globosa* Berg.), налази се у 54 одељењу Г.Ј. Дајићке планине, заштићено Решењем СО Ивањица бр. 02-6210/1/65 од 1965.

Стабло зеленике (*Ilex aquifolium* L.), у порти манастира Студенице.

А. Природни простор око непокретног културног добра:

1. Природни простор око непокретног културног добра „Манастира Студеница” (П = 269,34 ha), споменик од изузетног значаја, уписан у Листу светске баштине UNESCO-а.

Б. Заштита и контрола следећих врста: Јеремичак (*Daphne blagayana* Frey.) и зеленике или божиковине (*Ilex aquifolium* L.). Културно-историјска целина, природни простор око непокретног културног добра Манастира Студеница.

14. Равнине, са северне стране Књаче, општина Рашка, КО Плешин, обухвата цело 28. одељење у Г.Ј. „Бисер Вода–Врањи Крш–Лиса–Борје” (32,40 ha),
15. Изнад Љутих Ливада, северно од Црног врха, општина Ивањица, КО Коритник, обухвата цело 34 одељење у Г.Ј. „Бисер вода–Црни врх–Радуловац” (27,60 ha),
16. Црна река, кањонски део речног тока Црне реке, општина Ивањица, КО Коритник, обухвата делове 59. и 60. одељења у Г.Ј. „Бисер вода–Црни врх–Радуловац” (28,80 ha),
17. Радуловац, Цикотина вода – једно од изворишта Црне реке, општина Ивањица, КО Коритник, чистина 5, у 51. одељењу, у Г.Ј. „Бисер вода–Црни врх–Радуловац” (4,00 ha),
18. Извориште Црне Реке, на месту званом Одвраћеница, општина Ивањица, КО Коритник, приватно власништво (0,20 ha).

На локалитетима/деловима подручја примењују се опште мере заштите за зоне и локалитете у I степену заштите, у оном обиму у коме одговарају предмету и циљевима заштите.

Појединачне додатне мере и правила односе на посебне услове у случајевима када се ради о специфичности добра, предмета заштите, угрожености итд – што се утврђује посебним актима Завода за заштиту природе Србије, а који су основа за израду појединачних програма и пројеката заштите и уређења.

Правилима Просторног плана утврђују се и следеће мере:

- унутар зона са I степеном заштите није дозвољена изградња трајних објеката и постављање опреме за смештај туриста и угоститељску делатност, камповање и биваковање. Посету овим локалитетима организује Управа Парка природе;
- правним актима проглашени и евидентирани споменици културе, односно парцеле на којима су овим просторним планом евидентирана археолошка налазишта и културна добра, сматраће се заштићеним у I степену заштите, уз примену мера заштите културних добара;
- у планском периоду, да би се успорио ток старења природних језера (посебно Кошанинова и Дајићко), као својеврсних појава које се налазе у последњим стадијумима језерске сукцесије и ради заштите свих влажних станишта, дозвољено је предузимати биотехничке мере, уз прибављање свих сагласности и на основу одговарајућих пројеката;
- дозвољено је провођење обележених, пешачких стаза са обезбеђеним контролисаним кретањем, без интервенција на терену, уз евентуално просецање партерне вегетације; на мочварним деловима терена могуће је постављање дрвених мостова/конструкција/прелаза;
- приступ возилима, дозвољен је само у случају неопходних интервенција за особље Парка природе, спасиоце, ватрогасце, службу хитне помоћи, припаднике Министарства унутрашњих послова и отклањања последица елементарних и других непогода.

3.1.2. Зоне II степена заштите

Режим заштите II степена по Закону о заштити животне средине подразумева: „ограничено и строго контролисано коришћење природних богатстава док се активности у простору могу вршити у мери која омогућава унапређење стања и презентацију природног добра без последица по његове примарне вредности”.

Под режимом II степена заштите обухваћена су станишта природних реткости, биљних и животињских врста, као и специфичне биљне заједнице које представљају значајан елемент основних вредности заштићеног простора, осетљиви екосистеми тресава и влажних станишта, изворишта Голијске и Студеничке реке, као и други простори које треба сачувати, посебно вредни са аспекта заштите предела.

Издвојено је 20 делова подручја, укупне површине од 3.883,10 ha, или 5,16% површине Парка природе:

- 19 (1) Јанков Камен, на северним и јужним експозицијама око врха Јанков камен (1833 m), општина Ивањица, КО Дајићи и Градац, обухвата цела одељења 3, 4, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 54, 55, 56 и 57. у Г.Ј. „Голија” (390,20 ha),
- 20 (2) Бојово Брдо, извориште Голијске реке и делови Бојовог брда, општина Ивањица, КО Медовине, обухвата цела 126, 127, 128, 60 и 59 (без Р 2) у Г.Ј. „Голија” (133,95 ha),
- 21 (3) Јелића стругара, горњи део водотока Голијске реке, општина Ивањица, КО Медовине, део 61 одељења у Г.Ј. „Голија” (12,00 ha),
- 22 (4) Голијска река, шумски комплекс на десној обали Голијске реке, општина Ивањица, КО Дајићи, Вучак и Глеђица, обухвата цела одељења 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 37, 40, 42, 43, 44, 45, 35, 82, 83, 84, 85, 86, 97, 88 у Г.Ј. „Голија” (851,00 ha),
- 23 (5) Међугорски поток, део обале и изворишна челенка Међугорског потока, општина Ивањица, КО Дајићи, обухвата цела одељења 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 67, 68, 69 и 70 у Г.Ј. „Дајићке планине” (390,20 ha),
- 24 (6) Беле воде, на Дајићким планинама, општина Ивањица, КО Дајићи, обухвата цело одељење 23 и 24 (без Р 5) у Г.Ј. „Дајићке планине” (84,40 ha),
- 25 (7) Дајићи, око Дајићског језера, општина Ивањица, КО Глеђица, обухвата цела одељења 51, 52 (без Р 6) у Г.Ј. „Дајићке планине” (55,80 ha),
- 26 (8) Јеленовица, испод Округлице, општина Ивањица, КО Куманица и Глеђица, обухвата цела одељења 42, 44 и 43 (без Р 7) у Г.Ј. „Дајићке планине” (125,20 ha),
- 27 (9) Орлов камен, општина Ивањица, КО Куманица и Глеђица, обухвата цела одељења 56, 57, 58, 59 и 60 у Г.Ј. „Дајићке планине” (132,35 ha),
- 28 (10) Градина, на обронцима планине Чемерно, на десној обали реке Студенице, град Краљево, КО Савово и Орља Глава, обухвата цела одељења: 46, 47, 48, 49, 50 (без Р 8), 51 и 52 у Г.Ј. „Горња Студеница” (226,70 ha),
- 29 (11) Под Црепуљником, северна страна Црепуљника, општина Ивањица, КО Врмбаје, обухвата део одељења 2 и 3 (без Р 9) и цела 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 21, 25 и 26 у Г.Ј. „Црепуљник” (362,10 ha),
- 30 (12) Радочело II, јужна страна Страже, град Краљево, КО Бзовик, обухвата цела одељења 41 и 43 у Г.Ј. „Радочело–Црепуљник” (82,40 ha),
- 31 (13) Брусничке шуме, клисура реке Узубре, општина Ивањица, КО Чечина и Коритник, обухвата одељења 1, 2, 3, 4, 7, 8 и 9 Г.Ј. „Брусничке Шуме” (194,60 ha),
- 32 (14) Плакаоница II, општина Рашка, КО Биниће, обухвата одељења 6 и 7 (без Р 13) у Г.Ј. „Бисер вода–Црни врх–Радуловац” (86,80 ha),
- 33 (15) Ретко Бучје, општина Рашка, КО Плешин, обухвата цела одељења 26, 27, 30 и 31 у Г.Ј. „Бисер вода–Враћи крш–Лиса–Борје” (134,80 ha),
- 34 (16) Угљаре, општина Ивањица, КО Коритник, обухвата цела одељења 7 и 8 у Г.Ј. „Бисер вода –Црни врх–Радуловац” (52,80 ha),
- 35 (17) Љуте ливаде, на падинама Црног врха, општина Ивањица, КО Коритник, обухвата цела одељења 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 33 и 39. у Г.Ј. „Бисер вода–Црни врх–Радуловац” (282,00 ha),
- 36 (18) Влашки мост, део долине Црне реке, општина Ивањица, КО Коритник, обухвата цела одељења 44, 45, 47, 57, 58 и делове 59 и 60-ог одељења (без Р 16) у Г.Ј. „Бисер вода–Црни врх–Радуловац” (231,20 ha),
- 37 (19) Суви брег, изнад Одвраћенице општина Ивањица, КО Коритник, обухвата делење 51 (без Р 17) у Г.Ј. „Бисер вода–Црни врх–Радуловац” (25,60 ha),
- 38 (20) Одвраћеница, непосредно испод била планине Голије, са северне стране, део изворишне челенке Црне реке, општина Ивањица, КО Коритник, приватно власништво (без Р 18), границе одређене графички у размери 1:50.000 (29,00 ha).

Наведени локалитети и делови простора у режиму I и II степена заштите налазе се у Резервату биосфере, осим локалитета 13. „Плакаоница (I)” и 14. „Равнине” у I степену

заштите, те 32. „Плакаоница (II)” и 33. „Ретко Бучје” у II степену заштите, а на територији општине Рашка⁶.

Досадашњим истраживањима су регистровани и:

- Хидрогеолошки објекти, односно појаве изузетних хидрогеолошких, физичко-хемијских карактеристика и ресурсних потенцијала, специфични хидролошки елементи, земљишта која су под снажним утицајем воде, стална или повремена језера, тресаве и тресетне ливаде: Беле воде, Језера изнад Долова, Појила и већи број периодичних појава, новоформирано језеро у пределу Округлице (1470 m) и Великих ливада, језеро – тресава у изворишном делу Јастребовачке реке, два мања језера од којих је једно стално у изворишту Пакошнице под Тичаром, а друго се периодично формира у долини Точуловске реке у Коштан пољу (Доња Пештер), Вуловске тресетне ливаде и др., каскаде и букови на Дајићкој и Брусничкој реци, наслаге бигра у локалитету Раленовића.
- Посебна група појава, чији је хидрогеолошки значај несумњив, обухвата водне објекте и термомонералне и минералне воде које су перспективне са аспекта валоризације у привредне сврхе: Студеничка минерална вода у непосредној близини манастира Студеница, Бања код манастира Градац у кориту реке Градац, узводно од манастира, изворишна зона у селу Савово је најзначајнија појава карстних изданских вода у оквиру које се у зони дужине око 50m дренира, по процени 205 l/s воде.
- Најмаркантније појаве: врхови, гребени и подручја изузетних визуелних и пејзажних обележја са којих се пружају далеке визуре треба да остају отворени и неоптерећени саобраћајницама и другим објектима и имају и карактер геонаслеђа⁷.
- Највиши и најзначајнији врхови /видиковци су, на планини Голији: Јанков камен (1834), Тиквеш (1504), Бојево брдо (1746), Царева глава (1721), Окапчина (1688), Црни врх (1795); на Радочелу: Кривача (1643), Голо брдо (1409) и Црепуљник (1532); на Чемерну (јужни део): Смрдључ (1581) и Рудо брдо (1487) и на Јавору (источни део): Троглав (1419) и Коравчина (1353).
- Разноврсни флувиоденудациони облици и морфоструктурни облици: структурне површи очуване су на карбонатним стенама у ширем појасу изворишних делова Брвине и Брвенице, као и на гребену (са врховима Ђоково брдо – 1458 m и Ђарковице – 1516 m) који се пружа од развођа између изворишних кракова Студенице (Јастребовац и Брусничка река) према изворишном делу Моравице.
- Хорстови: Смрдључ (1581 m) на Чемерну, Кривача (1643) на Радочелу и Црни врх (1795) на Голији.
- Псеудовулканске купе: на гребену између долина Колашничке реке – изворишног крака Студенице и њене леве притоке Бруснице, Кобиље (Карађорђево шанац, 1789 m) између изворишног дела Моравице и њене леве притоке Ношнице, у зони Клика (1319) на северном крају Голије и горњем току реке Клисуре – изворишног крака Брвенице, Вељи врх (870) на развођу између Радуше – последње десне притоке Студенице и Јарандског потока – кратке леве притоке Ибра код Баљевца, В.Ступник (858) јужно од лактастог скретања Брвенице и на самој граници истраживаног подручја.
- Ерозивни и акумулативни остаци плеистоценог глацијалног рељефа на највишим деловима масива Голије, Радочела и Чемерна., удубљење на јужној стрмој страни Јанковог камена – лежиште ледника.
- Прелиминарни преглед комплекса биотопа и увид на терену указује на потребу заштите карактеристичних подручја традиционалног односа према природи – културне пределе као што су: активна бачишта, насељске атарске целине Брусника, Градца и Плешина, подручје вршног гребенског дела и вредне локалитете влажних ливада и изворишта као што су локалитети „Чесна врела”, „Грмичак” и „Ивановића бачије”.

⁶ Први број код локалитета у II степену заштите означава нумерацију према Уредби, а број у загради према Студији Завода и користи се у графичкој документацији ради лакшег просторног идентификовања.

⁷ У доступној стручној литератури нема публикованих резултата детаљних спелеолошких истраживања, али је евидентно да ових појава има на подручју.

На подручју режима II степена заштите, и другим деловима подручја Просторног плана, за које се процењује да су значајни за заштиту природе, осим забрана дефинисаних за простор у режиму заштите III степена, Уредбом, забрањује се:

- експлоатација минералних сировина, укључујући и привремена позајмишта,
- каптирање извора и изградња брана,
- риболов,
- лов, осим за потребе одржавања здравственог стања и бројности дивљачи на простору Бојевог брда,
- чиста сеча и крчење шума, кресање лисника и непланско коришћење дрвне масе у односу на циљеве и принципе газдовања шумама,
- садња, засејавање и насељавање врста биљака и животиња страних за природни живи свет овог подручја, осим већ постојећих,
- преоравање ливада и пашњака,
- просецање нових јавних путева,
- као и опште мере заштите за зоне и локалитете у II степену заштите, у оном обиму у коме одговарају предмету и циљевима заштите.

Обавезне су мере заштите и активног управљања популацијама:

- заштићене и угрожене флоре у циљу одржавања флористичког састава и побољшања структуре екосистема, а у складу са правилницима о заштити;
- ретке и угрожене, а посебно ловне фауне у циљу побољшања њихове бројности и састава.

Наставак истраживања флоре и фауне и потреба њихове заштите условиће установљивање нових режима и правила понашања.

Правилима Просторног плана утврђују се и следеће мере, усаглашене са развојним програмима подручја:

- Правним актима утврђене заштитне зоне око проглашених и евидентираних споменика културе, односно парцеле око овим просторним планом евидентираних културних добара, сматраће се заштићеним у II степену заштите, уз примену мера заштите културних добара.
- Уколико се приватне енклаве налазе унутар зона са II степеном заштите, оне у целини следе утврђену намену зоне, уз поштовање стечених права, уколико она не утичу негативно на установљене режиме заштите. Постојеће бачије се могу користити на начин који ће се утврдити посебним условима у сваком појединачном случају, с тим што ће, уколико то одговара посетиоцима Парка природе, моћи да преузму функцију дневног пријема туриста, одморишта и сл. Ова одредба се односи и на бачишта у непосредној околини I и II степена заштите. Планом излетничких, планинарских, истраживачких и других пешачких стаза и путева узеће се у обзир наведени типови локација.
- На просторима у режиму II степена заштите, где је за очување изворних природних вредности потребно предузимати посебне мере унапређивања, тј. за које је потребно веће учешће човека ради обезбеђења услова за опстанак и унапређење природних вредности, могу се примењивати и посебне мере, уз услове и сагласност надлежних органа.
- Дозвољава се прегонска испаша у шумама и испаша на пашњачким површинама под посебним условима које ће утврдити Старалац природног добра, сагласно законима и капацитетима пашњака. Обављање лова и риболова је дозвољено само за потребе одржавања здравственог стања и бројности популација фауне у складу са ревидованим основама газдовања.
- Није дозвољено каптирање извора и изградња преграда на речним токовима, осим у изузетним случајевима, под условима које ће утврдити надлежни органи заштите природе и на основу прихваћених студија о процени утицаја на животну средину.
- Уколико деловање приватних власника угрожава заштиту природних и културних добара Старалац може приступити поступку откупљивања приватног земљиште унутар I и II степена заштите, заменом или на други начин.

Остала правила која се примењују и за зоне са I и II степеном заштите:

- Дозвољено је постављање улазних–приступних пунктова, и по потреби дрвених надстрешница, као и објеката за научно истраживачки рад, а према Програму заштите и развоја сваког локалитета појединачно.
- Постављање опреме за спортско-рекреативне и забавне активности усаглашава се са важећим актима о заштити Парка природе.
- Није дозвољено надлетање зона са I и II степеном заштите: моторним летелицама ближе од 500 m изнад ових зона и ближе од 500 m хоризонталне удаљености од граница ових зона и летелицама без моторног погона ближе од 100 m изнад ових зона и ближе од 100 m хоризонталне удаљености од граница ових зона.

3.1.3. Зона III степена заштите

Режим заштите III степена подразумева: *„селективно и ограничено коришћење природних богатстава, контролисане интервенције и активности у простору уколико су усклађене са функцијама заштићеног природног добра или су везане за наслеђене традиционалне облике обављања привредних делатности и становања укључујући и туристичку изградњу”*.

Уредбом није извршена наменска анализа и подела у оквиру полифункционалне III зоне. На подручју заштитне зоне, није успостављен ни на једном локалитету формални статус заштите природних добара.

Правила заштите и коришћења подручја у Просторном плану у овој зони усаглашавају се са активним мерама заштите и очекиваним газдовањем ресурсима. Поред мера дефинисаних Законом о заштити животне и Уредбом, Просторни план утврђује и посебне мере заштите на основу синтезних закључака, потреба и предлога локалне заједнице.

На подручју Просторног плана, у зонама III степена заштите и у заштитној зони Парка природе забрањује се:

- изградња индустријских, инфраструктурних, хидротехничких и других објеката чији рад и постројења могу изазвати неповољне промене квалитета земљишта, вода, ваздуха, живог света, лепоте предела, културних добара и њихове околине – осим ако нису предвиђени усвојеним плановима вишега реда и представљају јавни интерес од републичког значаја, а под условима које утврђује Закон о заштити животне средине;
- градња стамбених, економских помоћних објеката пољопривредних домаћинстава и викенд објеката изван грађевинског подручја утврђених посебним планским и урбанистичким документима, односно градња објеката пољопривредних домаћинстава изван простора до доношења тих докумената, односно изван подручја која су одређена одговарајућим планским документима, уколико Просторним планом није другачије предвиђено;
- експлоатација минералних сировина и речног материјала, изузев привремених мајдана и позајмишта земље и речног материјала за локалне потребе, под посебним условима, уколико посебним правилима није другачије одређено;
- уништавање врста биљака и животиња заштићених као природне вредности;
- преоравање земљишта, крчење шума и обављање других радњи на местима и на начин који могу изазвати процесе јаке и ексцесивне ерозије и неповољне промене предела;
- складиштење, одлагање и бацање смећа и отпадних материјала изван места одређених за ту намену, као и нерегулисано одлагање стајског ђубрета;
- руковање отровним хемијским материјама и нафтним дериватима изван места одређених за ту намену, као и нерегулисано одлагање стајског ђубрива;
- интродукција и насељавање врста биљака и животиња страних за природни живи свет овог подручја;
- преоравање природних ливада и пашњака, нарочито изнад 700 m;
- чиста сеча и крчење шума, кресање лисника, сеча ретких и у другом погледу значајних ретких врста дрвећа и жбуња;
- уништавање заштићене, ретке и угрожене флоре.

Све мере дозвољене за режим заштите у I и II степену заштите примењиваће се и на подручју Просторног плана.

3.1.4. Заштитна зона Парка природе

У заштитној зони Парка природе примењиваће се правила и мере заштите, уређења и рационалног газдовања ресурсима, утврђене овим просторним планом за зоне III степена заштите.

На целом подручју Просторног плана успоставиће се трајни систем мониторинга по посебном програму, како стања и промена у одговарајућим популацијама, тако и антропогеног утицаја на све биолошке системе ради праћења промена (посебно на локалитетима I и II степена заштите) и ради обезбеђења благовремене примене активних мера заштите, реконструкције и ревитализације.

Ради информисања посетилаца, Старалац ће обезбедити одговарајући информативни материјал о подручју, просторним и другим ограничењима, заштићеним врстама флоре и фауне и на одговарајући начин упознати посетиоце са њиховим обавезама, а на терену поставити ознаке.

3.2. Културно-историјске вредности

3.2.1. Концепт заштите

Заштита културног наслеђа, уз природне вредности подручја, јесте један од фундаменталних елемената уређења и просторног развоја и подразумева:

- заштиту, чување, конзервацију или обнову културних вредности у њиховом природном окружењу који заједно стварају идентитет подручја Просторног плана,
- промовисање активности смишљених да ојачају економску базу градова/општина на којима се културне вредности налазе, и
- унапређење квалитета живота локалног становништва.

Интегративна заштита добара градитељског наслеђа спроводи се у оквиру планирања и пројектовања применом правила којима се ближе одређују фиксни елементи на основу природе и суштинских обележја градитељског наслеђа (према различитим облицима вредности: архитектонска, историјска, културна, просторна, економска, итд. Основни елементи предложеног концепта су: средства, процес интерпретације, разноврсност културног наслеђа и разноврсност тржишта културног наслеђа.

Укупно евидентирано културно наслеђе⁸, групише се према основним врстама непокретних културних добара на: археолошка налазишта, споменике културе, знаменита места и просторне, културно-историјске целине и хронолошки се разврставају на следеће временске периоде: праисторија, антика и рани византијски период, средњи век и доба под Турцима, деветнаести и двадесети век (*Реферална карта бр.1. Природни ресурси, заштита животне средине и природних и културних добара*).

Већину непокретних културних добара, односно уочених облика културне баштине уопште, чине археолошка налазишта и појединачни споменици културе, а нешто мањи број знаменитих места и просторних, културно-историјских целина. Према њиховој основној намени се деле на:

- сакралне објекте,
- стамбене и економске облике,
- меморијалне облике (појединачни гробови и некрополе),

⁸ Обавезно је консултовати Документациону основу: др Поповић М., Бугарски И., др Иванишевић В., Шпехар П. са Богосављевић-Петровић В., Ненковић М.: Анализа стања културно-историјских добара са предлогом приоритета истраживања на подручју Голије, Археолошки институт САНУ, Београд, ЦЕП – Центар за планирање урбаног развоја, Београд, 2004/05, и Услове заштите културно-историјских добара, Републички завод за заштиту споменика културе, 2005.

- утврђења,
- насеља,
- инжењерске објекте и
- знаменита места (углавном култна обележја).

Наведени типови културних добара налазе се у пет основних физичких стања:

- изворном стању као неоштећени и активни,
- измењеном стању као неоштећени и активни,
- изворном стању као оштећени (различити степени оштећења) и активни,
- измењеном стању као оштећени (различити степени оштећења) и активни,
- као оштећени (већи степен оштећења) и напуштени.

На територији Просторног плана стање формалне заштите је следеће:

1. *два споменика културе изузетног значаја:*

- манастир Студеница, Брезова, Краљево, из XII века, који је и на Листи светске баштине UNESCO-а
- манастир Градац, Градац, Рашка, из XIII века

1. *осам споменика културе - великог значаја:*

- црква св. Алексија Богочовека, Милиће, град Краљево, из XVII века
- црква св. Ђорђа у Врху, Краљево, из XVII века
- црква св. Богородице, Долац, Краљево, из XV века
- црква св. Николе, Река Палеж, Краљево, из XIV века
- Горња испосница, Савово, Краљево, из XIII века
- Доња испосница, Савово, Краљево, из XIII века (?)
- манастир Ковиле, Ковиле, Ивањица (?)
- црква св. Преображења, Придворица, Ивањица, из XIII века

2. *седам споменика културе (културна добра која су проглашена, а некатегорисана):*

- црква св. Кузмана и Дамјана, Остатија, Ивањица (? – XVII век)
- кућа Венијамина Маринковића, Вионица, Ивањица, прелаз из XIX у XX век
- црква св. Николе, Рудно, Краљево, неутврђено време настанка
- кућа Перише Дамјановића, Дражиниће, Рудно, Краљево, на прелазу из XIX у XX век
- Кућа Радомира Вујанца, Градац, Рашка, из XIX века
- Грачки крст, Градац, Рашка, из XVII века
- црква Преображења, Средња Река, Ивањица, непознато време настанка

3. *четири споменика културе (који су евидентирани и уживају претходну заштиту):*

- римски мост, Куманица, Ивањица, XVI-XVII век
- црква на гробљу, Плешин, Рашка, непознато време настанка
- црква св. Петра и Павла, Биниће, Рашка, XVI-XVII век
- црква св. Јована, Савово, Краљево, из XIII века

4. *просторне културно-историјске целине – заштићена околина споменика културе*

- просторна културно историјска целина манастира Студеница – споменик културе уписан у Листу Светске баштине UNESCO-а
- просторна културно историјска целина манастира Градац - споменик културе.

На подручју Просторног плана идентификоване су и следеће значајне просторне целине:

- Најзначајнија просторна целина на подручју Просторног плана представља простор дуж реке Студенице, узводно и низводно од манастира Студенице, као стожера и највреднијег културног добра, споменика светске културне баштине, а обухвата и заштитну зону и контактну подручје. Издавањем ове целине, која се протеже од Придворице, преко Доње и Горње испоснице, манастира Студенице до манастира Градац, успоставља се чврста комуникација, која има своју историјску, културну и уметничку подлогу, између најстаријих средњовековних споменика на простору Голије. Истовремено, органски је повезана са природним окружењем у којем су споменици настали, па се на тај начин чува, колико је то услед насталих промена могуће, представа о средњовековном периоду.
- Окосницу представља магистрални пут долином Ибра, као веома стара римска и

средњовековна траса која је опстала до данас, као једна од најживљих и најпрометнијих комуникација у Србији. На почетку стазе налази се град Краљево са својом централном пешачком зоном, следи манастир Жича, средњовековни утврђени град Маглич, историјски део трасе познат као Долина јоргована, са спомеником војнику из Првог светског рата, остаци манастира Старе и манастир Нова Павлица, утврђени град Брвеник, црква светог Николе у Баљевцу и црква светог Николе Шумника. Са Ибарске магистрале пут се одваја за манастир Студеницу, Горњу и Доњу испосницу све до Придворице.

- Претпостављена траса средњовековног пута који би полазио од Дуге Пољане, преко Белих вода, ободом Парка природе, на новопазарској и рашчанској страни, повезујући Градац и Студеницу, пролази кроз зону концентрације највећег броја идентификованих културних добара и археолошких налазишта, али и постојећих сеоских скупина које располажу значајним фондом очуваних објеката и кућишта народног градитељства. Ова траса се у јужном делу рачва на део пута који води до Сопоћана, а затим до Раса са свим споменицима културе.
- Иако Просторни план има јасно дефинисане границе, будуће активности треба сагледавати шире, у склопу са просторном целином Раса и Сопоћана и комплекса око Дежеве, јер је само тако могуће остварити одређене помаке у стварању свести о јединственом подручју средњовековне српске државе и то сазнање користити не само у научне, културне, него и у туристичке и економске сврхе.
- Према прелиминарном рекогносцирању терена на нивоу Просторног плана, на подручју атара села Градац, Брусник (Ивањица) и Плешин (Рашка) констатована је релативно најочуванија структура традиционалне изградње, али и постојање виталног дела становништва, те се ова насеља и њихови атари у целини планирају за посебну заштиту и ревитализацију као као просторне, историјске етно скупине, са приоритетом развоја одговарајућих облика туризма.
- Сачувани облици сеоске архитектуре, настали по угледу на старије, понављају традиционалне облике настале примерено окружењу. Поред просторне организације, која је претежно решавана истоветно или с великом сличношћу са динарском брвнарном, типска разноврсност руралне архитектуре је изразита, и не среће се у другим крајевима. Представља историјски, друштвени и архитектонски феномен, који је, свакако, резултат морфологије терена, примене доступног материјала, традиције градитељског искуства.
- Могу се уочити три основна подтипа типа брвнара, сеоских стамбених грађевина, а на исти или сличан начин изводе се и пратећи економски објекти. То су: брвнара са кровом од шиндре, брвнара покривена сламом и брвнара покривена шкриљцем. Сваки од наведених типова данас је у већој или мањој мери измењен савременим потребама домаћина или је напуштен и услед тога пропада, те је неопходно приступити њиховој ревитализацији.
- Према карактеру и вредности наслеђа, познавању навика и менталитета становника, потреби да се у првим годинама увођења нових облика афирмације културног и природног наслеђа превасходно едукативно делује, у Просторном плану су формиране културне и природне стазе, итинерери који се уклапају у научно образовне, рекреативне, културне и друге програме. Посебно се истиче подстицај који ови итинерери треба да остваре на сеоске области и који треба да се користе у туристичке сврхе.

3.2.2. Правила и мере заштите и ревитализације културних добара

Спровођење дефинисаних циљева се остварује разграничавањем планске територије, према вредностима градитељског наслеђа и његовој концентрацији, у четири подручја са различитим нивоом третмана:

1. Подручја интегративне конзервације

Мере подразумевају:

- скуп метода којима се користи служба заштите споменика културе према одредбама

Закон о културним добрима (техничка конзервација, реконструкција, рестаурација, ревитализација);

- методе којима се користи заштита простора (хоризонтална и висинска регулација, чување силуета и визура, примена материјала, боје и архитектонских елемената којима се дефинише и препознаје простор и физичка структура одређеног подручја);
- прерасподелу намене под одређеним условима, у корист економски исплативих, а за градитељско наслеђе најприхватљивијих облика.

2. Подручја опште обнове

Мере подразумевају:

- комбиновану примену интегративне конзервације, урбане обнове и уређења простора, усаглашену према обиму и нивоу вредности градитељског наслеђа;
- утврђивање оних елемената историјског културног наслеђа преко којих је могуће остварити најпотпунију и најсадржајнију везу старих, постојећих спонтано насталих руралних облика и будућих плански дефинисаних руралних насеља;
- третман сеоских насеља кроз задржавање:
- територије простирања насеља дефинисане старим растером комуникација (путева и путељака), неправилном парцелацијом по систему крупних катастарских честица и већим површинама обрадиве земље;
- центра села као наслеђене просторне целине која има јавну намену;
- појединачних архитектонских облика, посебних историјских, етнографских и архитектонских вредности *in situ* у свом амбијенту;
- гробља (са црквом уколико је у комплексу) као просторно меморијалних целина.

3. Подручја усмерене руралне обнове

Мере подразумевају:

- измештање или заштиту најугроженијих и напуштених, а вредних примера и груписање у облику активног етнопарка (скансена) ради очувања постојећег фонда руралне архитектуре и одређеног начина живота који се уклапа у еколошке и едукативне програме, и економски развој и унапређење животног стандарда становништва;
- уклапање у туристичко-угоститељску понуда Голије. Простор за окупљање објеката народног градитељства и формирање етнопарка ће се резервисати на подручју Просторног плана посебним програмом обнове.

4. Подручја усаглашених интервенција у природном окружењу или у грађеном ткиву

Мере подразумевају:

- усаглашавање ставова службе заштите природе и споменика културе са планерским и урбанистичким службама око радова у непосредном окружењу културних добара која се налазе изван три претходно наведена подручја;
- програмско обједињавање акција из домена заштите, обнове и уређења простора као и методолошко-планско усаглашавање активности у реализацији појединачних пројеката који проистичу из овог просторног плана, а примењују се и на целом подручју Просторног плана.

У појединачним случајевима следе се следећа општа правила:

- основни фиксни елементи су: хоризонтална и вертикална регулација; архитектонска форма; архитектонски волумен; сразмера повезаних грађевина унутар једне целине; геометрија фасада која идентификује подручје; просторни елементи којима се истичу карактеристике амбијената; историјски пресеци кроз терен у оквиру руралних и сакралних целина;
- у оквиру сеоских насеља обезбеђује се остваривање најпотпуније и најсадржајније везе између сеоских центара, појединачних објеката и споменика културе, као најчешћих облика градитељског наслеђа, при чему се максимално успоравају облици убрзане урбанизације која је штетна, али и карактеристична за поједине руралне делове Голије. Сеоско градитељско наслеђе треба у највећој могућој мери чувати *in situ*, задржавањем основних препознатљивих елемената као што је територија насеља, дефинисана старим

комуникацијама, типом парцелације, типом грађевина на парцели, просторном организацијом, конструкцијским склопом, градивом и техником грађења;

- центри села остају као наслеђене просторне целине јавне намене које могу да приме нове објекте који се волуменом, формом и пропорцијама елемената везују за постојеће;
- сеоски објекти различите намене, штите се на основу историјских, етнографских и архитектонских вредности, пошто нису у склопу заштићених целина треба да представљају окосницу нове намене, углавном сеоског туризма.

Опште мере заштите археолошких локалитета су:

- заштита од уништавања или деградирања неадекватним садржајима свих евидентираних археолошких локалитета, као и оних који ће тек бити откривени даљом проспекцијом терена, заједно са непосредном околином;
- израда посебних планских докумената за подручја ширег комплекса Студенице, Градца и Придворице у којима би се прецизирале мере заштите – како археолошко-споменичког наслеђа, тако и аутентичног природног окружења;
- обнављање у целисти, чак и у случајевима када би неки сегменти обнове били хипотетични, сакралних здања у рушевинама, где за то постоје могућности;
- након истраживања у што већој мери рестаурирати цркве у археолошким остацима – црквине, како би се омогућило очување дигнитета некадашњег сакралног простора;
- заштита старих сеоских некропола од ширења савремених гробаља и спречавање развлачења старих надгробника;
- чишћење од дивље вегетације и познијих наслага земље некропола са већим бројем очуваних надгробника и презентација;
- избегавање презентовања евентуалних археолошких остатака на отвореном простору, имајући у виду природу терена и климатске услове, будући да је пракса показала немогућност таквог њиховог трајнијег чувања;
- презентација остатака фортификација као и свих других археолошких налазишта које би се могле открити током будућих истраживања уз обимнија надзиђивања.

Посебна правила за коришћење културног наслеђа у туристичке и друге економски исплативе сврхе:

- туризам на подручју „МаВ”-а треба да уважава локалне, регионалне, националне и европске идентитете културног и природног наслеђа и кроз туристичку употребу није дозвољена њихова деградација;
- кроз туристичке програме треба развијати уравнотежено учешће различитих облика културе (градских, сеоских, монашких) као и равномерну презентацију развијених и неразвијених области Голије;
- културни туризам треба да развија свест код јавности о вредности природних и културних облика на Голији, скретањем пажње оних који одлучују на нужност заштите обе врсте наслеђа, као сегмента одрживог развоја овог подручја, и треба да понуду и потражњу учини што разноврснијом како би се подстакао развој квалитетног туризма националних и међународних димензија;
- туристичке активности не смеју ни на који начин да угрозе материјални и духовни статус културног и природног наслеђа.

За потребе презентације природних и културних вредности Парка природе, у функцији истраживачких, културно-образовних и туристичких програма развоја дозвољена је изградња пратећих објеката, под условима које ће дефинисати надлежне службе заштите. Општи услови градње у смислу архитектонског обликовања, примене материјала и комуналног опремања односе се и на све објекте који су у функцији Парка природе, без обзира на власништво.

У поступку прибављања документа за изградњу примењиваће се непосредно члан 57. Закона о планирању и изградњи, односно локације и услови изградње дефинисаће се урбанистичким плановима/пројектима, ако се налазе у оквиру центара и уколико се ради о просторним и функционалним целинама веће површине.

Просторним планом регулише се заштита непокретних културних добара од свих видова угрожавања у оквиру општих планских решења. Мере заштите се спроводе у складу са Законом о културним добрима и принципима урбанистичке, односно руралне заштите која се односе на проглашена добра, она која уживају претходну заштиту и која су евидентирана овим просторним планом. Ово се односи, пре свега на рурално наслеђе.

Управљање и коришћење културних добара организује се истовремено са управљањем и коришћењем природних вредности и то интегрално у оквирима Парка природе.

Уређење и развој подручја Голије треба да поштује битне природне и грађене ресурсе, укључујући природне пресеке терена са историјски потврђеним и естетски вреднованим изграђеним реперима, визурама и силуетама, археолошким налазиштима и културним добрима.

У интегралном концепту заштите руралног наслеђа, заштита градитељства је недељива од заштите животне средине. У корелацији заштите градитељског наслеђа и екологије, рурална архитектура има значај ресурса чије правилно коришћење доприноси општем друштвеном развоју што значи да, у систему свих корисника, добија улогу равноправног партнера, односно добија тежину у сфери економске исплативости.

По усвајању Просторног плана, потребно је приступити катастарском дефинисању и обележавању граница Парка природе, Резервата биосфере и појединих зона.

Обележавање граница заштићеног добра и појединих зона и режима заштите, постављање свих ознака, информативних табли, порука и др., вршиће се искључиво на основу одговарајућих правилника, уз претходно прибављање услова надлежних органа. Обавезно је, назначити забране везане за лов, риболов и неовлашћено кретање посетилаца.

Постављање привремених ознака, до доношења правилника, њихов изглед, садржај и број, Старалац ће усагласити са Заводом за заштиту природе Србије, као надлежним државним органом.

У циљу адекватне презентације и стварања визуелног идентитета подручја, Старатељ ће приступити изради/доношењу Правилника о визуелном идентитету Парка природе, у сарадњи са професионалним удружењима и путем конкурса.

3.3. Заштита предела

3.3.1. Концепт заштите

Применом мера неге и уређења предела на целом подручју Просторног плана успоставља се интегрална заштита природе и утиче на друга коришћења простора (шумарство, водопривреда, саобраћај, становање, рекреација, пољопривреда и др.) која могу да изазову нежељене последице.

Правила неге и уређења предела утврђују се у односу на комплексе биотопа са становишта заштите врста и биотопа и посредно или непосредно служе одржавању и унапређењу услова опстанка биљака и дивљих животиња, као и заштити и унапређењу њихових станишта на целокупном подручју Просторног плана. Њиховом применом реализују се основни захтеви заштите природе који обухватају:

- одржавање оптималне густине и генетичке разноврсности популација животиња и биљака,
- одржавање разноврсности врста унутар биоценоза,
- одржавање природних услова и природног тока еволуције организама,
- одржавање стабилних и природи блиских екосистема,
- одржавање биолошке разноврсности предела и делова предела, као и дуготрајне заштите комплексне и појединачне визуелне појаве – „слике предела”.

Мерама неге и уређења комплекса биотопа, које ће се примењивати на целом подручју Просторног плана, остварује се веза између заштите површина и заштите врста, омогућава

одржавање и унапређење преживљавања биљног и животињског света у доминантном културном пределу подручја и оне обухватају:

- мере одржавања, класичне мере неге које служе сузбијању природних сукцесија како би се задржали биотопи, по правилу, антропогено настали (живице, пашњаци, полусуве ливаде и др.);
- мере оптимизације стања, у циљу промене постојећег стања једне површине и побољшања њеног значаја за заштиту природе (осиромашивање интензивно коришћених пашњака и др.);
- мере активне заштите и обезбеђења, спречавање нежељеног утицаја човекових активности (издвајање зона заштите и циљне мере заштите врста);
- мере ренатурализације животних простора, обухватају формирање секундарних биотопа према циљевима заштите природе (формирање мирних вода, живица, измуљивање језера и др.).

3.3.2. Правила и мере заштите, неге, уређења и коришћења

Детаљне мере заштите и одржавања постојеће спонтане аутохтоне **вегетације** на целом подручју, а посебно регистрованих/вредних типова вегетације се дефинишу према утврђеним/картираним типовима биотопа⁹ и то:

1. Комплекси биотопа шума и експлоатационих шума

Критеријуми за вредност ових биотопа су *величина површина под шумом и зрелост, структурна разноврсност, заступљеност одређених структура*, као и *типична микроклима шуме*. Предност при процени имају станишта која одговарају *потенцијалној природној вегетацији*. Приоритет имају велике површине под шумом. Вредни за заштиту су и сви *мали биотопи* или *изоловани хабитати у шуми* (извори и текуће воде, мале стајаће водене површине, пећине, остенаци, стрме косине, обронци). Свеобухватна заштита ових биотопа захтева редукцију шумарских захвата, како би се реализовало шумарство сагласно природи.

Правила заштите, неге и уређења се свде на:

- задржавање великих повезаних подручја под шумама без даљег распарчавања изградњом саобраћајница и другим захватима (*Голија, Дајићке планине*);
- екстензивну експлоатацију шумских станишта која су блиска потенцијалној природној вегетацији;
- задржавање учешћа сувог дрвећа у свакој газдинској јединици (око 5% дубећег дрвећа – сува стабла већих пречника), које не треба маркирати за сечу, како би се дозволило природно изумирање;
- потискивање алохтоних врста и свођење на најмању меру (хомогене културе бора на великим површинама и др.);
- уважавање врста дрвећа које су од мањег привредног значаја (дивље воћкарице, дивље трешње, дивље крушке, јаребике, брекиње);
- подржавање природног подмлађивања и природних сукцесија уместо формирања станишта кроз пошумљавање;
- степенасто формирање ивице шума, нарочито на јужно експонираним ивицама шума ка отвореним подручјима;
- местимичну екстензификацију експлоатације шума увођењем метода експлоатације блиске природи (пребирна сеча и формирање разнодобних састојина);
- редукција мреже шумских путева који нису у редовној употреби кроз засипање (предност дати бочним путевима);
- правовремену негу изданаčkih шума (*Голијско шумско подручје*), у функцији заштите биотопа кроз редовну опходњу и сечом на пању. Код конверзије зрелих изданаčkih и високих девастираних шума, које треба да пређу у структурно богатије шуме, остављати појединачне примерке старог дрвећа.

⁹ Критеријуми за утврђивање типова биотопа утврђени су у Документационој основи

Нова пошумљавања у мање шумовитим подручјима могу се вршити само аутохтоним врстама које одговарају датом станишту. Најбољи начин је препуштање површина природној сукцесији, али неопходна је заштита и земљиштима на граници бонитета за пољопривреду.

3.3.3 Комплекс биотопа отворених подручја са појединачним дрвећем и шумарцима

Критеријуми за вредност ових биотопа су *структурна разноврсност, константност, степен зрелости, величина површине и просторно функционалне везе* са непосредним окружењем. Биотопи појединачног дрвећа и шумарака представљају битан саставни део концепта везе биотопа (уске петље између живица, степенасто изграђене ивице шума, шумарци и појединачна дрвећа на пољопривредним површинама и пашњацима – *Бинићко поље, Рудно*).

Правила заштите, неге и уређења су следећа:

- формирање шумарака, треба тежити степеновању дрвећа по висини као и неправилној спољашњој ивици шумарака;
- одустајање од сваког кошења и испаше ако се очекује природна сукцесија шуме;
- резивање живица као битопа богатих врстама;
- гарантовање истовремене егзистенције свих старосних спратова дрвећа;
- смањење засенчености у случају појединачног великог дрвећа на пољима како би се развио разноврстан спрат шибља и зељастих биљака. Оваква стабла треба препустити природном изумрању и распадању;
- примену двогодишњег и трогодишњег турнуса кошења зељастог спрата коровских биљака где се не жели даље ширење дрвећа.

3.3.4. Комплекс биотопа отворених подручја на сувим стаништима

Критеријуми за вредност ових биотопа су величина површине, контакт са истоветним животним просторима, микроклиматске особености, површине без вегетације или сиромашне вегетацијом, као и традиционално екстензивно коришћења ових биотопа. Заштита и унапређење ових екстензивно коришћених животних простора је од великог значаја за одржавање генетичког потенцијала подручја. Мере неге зависе од разноврсности настајања и историје коришћења сваког појединачног станишта и утврђују се појединачно према сваком захтеву. У већини полусувих травнатих заједница примена мера неге делују егзистенцијално за њихово опстајање.

Правила заштите, неге и уређења обухватају:

- ренатурализацију на стаништима где су раније постојали травњаци сиромашних станишта;
- одржавање сличних секундарних животних простора, који се развијају кроз сукцесије на сировом земљишту (каменоломи, позајмишта песка и шљунка, земљишта деградирана из других разлога, тј. одустајање од моделирања површине земљишта и наноса матичног супстрата – *рудник Виће*);
- заштиту и развој сиромашних травних заједница на чистинама на ивицама саобраћајница, косинама и насипима;
- спречавање формирања шипражја испашом стоке и утврђивање временског оптимума за испашу.

Посебне мере су:

- подвргавање основном чишћењу ако су под шибљем;
- подржавање разноврсности станишта, тј. степеновани мозаик неге на малим просторима;
- најмање 10% целокупне површине треба да заузима појединачно дрвеће и групе дрвећа (нарочито значајно за фауну);
- ротација места испаше;
- мануелно одстрањивање или по потреби машинско темељно чишћење дрвећа на малим

површинама код ширења на комплексе ових биотопа када није довољна само испаша.

3.3.5. Комплекс биотопа ливада и пашњака

Критеријум за вредност биотопа је *влажност земљишта* ливада и пашњака, при чему су, влажне и мокре ливаде и пашњаци од нарочитог значаја. Исто важи за подручја *сиромашна хранљивим материјама (олиготрофна до мезотрофна)* која се јављају независно од влажности земљишта (битна заступљеност ових комплекса биотопа за врсте птица које се гнезде, нарочито на влажним ливадама). Остали критеријуми су *структура вегетације, рељеф тла богате структуре и интензитет газдовања ливадама и пашњацима*.

Правила заштите, неге и уређења су јако диференцирана и обухватају:

- екстензификацију – одустајање од ђубрења и исцрпљивања земљишта честим кошењем;
- успостављање мозаичних мера неге на малим површинама са ручним кошењем и никада не косити велике површине у истом временском периоду;
- задржавање некошених „трака” између кошених површина, како би се угроженим животињама олакшао бег и избегавање од уништавања;
- местимично одлагање кошења до октобра, како би се биљкама које касније плоносе олакшало ширење (укључујући и високе траве);
- ограничавање коришћења за испашу или кошење у подручјима где се гнезде птице пашњака, рудина, планинских пашњака и ливада;
- кошење ливада са *Molinia coerulea* само једном годишње (од октобра) и притом остављати непокошена „острва” – алтернативно кошење у размацима од две до три године;
- спорадично кошење на влажним лединама са високим шибљем у зимској половини године са циљем потискивања дрвећа које се шири (*Јастребац, Округлица, Диваниште, Врмбаје*);
- кошење угара пашњака и ливада касно у току године и у вишегодишњем размаку или спорадичано одстрањивање дрвећа (*Бисер Вода, Чесна Врела, Грмичак, Ђоново поље и испода Јанковог камена*).

3.3.6. Комплекси биотопа њива

Критеријуми за вредност ових биотопа су *екстензивно коришћене њива* са учешћем *типичне флоре која прати биотопе њива*. Нарочито су драгоцене *екстензивно обрађивана подручја у малим парцелама и са живицама на сувим стаништима*. Специјална нега ових комплекса биотопа се не захтева. Довољна је само редукција интензитета коришћења. Екстензивирање обраде њива приоритетно има утицаја на заштиту ресурса (вода и земљишта) и тиме индиректно на заштиту биотопа.

3.3.7. Комплекси биотопа стајаћих вода и тресава

У комплексима стајаћих вода високо се вреднује *сиромаштво хранљивих материја, дужина и разуђеност линија обале, константност воде, као и структурна разноврсност* у односу на дубину воде, грађу обале, појаву емерзних флотантних и субмерзних биљака и ивичних семитерестичним животних простора.

Правила заштите, неге и уређења стајаћих вода обухватају:

- износ муља како би се зауставио процес зарастања (*Дајићко језеро, Кошанинова језера и тресаве*);
- преиспитивање оправданости механичког уклањања бреза и смрча које се шире у Кошаниновом језеру;
- заштиту влажних места (подручја извора и хидроморфних земљишта насталих под анаеробним условима);

- примену биотехничких радова ради заштите и опстанка свих влажних станишта, тресава и стајаћих вода.

3.3.8. Комплекси биотопа текућих вода

Високо вредне су текуће воде *блиске природи са високим квалитетом вода и (семи)терестични приречни животни простори*. Задржавају се *природне динамике текућих вода* која ствара абразионе и таложне обале, зоне различите јачине струјница воде као и зоне мирних вирова (*Моравица, Ношница, Студеница, Голијска река, Крушевичка река, Бревина*). Са становишта заштите биотопа, по правилу, не захтевају се редовне мере неге у биотопима текућих вода. У систему везе биотопа под заштиту треба укључити њихово алувијално подручје. Текуће воде треба обухватити као целовити организам, који је истовремено део већег система текућих вода.

Правила заштите, неге и уређења природи блиских потока и речних токова обухватају:

- ренатуризација делова речних токова оштећених хидротехничким захватима;
- успостављање што веће динамике у алувијалној равни са одронима обала, депоновањем седимената, променама тока вода, променама у динамици тока (*депонија дрвених отпадака од пилане у водотоку Студенице*);
- остављање појасева ширине 5-10 m који нису приведени намени, како би се умањио нанос еродираних материјала као и хранљивих и штетних материја са пољопривредних површина;
- задржавање слободне обале и површине блиске природним у подручју алувијалних равни и спречити деградацију лоцирањем саобраћајница, викендица, и рекреационих објеката (*слив Студенице*);
- одустајање од кошења приобалних подручја како би се развио појас високог шибља и трске;
- забрану изградње хидрорегулација које спречавају миграцију риба и бескичмењака.

Биотопе извора, као и површинске дренажне изворе, треба заштитити успостављањем широких заштитних зона (минимум 20-30 m у свим правцима). Код олиготрофних извора овај простор треба десетоструко проширити. У овим заштитним зонама обрада земљишта није дозвољена као ни садња култура четинара страних станишту. Каптирани извори се могу, у циљу ренатурализације, поново разградити.

Преграде и вештачка језера се процењују као тешки захвати у текућим водама, и морају се, ако су неопходни, изводити под посебним условима.

Између заштите природе и обавеза одржавања вода морају се успоставити компромиси при сечи приобалног дрвећа. Са становишта заштите природе захтевају се мањи захвати како би се сачувао карактер галеријских шума, тј. дозвољена је сеча појединачног дрвећа и то наизменично.

3.3.9. Комплекси биотопа насеља

Критеријуми за вредност су површине које у *дугом временском периоду нису биле под директним човековим утицајем* и стога могу да достигну *стари сукцесиони стадијум*. *Степен зрелости*, нарочито дрвећа, има значајну улогу. Остали фактори су *величина, структурна разноврсност и реализација веза биотопа*.

Правила заштите, неге и уређења обухватају захтевају:

- формирање свих типова зелених површина, нарочито дрвореда дуж саобраћајница у *већим насељима* (Ушће, Студеница и Рудно и др);
- задржавање традиционалних начина уређења сеоских дворишта, воћњака и пољопривредних површина у окружењу села у *селима разбијеног типа* (Градац и др.);
- очување карактера високо планинског подручја у *зонама нове изградње*;
- очување карактера високопланинског подручја и традиционалне слике окружења насеља

у зонама *нових хотелских и рекреационих садржаја*;

- забрану формирања парковског зеленила градског типа и уношење алохтоних врста дрвећа.

3.3.10. Мере санације и рекултивације деградираног земљишта

Санација и рекултивација оштећеног и еродираниог тла приоритетно се врши применом био-инжењерских мера и применом мера интензивног закореневања тла. Поред природног подсејавања трава користи се мешавина семена трава са специјалним емулзијама уз додатак ђубрива, што зависи од врсте подлоге. Мере се примењују, адекватно конкретним интервенцијама при извођењу скијашких, ловачких, шеталишних и других стаза, као и код уређења свих оштећења током градње.

Најчешћи начин озелењавања у овим висинским појасевима је: затрављивање, озелењавање травним бусеном, озелењавање садњом у случају да је озелењавање травним бусеном неуспешно и озелењавање сетвом које је најјефтиније и применљиво на нижим надморским висинама.

Правила заштите, неге и уређења обухватају:

- крчење шума за изградњу ски стаза мора се ограничити на најмању меру; пошумљавањем на другим постојећим прогалама могу се надокнадити штете од сече; шумске површине које се раскрче и које на крају изградње ски-стазе не служе спусту, или су раскрчене само за потребе изградње, морају се поново пошумити;
- приликом сеча сви остаци дрвећа морају се уклонити а заостали пањеви покрити земљом да не буду видљиви (ово нарочито важи код постављања ски-лифтова);
- при земљаним радовима треба заштитити токове како не би дошло до засипања стенама и земљом;
- вододерине и влажна места треба дренирати и насути;
- код усецања терена, горње површине косина треба обрадити, заоблити и озеленити;
- у случају јаким оштећења травног покривача на ски стазама, траву косити само једном годишње забраном улажења машина за препарирање стаза при дебљини снежног покривача од 30 до 40 cm и другим мерама које се утврђују пројектима; у циљу ублажавања јачине ветра формирати живице од жбуња.

4. Развој и уређење мреже насеља и руралних подручја

4.1. Концепт развоја

Основна концепција будућег развоја и организације мреже насеља и центара на подручју Просторног плана, у складу је са концептом одрживог развоја и заснива се на формирној мрежи заједница насеља и централних носиоца развоја у њима, сагласно територијалним могућностима и функцијским интересима.

Центри заједнице насеља са гравитирајућим насељима на подручју Голије очували су критичну масу радне снаге и располажу таквим ресурсима и локацијским погодностима да у догледној будућности, са изградњом одговарајуће путне мреже и других инфраструктурних објеката, могу постати тачке интеграције читавог подручја, имати утицаја на развојне токове од центра према периферији и преусмеравању негативних демографских кретања.

Просторним планом је утврђена следећа хијерархија насеља:

- центри заједница насеља (насеља која имају развојне предиспозиције);
- локални центри (центри мањих насеља који гравитирају центрима заједница насеља);
- села и засеоци (несамостална насеља која гравитирају локалним односно центрима заједница насеља);

Табела 5. Планирана мрежа центара и насеља

градски/општински и центри	центри заједнице насеља	локални центри	примарна села и засеоци који гравитирају центрима
КРАЉЕВО Ушће ИВАЊИЦА	Студеница*		Савово, Врх, Брезова, Долац, Засад
		(Мланча**)	Милиће, Орља Глава
	Рудно (Међуречје**) Братљево Беле Воде* Девихи*		Бзовик, Река, Дражиниће
			Куманица, Глеђица
		Ерчеге	Вучак, Медовине,
		Ковиље*	Смиљевац
			Дајићи, Градац
			Вионица, Чечина
		Врмбаје/Придворица	Добри До, Придворица
		Остатија*	Коритник, Брусник
РАШКА	Градац (Трнава**)		Крушевица, Биниће
			Боровиће, Плешин
НОВИ ПАЗАР	(Шароње**)		Кузмичево, Драмиће
		Беле Воде**	Мухово, Радаљице, Раст
СЈЕНИЦА	(Дуга Пољана**)		Шаре

Напомена: * – новоформирана насеља у оквиру постојеће К.О.;

** – центри заједнице насеља и локални центри изван планског подручја

Ова три хијерархијска нивоа насеља укључују се у мрежу насеља свих градова/општина, односно придружује им се градски/општински ниво, при чему Ушће, као субопштински центар, преузима функцију Краљева.

На бази просторних и саобраћајних предиспозиција, контингента радне снаге, опремљености насеља јавним службама и услова за локацију производних капацитета и стамбених зона, успоставља се следећа организација насеља на подручју Просторног плана:

I – Субопштински центар

Ушће је најјачи гравитациони центар који се издваја својом величином, структуром и функционалном опремљеношћу, као и повољним саобраћајним положајем, коме гравитира 27 насеља (са и ван планског подручја). У наредних 10 година развијаће се као секундарни општински центар. То подразумева развој локалне привреде, терцијарних функција и социјалне инфраструктуре, чиме ће се обезбедити услови за његову социоекономску трансформацију – прелазак из урбанизованог у урбано, тј. градско насеље које ће преузети одређене функције општинског центра.

II – Центри заједнице

Насеља који се сматрају развојним центрима на подручју Просторног плана су: Студеница и Градац, улазни пунктови у Парк природе са Ибарске магистрале (поред Ушћа) и Беле Воде–Дајићи, Девихи и Рудно, као централна насеља на планском подручју која улазе у оквир граница Парка природе.

Насеље Студеница, настало око манастира Студеница, улазни пункт у Парк природе, због непосредне близине Ушћа и доминације манастира Студеница, његовог духовног карактера, у будућности може рачунати на већи пораст броја становника. Студеници гравитира више околних насеља која се интензивно празне, тако да се мора рачунати на даљи развој функција месне заједнице. Као заштићена просторно културно-историјска целина (UNESCO) на повољном географском положају, у перспективи треба да постане, поред насеља Градац, примарни духовни, културни и туристички центар, односно приоритетни развојни центар. Заштићени простор културно историјске целине проширује се у смислу грађевинског подручја насеља како би могао да прими и остале планиране функције.

Градац је насеље које би требало да у планском периоду одигра значајну улогу у смањењу осипања становништва подручја Голије са територије општине Рашка. Поседује задовољавајући ниво институционалне опремљености. Његов даљи развој ће се заснивати на побољшању опремљености и квалитета услуга јавних служби, и подстицања развоја разноврсних туристичких и привредних функција. Усвајањем предлога за заштиту просторне културно историјске целине треба обезбедити услове за заштиту манастирског комплекса и његовог окружења.

Беле воде–Дајићи, центар Управе Парка природе, као насеље нема оформљену урбану структуру и дисперзне је насељености, али има одређену опрему и капацитете, слободни простор за изградњу и локацијски је погодно за развој једног од централних пунктова на овом подручју, тако да ће представљати приоритетан развојни центар, туристичко-угоститељског и научно-истраживачког карактера. Улагањем у развој туристичких и других комплементарних привредних и услужних делатности, насеље Беле воде, са насељем Дајићи као локалним центром месне заједнице, у планском периоду би могли функционисати као „биполарни”, главни туристички центар Голије.

Девихи има оформљен центар насеља, на средокраћу је главних туристичких итинерера и, по том основу, представља један од главних функционалних пунктова на подручју Парка природе. Перспектива развоја Девиха лежи у развоју туристичке функције (зимско-летњег, сеоског и спортско-рекреативног туризма). Потенцијални терен за ширење може бити предео Маринковића, низводно дуж Студенице и околне терасе на нешто вишим kotaма и тиме обезбедити локације за изградњу и комерцијалних туристичких капацитета.

Рудно, центар месне заједнице у оквиру Парка природе на територији града Краљево, са задовољавајућом концентрацијом јавних објеката и релативно развијеном туристичком понудом, усмераваће свој развој као транзитни, услужни, привредни, излетнички, етно и викенд центар локалног карактера. Атрактивно брдско планинско окружење, са великим пашњачким просторима и групацијама сеоских скупина на пешачким дистанцама, промовише га у приоритетни центар за развој руралног и здравственог туризма.

Насеља Међуречје (Ивањица) и Дуга Пољана (Сјеница) који су у контактном подручју Просторног плана и Трнава, Шароње и Беле воде имају карактер улазних пунктова, али су изван планског подручја.

Међуречје, центар месне заједнице за 6 насеља и уједно улазни пункт у Парк природе са ивањичке стране, иако поседује одређену привредну и друштвену опрему и има добру комуникативну везу са општинским центром, због малог броја становника и удаљености од Ивањице од само 7 km, не може у перспективи да развије адекватну гравитациону моћ те се формира у центар секундарног ранга. Међуречје ће имати функцију транзитног туристичког центра, са развојем туристичко-услужних делатности и иновирањем традиционалне тржишне производње домаћих производа (кромпира и малина).

Дуга Пољана, и даље ће имати функцију центра заједнице насеља: Шаре, Брњица (општина Сјеница) и Мухово (град Нови Пазар). Не постоје услови да у перспективи прерасте у урбани центар због близине града Сјенице. Њена улога ће се огледати у локалним оквирима као субурбаног центра шире посматраног града Сјенице, чиме би привукла пажњу посетилаца Голије и туриста у транзиту. У планском периоду потребно је унапредити постојеће централне функције у насељу у циљу побољшања услуга за становнике села из окружења.

III – Локални центри

Локални центри су остали постојећи центри заједнице села, односно центри месних заједница према административној подели и то: Братљево, Ерчеге, Остатија. Уз извесну реорганизацију јавних служби имали би основни, минимални степен институционалне и јавне опремљености чиме задовољавају потребе становништва из околних примарних насеља (четворогодишња школа, здравствена амбуланта, пошта).

IV – Села и засеоци

Остала примарна сеоска насеља која имају мање од 200 становника и даље ће се одликовати аграрном хомогеношћу, недовољном институционалном опремљеношћу, слабијим саобраћајним везама и малим ресурсима за развој производних активности. Уз села, минималих економских, социјалних и културних потенцијала, екстремно нерационалних у погледу опремања инфра и супраструктуром, често без становника или веома старе популације, спадају и бројни засеоци, који, према садашњем стању, немају даљу перспективу раста и развоја и не могу се препуштати природним токовима. Њихово могуће оживљавање може се остварити само преко нових развојних специфичних програма. Узимајући у обзир да су у њима сконцентрисани још увек очувани објекти народног градитељства и да се, по правилу, налазе на атрактивним локацијама, основна оријентација се види у развоју сеоског туризма, рекреативним активностима у природи, производњи биолошки исправне хране и укључивању у програме Парка природе и Резервата биосфере („домаћини Парка”, пријем излетника, и др.). Приоритетна села/засеоци су у високо планинском делу Голије и концептом развоја туризма укључују се у диверзификовану понуду подручја (Мастер план туризма).

Поједина примарна села са планског подручја, због своје физичко-географске оријентације гравитираће локалним центрима која не улазе у овај плански оквир. Насеља из општине Рашка: Боровиће и Плешин и даље ће користити услуге центра у Трнави, а новопазарска насеља Радаљице и Кузмичево гравитираће центру Шароње, најопремљенијем месту у околини. Насеље Савово, које је до сада имало функцију месне заједнице, свешће се на ниво примариог насеља. И у планској концепцији остаће удаљено од саобраћајница I реда, а без икаквог нивоа опреме и садржаја биће економски неисплативо инвестирати у њега, па ће становништво из овог насеља бити упућено на коришћење услуга центара Студенице и Мланче.

Овако формирана концепција мреже насеља и центара укључује се у регионални оквир – динамичније се повезује преко новопланиране мреже саобраћајница, пре свега, са околним општинским центрима којима су насеља и до сада гравитирала, а преко њих до регионалних центара развоја. То значи да се будућа територијална организација подручја Голије, у склопу градова, општина и регионалног система којима припада, уклапа у стандард територијалне организације простора Европске Уније, представљене НУТС територијалним системом (номенклатура територијалних статистичких јединица), а што је у складу са Законом о планирању и изградњи.

V – Туристичка насеља – центри Парка природе

Просторним планом се предвиђа развој следећих туристичких центара/туристичких целина, као носилаца организоване туристичке понуде:

- Врхови–Одвраћеница
- Голијска Река
- Шереметовица–Кути–Плешин и
- Беле воде–Дајићи – центар Парка природе

Врхови–Одвраћеница, административно се не сматра насељем, већ представља новоформирани туристички локалитет на гребен-развоју планине (град Нови Пазар и општине Ивањица и Рашка) који ће имати значајно место у будућој концепцији мреже насеља и развоја туризма. Поседује просторне услове за плански дефинисано ширење и изградњу, под условом стриктног поштовања услова заштите природе и инфраструктурног опремања, с обзиром да се налази у самоме врху заштићеног изворишта. Планирана је као центар за зимски спортски и рекреативни туризам.

Голијска Река, вишенаменски туристички, шумарски и сточарски пункт, испод Јанковог камена, на регионалном путу Ивањица–Дуга Пољана, планиран је као центар за зимски спортско-рекреативни туризам и секундарни центар Парка природе.

Шереметовица□Кути□Плешин, као вишенаменски туристички, шумарски, научно образовни и рекреативни центар Парка природе.

Новопланирани систем туристичких центара повезан је међусобно, али и са другим насељима на подручју, путевима, скијалиштем (жичарама које се користе и у летњем

периоду), системом пешачких, излетничких, бициклических стаза и др. Посебну туристичку понуду ових центара чиниће и укључивање околних села са својим програмима.

Ковиле, заселак који је раније имао функцију седишта месне заједнице, због своје физичке неприступачности ће остати изоловано од важнијих локалних саобраћајница тако да неће имати услова да развије своје гравитационо подручје упркос задовољавајућој институционалној опреми (осмогодишња основна школа, амбуланта, пошта). Опстанак овог насеља заједно са насељем Смиљевац лежи у формирању центра научно-образовног карактера.

У приоритетне локације за развој туризма спадају и све издвојене локације на којима се налазе шумарски, ловни и други школски, јавни и производни објекти, посебно ако нису у функцији, а који се реконструкцијом и адаптацијом могу привести полифункционалном коришћењу и наменама у складу са програмима и захтевима Парка природе.

(Реферална карта бр. 4. Планирана намена површина са зонама посебне заштите)

4.2. Правила развоја

Развој и уређење мреже насеља треба усмерити ка организацији центара и мањих насеља и развој функција у њима ради заустављања процеса депопулације уз подстицајне стратегије повратка и прилива новог становништва уз задовољавање следећих мера/смерница које су утврђене овим просторним планом:

- равномерно и децентрализовани развој мреже насеља и формирање система заједнице насеља, чиме се у великој мери неутралише процес иселавања из примарних сеоских насеља и спречава спонтани раст центара суседних општина;
- дефинисање прага минимума урбаних функција (јавне службе) у будућим микроразвојним центрима, чиме ће бити задовољене потребе становништва насеља и његовог руралног окружења;
- формирање мреже објеката јавних служби са концентрацијом садржаја у центрима заједнице насеља како би се обезбедио одговарајући ниво квалитета услуга;
- међусобно повезивање насеља на подручју Просторног плана, по моделу територијалне и функционалне повезаности, без обзира на градску/општинску припадност, путем заједничких програма развоја и јединствене, диверзификоване, туристичке понуде;
- јачање улоге будућих кључних центара у формирању осовина развоја подручја Голије и јачање њихове улоге у повезивању и укључивању планског подручја у суседне и шире регионалне оквире;
- развијање туристичких центара, чиме би се формирала туристичка осовина и пунктови који би подстицали развој околних насеља;
- јачање центара заједнице насеља;
- концентрација изградње у подручјима која за то буду одређена, постизање густине насељености које могу обезбедити увођење савремене опреме и подизање животног стандарда;
- изградња и модернизација локалне путне мреже ради лакшег повезивања центара насеља са општинским центрима, а уједно прикључења на инфраструктурну мрежу оних насеља која су до сада била изолована а имају перспективу за развој;
- изградња других инфраструктурних система;
- очување слободног простора између насеља од дивље градње;
- очување и унапређење квалитета природног окружења;
- реконструкција и ревитализација културно-историјских споменика, организовање традиционалних манифестација и сл.;
- обезбеђење неопходне планске документације нижега реда као и инвестиционих пројеката за изградњу инфраструктурних система;
- унапређење организације, кадровске структуре и рационализација мреже објеката јавних служби;

- побољшање просторне доступности и нивоа услуга јавних служби;
- улагање средстава у изградњу објеката физичке културе у оквиру матичних школа, као и нових спортско-рекреативних објеката, различитих намена сагласно са рекреативном понудом подручја;
- активна социјална заштита старих и немоћних лица на нивоу градова/општина;
- активнија сарадња заједнице насеља са градским/општинским центрима, посебно оних у планинским зонама, ради решавања основних социјалних и економских питања.

4.3. Изградња објеката на подручју Просторног плана

Грађевинским подручјем, у функционалном смислу, сматрају се, све површине покривене урбанистичким плановима, односно оне локације/парцеле које ће урбанистичким планом бити предвиђене за изградњу трајних објеката, као и сви легално подигнути објекти на подручју са својим парцелама.

Критеријуми за избор локација за изградњу изван овим Просторним планом утврђених подручја која ће се обрађивати урбанистичким плановима, јесу:

- заштита површина/локалитета на којима су идентификоване заштићене биљне и животињске врсте овога подручја, односно простори на којима су се сачували изворни или значајни антропогено промењени екосистеми;
- заштита споменичког наслеђа и заштићене околине око споменика културе;
- примена принципа концентрације изградње уз већ постојеће објекте;
- могућност коришћења традиционалних, постојећих траса приступних путева како не би дошло до додатне промене намене земљишта;
- могућност везивања за постојећу инфраструктурну опрему (путеви, струја, водовод/бунари и др.);
- постојање примерених објеката који се могу реконструкцијом/адаптацијом користити за информативно-пропагандне, образовне, и друге функције у циљу промоције, адекватног коришћења, али и заштите подручја;
- амбијенталне, грађевинске, инфраструктурне и друге погодности локације;
- присуство стално настањеног становништва које може да узме учешћа у свим планираним активностима, а да у својим објектима пружи смештај и друге туристичко-гоститељске услуге.

Објекти се могу градити на основу обавезне урбанистичке и пројектне документације, уз израду студије процене утицаја, на основу услова надлежних завода за заштиту природе и културних добара, а на које је прибављена сагласност ресорног министарства за заштиту животне средине.

Надлежност за издавање одговарајућих урбанистичких и других дозвола, сагласности и других правних докумената за територију Парка природе имају надлежна министарства, а за заштитну зону надлежне службе градова/општина, уколико Законом о планирању и изградњи није другачије одређено.

За планиране центре заједница насеља и туристичке целине обавезна је израда урбанистичких планова. Границе урбанистичких планова утврђиваће се у сваком конкретном случају, на основу програма изградње, физичких могућности ширења насеља и могућности инфраструктурног опремања према стандардима утврђеним Просторним планом.

У оквиру наведених грађевинских површина може се, непосредно по члану 57. Закона о планирању и изградњи, издавати акт о урбанистичким условима за изградњу, реконструкцију, доградњу и адаптацију постојећих објеката и објеката за развој сеоског туризма стално настањених становника подручја за њихове сопствене потребе. Приоритет изградње имају пољопривредна домаћинства чија реконструкција ће се вршити по посебним условима и уз подршку управљача, са циљем да се обезбеди њихова ревитализација, оживљавање традиционалног привређивања и укључивање у туристичку понуду подручја.

4.4. Општа правила грађења

Код изградње објеката, примењују се следеће опште мере:

- забрањује се грађење објеката ван простора који се Просторним планом дефинише као грађевинско подручје, осим у случајевима Просторним планом предвиђених туристичких целина и локалитета;
- градња ће се вршити на основу урбанистичке документације како би се дефинисали урбанистичко-технички услови по највишим стандардима заштите природе и животне средине, организације и уређења простора;
- код легализације индивидуалних објеката који се налазе у оквиру већ изграђених подручја, а који нису у супротности са правилима градње, код доношења одлуке о легализацији потребно је од стране инвеститора (власника) обезбедити сву документацију као коју чини и сагласност надлежног органа на студију о процени утицаја на животну средину;
- индивидуални објекти који су изграђени на заштићеном земљишту (водно земљиште, путни и други инфраструктурни коридори, пољопривредно и шумско земљиште, земљиште око заштићених објеката природе и културе) на основу добијене грађевинске дозволе коју је пре израде Просторног плана издао надлежни општински орган, задржаће се, уз обавезно поштовање посебних услова заштите животне средине који се односе на одвођење отпадних вода и одлагање чврстог отпада, као и других услова заштите који ће кроз Просторни план бити прописани. На овим објектима не може се вршити реконструкција или проширење капацитета без претходно прибављене студије о процени утицаја на животну средину, осим радова текућег и инвестиционог одржавања;
- забрањује се изградња на нестабилним и условно стабилним земљиштима.

Архитектура објеката би требало да буде усаглашена са квалитетним узорима традиционалне и стилске архитектуре овог подручја, при чему је обавезна примена локалних материјала. Објекти у основи морају бити мањих димензија, односно рашчлањених габарита, уколико се ради о већој изграђености тла, са обавезним косим четвороводним крововима, максималног нагиба 45°. Обрада фасада је малтер беле боје, опека и дрво, а могуће је објекте покривати, поред плоча шкриљца и шиндре и традиционалним покривачима од сламе. Дозвољена спратност стамбених објеката је сутерен, приземље, у изузетним случајевима поткровље које се не намеће у изгледу објекта, с тим што се код објеката који су у функцији заштићеног добра може дозволити и П+1+Пот.

На парцелама у приватном власништву могуће је дозволити и изградњу помоћних објеката према истим архитектонским условима.

Јавни објекти у основи морају бити мањих и рашчлањених габарита, уколико се ради о већој изграђености тла. Дозвољена спратност објекта је приземље и спрат, у изузетним случајевима поткровље које се не намеће у изгледу објекта са обавезним косим крововима – уколико посебним условима није друкчије одређено (реконструкција делова некадашњих објеката уколико постоји документација).

Мобилијар у природном амбијенту, надстрешнице и др. могу се градити уз преношење локалних узора. Пратећи објекти, санитарни објекти и објекти за смештај алата и др. могу градити искључиво изван зона I степена заштите.

Ограђивање појединих парцела у случају нове парцелације није пожељно. Изузетак могу да чине јавни објекти, објекти посебних намена и поједине рекреативне/функционалне целине, са посебним дозволама (зеленило, дрво). На деловима подручја за које се раде урбанистички планови дефинишу се посебни услови парцелације са складу са општим правилима.

Посебна правила коришћења и уређења простора и правила грађења су:

- Највећи дозвољени индекс (степен) искоришћености земљишта је 30, осим за планирано грађевинско подручје Ушћа, где је он 40.

- Највећи дозвољени индекс (степен) изграђености је 0,6, осим за планирано грађевинско подручје Ушћа, где је он 1,0.
- Објекти се на грађевинској парцели могу постављати искључиво као слободностојећи, уколико се урбанистичким плановима и пројектима не утврде посебни појединачни услови.
- Најмање удаљење објеката од линија грађевинске парцеле је 4,0 m.
- Минимална ширина грађевинске парцеле на делу према приступној саобраћајници је 15,0 m, осим у планираном грађевинском подручју Ушћа, где она може бити 12,0 m.

Изградња терена, објеката и постављање опреме за алпско скијање и специјализоване зимске спортске активности, укључујући и такмичења, могућа је једино уколико се задовоље важећи прописи из области планирања и изградње, заштите животне и други важећи прописи за ову врсту објеката и активности.

На подручју Просторног плана нису дозвољене активности, изградња објеката и постављање опреме који су Уредбом забрањени (изградња вештачких плажа насипањем песком или шљунком, бетонирањем или изградњом платоа, изградња и просецање нових стаза и путева осим оних за које су добијене све потребне дозволе на основу важећих прописа и др.).

Законима, уредбама, наредбама и осталим актима државних органа, актима стараоца Парка природе и других надлежних институција, ако се за то укаже потреба, могу се временски, просторно и на друге начине на појединим деловима подручја Парка природе прописати ограничења за изградњу, одвијање појединих спортско-рекреативних и забавних активности.

4.5. Изградња туристичких објеката

Изградња и реконструкција објеката треба да допринесе квалитету амбијента Голије, његовој препознатљивости и јединствености. Народно градитељство, код објеката за смештај туриста, али и код других намена, треба максимално искористити, почев од реконструкције и адаптације постојећих објеката, преко реплика – копија, до коришћења приказаних архитектонских облика народног градитељства у модерном архитектонском изразу. Овакви објекти су и инвестиционо врло прихватљиви, нарочито при употреби локалних материјала и сопствене радне снаге. Апартамани, куће и објекти са собама за изнајмљивање, етно-објекти и други објекти намењени смештају туриста са обликовним карактеристикама локалног традиционалног градитељства уз примену потпуног комфора смештаја, боља су и туристима интересантнија варијанта због аутентичности и задржавања квалитета постојећих амбијената.

Код изградње туристичких објеката посебно ће се поштовати следећа правила:

- Величина грађевинске парцеле мора бити толика да се испуне потребни услови за одговарајућу категорију смештаја (прописане величине соба и осталих просторија, одговарајући прописани садржаји и услуге, укључујући и спортско-рекреативне и забавне) као и за обезбеђење паркирања и гаражирања возила корисника и запослених.
- Уколико се на једној грађевинској парцели планира смештај у више одвојених објеката или се предвиђају и објекти друге намене који су служе спорту, рекреацији, угоститељским услугама служења хране и пића и другим услугама, помоћни објекти, сервиси, складиштење, и друго, њихови збирни урбанистички показатељи – индекс (степен) изграђености и индекс (степен) искоришћености земљишта не могу бити већи од претходних показатеља.
- Највећа дозвољена спратност објеката је $S_u + P + 1 + P_k + P_k$, односно највећа дозвољена висина објекта (слеме косог крова) не сме бити већа од 15,0 m, осим у планираном грађевинском подручју Ушћа, односно ризорту Врхови, где ће се параметри одређивати урбанистичким планом.

- Највећа дозвољена висина опреме која се поставља за спортско-рекреативне и забавне активности је 15,0 m, осим у планираном грађевинском подручју Ушћа, где она може бити до 25,0 m.
- Максимално користити обликовне, пропорцијске, микроурбанистичке елементе локалног градитељског наслеђа.
- При изградњи и опремању објеката максимално користити еколошки прихватљиве грађевинске материјале, могућности локације за биоклиматско пројектовање објеката и коришћење обновљивих и одрживих извора енергије.
- Пројектовати такве објекте, инсталације и опрему, који омогућују рационално коришћење воде и свих облика енергије.
- Код спољашње обраде зидова (фасада) и крова користити локалне природне материјале, камен (подрумски, сутеренски делови објеката и сокле, кровни покривач), дрво (облагање зидова, покривање крова), малтерисане површине бојити у бело, а на прозорима користити дрвене капке.
- Бетонирање, асфалтирање и поплочавање свести на минимум коришћењем саћастих растер елемената за паркирање, гранитних коцки, камених плоча и сл.
- Код озелењавања простора и хортикултурног уређења максимално користити традиционални склоп и начин уређења парцеле.
- Трајно постављање или паркирање камп приколица, трејлера и ауто-каравана је дозвољено искључиво у оквиру планираних грађевинских подручја уз обезбеђивање прикључака на насељску инфраструктуру.
- У оквиру пољопривредног земљишта – бачишта у Парку природе, искључиво у зони III степена заштите и на подручју Просторног плана изван Парка природе, могућ је смештај у етно-објектима изграђеним у форми бачије или кућери са капацитетом до 30 лежаја по бачишту, уз обезбеђење одношења чврстог комуналног отпада, третман фекалних вода према важећим прописима и обезбеђење других мера заштите животне средине.
- У Парку природе није дозвољено камповање и пружање кампинг услуга (места за постављање шатора, камп приколице, трејлера, или аутокаравана) изван кампова; изван Парка природе камповање туриста или биваковање могуће је и изван кампова и то највише до 10 шатора или 20 особа истовремено на једној локацији.

У свему осталом важе одредбе Правилника о општим условима о парцелацији и изградњи и садржини, условима и поступку издавања акта о урбанистичким условима за објекте за које одобрење за изградњу издаје општинска, односно градска управа („Службени гласник РС”, број 75/03) које нису у супротности са овде наведеним Правилима, такође важе и одредбе закона из домена: заштите животне средине, заштите културних добара, изградње саобраћајница и друге инфраструктуре, пољопривредног и шумског земљишта, вода као и других области од значаја за подручје Просторног плана.

4.6. Изградња привредних објеката

Изградња привредних и производних објеката које се подржавају Просторним планом градиће се у истом формалном поступку и под истим општим условима градње у смислу архитектонског обликовања, примене материјала и комуналног опремања.

Локације у средњерочном планском периоду предвидети везано за центре заједнице насеља, односно за постојеће грађевинске површине са саобраћајним приступом и комуналном опремљеношћу. Првенствено има реконструкција напуштених и започетих објеката и локација, уколико су у складу са условима заштите природе.

Неопходно је, извршити измештање постојећих погона за прераду дрвета који не одговарају правилима градње у Просторном плану и у супротности су са мерама заштите водотока.

Депоноване материјала, производа, и др. везано за поједине производне програме вршити искључиво на припадајућим парцелама, а под условима који ће се утврдити одговарајућим урбанистичким актима.

Дозвољена је изградња и реконструкција воденица и ваљавица, кречана и ћумурана уз обавезу уређења простора и водотока. Уз ове локације могуће је везати и објекте Парка природе који су у функцији презентације и туризма. Постојеће локације ће се регистровати и донети одлука у посебном поступку о њиховом задржавању, уз обавезно прилагођавање условима заштите.

Дозвољено је флаширање воде, за које се у одређеном поступку прибаве све потребне сагласности, под условом да не угрожавају заштићена природна и културна добра, да се не налазе на просторима резервисаним за изградњу хидроакумулација и да нису потребни за водоснабдевање насеља.

4.7. Изградња објеката у функцији Парка природе

За потребе Парка природе и Резервата биосфере планирају се следеће локације и објекти:

- Примарни центар Парка природе на Белим Водама,
- Секундарни центри Парка природе на Врховима-Одвраћеници у Голијској реци и на Шереметовици, са посебним садржајима,
- научно истраживачки и образовни центри на Шереметовици, у Ковиљу и у Средњој реци,
- шумарско ловни центри у насељима,
- шумарско ловни центри ван насеља,
- информативни центри у сваком субопштинском и општинском центру,
- улазни (и контролни) пунктови са одговарајућим информативним садржајима на приступним саобраћајницама,
- прихватно-приступни пунктови на скијалиштима.

Под изградњом за потребе Парка природе, која ће се у целини третирати сагласно члану 57. Закона о планирању и уређењу простора, сматраће се и уређење улазних пунктова и њихово опремање за потребе презентације природних и културних вредности Парка природе, I и II зоне заштите, као и културних добара, уређење и опрема ловних и риболовних стаза, као и уређење путева природе и путева културе. За потребе презентације природних и културних вредности Парка природе, у функцији истраживачких, културно-образовних и туристичких програма развоја дозвољена је изградња пратећих објеката, под условима које ће дефинисати надлежне службе заштите.

За све наведене радове неопходно је прибавити посебне услове надлежних завода за заштиту природе и споменика културе и сагласно Закону о заштити животне средине, урадити по потреби, посебне програме заштите и уређења.

Општи услови градње у смислу архитектонског обликовања, примене материјала и комуналног опремања односе се и на све објекте који су у функцији Парка природе, без обзира на власништво, уколико посебним услова надлежних служби заштите није другачије одређено.

5. Развој јавних служби

5.1. Коцепт развоја

Мрежу објеката јавних служби на подручју Голије треба формирати тако да се концентрација садржаја врши у центрима заједнице насеља како би се обезбедио одговарајући ниво услуга. То подразумева етапну социо-економску трансформацију и просторно-функционалну организацију простора, пропорционално подизању квалитета мреже саобраћајница и организације јавног саобраћаја и самим тим јачањем гравитационе моћи центара. Ово се може остварити различитим пореским и другим олакшицама, као и

стимулисањем приватног сектора на локалном нивоу који би дотирао нове програме у овом сектору.

(Реферална карта бр. 2. Планирана саобраћајна инфраструктура, мрежа насеља и јавних служби)

Врсте и капацитети објеката јавних служби у туристичким центрима (целинама, ризорту) утврђиваће се, зависно од капацитета и потреба, а на основу програма развоја и урбанистичке документације.

У првој фази развоја јавних служби (до 2013.), акценат треба да буде на:

- успостављању организације обавезних (основно образовање и примарна здравствена заштита) и стандардних (предшколско образовање деце, установе културе, здравствена заштита животиња, физичка култура итд.) јавних служби у центрима заједнице насеља,
- постављању одређених захтева у погледу квалитета услуга и метода рада, као и
- подизању нивоа опремљености самих објеката који се налазе у центрима заједнице насеља.

У другој фази планске реализације, након 2017. године када се реализује I фаза планиране саобраћајне мреже може се очекивати конкретнија реорганизација друштвених делатности на овом подручју.

1. Школство – приоритетан задатак у организацији образовања биће побољшање квалитета наставе. Омогућиће се и организовање предшколских разреда, у сарадњи са приватним актерима, у просторијама основних школа, уколико за то постоји интерес и расположив простор.

Концепцијом се предвиђа:

- адаптација и реконструкција постојећих објеката матичних школа у централним насељима;
- одговарајуће опремање матичних школа савременим наставним и другим средствима;
- обезбеђење квалитетног наставног кадра и решавање њиховог стамбеног статуса;
- обезбеђење специјализованог превоза деце и наставног кадра међунасељским или школским аутобусом за дистанце преко 1500 m.

Нова организација школских објеката (матичне и подручне школе) на простору Просторног плана подразумева укидање појединих школских објеката у примарним насељима (истурена одељења до 10 ученика), и проширење капацитета у насељима ка којима гравитирају ђаци из удаљених насеља. При реорганизацији објеката школства у обзир се узима норматив од 25-30 ученика по учионици, као и утврђени норматив од 5 m² школске површине по ученику.

Могуће је и задржавање постојеће шеме подручних школа са увођењем нових програма којима би се побољшао квалитет наставе у њима, као што су мобилне наставне екипе, специјализоване за поједине програме. Тиме би се обезбедили деци у подручним школама нови облици наставе и знања, који су приступачни деци из матичних школа, а уједно и задржало становништво које живи у примарним брдским селима. Сви постојећи објекти би се у летњем периду користили за организовање летњих школа у природи.

2. Здравство – планира се опремање и модернизација постојећих здравствених јединица (здравствене станице и амбуланте), као и запошљавање стручних кадрова, уз одређене видове стимулације (додела станова, обезбеђење трансфера, виши лични доходак и сл.).

За комплекснију здравствену заштиту користиће се домови здравља и медицински центри у центрима припадајућих градова/општина и регионалним центрима у окружењу. Здравствене услуге Новопазарске бање и Бање Ивањица потребно је афирмисати и повезати са туристичком понудом Голије.

Ветеринарску службу је неопходно децентрализовати, а ветеринарске станице лоцирати у свим јачим развојним центрима (пored постојећих у Ушћу и Девихима на подручју Просторног плана, и у Дугој Пољани – у контактної зони), кадровски и материјално ојачати.

3. Спорт и физичка култура – изградњом полифункционалних спортских објеката (фискултурне сале, отворени терени за мале спортове и др.) у свим матичним школама, и уз

поједине јавне објекте у центрима заједница насеља, решиће се питање недостатка ових објеката за спорт и рекреацију и омогућити квалитетније, разноврсније и масовније бављење спортским активностима.

Концепт спортске и здравствене рекреације на Голији засниваће се на примарној понуди подручја, коришћењу природних и културних мотива, на одвијању активности у слободном простору, са минималним изменама терена и без изградње већих објеката, осим у центрима месних заједница и на туристичким локалитетима под општим условима и правилима изградње која су утврђена Просторним планом и према утврђеним граничним капацитетима локација.

Поред основних спортских садржаја, треба планираће се и отворене површине за спорт и рекреацију (трим стазе, стазе за скијање, шетње, јахање, санкање и сл.), а посебно опремање и уређење скијалишта на за то предвиђеним локацијама, али на основу анализе теренских и климатских могућности и уз обавезно усклађивање са режимима заштите.

4. Дечја и социјална заштита – објекти оваквог типа не постоје на Голији. У складу са привредним развојем и подизањем степена запослености радноспособног становништва, треба планирати изградњу установа за дечју заштиту у центрима заједница села, у складу са параметрима за димензионисање капацитета од 10 m² по детету. Ове установе могу бити врло значајне и за развој туризма на Голији и представљати специфичан вид понуде здравствено-рекреативног боравка деце из градских средина.

Социјалну заштиту старих и немоћних лица треба активирати преко установа на нивоу градова/општина, чиме би се допринело побољшању стандарда ове социјално угрожене категорије становништва.

5. Култура – концепцијом будућег развоја на подручју Просторног плана, у којој се, поред заштите непокретних културних добара, посебна пажња поклања и очувању културног предела и локалне традиције, отвара се могућност за обогаћивање и ревитализацију садржаја из области културе. Улагање средстава у реконструкцију и ревитализацију културно-историјских споменика, ревитализацију села и очување и иновирање традиционалних производних активности и културних манифестација и сл., допринеће развоју културне свести код становништва. Манастири Студеница и Градац, и њихово природно окружење представљаће духовне центре међународног и регионалног ранга.

6. Администрација и управа – осим месних канцеларија које се задржавају у 13 насеља, у свим центрима треба савремено опремити поште, а у будућим туристичким и привредним центрима отворити и експозитуре банака.

Станица полиције, за сада постоји само Дугој Пољани – у контактної зони, а планирана је у Ушћу, као најјачем централном насељу, а на самом подручју Парка природе на Белим Водама, Врховима-Одвраћеници и Девићима, чиме би се подручје равномерно покрило. Обавезно је обезбедити одговарајуће присуство ове службе на целом подручју, али и других служби неопходних за сигурност посетилаца (горске службе спасавања, надзора над скијалиштима и др.).

5.2. Правила грађења

Изградња објеката јавних служби вршиће се по истим, општим правилима грађења који важе за све објекте. Реконструкција и доградња постојећих објеката вршиће се непосредном применом члана 57. Закона о планирању и изградњи.

6. Просторни развој, размештај и коришћење саобраћајних система

У складу са планираним развојем Парка природе, динамиком привредног развоја, планираном инфраструктуром и популационим развојем, планиран је и развој саобраћајне инфраструктуре тако да се задовоље захтеви који ће се поставити пред саобраћајни и транспортни систем подручја. Саобраћајну мрежу у обухвату Просторног плана формирају постојеће и планиране саобраћајнице које су у функцији намене, интегралног и одрживог развоја подручја.

6.1. Друмски саобраћај

Као основни вид транспорта робе и јавног путничког превоза друмски саобраћај ће имати и највећи значај, те план његовог развоја мора бити усклађен са развојем саобраћајно-транспортног система градова, општина и Републике Србије. У складу са тим саобраћајна инфраструктура у друмском саобраћају ће се развијати реконструкцијом постојеће мреже саобраћајница и допуњавањем мреже изградњом нових саобраћајница. Изградњу нових путева потребно је радити на коридорима постојећих путева, уз побољшање геометријских и експлоатационих карактеристика, чиме се подиже ниво услуге путева, а при том се штити простор Парка природе од трасирања нових коридора.

Планираном мрежом саобраћајне инфраструктуре остварен је континуитет у кретању мрежом магистралних, регионалних и општинских путева унутар подручја, као и континуитет у транзитним везама са суседним општинама и шире.

Просторног плана је дата функционална категоризација путне мреже коју чине саобраћајнице које су у привредној и у функцији интеграције планираних просторних целина. Функционалном категоризацијом планирана путна мрежа подељена је на: магистралне, регионалне и локалне путеве.

6.1.1. Путна мрежа

6.1.1.1. Магистрални путеви

Магистрални путеви М 22 и М 8 се у планском периоду задржавају на постојећим трасама са потребном ревитализацијом и модернизацијом техничко-експлоатационих карактеристика.

Аутопут Е-763 (Београд–Јужни Јадран) је део Паневропских мултимодалних транспортних коридора, односно ТЕН-Т мреже, који у дугорочном периоду развоја европске путне мреже представља један од два паралелна европска аутопутска правца који треба да повежу средњу (од Будимпеште) са јужном Европом (Италија). ППРС на делу трасе од Пожеге до границе са Црном Гором резервисана су два коридора, тзв. „ужички” и „ивањички”.

Магистрални пут М 21.1 је у постојећем стању, на подручју Просторног плана, већим делом трасе неизграђен, међутим, предметним Просторним планом задржава се постојећа траса пута М 21.1. Траса пута М 21.1 се према ППРС поклапа са „ивањичким” коридором пута Е-763 и дефинише се према до сада израђеној документацији. Генералним пројектом аутопута Е-763 од Пожеге до границе са Црном Гором у зони предметног Просторног плана пројектована је такозвана варијанта „Исток 1” која од Ивањице до Међуречја прати трасу постојећег пута М 21.1. Од Међуречја траса се помера на запад преко Косовице, Ровина, Ковиља, Ерчега, Медовине и Брњице.

До коначног избора трасе аутопута, у односу на планирану трасу пута Е-763, потребно је чувати коридор у укупној ширини од 500 m јер се у даљој разради трасе (све до Главног пројекта) могу десити одступања у односу на трасу дату Генералним пројектом, а такође планирани коридор аутопута представља и инфраструктурни коридор.

У случају да је коначни избор трасе аутопута Е-763 буде варијанта „Исток 1”, потребно је на траси аутопута обезбедити денивелисана укрштања: 1. са путем Р 116 у Бединој Вароши; 2. са локалним путем Међуречје–Карађорђев Шанац у Томиној Глави; 3. са локалним путем Краљев Гроб–Троглав у Ерчегама; 4. са путем М 21.1 у Граници; и 5. са путем Р 272 у Брњици.

6.1.1.2. Регионални путеви

Окосницу саобраћајне мреже подручја чине планирани и постојећи регионални путеви. Сви постојећи регионални путеви у обухвату Просторног плана се задржавају, и то:

- Р 116 (Бедина Варош–Студеница–Ушће),
- Р 233 (Брвеник–Горњи Градац),
- Р 234 (Рашка–Кути, Кути–Пнуће) и
- Р 272 (Међуречје–Куманица–Голијска река–Дуга Пољана).

На путу Р 116, у зони Манастира Студеница, планира се изградња обилазног пута. На око 1,4 km испред манастира, из правца Ушћа, код постојећег моста преко реке Студенице, обилазница иде левом обалом реке до на око 1,0 km после манастира, планираним мостом прелази реку и спаја се са постојећим путем. Дужина планиране обилазнице је око 2,6 km.

Уколико дође до реализације акумулације „Препрана” на реци Студеници, на путу Р 116 се планира измештање дела пута од Бажалских Кршева до Придворице. Траса измештања се мора дефинисати кроз израду техничке документације предметне акумулације. Дужина планираног измештања је око 8,8 km.

Пут Р 233 (Брвеник–Горњи Градац) се од Горњег Граца продужава до Белих Вода, односно до пута Р 272, и то преко следећих насеља: Врндићи, Бинићко поље, Коритник, Брусник, Средња Река, Дајићко брдо (алтернативни правац преко Кулизиног села) до Белих Вода. Дужина трасе Горњи Градац–Беле Воде, преко Дајићког брда је 37,4 km, а преко Кулизиног села је 36 km. Укупна дужина пута Р 233 (Брвеник–Беле воде) је око 50,7 km.

Пут Р 234 (Рашка–Кути) се од Плешина продужава до Људске реке односно до укрштања са магистралним путем М 8, и то преко следећих насеља: Плешин, Бањска, Драмићи, Кузмичево, Свиланово, Кошково. Дужина продуженог дела трасе износи 29,5 km.

Ради унапређења и отварања подручја Голије Просторним планом се предлаже неопходна прекатегоризација делова путне мреже и то прекатегоризација локалних путева у регионалне путеве. Регионални путни правци који се предлажу за прекатегоризацију, у Просторном плану, поред основне бројчане ознаке имају и ознаку „а” / „б”.

- Регионални пут са планском ознаком Р 234а (Придворица–Кузмичко Поље–Грот): Придворица, Трњак (алтернативни правац преко Илинчића и Пејовића), Девићи, Коритник (укрштање са путем Р 233), Остатија, Одвраћеница, Кузмичко поље, Грот. Дужина планиране трасе Придворица–Грот река преко Трњака је око 30,1 km а преко Илинчића и Пејовића је око 33,45 km. Повезује градове/општине: Ивањица (Моравички управни округ) и Нови Пазар (Рашки управни округ).
- Регионални пут са планском ознаком Р 234б (Студеница–Кути): Студеница, Рудно (укрштање са путем Р 233), Бинићко Поље, Кути (спајање са путем Р 234). Дужина планираног пута је 35,2 km. Планира се дислокација прикључка пута Р 234б са путем Р 233 на 1 km (у смеру од Ушћа ка Студеници) испред постојећег. Повезује град Краљево и општину Рашка, обе у Рашком управном округу.

6.1.1.3. Локални путеви

Просторним планом су предвиђени следећи локални путеви:

Ивањица:

- Међуречје, Милосављевићи, Црвена Гора, (око 7 km),
- Међуречје, Косовица, Јеротијевићи, Карађорђев Шанац, (око 18,7 km),

- Хајдучка вода, Каралићи, Чаприћи, Колешница, Дебела Коса, (око 23,7 km),
- Чаприћи, Брусник, (око 5,7 km),
- Краљев Гроб, Ерчеге, Бојовићи, Смиљевац, Троглав, (око 15,5 km),
- Парезани (Р 272), Добри До, Саљевићи, Гвозденовићи, Придворица (Р 234а), (24,5 km),
- Добри До, Хајдучка Вода, Петнаести километар (Р 116), (око 7,8 km),
- Присовица (Р 234а), Црвена Клека, Радовићи, Рудине (Р 233), (око 15,5 km),
- Радовићи, Ломљена Гора, (око 1,8 km),
- Дукатовићи, Ђоково Брдо, Беле Воде (Р 233), (око 9,7 km),
- Девићи (Р 234а), Селиште, Старо Село, Градац, (око 10,2 km),
- Брусник, Селиште, (око 4,6 km),
- Брусник (Р 233), Црна Река (Р 234а), Бисер вода (око 10,9 km),
- Римски Мост (Р 272), Г. Глеђица, Јасеновац, Главе (Р 272), (око 16,9 km),
- Хајдучка вода, Вучак (М21.1), (око 6,8 km),
- Бисер вода, Вишњичко брдо, Парапуљи (око 8,3 km),
- Куњез, Осмањача, Преко брдо, Крњача, Кузмичко поље (око 23,3 km),
- Девићи, Бзовик, (око 5,9 km).

Краљево:

- Кошутница, Савово, Калудра (Р 116), (око 13,3 km),
- Ломљена Гора, Стража, Палеж (Р 234б), (око 9,7 km),
- Ушће (М 22), Тепече, Рудно (Р 233), Жукићи, Шанац, (око 23,2 km),
- Парапуљи, Врановићи, (око 2,4 km).

Рашка:

- Баљевац (М 22), Луковик, Роваче, Г. Гладнице, Рудно (Р 233), (око 14,8 km),
- Рудно, Крушевица, Г. Градац, (око 6,8 km),
- Г. Градац (Р 233), Луке, Боровиће, Ријека, Станишићи (Р 234), (око 19,4 km),
- Шереметовица, Кути (Р 234), (око 2,4 km),
- Крњача, Бела Стена, Шереметовица, Бисер вода (око 7,8 km),
- Ивање (Р 234б), Биниће, Крушевица (око 9,38 km).

Нови Пазар:

- Крњача, Равна Гора, Радаљица, Грот, (око 13,4 km).
- Одвраћеница–Запис, Одвраћеница–Грмичак (око 5,8 km).

Сјеница:

- Колено, Сушица, Лијепо брдо, Дуга Пољана (М 8), (око 10,1 km),
- Латинско Гробље (М 8), Брњица, (око 4,3 km),

6.1.2. Излетничке стазе

Планира се формирање диференциране мреже излетничких стаза, пешачких, јахачких и бициклистичких, за кретање пешака, запрега (кочије), јахача и планинских бициклиста, а у функцији презентације амбијенталних, природних и културних вредности Парка природе и рекреације. Циљ формирања мреже излетничких стаза је раздвајање пешачког од моторног саобраћаја на целом простору Парка природе, у насељима, туристичким центрима и просторима намењених рекреацији. Овај вид саобраћајне инфраструктуре повећава ефикасност и ниво услуге саобраћајно-транспортног система, смањењем негативних утицаја саобраћаја на остале насељске функције и животну средину кроз повећање безбедности и обезбеђење оптималних услова за развој туризма и осталих активности.

Излетничке стазе ће се градити као гребенске, панорамске, долиנסке, дуж речних токова и везне, где год је то могуће на трасама постојећих пољских и шумских путева и стаза, кроз цело подручје Просторног плана.

На следећим постојећим и планираним регионалним и локалним путевима: Р 116 (од Бедине Вароши преко Студенице до Ушћа), Р 233 (од Брвеника преко Рудна до Девића), Р 234а (од Придворице преко Девића до Остатије) и локалним путевима, од Козје стене преко

Кузмичког поља и Бисер Воде до Вишњичког брда, уколико постоје просторне могућности у профилу пута, или на стабилизованој банкени потребно је изградити бициклистичке, рекреативне и панорамске стазе.

Уз све излетничке стазе потребно је изградити одморишта и видиковце за предах посетилаца и излетника, прихватна склоништа за предах и склањање у случају природних непогода са надстрешницама и заклонима за људе и коње, локације са уређеним простором за пикнике, по могућству у близини сеоских домаћинстава.

6.1.3. Паркиралишта и аутокампови

Потребне капацитете за организовано паркирање путничких возила и аутобуса обавезно је обезбедити, како у процесу израде урбанистичке и техничке документације, тако и у процесу њиховог спровођења, у свим насељским и туристичким, односно, развојним центрима, постојећим и планираним.

Паркирање путничких возила и аутобуса, обавезно је решавати уз објекте на припадајућим парцелама, према захтевима који проистичу из намене објеката, а у складу са важећим стандардима и нормативима. За туристичке капацитете у приватним објектима (тип сеоског туризма) захтеве за паркирањем је обавезно решавати на припадајућој парцели.

На локацијама атрактивним за риболов и боравак у организованим излетиштима потребно је обезбедити одговарајуће капацитете за паркирање путничких возила. Капацитете за паркирање путничких возила и аутобуса, ако је то могуће, потребно је организовати на приступима и поред локалитета са заштићеним природним и културним добрима, а према условима заштите и важећим стандардима и нормативима, којима би се одређивао дозвољени број корисника и посетилаца.

У насељима која су у граничном подручју Парка природе, потребно је организовати тзв. „park and ride” паркиралишта. Наведена паркиралишта подразумевају да су то локације на којима се оставља возило, а даљи превоз кроз Парк природе се организује као јавни путнички превоз аутобусима, минибусевима, комби возилима, циповима и сл.

Капацитете за аутокампове трајног или сезонског карактера потребно је организовати у свим туристичким, односно, развојним центрима који су планирани овим Просторним планом. Локације за аутокампове је потребно инфраструктурно опремити (приступне саобраћајнице, електрична енергија, водовод, канализација и сл). На свакој локацији одабраној за изградњу аутокампова неопходно је планирати објекте са: заједничким просторијама, санитарним чвором и мањим трговинским објектом.

Табела 6. Нормативи за прорачун потребног броја паркинг места

Намена	1 паркинг место на:
Становање	1 стан
Хотел (према категорији)	2-10 кревета + 1 п.м. за аутобусе на 30 кревета
Хотел (апартманског типа)	2 апартмана
Дом здравља, амбуланта, апотека	35 m ² БРГП
Школе	1 учионица
Банке	50 m ² БРГП
Пословање и администрација	70 m ² БРГП
Поште	40-60 m ² БРГП
Тржни центри	55 m ² БРГП
Ресторани и кафане	4-8 столица
Спортски објекти	10-14 гледалаца
Бископ, дом културе	5-10 седишта
Производно-прерађивачки објекти	8 запослених

6.1.4. Саобраћајни објекти и пратећи путни објекти

Просторним планом се иницира интензиван развој и изградња саобраћајних објеката (аутобуске станице) и пратећих путних објеката (путне базе, станице за снабдевање горивом, сервиси) у функцији унапређења и туристичког развоја подручја.

Изградња аутобуских станица, намењених за међумесни и међуградски саобраћај, планира се у следећим насељима на подручју: Студеница, Ушће, Рудно, Девићи и Беле Воде, а у контактном подручју у: Међуречју и Дугој Пољани.

Изградња путних база за редовно и зимско одржавање путева, предвиђа се на следећим локацијама: Беле Воде, Рудно, Преко Брдо, Црни врх и Одвраћеница.

Планирана је изградња пратећих путних садржаја као што су: станице за снабдевање горивом и сервиси за путничка и теретна возила и аутобусе.

Постојеће станице за снабдевање горивом на подручју Просторног плана у Дугој Пољани и Ушћу се задржавају, а планирају се нове у следећим насељима: Братљево, Придворица, Беле Воде, Девићи, Рудно и Одвраћеница, као и у контактном подручју у Међуречју.

Сервиси за путничка возила и аутобусе могу се реализовати у свим развојним центрима и насељима, где се за то укаже потреба и интерес, што ће се разрађивати урбанистичким плановима нижег реда.

Изградња ових врста објеката је условљена поузданом заштитом земљишта, површинских и подземних вода. Мере заштите је потребно ближе утврдити анализом тј. проценом утицаја на животну средину, а према важећој законској регулативи.

6.1.5. Јавни превоз путника

У складу са развојем насеља и размештајем активности, а на основу програма расподеле путовања на средства превоза, планира се систем јавног путничког превоза у оквиру подручја Просторног плана. Дисперзност просторне организације и просторна удаљеност између појединих циљних зона условљавају увођење линија јавног путничког превоза.

Линије јавног путничког превоза се организују на свим магистралним, регионалним и локалним путевима, а могу се реализовати аутобусима или тзв. „паратранзитом” (минибусевима, комби возилима, циповима и сл.) у складу са саобраћајним захтевима и потребама, као редовне линије јавног превоза током целе године или као сезонске линије за потребе туриста. Јавни путнички превоз може бити организован и од стране „приватног” сектора, у складу са саобраћајним захтевима и потребама и важећом законском регулативом из области јавног превоза путника у друмском саобраћају.

Стајалишта јавног путничког превоза се могу организовати на свим магистралним, регионалним и локалним путевима, у складу са саобраћајним захтевима и потребама. Стајалишта на магистралним и регионалним путевима морају бити одвојена разделним острвом од проточне саобраћајне траке.

6.2. Железнички саобраћај

На основу плана развоја железничке мреже Европе (AGC) („Службени лист СФРЈ”, бр. 11/89), Међународне железничке уније (UIC), ППРС и потребе развоја железничког саобраћаја у Републици Србији на подручју предметног Просторног плана планира се задржавање постојеће железничке инфраструктуре (пруга и објекти) по ободу, изградња другог колосека и подизање техничко-експлоатационох карактеристика пруге.

За постојећу пругу Лапово–Краљево–Рудница–Лешак–Ћенерал Јанковић–Државна граница планира се модернизација, тако да се иста ремонтује, електрифицира и опреми савременим електронским сигнално-сигурносним уређајима и оптичким телекомуникационим каблом, који ће омогућити савремену експлоатацију

(„Прединвестициона студија модернизације пруга краљевачког чвора” , ЖТП Београд, Сектор за развој Пројектна документација је у фази израде).

ППРС планирана је изградња железничке пруге Рашка–Нови Пазар, што ће, свакако, подручју Парка природе омогућити бољи и са еколошког аспекта квалитетнији саобраћајни приступ.

6.3. Ваздушни саобраћај

ППРС планира интензивни развој и изградњу средњих и мањих аеродрома оспособљених за прихват и отпрему мањих савремених авиона намењених за пословна и туристичка путовања у локалном саобраћају, за обављање спортских делатности, аеродрома намењених пољопривредној авијацији, као и коришћење војних аеродрома за цивилни саобраћај у функцији унапређења и туристичког развоја подручја. На подручју Просторног плана, на општини Ивањица, у зони Међуречја, планирана је изградња мањег аеродрома за туристичка и спортска путовања у локалном саобраћају, а у непосредној близини подручја, на општини Сјеница, у Дубињу, постојећи војни аеродром се планира за коришћење и у цивилне сврхе.

Овим просторним планом се на следећим локацијама планирају хелиодроми: Студеница (задржава се постојећи), Рудно, Девихи, Беле Воде и Врхови-Одвраћеница, као и на скијалиштима и другим рекреативним површинама, сагласно посебним прописима.

6.4. Мрежа и центри интегралног транспорта

Транзитни положај Републике Србије у погледу копненог и дунавског коридора, и прихватање захтева у погледу контејнерског, транзитног, увозно-извозног и унутрашњег превоза, НУСКЕ ПАСК и Ro/Ro превоза, захтевају изградњу/довршавање центара интегралног транспорта, дистрибутивних центара и терминала.

На самом подручју Просторног плана се не планирају центри интегралног транспорта – РТЦ (дистрибутивни центри, камионски терминали и контејнерски терминали).

Међутим, робно-транспортни центри у Краљеву и Новом Пазару, планирани у зависности од транспортно-дистрибутивних захтева и економских могућности, поклапају се са планираном изградњом контејнерских терминала на железничкој мрежи и друмским саобраћајницама на магистралним правцима. Ови центри на нов логистички начин поспешују регионални развој, односно микро и макро дистрибуцију.

6.5. Правила развоја и коришћења елемената саобраћајно-транспортног система

Сви путеви утврђени Просторним планом су јавни путеви и морају се пројектовати по прописима за јавне путеве и уз примену одговарајућих стандарда (попречни профил пута, ситуациони и вертикални елементи трасе, елементи за одводњавање, саобраћајна опрема, сигнализација).

Како су у питању путеви различитих рангова и различитог значаја – параметри из прописа који се имају применити, одређиваће се у сваком појединачном случају пројектним задатком.

Процедуре израде и усвајања пројеката, као и само грађење саобраћајне инфраструктуре, мора се спроводити у свему према важећој законској регулативи.

Процедуре и акције на пројектовању и грађењу саобраћајне инфраструктуре, инсталација техничке инфраструктуре и регулација водотокова, морају се обједињавати.

Поред обавезних услова од надлежних институција, задужених на државном нивоу за послове саобраћаја, за све радове на изградњи и реконструкцији саобраћајне инфраструктуре на подручју Просторног плана потребно је прибавити услове заштите природе и културних добара од надлежних институција, као и сагласност ресорног министарства на одговарајуће студије процене утицаја на животну средину.

Изградња и реконструкција саобраћајне инфраструктуре вршиће се у складу са следећим правилима:

- Резервисани простор за коридор пута Е-763 је, истовремено, и инфраструктурни коридор са ширином од 500 m. Ширина аутопутског профила на подручју Просторног плана је, с обзиром да је у питању планински терен, око 25 m (два коловоза раздвојена разделним острвом и обостране банке).
- У изради техничке документације аутопута, кроз пројекте путних објеката (мостови, надвожњаци, подвожњаци, вијадукти, тунели, пропусти, итд), обавезно је предвидети и екодукте, зависно од теренских услова, надземне или подземне прелазе, односно пролазе, како би се избегло стварање еколошких баријера.
- На постојећим путевима примарне путне мреже (магистрални, регионални и локални путеви) тамо где је то потребно, неопходно је извршити ревитализацију и модернизацију техничко-експлоатационих карактеристика.
- Ширина коловоза на постојећим и планираним магистралним путевима ван насеља је минимално 7,0 m, а на постојећим и планираним регионалним путевима је минимално 6,5 m. Ширина коловоза на постојећим и планираним локалним путевима је минимално 5,5-6,0 m.
- Делови примарне путне мреже (магистрални, регионални и локални путеви), који пролазе кроз насеље, а истовремено су и улице у насељу, могу се на захтев надлежног органа општине, разрадом кроз одговарајућу урбанистичку и техничку документацију, изградити као улица са елементима који одговарају потребама насеља (ширим коловозом, тротоарима и сл.) као и са путним објектима на том путу који одговарају потребама тог насеља.
- Излетничке стазе имаће подлоге и профиле који одговарају њиховој намени, што ће се утврдити посебним пројектима и уз поштовање услова заштите природе и животне средине. Ове стазе треба максимално да користе постојеће трасе, са минималним земљаним радовима и обезбеђеним одводњавањем, како би се сачувало тло, амбијент и окружење.
- Положај траса излетничких стаза и пратећих садржаја морају се разрадити одговарајућим планским документом и техничком документацијом.
- Бицикличке и друге излетничке стазе које ће се градити уз постојеће јавне путеве морају да имају ширину најмање од 2,5 m.
- На делу магистралног пута који пролази кроз насеље, а који је истовремено и улица у насељу, није дозвољено паркирање возила у уличном профилу.
- Поред путева, (изван урбанизованог подручја) у насељима или ван насеља не могу се градити објекти, постављати постројења, уређаји и инсталације на одређеној удаљености од тих путева тј. у делу пута који се зове заштитни појас, а према важећем Закону о јавним путевима („Службени гласник РС”, број 101/05).
- Изградњом дела пута или путног објекта не сме се нарушити континуитет трасе тог пута и саобраћаја на њему.
- Ширина заштитног појаса у коме не могу да се отварају рудници, каменоломи и граде кречане и циглане, подижу индустријске зграде, постројења и депоније отпада, као и слични објекти, поред магистралних и регионалних путева износи 40 m, а поред локалних путева 20 m.
- Ширина заштитног појаса у коме не могу да се подижу далеководи и стубне трафостанице износи код укрштања далековода са јавним путем најмање висину стуба далековода, односно стубне трафостанице, а код паралелног вођења најмање 40 метара од магистралног пута, 20 метара од регионалног пута, односно 10 метара од локалног пута.
- Ширина заштитног појаса јавног пута у коме не могу да се граде стамбене, пословне, помоћне и сличне зграде, копају бунари, резервоари, септичке јаме и сл. износи поред аутопута 40 m, поред магистралног 20 m, поред регионалног 10 m а поред локалног пута 5 m.

- Парцеле које излазе на магистрални пут не могу, свака за себе појединачно, да имају директан излаз на пут већ се приступ таквих парцела мора остварити преко сервисне саобраћајнице, а што се у сваком случају решава прибављењем сагласности управљача пута.
- У заштитном појасу са директним приступом на магистрални пут дозвољено је градити станице за снабдевање моторних возила горивом, аутосервисе, објекте за привремени смештај онеспособљених возила, аутобазе за пружање помоћи и информација учесницима у саобраћају, а све то на основу планског документа за наведене типове објеката сагледаних, ако је потребно, и у ширем региону од обухвата предметног Просторног плана.
- Радови на путевима или у заштитном појасу (прекопавање, поткопавање, бушење, обарање дрвећа, одношење дрвене грађе и другог материјала и сл.) могу се изводити само уз дозволу предузећа које управља путевима и Управе Парка природе.
- У случају када се зоне са I и II степеном заштите преклапају са заштитном зоном пута обавезно је усклађивање услова надлежних организација.
- Прикључивање прилазног на јавни пут врши се првенствено његовим повезивањем са другим прилазним или некатегорисаним путем који је већ прикључен на јавни пут, а на подручјима на којима ово није могуће прикључивање прилазног пута врши се непосредно на јавни пут и то првенствено на пут нижег реда.
- Земљани и шумски путеви који се укрштају или прикључују на магистралне и регионалне путеве, морају се изградити са тврдом подлогом или са истим коловозним застором као и пут на који се прикључује или са њим укршта, у дужини која одговара најмање укупној ширини заштитног појаса и појаса контролисане изградње.
- Трајно и привремено депоновање дрвене грађе није дозвољено на јавним путевима. Локације на којима се организује трајно или привремено депоновање дрвене грађе са јавним путевима морају бити повезане некатегорисаним или шумским путевима, а према правилима из претходног става и утврђене основама газдовања.
- Ради заштите путева од спирања и одроњавања, потребно је, ако природа земљишта допушта, да косине усека, засека и насипа, као и друге косине у путном земљишту озеленити травом, шибљем и другим аутохтоним растињем које не угрожава прегледност пута.
- Ограде, дрвеће и засади поред путева подижу се тако да не ометају прегледност пута и не угрожавају безбедност саобраћаја. Ограде, дрвеће и засади поред путева се морају уклонити уколико се, приликом реконструкције или рехабилитације пута, дође до закључка да негативно утичу на прегледност пута и безбедност саобраћаја.
- На свим јавним путевима потребно је поставити саобраћајну сигнализацију о забрани превоза и испуштања опасних и штетних материја, као и других материја у количинама које могу трајно и у значајном обиму да угрозе природна добра (изворишта воде, флору, фауну и сл.).
- Дуж свих путева потребно је обезбедити инфраструктуру за прикупљање и контролисано одвођење атмосферских вода.
- Путеви трајног карактера, који се граде и уређују за потребе шумске привреде, користиће се и за потребе локалног саобраћаја.
- Рекламне табле и панои, ознаке којима се обележавају туристички објекти, натписи којима се обележавају културно-историјски споменици и спомен обележја и други слични објекти, могу се постављати на магистралне и регионалне путеве, односно поред тих путева, на удаљености од 7 m од ивице коловоза, односно поред локалног пута на удаљености од 5 m од ивице коловоза, сагласно Правилнику о визуелном идентитету Парка природе.
- Пратећи путни објекти као што су станице за снабдевање горивом, сервиси за путничка возила и аутобусе и сл. морају да задовољавају хигијенско-техничке захтеве (неометан прилаз, противпожарна заштита) и др.

- Сервиси за одржавање возила шумских предузећа могу се градити искључиво на локацијама где су им припадајући објекти и то: Беле Воде, Девићи, Рудно и Дуга Пољана, односно под посебним условима које ће дефинисати шумске основе.
- Излетничке стазе потребно је изградити, са високим хладовитим зеленилом, надстрешницама, са уређеним ватриштима и седиштима у чијој изградњи треба да се користе природни материјали (дрво, камен и сл.).
- Подлоге стаза и паркиралишта могу бити макадамске, асфалтне, разне врсте поплочања (камен, бехатон плоче, бетон-трава плоче, итд.) у складу са наменом простора где се граде.

7. Просторни развој, размештај и коришћење техничких инфраструктурних и комуналних система

7.1. Водоснабдевање и каналисање отпадних вода

7.1.1. Просторни развој

Концепција у развоју водоснабдевања и каналисања насеља на подручју Просторног плана засниваће се на следећим циљевима:

- обезбеђивању потребним количинама воде за пиће и остале потребе за све становнике;
- обезбеђивању исправности и сталној контроли воде која се користи за снабдевање становништва;
- решавању прихватања и одвођења отпадних вода насеља;
- заштити површинске и подземне воде од загађења отпадним водама насеља.

За подручје Просторног плана нису вршена истраживања потрошње воде (мерења захваћених количина, мерења утрошених количина, број и структура прикључених потрошача на постојеће водоводне системе и сл.), тако да се процена садашње потрошње мора заснивати на коришћењу искуствених података.

Процена будућих потреба обухвата период до 2025. године, у коме ће доминантан утицај на потрошњу воде за водоснабдевање имати следеће две групе параметара: развој организованог водоснабдевања у зависности од тренда промене броја становника и других корисника, изградња водоводне мреже, повећање броја прикључених домаћинстава и развој туристичких и привредних капацитета који користе воду за пиће у свом технолошком процесу и других видова коришћења питке воде.

Сви потрошачи на подручју Просторног плана сврстани су у следеће категорије, са усвојеним нормама потрошње на крају планског периода:

- домаћинства – сеоска (укључујући и сеоски туризам) и насељска, са нормом од 120 литара по члану домаћинства на дан;
- туристички објекти – хотели, мотели и сл., са нормом од 200 литара по госту на дан;
- привреда – фарме, прехрамбени производни погони и др., са потрошњом зависно од врсте производа,
- јавна – комунална потрошња, до 10% од потрошње становништва.

Под претпоставком, да ће се зауставити неповољни демографски процеси на простору обухваћеном Просторним планом, тако да број становника буде око 23.050, као и да ће се битно поправити услови водоснабдевања, и да се око 95% становништва организовано снабдева водом, са просечном нормом потрошње повећаном на 215 л/становнику/дан, на крају планског периода потребе у води становника би достигле око 5,30 милиона m³ годишње.

Реално је претпоставити, да ће развој туристичке привреде, одређене врсте привредних капацитета и други видови потрошње воде у насељима, изазвати повећање потреба у води за још толико, односно за 6,00 милиона m³ просечно годишње.

Уз наведене претпоставке, укупне годишње потребе у води за снабдевање становништва и привреде на подручју Просторног плана, достигле би око 11,00 милиона m^3 , крајем планског периода, што чини приближно око 170 lit/sec просечне потрошње. Планиране количине односе се на све кориснике подручја.

Просторним планом се не утврђују конкретни извори водоснабдевања за поједина насеља, с обзиром да постојећа евиденција и степен искоришћености није познат. Осим тога, питање развоја појединих центара и потребе водоснабдевања диктираће приоритете, али и додатне услове надлежних институција за водопривреду, као и одређивање граничних капацитета коришћења вода које треба установити за заштићена изворишта водоснабдевања.

Водоснабдевање објеката се планира из локалних каптажа, групних водовода и појединачних бунара, с тим што ће се одговарајућим урбанистичким плановима омогућити заједничко водоснабдевање за поједине групације објеката, а према посебним техничким условима.

7.1.2. Правила развоја и коришћења

Законска регулатива, као рационалну количину захватања изворских вода ограничава до максимум 10% минималног протицаја ради очувања еколошких параметара слива и омогућавања природног обнављања подземних вода као ресурса, чији дефицит ће бити надокнађен природном инфилтрацијом, а што омогућава перманентну експлоатацију. Дозвољене количине воде на подручју Голије биће дефинисане корективним параметрима на основу детаљних хидрогеолошких истраживања у оквиру Водопривредне основе подручја.

На подручју Просторног плана потребно је примењивати следећа правила:

- изградити/реконструисати месне водоводе у свим центрима заједница насељима и на њих прикључити што већи број домаћинстава, са перспективом да се сва домаћинства у насељу прикључе на водоводну мрежу;
- извориште сваког месног водовода мора бити пажљиво одабрано, испитано, каптирано и заштићено од загађења успостављањем зоне непосредне заштите изворишта и ограђивањем;
- обезбедити дезинфекцију воде на изворишту;
- одржавање месних водовода и контролу квалитета воде у водоводима поверити специјализованој, професионалној служби или предузећу – ЈКП за водовод и канализацију у најближем градском центру;
- у циљу рационализације потрошње увести систем евидентирања – мерења потрошње код крајњих корисника са перспективом наплате утрошене воде;
- изградити канализацију у насељима за прихватање и одвођење отпадних вода из насеља;
- предвидети локалне уређаје за пречишћавање отпадних вода насеља, пре упуштања у реципијент;
- обезбедити надзор, контролу рада и одржавање уређаја за пречишћавање отпадних вода.

Закон о водама и Правилник о квалитету вода за пиће прецизно дефинишу административне услове захватања вода као и квалитативне карактеристике подземних вода, односно основне параметре физичко-хемијског састава вода за различите намене, а услове и обавезе заштите природе и животне средине надлежни органи.

Може се, према прорачуну капацитета коришћења, извршити реконструкција постојећих инсталација и каптажа уколико се не налазе у зонама I и II степена заштите.

Развод водоводне мреже по подручју пратиће саобраћајнице и омогућити заједничко водоснабдевање за поједине намене/групације објеката, а према посебним техничким условима.

Диспозиција и технички елементи канализационог система утврдиће се посебним пројектима. Планирана је изградња парцијалних колектора са механичком, биолошком (са симултаним вођењем нитрификације и денитрификације) и терцијарном фазом пречишћавања отпадних вода.

Основна правила који ће се примењивати код изградње канализације су:

- код канализације насеља користити сепаратни систем канализације;
- у изградњи канализације приоритет имају издвојени развојни центри (центри заједница насеља и туристички центри);
- обавезно канализација постојећих насеља у зонама санитарне заштите изворишта;
- капацитет постројења ће се утврђивати према максималној дневној потрошњи воде, а канализациона мрежа према максималној часовној потрошњи воде.

Обавезна је изградња непропусних септичких јама и јама за осоку код појединачних локација пољопривредних домаћинстава. Надлежне комуналне службе су обавезне да обезбеде пражњење јама и одвођење талога до градских уређаја за пречишћавање отпадних вода.

7.2. Електроенергетска инфраструктура

7.2.1. Просторни развој

Концепција даљег развоја електроенергетског система на целокупном подручју Просторног плана јесте да се створи оптимално решење за довољно, сигурно, квалитетно и економично снабдевање електричном енергијом постојећих и планираних потрошача.

(Реферална карта бр.3: План електро-енергетске и телекомуникационе инфраструктуре)

Просторним планом предвиђено повећање туристичких смештајних капацитета, делом у индивидуалном смештају, а делом у објектима колективног смештаја, уз потребу повећања стандарда у пружању услуга, довешће до укупног повећања оптерећења на планском подручју, али превасходно на развојним локалитетима (Беле Воде, Студеница са околином, Голијска Река, Рудно, Градац, Врхови-Одвраћеница, Шереметовица–Кути–Плешин, итд.). Могућа изградња аутопута Е 21-1 са пратећом инфраструктуром и објектима услужних делатности ће, такође, додатно оптеретити електроенергетски систем.

Развојним програмима електродистрибутивних предузећа која врше снабдевање подручја електричном енергијом предвиђа се повећање капацитета електроенергетских објеката напонског нивоа 110 kV који нису у обухвату Просторног плана. Делом планског подручја пролази само траса планираног далековода 110 kV, Краљево 3–Рашка, која се поклапа са трасом постојећег далековода 110 kV, бр. 161.

На напонском нивоу 35 kV планира се изградња шест трансформаторских станица 35/10 kV са пратећим водовима 35 kV. Градња нових ТС је неопходна, првенствено ради решавања проблема у квалитету снабдевања електричном енергијом (велика дужина водова 10 kV, чести и дужи испади напајања), а и због планираног убрзаног развоја зимског туризма (Врхови-Одвраћеница, Голијска Река, Дајићи, Девићи, Плешин). Крајњи циљ планираног решења је затварање прстена напајања на нивоу 35 kV.

Хаваријске попречне везе на напонском нивоу 35 kV између мрежа различитих дистрибутивних предузећа су предлог планера, нису базиране на њиховим развојним програмима и морају бити верификоване у техничком и економском смислу у току израде пројеката електроенергетске мреже.

Будући електроенергетски објекти на напонском нивоу 10 kV нису детаљно предвиђени, анализирају при изради Просторног плана с обзиром на недостатак конкретних података о локацији, структури и величини планираних објеката, осим у случајевима који су конкретно наведени од стране локалних дистрибутивних предузећа. Величина и локација објеката на напонским нивоима 10 kV и 0.4 kV, као и њихов капацитет зависиће, превасходно, од енергетских потреба нових потрошача и њихове локације.

Табела 7. Прелиминарна пројекција оптерећења електроенергетске мреже за плански период

град / општина	смештајни и угоститељски капацитети (MVA)	скијалишта и жичаре (MVA)	остале привредне активности и домаћинства (MVA)	у првих пет година планског периода (MVA)	на крају планског периода (MVA)
Ивањица	28.5	10.8	4.8	12.7	44.1
Краљево	7.6	0.4	6.4	7.4	14.4
Нови Пазар	3.8	0.6	1.1	2.8	5.5
Рашка	8.7	3.2	3.5	5.2	15.4
Сјеница	0.9	/	1.3	1.0	2.2

укупно	29.1	81.0
планирана укупна снага трансформације	35.3	98.0

За побољшање квалитета снабдевања електричном енергијом на подручју Просторног плана предвиђа се:

- повећање снаге трансформације ТС 35/10 kV РУДНО уградњом још једног трансформатора снаге 1 MVA;
- изградња ТС 35/10 kV МИЛИЋИ, инсталисане снаге трансформације 2x1 MVA, крајњег капацитета 2x4 MVA;
- изградња ТС 35/10 kV ДЕВИЋИ, инсталисане снаге трансформације 2x4 MVA, крајњег капацитета 2x8 MVA;
- изградња ТС 35/10 kV ОСТАТИЈА, инсталисане снаге трансформације 2x1 MVA, крајњег капацитета 2x8 MVA;
- изградња ТС 35/10 kV ГОЛИЈА, инсталисане снаге трансформације 2x4 MVA, крајњег капацитета 2x8 MVA;
- изградња ТС 35/10 kV ВРХОВИ-ОДВРАЋЕНИЦА, инсталисане снаге трансформације 2x4 MVA, крајњег капацитета 2x8 MVA;
- изградња 35 kV вода између ТС 35/10 kV УШЋЕ и ТС 35/10 kV РУДНО;
- изградња 35 kV вода између ТС 35/10 kV УШЋЕ и ТС 35/10 kV МИЛИЋИ;
- изградња 35 kV вода између ТС 35/10 kV РУДНО и ТС 35/10 kV МИЛИЋИ;
- изградња 35 kV вода између ТС 35/10 kV МИЛИЋИ и ТС 35/10 kV ДЕВИЋИ;
- изградња 35 kV вода између ТС 35/10 kV ДЕВИЋИ и ТС 35/10 kV ОСТАТИЈА;
- изградња 35 kV вода између ТС 35/10 kV ОСТАТИЈА и ТС 35/10 kV ВРХОВИ-ОДВРАЋЕНИЦА;
- изградња 35 kV вода између ТС 35/10 kV ОСТАТИЈА и ТС 35/10 kV ГОЛИЈА;
- изградња 35 kV вода између ТС 35/10 kV ГОЛИЈА и ТС 35/10 kV РАШКА I;
- активирање ТС КУМАНИЦА у трансформацији 35/10 kV, са уградњом једног трансформатора називне снаге 1,6 MVA, крајњег капацитета 2x4 MVA;
- изградња ТС 35/10 kV ЈАСЕНОВИЦА, инсталисане снаге трансформације 2x1.6 MVA, крајњег капацитета 2x8 MVA;
- изградња двоструког 35 kV вода између ТС 35/10 kV КУМАНИЦА и ТС 35/10 kV ЈАСЕНОВИЦА;
- изградња 35 kV вода између ТС 35/10 kV КУМАНИЦА и ТС 35/10 kV ЦРЊЕВО и ТС 110/35/10 kV ИВАЊИЦА;
- изградња нових ТС 10/0,4 kV и водова 10 kV на делу подручја Међуречја низводно низ реку Моравицу према Ивањици, као и узводно уз реку Моравицу према ТС 10/0,4 kV Лука Аврамовићи;
- изградња вода између ТС 10/0.4 kV Витош 1 и Раскршће Бркуше;
- изградња нових ТС 10/0.4 kV Чечина и ТС 10/0.4 kV Јавор и реконструкција дела постојећих водова (почетне деонице извода Полумир и Центар из ТС 35/10 kV, Ушће);

- повећање инсталисане снаге у ТС ДУГА ПОЉАНА на 2x1 MVA, као и реконструкција далековода 35 kV ТС ЈАНЧА – ТС ДУГА ПОЉАНА;
- изградња нових водова у деловима мреже 10 kV са незатвореним прстенима ради комплетирања прстенасте структура мреже 10 kV (у графичким прилозима дате су само могуће трасе повезивања, док би се за конкретизацију решења морале урадити претходне анализе мрежа 10 kV);
- изградња хаваријских попречних веза на напонском нивоу 35 kV између мрежа различитих дистрибутивних предузећа (у графичким прилозима дате су само могуће трасе повезивања, док би се за конкретизацију решења морале урадити претходне анализе мрежа 110 kV и 35 kV).

Према планској пројекцији пораста потрошње у трансформацији 10/04 kV предвиђа се изградња око 30 нових ТС просечне инсталисане снаге од 400 kVA до 630 kVA, на локацијама постојећих или на новим локацијама. До краја планског периода предвиђа се изградња још око 80 ТС. С обзиром, на то да се у овој фази израде планских докумената не познају прецизни подаци о будућој структури и потребама потрошача, дефинисање повећања капацитета постојећих и капацитета и локација будућих електроенергетских објеката 10 kV и 0.4 kV ће се извршити при изради планова нижег реда, односно приликом израде пројектне документације, према конкретним потребама. Из тог разлога у графичком делу планске документације потенцијалне локације објеката напонског нивоа 10 kV нису приказиване.

Будући електроенергетски објекти на напонском нивоу 10 kV нису детаљно предвиђени, анализирају при изради Просторног плана с обзиром на недостатак конкретних података о локацији, структури и величини планираних објеката, осим у случајевима који су конкретно наведени од стране локалних дистрибутивних предузећа. Величина и локација објеката на напонским нивоима 10 kV и 0.4 kV, као и њихов капацитет зависиће, превасходно, од енергетских потреба нових потрошача и њихове локације.

При изградњи нових трансформаторских станица треба тежити типизацији трансформаторских јединица и опреме, али због претпостављене различите густине оптерећења на разматраном подручју, не може се усвојити само једна вредност јединичне снаге трансформатора. Пошто ће се планирана градња објеката и инфраструктуре изводити сукцесивно и реализација изградње трансформаторских станица и припадајуће мреже ће бити усклађена са потребама конзума.

Коришћење хидроенергетског потенцијала се може реализовати кроз производњу електричне енергије у постројењима на акумулацијама Рокци (Ношница), Препрана (Студеница) и Куманица (Моравица), као и на планираним акумулацијама на Градачкој и Људској реци. Прецизни подаци о врсти постројења и капацитетима у овом тренутку нису познати.

Други вид коришћења хидроенергетског потенцијала је градња малих хидроелектрана. Укупна снага која би се могла обезбедити из извора ове врсте износи око 35.25 MW¹⁰ и превазилази укупну инсталисану снагу трансформације на нивоу 10/0.4 kV, која износи 20.87 MVA. Активирање локалног хидроенергетског потенцијала, као алтернативног извора напајања, би побољшало електроенергетску слику подручја. Иако МХЕ немају већи значај за електроенергетски систем Републике, могућност производње електричне енергије у комерцијалне сврхе постоји. И поред значајних инвестиционих улагања у опрему и објекте и релативни недостатак регулативе у области испоруке енергије, поготово у случају приватних инвеститора, овај извор енергије се не може занемарити.

7.2.2. Правила развоја и коришћења електроенергетске инфраструктуре

Изградња планиране мреже и објеката електроенергетске инфраструктуре реализује се према следећим правилима и условима:

- сви радови на објектима електроенергетске инфраструктуре морају бити у складу са

¹⁰ Процена према подацима из Катастра малих хидроелектрана Србије, ЕПС, Београд

домаћим стандардима, важећим техничким и другим прописима и условима надлежних електродистрибутивних предузећа и изводиће се сагласно осталим условима и правилима Просторног плана;

- трафостанице 10/0.4 kV градити као зидане, монтажне бетонске и стубне;
- трафостаница монтажне бетонске (зидана), може бити постављена (изграђена) на јавној површини, унутар комплекса и објекта;
- у зони I степена заштите није дозвољена изградња електроенергетских објеката;
- у зони II степена заштите трафостанице 10/0.4 kV, уколико су неопходне, градити као зидане, у склопу објекта које опслужују, што се првенствено односи на околину заштићених културних добара;
- стубна трафостаница може бити изграђена на јавној површини, у линији постојећег надземног вода или ван њега, унутар комплекса, најмање 3,0 m од стамбених објеката;
- постојеће стубне ТС 10/0.4 kV у II зони заштите (нпр. Испосница) заменити монтажном бетонским или зиданим, приликом реконструкције дела мреже којом припадају и прикључити уз прихватне објекте Парка природе;
- високонапонску преносну мрежу градити надземно, по могућности у већ постојећим електроенергетским коридорима, ван заштићених зона, у складу са условима надлежних институција;
- за трасу надземних водова 110 kV обезбедити коридор ширине 60 m, 35 kV ширине 40 m и 10 kV ширине 20 m, у којем неће бити дозвољена градња објекта, као ни сађење високог растања;
- у зони I степена заштите није дозвољена изградња електроенергетске мреже;
- у зони II заштите степена није дозвољена изградња надземне електроенергетске мреже;
- при реконструкцији надземних водова у зони II степена заштите (водови на потезима Савово–Испосница, Глеђица–Беле Воде, ТС 35/10 kV Куманица – ТС 10/0.4 kV Куманица) постојеће надземне водове изместити или исте заменити подземним на делу трасе који пролази кроз зону II степена заштите, под посебним условима заштите;
- електроенергетску мрежу у зонама заштите, туристичким комплексима, манастирским комплексима, као и зонама за спорт и рекреацију обавезно извести као кабловску;
- каблове полагати у зеленим површинама поред саобраћајница, шумских путева и пешачких стаза, уз удаљеност мин. 1,0 m од коловоза и 0,5 m од пешачких стаза;
- дубина полагања каблова треба да буде најмање 0,8 m;
- електроенергетску мрежу полагати најмање 0,5 m од темеља објекта и 1,0 m од саобраћајница;
- у насељима, туристичким и рекреационим пунктовима изградити квалитетну спољну расвету по захтевима ЈКП; избор стубова јавне расвете и извора светла ускладити са захтевима пејсажне архитектуре;
- у зони I и II степена заштите није дозвољена изградња хидроенергетских објеката (нпр. Јасеновица на Голијској реци);
- за градњу хидроенергетских објекта је неопходно претходно изградити студију о процени утицаја на животну средину, уз прибављање услова и сагласности од свих надлежних учесника у имплементацији Просторног плана;
- при изградњи хидроенергетских објекта врсту захвата на водотоку ускладити са захтевима заштите пејсажа.

С обзиром на специфичност подручја и на потенцијално неповољан утицај на животну средину (промене у водном режиму и стању приобаља и ремећење природних процеса у водотоку) свака понуђена локација се мора посебно анализирати и ускладити са одредбама Закона о заштити животне средине и других релевантних посебних закона, уз прибављање услова и сагласности од свих надлежних учесника у имплементацији Просторног плана.

Градња малих хидроелектрана се планира према локацијама датим у Катастру малих хидроелектрана Србије, с тим да се врста захвата (брана, преграда у водотоку или тиролски

захват) мора ускладити са условима из претходног става. Уколико је планирана МХЕ лоцирана у II зони заштите или на граници зоне неопходно је конфигурацију постројења анализирати и са становишта пејзажне архитектуре.

Од планираних малих хидроелектрана спорна је једино локација, која се налази у I зони заштите. У овом случају потребно је наћи алтернативну локацију.

7.3. Телекомуникациона инфраструктура

7.3.1. Просторни развој телекомуникационе инфраструктуре

За квалитетно одвијање телекомуникационог саобраћаја на подручју Просторног плана, потребно је изградити квалитетне спојне путеве оптичким кабловским везама, а постојеће телефонске централе заменити дигиталним, уз сукцесивно повећање капацитета у складу са растом потребног броја прикључака. За домаћинства обезбедити по један директан телефонски прикључак, као и довољан број прикључака за све привредне кориснике. Насељена места на подручју Парка природе, локалитете значајне за развој туризма и путеве културе и природе адекватно опремити јавним телефонским говорницама.

(Реферална карта бр. 3: План електроенергетске и телекомуникационе инфраструктуре)

Постојећа ТТ мрежа ће се задржати на деловима где иста задовољава, а у случају потребе повећања ТТ капацитета у појединим деловима подручја обухваћеног Просторним планом извршиће се одговарајуће проширење ТТ мреже. За дистрибутивну ТТ мрежу у II зони заштите, као и у насељима применити армиране ТТ каблове. Планирани пораст броја нових прикључака базиран је на убрзаном развоју зимског туризма (првенствено Врхови-Одвраћеница, Голијска Река, Дајићи, Девићи, Шереметовица–Кути–Плешин, и др.).

Постојеће дистрибутивне ТТ каблове који су положени у земљу, а капацитетом не одговарају повећаном броју претплатника, задржати, а поред истих положити нове подземне ТТ каблове.

Табела 8: Прелиминарна пројекција потребног броја телефонских прикључака за плански период

град/општина	у првих пет година планског периода (прикључака)	на крају планског периода (прикључака)
Ивањица	1200	3700
Краљево	500	1450
Нови Пазар	180	560
Рашка	450	1100
Сјеница	100	270
укупно (прикључака)	2430	7080

За остварење планског концепта развоја телекомуникационе инфраструктуре, планира се:

- замена постојећих ваздушних водова оптичким каблом на правцима: Ушће–Студеница, Студеница–Рудно, Савово и Мланча, али је претходно потребно извршити детаљну анализу која треба да утврди економску оправданост примарних оптичких каблова у односу на примену радио-релејних уређаја;
- замена постојећих међумесних каблова оптичким на правцима Ивањица–Међуречје–Братљево–Ковиле и Ивањица–Девићи–Беле Воде;
- замена постојећих телефонских централа дигиталним и повећање њиховог капацитета;
- изградња нове телефонске централе на подручју Плешина и Врхова-Одвраћенице;
- полагање оптичког кабла на правцу Девићи–Плешин;
- обезбеђење телефонске везе на свим пунктовима који су у функцији Парка природе и дуж праваца „путева културе” и „путева природе”.

У блиској перспективи део подручја Просторног плана, који припада граду Нови Пазар и општинама Ивањица и Сјеница, треба да буде покривен бежичном телефонијом (WLL). Планиране су следеће базне станице WLL мреже: Врхови, Погледи, Зеленика, Јанков Камен, Оштри врх, Голијен, Гариште и Принчево брдо.

С обзиром на слабу покривеност објектима мобилне телефоније на подручју Просторног плана, присутни оператери планирају изградњу нових базних станица:

Планиране базне станице мобилне телефоније

- „Телеком”: Куманица, Шанац, Врхови, Зеленика, Јанков камен, Оштри врх, Гариште, Ерчеге, Штаваљ, Дуга Пољана, Брусник, Коритник, Врмбаје, Врановина, Студеница, Полумир, Биљановац, Козарице.

Планиране базне станице мобилне телефоније

- „Мобтел”: Боровићи, Брусник, Девићи, Голија (у изградњи), Јанков камен, Куманица, Мана, Медовине, Орља глава, Оштри врх, Пољице, Рудно, Савово, Врмбаје.

Планирана базна станица МОБТЕЛ-а Савово, је лоцирана у зони II степена заштите, па, уколико се не нађе компромис између инвеститора, ресорних министарстава и Завода за заштиту природе Србије, мора се одредити нова локација.

7.3.2. Правила развоја и коришћења

Изградња мреже и објеката ТТ и РТВ инфраструктуре врши се у складу са следећим правилима и условима:

- обавезна је изградња усаглашене мреже објеката телекомуникација, уз постизање договора о заједничком коришћењу већ постојећих и будућих објеката;
- при изградњи нових објеката се мора тежити обједињавању локација (нпр. Куманица, Врмбаје, Брусник, Коритник–Оштри врх и Јанков камен, уз испуњење услова из претходног пасуса) уз коришћење постојећих објеката других телекомуникационих система;
- обавезно је, при планирању потенцијалних локација базних станица мобилне телефоније и других видова радиорелејног преноса, извршити претходну анализу инфраструктурне опремљености локација и урадити процену утицаја објеката на животну средину уз прибављање услова и сагласности од свих надлежних учесника у имплементацији Просторног плана – на тај начин ће се смањити и негативни утицаји ових објеката на животну средину, односно на пејсажне и амбијенталне вредности простора;
- сви инфраструктурни објекти овог типа који су реализовани без израде студије о процени утицаја на животну средину подлежу одредбама Закона о заштити животне средине;
- ради заштите од јонизујућих зрачења корисници извора јонизујућег зрачења морају да обезбеде и пројектовање мера заштите животне средине, односно да спроводе мере утврђене Законом о заштити од јонизујућих зрачења („Службени лист СРЈ”, број 46/96, и „Службени гласник РС”, бр. 85/05 и 101/05);
- за телекомуникационе објекте на локалитету Кула (Одвраћеница) који немају одобрење за изградњу или употребу, потребно је спровести поступак легализације под условима одређеним овим Просторним планом;
- телекомуникациону мрежу и објекте градити у складу са важећим законским прописима;
- телекомуникационе каблове на међумесним релацијама (оптичке каблове) полагати у путним појасевима саобраћајница;
- објекти за смештај телекомуникационих уређаја мобилне телекомуникационе мреже и опреме за РТВ и КДС, мобилних централа, базних радио станица, радио релејних станица, као и антене и антенски носачи могу се поставити у оквиру објекта, на слободном простору, на грађевинској парцели индивидуалног становања, у зонама привредне делатности, у објекту у оквиру појединачних корисника, у оквиру комплекса појединачних корисника, а по добијању дозволе за фреквенцију од надлежног органа;
- објекат за смештај телекомуникационе и РТВ опреме може бити зидани или монтажни,

или смештен на стубу;

- комплекс са телекомуникационом опремом и антенски стуб морају бити ограђени;
- до комплекса за смештај телекомуникационе опреме мобилне телефоније обезбедити приступни пут минималне ширине 3 m до најближе јавне саобраћајнице;
- слободна површина комплекса се мора озеленити;
- антене се могу поставити и на фасаде постојећих објеката;
- за све радио релејне коридоре потребно је израдити Елаборате заштите слободних радио релејних коридора;
- у зони I и II степена заштите није дозвољена изградња надземне телекомуникационе мреже нити антенских стубова;
- уколико су планиране локације базних станица различитих оператора мобилне телефоније блиске, локације објединити;
- ТТ мрежу планирати за крајње потребе корисника ТТ услуга на овом подручју;
- уколико су постојеће телекомуникациони објекти угрожени планираном изградњом исте изместити на погодно и безбедно место или ефикасно заштитити;
- за постојећу дистрибутивну ТТ мрежу у II зони заштите, као и у насељима применити армиране ТТ каблове.

7.4. Обновљиви енергетски извори

7.4.1. Концепт развоја

Подручје Просторног плана има велики потенцијал за коришћење обновљивих енергетских извора. На основу искустава европских држава које спроводе концепте на имплементацији концепта обновљивих енергетских извора у руралним планинским подручјима дужи низ година, један од модалитета добијања енергије на подручју Голије се заснива на децентрализацији енергетског система путем коришћења локалних извора, односно обновљивих енергетских извора у које се убрајају: соларна енергија, енергија ветра, енергија малих хидроелектрана, енергија добијена прерадом био-отпада и др.

Поред вишеструке економске исплативости (смањења друштвених финансијских средстава која се троше на угаљ, нафту и природни гас, као и улагања у радно интензивне секторе) коришћење обновљивих енергетских извора резултира и очувањем квалитета ваздуха, воде и тла што је један од основних еколошких императива у заштићеним подручјима. Осим основне предности обновљиве енергије у односу на класичне системе снабдевања је то што се производи из локалних извора (који се налазе близу потрошача), она је изузетно погодна за приватна улагања, што отвара могућност уравнотеженог развоја сеоских заједница.

Основна стратешка опредељења у овој области морају се заснивати на:

- претходној процени потенцијала у области обновљивих извора енергије на подручју Голије;
- детаљним истраживањима на терену;
- дефинисању програма финансирања локалних заједница Голије у области обновљивих енергетских извора;
- едукацији локалног становништва у области „зелене енергије”;
- дефинисању локација постројења за добијање енергије (сунца, ветра, биомасе, а нарочито малих хидроелектрана);
- контролисаном спровођењу програма и мониторингу у планском периоду.

7.4.2. Правила развоја и коришћења

Основне мере увођења обновљивих енергетских извора на подручје Голије у планском периоду су:

- активна партиципација локалног становништва, као битан предуслов увођења обновљивих енергетских извора. Она се постиже финансијском стимулацијом становништва које узима учешће у програмима (супституцијом до тада коришћених енергената обновљивим) путем пореских олакшица;
- покретање мањих производних капацитета у оквиру постојеће пољопривредне производње, чиме би се стимулисао привредни развој и остварила економска добит у оквиру неразвијене, екстензивне пољопривреде каква је заступљена на Голији;
- обезбеђивање улоге Владе у програмима имплементације обновљивих енергетских извора, кроз помоћ сеоским заједницама у одређивању вредности цене ресурса и обезбеђивању враћања тог новца локалној економији;
- претходно дефинисање свих актера у процесу, од највиших инстанци – Владе и ресорних министарстава до локалне власти и локалног становништва;
- едукација локалног становништва у области обновљивих енергетских извора на нивоу општине или центара заједница насеља;
- отварање нових радних места – локално становништво може преузети улогу не само корисника, већ и техничког одржавања уређаја и постројења за добијање обновљиве енергије, у смислу постављања фотонапонских панела на кровове кућа, који би могли омогућити загревање и евентуално производњу електричне енергије, могућности добијања био-гаса путем спаљивања и прераде класификованог комуналног отпада и сл.);
- израда претходних детаљних студија услова на подручју Голије за развој енергетских система базираних на обновљивим енергетским изворима и утврђивање потенцијалних заинтересованих корисника на подручју планског истраживања и могућности запошљавања локалног становништва у производњи и на одржавању;
- детерминисање намена за коришћење обновљивих енергетских извора – енергија која се користи у домаћинствима (електрична и топлотна, углавном се добија из нискокалоричног угља и дрвета) или енергија која се користи за технолошке процесе (локални производни процеси – сушење воћа и поврћа, мужа и сл.);
- даља стимулација изградње малих хидроелектрана, јер се највећа количина обновљиве енергије на Голији може добити управо овим путем;
- обука и ангажовање женског становништва у овој енергетској грани, у складу са трендовима европским земаља чиме се могу спречити или барем умањити тенденција старења и пропадања села у планинским подручјима услед смањења броја женског становништва.

Поред изградње малих МХЕ, које нису у супротности са другим планским претпоставкама и потребама заштите водотока, уз јасно прецизирање урбанистичко-техничких и других услова, могуће је одмах приступити уградњи „угледних” уређаја за коришћење био-маса и пиљевине у постојећим погонима за прераду дрвета и уградњи фотонапонских панела при реконструкцији јавних, али и приватних објеката.

7.5. Топлификација

Имајући у виду раштрканост насеља, ниске густине становања у оквиру њих, затим, дисперзност туристичких капацитета, на подручју Просторног плана се не очекује повезивање на веће системе даљинског грејања, осим у случају туристичких целина, првенствено целине Врхови-Одвраћеница.

И даље ће егзистирати значајан број индивидуалних ложишта, али планским, урбанистичким, пројектантским мерама и решењима, уз одређене системске мере на нивоу државе, условиће се коришћење савремених уређаја и опреме, изградња објеката са квалитетном термоизолацијом, као и коришћење алтернативних и обновљивих извора енергије за загревање – чиме се обезбеђује енергетска ефикасност и еколошка прихватљивост загревања објеката.

Туристички објекти, школе, јавни и други објекти ће се загревати из индивидуалних котларница или ће се повезивати на мање системе даљинског грејања. Као енергенти се условљавају електрична енергија и дрво, а препоручују гас и соларна енергија, али њихов удео ће у планском периоду бити мали.

И даље ће највећи удео имати чврста горива, али ће њихов удео опадати на рачун течних горива. Загревање просторија електричном енергијом ће донекле порасти, али не у значајнијем обиму јер ће бити дестимулисани ценом струје.

Обавезно је постављање филтера, сагласно условима који проистичу из обавезе заштите животне средине.

7.6. Третман отпада

7.6.1. Концепт развоја

У складу са одредбама из Националне стратегије управљања отпадом – са програмом приближавања Европској унији управљање отпадом на подручју Просторног плана заснива се на начелу хијерархије по коме редослед приоритета у управљању отпадом подразумева:

- спречавање стварања отпада и редукцију, односно смањење коришћења ресурса и смањење количина и/или опасних карактеристика осталих отпада, поновну употребу, односно коришћење производа за исту или другу намену;
- рециклажу, односно третман отпада ради добијања сировине за производњу истог или другог производа;
- искоришћење, односно коришћење вредности отпада (компостирање, поврат енергије и др.) и
- коначно депоновање неискоришћеног дела отпада ван граница Просторног плана, чиме се смањује негативан утицај на животну средину.

Подручје Просторног плана обухвата делове територија 2 града (Краљево и Нови Пазар) и 3 општине (Ивањица, Рашка и Сјеница) које су по концепту управљања отпадом дефинисаном у Националној стратегији управљања отпадом укључене у:

- три планиране регионалне санитарне депоније, и то: једна за град Нови Пазар и општине Тутин, Рашка и Сјеница (229.887 ст. и 147,13 t/дан¹¹), друга за градове Краљево и Чачак и општине Горњи Милановац и Лучани (311.029 ст. и 199,06 t/дан), док је општина Ивањица у групи са градом Ужице и општинама Бајина Башта, Пожега, Ариље и Чајетина (215.177 ст. и 137,70 t/дан);
- две планиране трансфер станице: једна је предвиђена за општине Бајина Башта и Ивањица, а друга за општине Рашка и Сјеница;
- мрежу рециклажних центара: један је планиран за градове Ужице, Чачак и Краљево и општине Бајина Башта, Пожега, Ариље, Ивањица, Чајетина, Горњи Милановац и Лучани, а други за град Нови Пазар и општине Прибој, Пријепоље, Нова Варош, Рашка, Тутин и Сјеница.

7.6.2. Правила развоја и коришћења

Третман отпада на подручју Просторног плана врши се у складу са следећим мерама и уз стриктно поштовање Закона о поступању са отпадним материјама („Службени гласник РС”, број 25/96):

- доношење стратегије управљања комуналним отпадом за подручје Просторног плана – основни елементи за извођење стратегије су *процена укупне количине комуналног отпада који се произведе* заснована на релевантним параметрима за подручје (ниска густина насељености, економска неразвијеност и низак степен социјалног стандарда становништва) и *постојећи систем сакупљања и одлагања* отпада (не постоји никакво

¹¹ Укупно процењена дневна количина комуналног отпада чије се одлагање планира на регионалним депонијама.

организовано сакупљање отпада већ само непланско „одлагање”). Процењена и усвојена вредност масе комуналног отпада у Републици од 0,8 kg/стан./дан не може се узети као меродавна за подручје Голије – мора се рачунати са знатно мањом количином;

- забрана трајног депоновања отпада на подручју Просторног плана;
- евидентирање постојећих одлагалишта отпада/сметлишта на подручју Просторног плана (број, просторни размештај, карактеристике, услови на постојећим сметлиштима и др.);
- уклањање постојећих одлагалишта отпада/сметлишта на целом подручју Просторног плана и санација и рекултивација земљишта у складу са стандардима – израда пројекта санације и рекултивације неуређених одлагалишта отпада;
- приступање организованом сакупљању комуналног отпада из сеоских домаћинстава постављањем комуналних контејнера. Број, распоред, капацитет, као и динамика пражњења контејнера биће предмет посебног истраживања које ће се за ту сврху обавити;
- организовање инспекцијског надзора од стране надлежних општинских служби чиме би се санкционисало настајање неуређених одлагалишта отпада;
- увођење рециклаже комуналног отпада – искоришћење корисних компоненти комуналног отпада издвајањем метала, папира, стакла и органског дела отпада чиме се постиже смањење количине комуналног отпада која се мора одложити на санитарне депоније;
- размотрити могућност да се на територији сеоских насеља припреме и одређени јавни платои где би грађани доносили и остављали веће количине рециклабила и кабастог отпада (старе уређаје из домаћинстава, шкољке старих аутомобила, стаклену амбалажу и др.). Локације је потребно оградити и опремити контејнерима који би служили за сакупљање рециклабилних компоненти. Овај отпад би се одвозио на санитарну депонију односно даљу прераду (планирани рециклажни центри);
- сакупљање отпадних материјала у зони туристичких центара вршити у контејнере који ће се поставити на адекватне локације и периодично, по одговарајућем систему, празнити од стране комуналних служби. И на сваком видиковцу и излетишту потребно је обезбедити канте (контејнере) за отпатке;
- успостављање сарадње у области управљања отпадом на међуопштинском нивоу уз постојање појединачне одговорности (сарадња општина на организовању сакупљачких станица за прихватање кабастог и рециклирајућег кућног отпада);
- придржавати се „начела близине” за сва већа насеља, туристичке центре и поједине развојне локације, што значи да отпад треба третирати или одложити што је могуће ближе тачки његовог настајања, на санитарне депоније у општинским центрима;
- дефинисање система прикупљања и одлагања стајског ђубрива са сточних фарми и коришћење као органског ђубрива, што је у складу са оријентацијом на развој пољопривреде и на смањење употребе минералних ђубрива;
- забрана депоновања струготине у долинама река и санација постојећих локалних одлагалишта струготине;
- коришћење секундарних сировина у друге сврхе (производња брикета или других производа);
- увођење мере одговорности за власника отпада који је дужан да предузме мере управљања отпадом у циљу спречавања или смањења настајања, поновну употребу и рециклажу отпада, издвајање секундарних сировина и коришћење отпада као енергента, односно одлагање отпада;
- увођење ослобађања од такси или других економских инструмената као подстицајне мере предузећима која усмеравају део средстава на заштиту животне средине.

За све пројекте из области управљања отпадом обавезна је израда студије о процени утицаја на заштиту животне средине. Одлуке о комуналном реду којима се регулише ова област на подручју Просторног плана доносе надлежне скупштине општина, усаглашено са Правилником о унутрашњем реду у Парку природе Голија. Јединица локалне самоуправе преко својих надлежних органа развија и доноси локални план управљања отпадом, односно

уређује, обезбеђује, организује и спроводи управљање комуналним отпадом за своју територију.

7.7. Гробља

Не предвиђају се нове локације за гробља на целом подручју Просторног плана, осим ако урбанистичким планом насеља не буде друкчије одређено. На гробљима се може подизати искључиво заједничка капела и могу се ограђивати и хортикултурно уређивати, према посебним пројектима.

Гробља, на којима се налазе регистровани остаци средњовековних и других некропола, сматрају се заштићеним по Закону о културним добрима. Неопходно је организовање надзора над постојећим традиционалним гробљима и заштита надгробних споменика.

Угинулу стоку сахрањивати на сточним гробљима чије ће локације одредити надлежни градски/општински орган у складу са одредбама релевантног закона.

8. Просторни развој и размештај привредних активности

Програм развоја привредних делатности на подручју Просторног плана је усклађен, пре свега, са потребама социјалног и економског развоја локалне заједнице и дефинисан је на основу процене развојних могућности која је укључивала процене вредности ресурсне основе, постојећих капацитета и техничко-технолошке опремљености, уз уважавање веома изражених социо-економских ограничења, као и оствареног степена развијености.

Примарне делатности, пољопривреда и шумарство, одвијаће се на целом подручју Просторног плана, у складу са гранским програмима развоја и уз услове које успостављају посебне намене подручја, Парка природе и Резервата биосфере, и условима заштите природе у зонама I и II степена заштите, условима заштите културних добара, културног предела и условима заштите животне средине. На тај начин задржаће се и очувати културни предео подручја Просторног плана.

Секундарне и терцијарне делатности, које се развијају на бази ресурса подручја, праћене грађевинским интервенцијама, лоцирају се првенствено у центрима заједнице насеља, примарним развојним и туристичким центрима која расположу одговарајућом ресурсном базом, поседују минимум радноспособног становништва и неопходну инфраструктурну опремљеност. Наменом површина у урбанистичким плановима обезбедиће се локације за привредне активности.

До доношења одговарајућих урбанистичких планова изградња и реконструкција постојећих објеката, односно оних објеката који се могу прилагодити потребама производње вршиће се сагласно члану 59. Закона о планирању и изградњи уз поштовање Правила овога просторног плана.

8.1. Шумарство

8.1.1. Концепт развоја

Како би се постигли задати циљеви и оствариле основне функције шума планирано је унапређивање стања постојећих шума и очување или увећање степена шумовитости на подручју Просторног плана.

Шумама и шумским земљиштем у државном власништву газдоваће се на основу општих и посебних шумских основа усаглашених са Просторним планом. Газдовање шумама у приватном власништву одвијаће се на основу посебних основа које ће поштовати исти приступ.

Границама истраживаног подручја обухваћене су целе или делови наведених газдинских јединица, са три шумска подручја којима управљају следеће шумске управе:

Табела 9. Газдинске јединице на подручју Просторног плана

ГРАД/ ОПШТИНА	ГАЗДИНСКА ЈЕДИНИЦА	ШУМСКО ПОДРУЧЈЕ	ШУМСКО ГАЗДИНСТВО	ШУМСКА УПРАВА
Ивањица	ГЈ Дајићке планине ГЈ Голија ГЈ Брусничке шуме ГЈ Бисер вода–Црни врх– Радуловац ГЈ Црепуљник ГЈ Клековица ГЈ Голија–Јавор ГЈ Ковиле–Рабровица ГЈ Козник–Нинаја ГЈ Јавор–Коравчина ГЈ Кољешница ГЈ Јадарево–Црвена гора ГЈ Цмиљевац–Букова глава	Голијско	„Голија” „Голија” „Голија” „Голија” „Голија” „Голија” „Голија” „Голија” „Голија” „Голија” „Голија” „Голија” „Голија”	„Голијска река” „Голијска река” „Дивићи” „Дивићи” „Дивићи” „Ивањица” „Сјеница” „Голијска река” и „Ивањица” „Сјеница” „Кушићи” „Дивићи” и „Голијска река” „Ивањица” „Сјеница”
Краљево	ГЈ Радочело–Црелуљник ГЈ Горња Студеница ГЈ Студеница–Полумир	Доњеибарско	„Краљево” „Краљево” „Краљево”	„Ушће” „Ушће” „Ушће”
Рашка	ГЈ Бисер вода–Враћи крш–Лиса–Борје ГЈ Буковик–Влашица– Трештенац ГЈ Близанац–Дебелица ГЈ Диван–Локва–Бреза– Зимовник	Горњеибарско	„Шумарство” „Шумарство” „Шумарство” „Шумарство”	„Рашка” „Рашка” „Нови Пазар” „Рашка”
Нови Пазар	ГЈ Нинаја–Козник ГЈ Близанац–Дебелица		„Шумарство” „Шумарство”	„Нови Пазар” „Нови Пазар”

Према стању (март 2008.) шумске основе су усаглашене са одредбама првобитне Уредбе, а стање њихове ажурности је следеће:

Табела 10. Основе газдовања шумама у Парку природе

Ред. бр.	Газдинска јединица	Период важности основе газдовања шумама
I	ГОРЊЕ ИБАРСКО ШУМСКО ПОДРУЧЈЕ – ШГ РАШКА	
1.	„Близанац–Дебелица”	2008-2017
2.	„Нинаја–Козник”	2001-2010
3.	„Бисер вода–Враћи крш–Лиса–Борје”	1999-2008
4.	„Диван–Локва–Бреза–Зимовник”	1999-2008
5.	„Буковик–Власишица–Трешетенац”	2004-2013
II	ГОЛИЈСКО ПОДРУЧЈЕ – ШГ ИВАЊИЦА	
6.	„Голија”	1999-2008
7.	„Дајићке планине”	2001-2010
8.	„Кољешница”	2000-2009
9.	„Бисер вода–Црни врх–Радуловац”	1999-2008
10.	„Брусничке шуме”	2001-2010
11.	„Црепуљник”	2002-2011
12.	„Клековица”	2002-2011
13.	„Ковиле–Рабровица”	2003-2012
14.	„Јавор–Коравчина”	2002-2011
15.	„Јадарево–Црвена гора”	2000-2009

Ред. бр.	Газдинска јединица	Период важности основе газдовања шумама
16.	„Козник–Нинаја”	2006-2015
17.	„Голија–Јавор”	2005-2014
18.	„Цмиљевац–Букова глава I”	2008-2017
III	ДОЊЕ-ИБАРСКО ПОДРУЧЈЕ – ШГ КРАЉЕВО	
19.	„Горња Студеница”	1999-2008
20.	„Радочело–Црепуљник”	2007-2016
21.	„Студеница–Полумир”	2008-2017

Унапређивање стања шума обезбедиће се у државним шумама:

- постепеним превођењем неуредних пребирних типова у пребирне шуме нормалније структуре и састава на 4800 ha;
- увећањем обраслости и негом високих шума букве (шума оплодне сече дугог подмладног раздобља) на 7649 ha;
- увећањем обраслости, побољшањем квалитета и поправком размере смесе у шумама оплодне сече кратког подмладног раздобља на 4000 ha;
- интезивним мерама неге (чишћењем и проредама) у високим очуваним младим и средњедобним састојинама и квалитетнијим изданацким шумама на 1500 ha;
- интезивним мерама неге (чишћењем и проредама) у културама и вештачким подигнутим састојинама четинара на површини од 3500 ha;
- форсирањем природним и вештачким путем обновљених аутохтоних врста дрвећа у културама четинара, посебно на бољим стаништима на 500 ha;
- индиректном конверзијом зрелих изданацких и високих девастираних шума на бољим стаништима у високи узгојни облик на 1400 ha;
- директном конверзијом изданацких шума на лошијим стаништима истом или другом одговарајућом врстом на 1400 ha;
- спровођењем мера превентивне и репресивне заштите шума и свих осталих заштићених природних добара на 55 900 ha.

Повећање површине под шумом извршиће се пошумљавањем на шумском земљишту VI, VII и делом VIII бонитетне класе на површини од 1823 ha.

Табела 11. План гајења шума на подручју Просторног плана

	Пошумљавање	Осветљавање	Чишћења	Прореде	Реконструкција	Пребирне сече	Конверзија
Газдинска јединица	ha	ha	ha	ha	ha	ha	ha
ГЈ Јавир Коравчина	150	200	160				
ГЈ Кољешница	137	447	460				
ГЈ Голија	168	472	170				
ГЈ Дајићке планине	60	62	90				
ГЈ Бисер вода–Црни врх–Радуловац	8	422	245				
ГЈ Брусничке шуме	40		86				
ГЈ Црепуљник	90	25	135				
ГЈ Клековица	90	135	142				
ГЈ Ковиље–Рабровица	154	66	555				
ГЈ Козника–Нинаја	10		20				
ГЈ Голија–Јавор	150		23				
ГЈ Цмиљевац–Букова глава	126		55	15000	1348	4300	250
ГЈ Студеница–Полумир	60		85				
ГЈ Горња Студеница	100	20	65				
ГЈ Радочело–Црепуљник	70	30	50	1150	200	300	150

	Пошумљавање	Осветљавање	Чишћења	Прореде	Реконструкција	Пребирне сече	Конверзија
ГЈ Диван–Локва–Бреза–Зимовник	20	10	10				
ГЈ Буковик–Влашица–Трештенац	200	50	100				
ГЈ Бисер вода–Врани крш–Лиса–Борје	50	20	70				
ГЈ Близанац–Дебелица	40	20	80				
ГЈ Нинаја–Козник	100	20	80	1500	300	200	40
Укупно	1823	1999	2681	17650	1848	4800	4800

Основни ефекти реализације Просторног плана су:

- заштита биодиверзитета и природног богатства у шумским екосистемима у целини;
- повољнији однос и увећање учешћа високих шума у укупном дрвном фонду за 3700 ha;
- увећање склопљености, обраслости уз повољније учешће аутохтоних, одабраних врста, а тиме и увећање биолошке стабилности на 13 000 ha;
- очување здравственог стања састојина;
- увећање квалитативне структуре шума;
- увећање функционалних ефеката шума (заштитних, социјалних, производних и др.);
- умањење негативних процеса површинске ерозије;
- заштита сливних подручја Моравице, Студенице, Рашке и Ибра;
- коришћење дрвета у количини од (40% од Iv) минимално 85 000 m³/год;
- годишње коришћење осталих шумских производа: гљива, шумских плодова, лековитог биља и др.;
- побољшање животне средине у целини.

Проблеми од стратешког значаја за област шумарства су везани за:

- проблем граница Парка природе и потребу ревизије граница заокруживањем природних целина;
- проблем преиспитивања унутрашњих граница појединих наменских целина;
- проблем везан за затечно стање шума;
- проблем непознавања стања приватних шума;
- проблеми екстензивног односа према шуми у фази неге и коришћења;
- проблем режима коришћења простора Парка природе и односа према укупним ресурсима (потенцијалима Парка природе), сукоб интереса, закони, планови, институције, финансирање;
- утицај транзиционих процеса, екстензивна димензија и негативан утицај;
- проблем неадекватне политике санкција у односу на непоштовање режима коришћења.

8.1.2. Правила и мере заштите, развоја и унапређења

Правила која установљава Просторни план поштоваће се при изради и ревизији свих основа газдовања шумама и шумским земљиштем у државном и приватном власништву. Правила се утврђују према типовима шума при чему ће се поштовати и посебни услови неге предела¹².

Правила газдовања шумама, према утврђеним типовима су следећа:

1. *Букове шуме* покривају површину од 9126 ha од чега на високе букове шуме отпада 7649 ha (83.8%), а на изданачке шуме 1477 ha (16.2%). Газдинске класе високих шума букве карактерише знатан производни потенцијал. Просечна запремина у овим шумама износи 292 m³/ha а просечан текући запремински прираст 5.2 m³/ha. Просечна запремина у једнодобним

¹² Подаци о типовима шума обрађени су у Документационој основи.

шумама се креће од 110 до 321 m³/ha, а у разнодобним шумама од 100 до 521 m³/ha. У односу на просечну запремину у високим шумама букве у Србији од 255 m³/ha и запремински прираст од 5.04 m³/ha, букове шуме у овом подручју се могу сматрати квалитетнијим у односу на просек у Србији.

Ниже вредности запремине, у односу на укупан просек, у Горњеибарском шумском подручју износе $V = 264 \text{ m}^3/\text{ha}$, али и нешто већу вредност запреминског прираста. Највеће просечне вредности запремине су у ГЈ „Полумир” $V = 521 \text{ m}^3/\text{ha}$, а $I_v = 8.7 \text{ m}^3/\text{ha}$.

Правила газдовања овим шумама су:

- редовно неговање млађих састојинских категорија у једнодобним шумама – умереним интезитетом захвата;
- редовно неговање разнодобних састојина;
- очување потпуне склопљености и стабилности;
- очување и форсирање примешаних врста у шумском фонду;
- природна обнова зрелих и презрелих састојина чиме ће се обезбедити природи блиско газдовање;
- издавање и заштита минимума површине као основа за очување типичних представника типова букових шума (*Fagetum moesiacaе montanum*).

2. *Изданачке букове шуме* су присутне на знатно мањој површини, што се може сматрати повољним при оцени укупног затеченог стања шумског фонда. Просечна запремина у овим шумама је 249 m³/ha, а просечан запремински прираст је 5.2 m³/ha, што је знатно изнад просека у Србији ($V = 166 \text{ m}^3/\text{ha}$, а $I_v = 4.3 \text{ m}^3/\text{ha}$).

Просечне запремине у газдинским класама букве се крећу од 111 m³/ha до 431 m³/ha. У Горњеибарском шумском подручју просек запремине од 116 m³/ha и запреминског прираста од 2.8 m³/ha далеко је нижи од укупног просека за Просторним планом обухваћено подручје.

Правила газдовања у овим шумама су:

- утврђивање дужине трајања конверзионог раздобља;
- утврђивање дужине трајања опходње;
- нега млађих састојинских категорија и припрема за индиректну конверзију у условима где је то могуће; просечна површина коју би требало обухватити планом конверзије је око 210 ha;
- уношење и форсирање племенитих лишћара и зависно од висине и станишта, одговарајућих четинара.

3. *Мешовите пребирне састојине* јеле и букве, јеле, смрче и букве, јеле и смрче, као и смрче и букве покривају површину од 5377 ha (17%). Просечна запремина у овим шумама је 316 m³/ha, а просечан текући запремински прираст је 7.1 m³/ha што је блиско укупном просеку ових шума у Србији. Просечна вредност основних производних показатеља, у односу на оптимум запремине од око 450 m³/ha, указује на чињеницу да се ради о врло вредним полудоминантним заједницама. Ове шума карактерише:

- недовољна обраслост и склопљеност, тиме и умањена биоеколошка стабилност;
- недовољна висина инвентара и недовољно коришћење производне снаге станишта;
- местимична закоровљеност услед недовољне обраслости на земљиштима бољег бонитета;
- неповољна структура по дебљини и недовољан размер смесе (однос четинара и букве);
- угроженост јеле и смрче различитим болестима фитопатолошког и ентомолошког порекла.

Правила газдовања у овим шумама су:

- штедња шумског фонда и гомилање инвентара умереним захватом који не сме прећи 50% од I_v (запреминског прираста);
- попуњавање разређених делова ради изградње потпуно склопљених састојинских категорија;
- поправка пребирне структуре која ће резултирати повољнијим односом појединих дебљинских категорија од подмалтка до зрелих стабала (јаким димензија);
- поправка смесе и мешовитости полазећи од оријентационо оптималног односа 70:30 у

корист четинара и, при том, стално форсирајући јелу у односу на остале две врсте;

- заштита и увећање у шумском фонду примешаних племенитих лишћара и воћкарица (планински јавор, горски јавор, планински брест, бели јасен, јаребика, дивља трешња, и др.);
- праћење здравственог стања и спровођење мера активне заштите, посебно јеле и смрче;
- посебна заштита највреднијег дела комплекса ових шума и појединачних стабала, као показатеља природног потенцијала ових шума.

4. *Шуме смрче* као чисте састојине покривају знатну површину високопланинског појаса изнад 1400 m н.в. Заступљене су на 3588 ha (11.8%). Шуме смрче карактерише висок производни ефекат што указују просечне вредности запремине 326 m³/ha, и запреминског прираста 8.4 m³/ha. Појединачне запремине достижу и знатније димензије од 500 и 600 m³/ha. Структурно изграђују различите састојине од типично једнодобних до различитих облика групично разнодобних шума. С обзиром на екстремне услове у којима живе, ове шуме су еколошки потенцијално врло нестабилне и угрожене. При томе је смрча, у нашим условима, врло угрожена трулежницом корена (*Fomes annosus*), а потом и поткорњацима. Ове шуме су и местимично разређеног склопа.

Правила газдовања ових шума обухватају:

- интезивну негу млађих састојинских категорија умереним интезитетом до 40% Iv;
- припомагање и подржавање природне обнове у зрелим састојинским категоријама;
- увођење малоповршинског система газдовања како би се усагласиле узгојне, еколошке и олакшале планске компоненте газдовања;
- праћење здравственог стања и интезивна примена мера превентивне заштите;
- издававање и чување „минимума” површине и појединачних стабала као типичних представника ових шума.

5. *Шуме букве и смрче* покривају површину од 1438 ha (4.7%) и углавном се налазе на Голијском шумском подручју, у срцу Голије. Буква и смрча се јављају у мешавини у истом висинском појасу јеле, смрче и букве. Изграђују структурно разнодобне састојине. Тренутни производни ефекти у овим шумама блиски су оним у чистим, високим буковим шумама. Просечна запремина је 297 m³/ha, а просечан текући запремински прираст је 6.1 m³/ha. Здравствено стање ових шума је добро. Један део инвентара је са непотпуним склопом.

Правила газдовања у овим шумама су:

- увођење и подржавање система малоповршинског газдовања;
- интезивна нега свих узгојних категорија које чине структурну разнодобност припадајућих састојина;
- очување и побољшање мешовитости, посебно форсирајући смрчу;
- праћење здравственог стања у циљу превентивне заштите посебно смрчевих стабала;
- издававање и заштиту дела комплекса као типичног представника ових шума.

6. *Борове шуме*, као чисте природне састојине налазе се на потезу Студеница–Полумир (Доњеибарско шумско подручје) и Брежа (Горњеибарско шумско подручје). Борове шуме покривају релативно малу површину 626 ha, али су веома важне као природни фактор стабилности на ултрабазичним стаништима, и као пионирска врста на свим деградираним стаништима. Услед јаког антропогеног утицаја ове састојине су различите структурне изграђености, где на микро локалитетима доминира једнодобност. При том су понекад разређене, разбијеног склопа. Просечна вредност запремине и запреминског прираста је релативно ниска и износи $V = 210 \text{ m}^3/\text{ha}$, а $Iv = 5.3 \text{ m}^3/\text{ha}$, што је условљено старосном структуром ових шума. Борове шуме су потенцијално најугроженије од шумских пожара.

Правила газдовања у овим шумама су:

- очување и заштита, пре свега, од шумских пожара;
- интезивна нега у млађим фазама развоја;
- изградња структурно једнодобних састојина на мањим површинама;
- попуњавање разређених састојина;
- очување фрагмената старијих склопљених борових састојина.

7. *Културе и вештачки подигнуте састојине* покривају површину од 3500 ha (11.6%), при чему у Голијском шумском подручју доминирају културе смрче, а у Доњеибарском и Горњеибарском подручју културе црног и белог бора са значајним учешћем смрче. У овим категоријама шума присутни су и унешени четинари: дуглазија, боровац и ариш. Старосна структура ових састојина је неповољна и доминирају старости од 10-40 година. Здравствено стање је добро, али су ове састојине (посебно борове) потенцијално веома угрожене од пожара. Честа су фитопатолошка и ентомолошка обољења у овим шумама. Хомогеност на великим површинама је додатни угрожавајући фактор.

Правила газдовања у овим шумама су:

- превентивна противпожарна и друга заштита на целој површини;
- интензивно неговање умереним интензитетом захвата (150-20 % V), посебно у састојинама у које се улази први пут;
- успостављање шумског реда по извршеним радовима;
- праћење природне сукцесије посебно у културама на бољим стаништима.

Значајне, за ово подручје, су и мешовите шуме (састојине) смрче, јеле и борова, смрче и планинског јавора, црног граба, изданаčke шуме сладуна и цера, изданаčke (појасне) шуме врба, јова и др.

8.2. Пољопривреда

8.2.1. Концепт развоја

Пољопривредно земљиште се по садржају и интензитету коришћења строго диференцира у односу на зоне заштите. У оквиру зоне I степена заштите није предвиђена пољопривредна активност. На пољопривредном земљишту у зони II степена заштите предвиђени су само пашњаци и природне ливаде за екстензивно коришћење (прегонска испаша и производња сена), а у зони III степена заштите одвијаће се претежно екстензивно сточарство и ратарство, а на нижим надморским висинама и воћарство. Интензитет коришћења пашњака и ливада за прегонску испашу и производњу сена лимитиран је захтевима заштите, делом обавезама пошумљавања еродираних делова подручја и биолошким капацитетом ових површина.

Пољопривредно земљиште, доминантно слабијих бонитетних класа, рационално ће се користити уз строго контролисано коришћење агрохемијских средстава. Примењиваће се савремене методе које доприносе повећању приноса, бољој организацији, сигурнијој заради пољопривредника и др. (специјализација производа, унапређење механизације, едукација младих пољопривредника, кооперација и др.).

Предвиђа се одрживо коришћење веома ограничених и слабог економско-производног потенцијала ораничних површина за ратарско-повртарску производњу и воћарство (кромпир, житарице, крмно биље, јагодичасто воће и др.).

Сточарство представља тежишни ослонац развоја пољопривреде. Основна грана сточарства била би говедарство (пре свега производња млека и млечних прерађевина и меса), а затим овчарство.

Развој и обнављање сточарства, за које постоје повољни природни услови - ливаде и пашњаци, обезбедиће се активирањем малих сточарских фарми у III степену заштите Парка природе, у заштитној зони и отварањем нових у складу са прописима везаним за заштиту животне средине. Мање сточарске фарме, које су престале са радом, на рашчанској страни ће се активирати, уз строго поштовање мера заштите.

Предвиђена је реконструкција и заштита оних активних бачишта на подручју Просторног плана (као и активирање напуштених – на новим програмским основама) која су и од значаја за очување културног предела у којима се вршити прерада млека, и које представљају и прихватне тачке туристичких итинерера на подручју. Ове просторе треба заштитити од градње која није у функцији специфичне туристичке понуде.

Центар ове активности може да представља постојећи комплекс фарме у Голијској реци са летњим становима на Преко Брду који би могао да прерасте у угледни образовно-васпитни центар, са пратећим делатностима, прерадом млека, мяса и др. Ове програме могуће је организовати и на другим локацијама/локалитетима где би постојао интерес локалне заједнице и могућност финансирања (Рудно, Дајићи, Шереметовица и др.).

Отварањем мањих прерађивачких капацитета обезбедиће се услови за откуп и прераду шумских плодова и лековитог биља које је заступљено на подручју Просторног плана.

Носиоци пољопривредне производње биће витална пољопривредна газдинства. Концентрација активности на мањи број газдинстава биће праћена и концентрацијом и укрупњавањем њихових поседа.

Даље егзистирање, па и ширење ситног, неспецијализованог газдинства, најчешће мешовитог облика стицања прихода, лежи у чињеници што је то и даље преовлађујући тип газдинства који ће се задржавати и у планском периоду уз укључивање у специфичне програме подручја.

За даљи развој пољопривреде подручја Голије мора се рачунати на активнију и стимулативнију улогу аграрне политике (заштитне цене робе, третирање сељачког газдинства као правног субјекта, самоорганизовање задругарства и друге мере аграрне политике).

Концепт развоја пољопривреде подразумева нови систем организације рада свих субјеката укључених у пољопривреду (мали пољопривредници, земљорадничке задруге, ЈП „Србијашуме”, предузећа и др.). Базира се на учешћу локалног становништва (пољопривредника) и на задржавању традиционалног начина живота и делатности. За главне носиоце у реализацији наведених полазишта, локално становништво, који је најважнији фактор у очувању културног предела, потребно је обезбедити одговарајуће надокнаде.

Потребно је значајно унапредити пласман локалних пољопривредних производа високог квалитета. На тај начин ће се обезбедити сигурно тржиште, а произвођачима загарантована зарада. Предвиђа се и покретање производње здраве хране, и то пре свега, млека, млечних производа и мяса и стварање производа са локалним заштитним знацима. Даљим развојем пчеларства обезбедиће се наставак његове дуге традиције на подручју Голије, поготово на територији општине Сјеница („Сјеничка пчела”).

Структура пољопривредне производње прилагођаваће се потребама туристичке потражње уз следеће инвестиционе препоруке: производња хране високе здравствене вредности, развој мреже откупних станица за млеко, програм стандардизације технологије производње сира ма целом подручју, као и комплетног маркетинга за млечне прерађевине, развој пчеларства и развој прераде шумских плодова и лековитог биља.

8.2.2. Правила и мере заштите, развоја и унапређења

Мере за унапређивање пољопривреде су следеће:

- забрана комасације и арондације земљишта осим у посебним случајевима уз прибављање услова заштите природе и заштите животне средине и поштовање правила уређења предела;
- задржавање постојећих живица;
- забрана узоравања на већим падовима и орања управно на нагибу терена;
- подстицање производње сена и одржавање ливада и пашњака;
- организовање сточарства по систему прегонског типа;
- ревитализација традиционалних бачишта;
- изградња нових објеката намењених преради пољопривредних производа под условима који ће се дефинисати Програмом развоја пољопривредне производње.
- одржавање пашњака и ливада кроз испашу крава музара, коза, оваца као и унапређење форми екстензивног држања стоке;
- задржавање пољопривреде на плодним, али и на сиромашнијим земљиштима да би се

задржао традиционални начин живота, привреда у руралним подручјима и сачувао културни предео;

- коришћење алтернативних могућности искоришћавања пашњака и ливада (продаја сена, компостирање, добијање енергије, и др.);
- померање са квантитета на квалитет производа (храна дефинисаног географског порекла), као и увођење процене утицаја пољопривреде на природну и животну средину;
- повећање вредности локалних производа – прерада млека у сир, мяса у локалне традиционалне производе, вуне у текстил и продаја тих производа унутар региона туристима или становницима градова у специјализованим трговинама;
- унапређење локалног тржишта кроз сеоске пијаце (вашаре), куповина „од дворишта до дворишта”, откупне станице као и покретање гастрономских услуга, формирање знака порекла/печата квалитета;
- подстицање на сарадњу више субјеката, нарочито на тржишту, екстензивног држања животиња (удружења сељака који се баве пашарењем), коришћења заједничких машина – штала, стварање берзе за изнајмљивање парцела под угарима, итд;
- оптимално коришћење постојећих државних програма за унапређење и заштиту природе и пољопривреде кроз информисање и саветовања пољопривредника;
- коришћење осталих могућности за допунску зараду кроз ванпољопривредне делатности (сеоски туризам, сеоски занатски радови, преузимање задатака бриге за посетиоце, водич кроз пределе и др.);
- производња меда уз задржавање ливада за пчеларење и прикупљање и прерада лековитог биља и плодова плантажне производње.
- обезбеђење надокнаде за пољопривреднике као стараоце наслеђа културног предела, односно као „управнике” тог наслеђа, односно финансијски подстицаји за останак на подручју, уз обезбеђење одговарајућег стандарда живота.

8.3. Ловство

Стање ловних потенцијала подручја Голије (осам ловишта од којих се Чемерница, Голија, Студеница и Бисер вода–Диван налазе у потпуности или већим делом своје површине унутар граница Просторног плана) и садашњи степен њиховог коришћења намећу обавезу свим корисницима да своје активности усмере ка унапређењу постојећих и активирању нових видова коришћења.

Главну ловно-туристичку понуду чиниће:

- лов гајених врста крупне дивљачи ради трофеја (срна и дивља свиња), на начин, у обиму и под условима који нису у супротности са одредбама заштите Парка природе и Резервата биосфере;
- фото лов ретких и проређених врста (вук, велики тетреб, јаребица камењарка, видра, птице грабљивице и др.).

У планском периоду предвиђа се ревизија постојећих програма интензивног гајења дивљачи ради мењања (или проширења) њихове основне намене (парк дивљачи, и сл.), као и интензивније коришћење постојећих терена за обуку ловачких паса гонича и птичара, са предлозима посебних намена/локација на ширем подручју Голије:

1. Планирани узгојни центри: „Голијска река” и „Зимовник”. Њихово формирање је у складу са циљевима заштите Парка природе и Резервата биосфере, као и програма развоја подручја.

- Узгојни центар „Голијска река” у Ловишту Голија у ГЈ „Голија” укупне површине 206 ha – за интензивно гајење европског јелена и дивље свиње (1997.).
- Узгојни центар „Зимовник” у Ловишту Бисер вода – Диван у ГЈ „Диван Локве – Брежа Зимовник” укупне површине 160,51 ha и у ГЈ „Буковик–Влашица–Трештенац”, укупне површине 1.591,35 ha (укупно 1751,86 ha) – за интензивно гајење европског јелена и срне (1997.).

Планирано је, да ограђени узгојни центри обезбеде фондове гајених аутохтоних врста ради насељавања околног подручја и да омогући посезицима да посматрају дивљач у природном амбијенту. Режији заштите и коришћења простора у II степену заштите, ако је делимично обухваћен границама узгојних центара, усагласиће се са њиховим програмима развоја:

2. Терени за обуку ловачких паса

- Терени за обуку гонича у ловиштима „Чемерница” и „Студеница”, површине по 500 ha.
- Терени за обуку гонича и птичара – у непосредној околини Просторног плана, у ловишту „Зимовник”, површина терена за обуку гонича износи 480 ha, а терена за обуку птичара 50 ha.

Интензивирање ловног газдовања и изградња планираних центара „Голијска река” и „Зимовник”, омогућиће развој ловног туризма и других туристичко-рекреативних и васпитно-образовних активности, као саставног и значајног сегмента у укупној туристичкој понуди овог подручја.

Унапређење газдовања ловиштима на територији Просторног плана, поред мера и смерница које су планиране ловним основама и које ће се, у поступку њихове ревизије, усагласити са мерама заштите и коришћења Парка природе и Резервата биосфере (динамика развоја популације, изградња и одржавање ловно узгојних и ловно техничких објеката, одстрел дивљачи, мере заштите дивљачи и обезбеђења мира у ловишту, допунска исхрана и зимско прихрањивање дивљачи, мере за остваривање сарадње са другим делатностима у ловишту и суседним ловиштима) остварује се следећим планским мерама:

- повезивање и кадровско јачање стручних и ловочуварских служби свих ловишта међусобно и са чуварском службом Парка природе, у циљу ефикаснијег сузбијања криволова и ловокрађе;
- побољше информисања и едукације локалног становништва;
- јачање инспекцијског надзора свих корисника ловишта од стране ловне инспекције;
- ревизија и усаглашавање програма и планова газдовања у складу са програмима развоја Парка природе.

8.3.1. Правила и мере заштите, развоја и унапређења

Постојећа законска регулатива (Закон о ловству - „Службени гласник РС”, бр. 39/93, 44/93 и 60/93, Наредба о ловостају, Уредба, ловне основе и друга документа) утврђује услове и мере понашања на територији Просторног плана које се односе на ловство.

Мере заштите, коришћења и уређења ловишта односе се на цело подручје Просторног плана. Очекује се, да ће се код ревизије ловних основа за ловишта која се само једним делом налазе на подручју Парка природе, односно Просторног плана, примењивати идентични циљеви развоја и стручни критеријуми, као резултат савременог приступа ловном газдовању.

На просторима резервисаним за потребе ловишта не дозвољава се изградња објеката и инфраструктуре који би могли негативно утицати на њихову реализацију. За неопходне пратеће, производно/помоћне објекте важе јединствени архитектонско-технички услови изградње утврђени Просторним планом.

За потребе смештаја ловаца користиће се постојећи шумарски и туристички објекти чијом реконструкцијом и проширењем се могу обезбедити услови и за пријем високозахтевне ловне потражње.

8.4. Риболовство

8.4.1. Концепт развоја

Производња риба у рибњацима на подручју Просторног плана има перспективу, али је ограничена носећим капацитетом водотока и не сме се обављати без примене мера заштите реципијената од загађивања водом из рибњака.

Обнова и реконструкција постојећих рибњака је дозвољена. Распоред и капацитети који ће се дозвољавати за нову изградњу могу се дефинисати тек по усвајању Риболовне основе Парка природе и одређивању заштићених делова водотока као мрестилишта.

Спортски риболов ће се одржавати у складу са постојећим риболовним основама уколико нису у супротности са одредбама заштите. За сада се на подручју Просторног плана издвајају два водотока, Црна река од Остатије до изворишта и потез од Девића до Средње реке као приоритетни водотокови за контролисани спортски риболов који треба опремити стајалиштима, платформама и другом неопходном опремом.

8.4.2. Правила и мере заштите, развоја и унапређења

До доношења Програма развоја рибарства примењиваће се одредбе постојећих риболовних основа које нису у супротности са одредбама овога просторног плана. Дефинисање конкретних мера газдовања, унапређења и заштите риболовних вода Голије, утврђивању риболовних резервата и просторном детерминисању посебних режима у односу на поједине водотоке може се приступити тек по обављању истражних радова који треба да обезбеде подлоге за реално сагледавање стања и потенцијала водних ресурса, абиотичких и биотичких чинилаца водених екосистема и доношење риболовне и водопривредне основе подручја Просторног плана.

Основне мере унапређења рибарства и заштите угрожених врста, јесу:

- очување диверзитета водених екосистема, обнова угрожених аутохтоних популација и спречавање уношења алохтоних врста;
- одређивање величине и динамике рибарског коришћења вода (забрана или ограничавање лова појединих врста, заштита и уређење природних плодишта риба, обезбеђивање природних миграција, по потреби уређивање корита, на местима где је неповољна структура ихтиофауне, излов непожељних врста и др.);
- установљивање добре чуварске службе ради спречавања криволова;
- идентификација загађивача као што су: стругаре, сточне фарме, комуналне отпадне воде, отпадни продукти експлоатације шума који могу да изазову у воденим токовима инертно и органско загађење са пратећим негативним последицама као што је повећање сапробности и низ директних и индиректних утицаја на рибе и други загађивачи;
- порибљавање девастираних вода угроженим врстама тек након добијања и анализе података о стању водених екосистема и њиховој ихтиофауни;
- порибљавање вода старијом млађи коју је претходно прегледао ихтиопатолог, јер је успех порибљавања оплођеном икром или ларвама минималан. Отворене воде би требало порибљавати пастрмком и липљаном.

8.5. Рударство и минералне сировине

8.5.1. Концепт развоја

Просторним планом се задржава постојећа експлоатација сировина на постојећим рудним пољима (угаљ, магнезит), уз обавезу поштовања одредби Закона о рударству („Службени гласник РС”, бр. 44/95, 85/05, 101/05 и 34/06) и Закона о заштити животне средине.

Коришћење постојећих каменолома и позајмишта за локалне потребе утврдиће се посебним одлукама корисника и надлежних органа. Планира се коришћење традиционалних грађевинских материјала, сиге, шкриљца и мермера, који су неходни за изградњу и реконструкцију објеката на подручју, изван зона I и II степена заштите под посебним условима – по претходном увиду на терену и уз услове надлежних органа за заштиту природе.

8.5.2. Правила и мере заштите, развоја и унапређења

Мере утврђене Просторним планом у области коришћења минералних сировина су:

- дозвољени су истражни радови ради утврђивања општих и посебних карактеристика подручја под општим условима заштите;
- радови на просторима за експлоатацију минералних сировина могу почети тек на основу:
- прибављања одобрења за експлоатацију у складу са Законом о рударству;
- техничке документације за извођење рударских радова;
- одобрења за извођење рударских радова и других услова;
- није дозвољена индустријска експлоатација, примарна прерада и предконцентрација минералних сировина на целом подручју, осим ако се не ради о стратешким сировинама, при чему одлуку доноси надлежни државни орган у складу са Законом о рударству, при чему се утврђују посебни услови заштите животне средине;
- експлоатација минералних сировина може се вршити на експлоатационом пољу, које обухвата истражни простор на коме су оверене билансне резерве минералних сировина, као и простор предвиђен за изградњу објеката прераде, одржавања, водозавата и других објеката;
- коришћење неметаличних сировина (камена, песка, глине) могуће је под посебним условима, за ограничене локалне потребе и то уколико локација на којој се сировина налази не поседује посебне природне вредности („Доломити”-Рашка) и уколико се место експлоатације, по њеном престанку може мерама санације и ревитализације довести у првобитно стање, односно пејзажно редизајнирати, или привести другој намени која је сагласна са потребама уређења подручја (паркинзи, путна проширења и др.);
- дозволе за коришћење сировина морају садржавати и прецизне услове којима се обавезно утврђује: обим и начин експлоатације, границе простора, рокови и др.;
- вишкови земље и грађевинског материјала морају се одводити ван подручја, односно депоновати на местима која ће се посебним одлукама надлежних органа утврдити. Избор локација на самом подручју може се оправдати само новим функцијама и потребама (за насипање депресија које нису од интереса за очување влажних биотопа, паркинге, објекте плаже и др.);
- по завршетку истражних радова, односно по престанку коришћења или експлоатације, обавезно је терен довести у првобитно стање, извршити санацију, односно рекултивацију простора или уредити према датим условима;
- омогућиће се коришћење оних сировина које су у функцији развоја локалне заједнице и то првенствено специфичног грађевинског материјала који се традиционално употребљава у појединим деловима подручја;
- експлоатација се може и дозволити у ограниченом обиму уколико се тиме отварају карактеристични геолошки профили за подручје Голије који ће се користити за амбијентално уређење и за презентацију.

Постојећи средњовековни копови у чијој се близини налазе и остаци старих насеља или верских објеката и изразити геолошки профили уређиваће се по посебним програмима и пројектима према условима надлежних завода за заштиту споменика културе и природе, при чему ће се непосредно примењивати члан 57. Закона о планирању и изградњи.

Дозвољава се ограничено коришћење мермера са постојећих каменолома, под посебним условима за потребе реконструкције манастира и црква, као и за локалну производњу галантерије.

8.6. Водопривреда и хидротехника

8.6.1. Концепт развоја

Од 35 потенцијалних акумулација регионалног значаја на територији Републике Србије пет се налазе на подручју Просторног плана, као и припадајући сливови (у целини или већим делом). Простор погодан за формирање акумулација добија статус националног блага и мора бити заштићен од свих видова узурпације који могу онемогућити реализацију ових водопривредних објеката.

Код свих планираних акумулација на подручју Просторног плана, осим акумулације „Градац”, реч је о тзв. „већим акумулацијама” које су сврстане у изворишта вода од регионалног и републичког значаја за комплексно решење коришћења вода Старовлашких планина за водоснабдевање становништва Србије.

- Акумулација „Рокци” – на реци Ношници, притоци Моравице, око 2 km узводно од ушћа Ношнице у Моравицу (око 12 km од Ивањице). Воде из акумулације би се користиле у склопу општег коришћења вода Старовлашких планина за потребе водоснабдевања становништва Републике Србије. Акумулација је планирана у слабо насељеном брдско-планинском подручју, са сливом који је, практично, у целини под шумом. Акумулација се може користити и за рибарство и рекреацију.
- Акумулација „Препрана” – у горњем току реке Студенице, око 30 km од Ушћа, односно око 17 km од извора реке. Акумулација би се користила и за производњу електричне енергије. Смештена је у заштићеном брдско-планинском подручју, слабо насељеном, са сливом који је обрастао шумским растињем.
- Акумулација „Вучиниће” – на Људској реци, притоци реке Рашке, на око 15 km од Новог Пазара. Намењена је за водоснабдевање и енергетику. Слив је на брдско-планинском подручју, са релативно добрим условима за заштиту и очување квалитета воде.
- Акумулација „Куманице” – на реци Моравици, на око 0,5 km низводно од ушћа Голијске реке тј. на око 18 km узводно од Ивањице. Као и код претходних, слив је у планинском подручју, обрастао шумом и постоје добри услови за заштиту квалитета воде.
- Акумулација „Градац” – потенцијални профил за изградњу бране и формирање акумулације налази се на Градачкој реци, притоци Брвенице, око 1,0 km низводно од ушћа Лучке реке. Сам водоток и акумулација су ограничених могућности, тако да не припадају категорији већих акумулација (запремина већа од 10 мил. m³).

Табела 12. Карактеристике планираних акумулација на подручју Просторног плана

Рб	Назив	Водоток	КО	Фсл. (km ²)	Q _{ср} (m ³ /s)	Мин. прот. Q _{95%} (m ³ /s)	Кота успора (m n.v.)	Гарант. прот. Q _{97%} (m ³ /s)	НАМЕНА
АКУМУЛАЦИЈЕ ПЛАНИРАНЕ ЗА ИЗГРАДЊУ ДО 2021.									
1	РОКЦИ	Ношница	Рокци	180	2.5	0.3	640	2	В.О.Н.Е
2	ПРЕПРАНА ¹³	Студеница	Дивићи	371	5.5	1.2	658	4.1	В.Е
3	ВУЧИНИЋЕ	Људска	Нови Пазар	180	2	0.45	659		В.О.Н
АКУМУЛАЦИЈЕ ЗА ИЗГРАДЊУ ПОСЛЕ 2021.									
4	КУМАНИЦА	Моравица	Куманица	95	1.3	0.16	710	1	В.Е

¹³ Институт за водопривреду „Јарослав Черни”, Београд

Рб	Назив	Водоток	КО	Фсл. (km ²)	Q _{ср} (m ³ /s)	Мин. прот. Q _{95%} (m ³ /s)	Кота успора (m n.v.)	Гарант. прот. Q _{97%} (m ³ /s)	НАМЕНА
5	ГРАДАЦ	Градачка р.	Градац	50	0.6	0.1	650	0.5	В

Напомена: В – водоснабдевање, О – повећање малих вода (гарантовани протицај), Н – наводњавање, Е – енергетско коришћење.

На подручју Просторног плана постоје могућности за изградњу већег броја *малих акумулација*, чије локације нису тачно дефинисане. По правилу, граде се за решавање неког локалног проблема: заштита од бујичних вода, наводњавање, формирање рибака, рекреација, вештачки снег, а могу да служе и за енергетске сврхе. Избор локација и одређивање параметара малих акумулација и брана, требало би урадити путем наменских истраживања, полазећи од исказане потребе за изградњом акумулација у циљу решавања неког захтева тј. проблема локалног значаја и налажења погодних профила за изградњу брана – у околини будућих корисника. Полазећи од чињенице да је сливна површина малих акумулација у просеку до 10 km², реално је претпоставити, да се на подручју Просторног плана може идентификовати 15-20 локација за мале акумулације.

Поплаве могу да изазову штете у насељима кроз која протичу или оштете путеве и мостове, када би дошло до брзе концентрације отицаја и појаве екстремних протицаја. На подручју Просторног плана, поплаве могу да угрозе ниске, приобалне терене у средњем и доњем току река: Моравице, Студенице, Брвенице и др, где се налази изградња, посебно новијег датума, и где су најквалитетније обрадиве, ратарске, површине.

Концепција одбране од поплава на подручју Просторног плана мора се заснивати на принципу планирања намене површина и изградње трајних објеката ван угрожених зона. Поред заштитне функције, уређење корита и обала водотока послужиће и у друге намене – стабилизација трасе, заштита појединих објеката, комуникација, уређење деоница тока кроз насеља или друга значајна подручја и пределе и сл.

План развоја на подручјима угроженим поплавама ће се вршити: дефинисањем зона и степена угрожености од поплава и дефинисањем намене и коришћења угрожених простора.

8.6.2. Правила и мере заштите, развоја и унапређења

У одређењима концепције за планско подручје заузет је став, да се:

- код захватања вода или превођења вода из једног водотока у други, мора увести ограничење у маловодном периоду године, до нивоа гарантованог минимума, који би се дефинисао преко трајања протицаја, као 95% и већи, зависно од сваког појединачног случаја;
- код брана са акумулацијама, ово ограничење би се дефинисало као „гарантовани протицај” тј. акумулација би требало да преузме улогу повећања и обезбеђења минималних протицаја у водотоку, током маловодног периода године.

Мере утврђене Просторним планом у области водопривреде и хидротехнике су:

- При изради и усвајању урбанистичких и регулационих планова за одређена подручја, мора се водити рачуна о плавним зонама. Зонирање подручја захтева претходну припрему одговарајућих подлога: топографских, хидролошких и неопходних хидрауличких прорачуна и анализа, што захтева време и средства за реализацију.
- У вези са улогом акумулација у повећању малих вода, али и ограничавању захватања вода у маловодном периоду године, дефинисан је појам „*гарантовани минимум*”, као протицај који се низводно од водозавхвата мора обезбедити у водотоку који је предмет посебне анализе у процесу израде техничке документације сваког појединачног водозавхвата објекта.
- Забрањена је промена режима у смислу превођења вода из слива у слив, каптирање извора и изградња брана, тиролских захвата и преграда у I и II степену заштите, изградња

било којих објеката испод коте максималног стогодишњег водостаја који ће се одредити водопривредном основом, осим на подручјима која су регулисана урбанистичким плановима. Потребно је измештање свих дрвопрерађивачких капацитета испод ове коте, без обзира на правни статус објеката.

- Дозвољава се уређење извора и водотока за потребе појила за дивљач и за стоку на свим активним пашњачким површинама и у близини насеља.
- Изградња хидроакумулација за регионалне системе водоснабдевања ће се вршити, под условима утврђеним Просторним планом, искључиво на низводним деловима водотока. Сагласно прелиминарно утврђеним параметрима у Водопривредној основи Републике Србије и одредбама ППРС, резервисани простор у коме се забрањује изградња нових објеката, а који обухвата коту максималног успора и заштитни појас, јесте простор од 500 метара који чини Законом о водама утврђени ужи појас заштите.
- Пре изградње било којих акумулација на подручју Просторног плана нужно је, поред израде процене утицаја на животну средину, предузети мере рибарског уређења сливног подручја на којима би се подизале акумулације, а које би требало да заштите акумулацију од продирања нежељних врста риба које би касније угрожавале планирано насеље риба; као и мере за спречавање убрзане еутрофикације, непланског порибљавања и др.
- У поступку уређења водотока на подручју Просторног плана, без обзира на сврху због које се приступа уређењу, обавезно је уклапање регулационих радова у амбијенталну целину и окружење, одговарајућим избором типа и врсте конструкције и применом одговарајућих материјала (камен, дрво и сл.).
- Дозвољени су биотехнички радови којима ће се обавезно сачувати постојећи профили водених токова и њихове плавне зоне.

8.7. Просторни развој и размештај туризма, спортско-рекреативних и забавних активности

ППРС простор Голије је одређен као туристичка регија са активностима од међународног и националног значаја у коме истовремено егзистирају и туристичка регија и Парк природе.

Стратегијом развоја туризма Републике Србије планско подручје је смештено у једном од четири главна кластера – кластеру југозападна Србија. Констатује се, да „има највећи потенцијал квантитативног раста под условом да се на време реше инфраструктурна и друга питања дестинацијског менаџмента”.

Подручје Просторног плана, односно простор Голије, на основу планираног броја лежаја у основном смештају, планираних туристичких активности, свог потенцијала и атрактивности природних и створених туристичких вредности, поседује просторне предуслове за формирање интегралне туристичке понуде, а испуњењем осталих услова предвиђених Законом о туризму („Службени гласник РС”, број 45/05) може постати туристичка регија.

8.7.1. Концепт развоја туризма

Анализирана стратешка упоришта дестинације Голија у Мастер плану развоја туризма Голије и истраживања у оквиру Документационе основе Просторног плана – Студија развоја туризма јасно упућују да је атрактиван и релевантан, природан и културолошки простор Голије потребно усмерити у смислу квалитетног реструктурирања и последично репозиционирања на туристичком тржишту на коме ће се Голија приказати на следећи начин:

- представља се свету као модерна планинска дестинација која на тржишту нуди искуства и доживљаје у заштићеном природном окружењу, промовише лепоту живота на планини и поноси се својом традицијом и богатом културом;

- иновативни и модерни „ризорт”, као и друге туристичке целине и локалитети, угошћују домаће и стране госте, који се препуштају одмору на планини, а шири простор планине гостима пружа искуство окрепљујућег одмора уз професионално обликоване зимске и летње активности које она нуди;
- Голија се посебно усмерава на пружање искустава у рекреацији, активностима и активном доживљају природе и културе њеног подручја.

Предлог конкурентског тржишног позиционирања туристичке дестинације Голија резултат је стратешких упоришта, дефинисаних потенцијала, интернационалних захтева конкурентског позиционирања, те туристичких фасцинација Голије.

Мастер план развоја туризма на Голији образлаже концепт развоја туризма на следећи начин:

- Голија за 10-12 година може бити узорна планинска дестинација која интегрише заштићена природна и културна богатства у модерни систем доживљаја и искустава.
- Голија промовише живот на планини, чиме наглашава, али и штити и негује идентитет и богатство карактеристика простора и људи који на њему живе.
- Иновативним развојем скијашког система, те осталих активности у зимском и летњем туризму, дестинација Голија ће у првој фази (3-4) године формирати економију обима 4-5 хиљада истовремених корисника и тим путем створити слику атрактивне дестинације која ће органским растом достићи око 15 хиљада истовремених корисника.
- Свој успех дестинација Голија градити ће кроз иновативан, али одржив развој, чиме даје дугорочну корист свим кључним субјектима и првенствено свим становницима овог подручја.

Узимајући у обзир ресурсе, атракције и атрибуте подручја Голије, предлог Мастер плана је да се конкурентско тржишно позиционирање Голије базира на богатству природних и културних ресурса, те историји, традицији и идентитету дестинације, јер то омогућава интеграцију ових елемената и њихово обликовање у диференцирана искуства, производе и активности.

Предлог је, да се Голија на средњи и дуги рок тржишно позиционира користећи четири кључне туристичке фасцинације овог простора – чаролију природе, живот на планини, историју и културу, те активности на планини.

8.7.2. Туристичко структурисање Голије и развој производа

Позиционирање Голије ослања се на пет стубова који представљају искуствено тематизовање целокупног простора, те служе као окосница за дефинисање производа које ће туристичка дестинација Голија нудити својим гостима. То су: Биодиверзитет и екологија, Активности у хармонији са природом, Доживљај руралне Голије, Одмор, рекреација и живот на планини, Историја, традиција – Студеница и култура.

Подручје Голије састоји се од различитих туристичких, природних, културних, али и функционалних вредности и карактеристика. Због тога је нужно да се свако подручје у оквиру дестинације Голија детаљније структурише на бази доминантно израженог искуственог карактера. Нови концепти и модели туристичке понуде све су више фокусирани на стварање, односно на евоцирање сензационалних осећања, што захтевају професионално управљање које омогућава динамичну персонализацију сваког искуства у складу са потребама, начином прихватања и типовима понашања гостију.

Простор Голије је потребно структурисати на следећа диференцирана искуствена подручја:

- Активна Голија (лети и зими)
- Рурално-традиционална Голија
- Заштићена лепота природе Голије

Туристичка дестинација Голија своју дугорочну позицију на тржишту треба да гради водећи рачуна о следећим процесима на туристичком тржишту:

Потреба за иновацијама, диференцијацијом и специјализацијом – квантитативан раст светског туристичког тржишта резултира напорима дестинација да се помно обликованим производима диференцирају и специјализирају. С обзиром да број туристичких производа у међународној комерцијализацији непрестано расте, тиме је већи и напор и интерес дестинација да се на тржишту етаблирају као специјалисти за одређене врсте производа и активности, те да притом користе предност иновација. Голија у овоме треба да понуди иновативне производе већег квалитета, а за исту цену у односу на конкурентске дестинације.

Повећање квалитета – тренд повећања квалитета резултат је све већих потреба и захтева гостију, што је у непосредној вези са диференцирањем потреба и индивидуализацијом туристичких услуга. Овакав тренд Голији намеће захтев да прихвати и пружи одговор на нове тржишне изазове. Према томе, Голија у избору и обликовању својих производа треба да игра на карту малог броја иновативних и добро обликованих диференцираних производа.

Потреба за *lifestyle* маркетингом – развој производа и маркетинга је данас у потпуности у вези са развојем животних стилова (*lifestyle*), због тога што је свака диференцирана туристичка потреба изведена из животног стила који обликује одређену скупину потрошача. То значи да се Голија мора ослонити на маркетинг према животним стиливима и у складу с тиме, обликовати и циљним тржиштима понудити своје диференциране производе.

8.7.3. Планирани видови туристичких програма, производа, активности – видови туризма

Осим што развој производа Голије треба да следи тренутне процесе на туристичким тржиштима, он се мора да ослања на базичну структуру атракција, на претходно дефинисани концепт туристичког развоја и изведене стубове позиционирања.

Кључне туристичке активности Голије су базиране на природи, односно на активностима у природи, пре свега у оквиру руралног туризма и свих сличних типова и подтипова туризма и у оквиру спортско-рекреативних активности у природи.

Активности у летњем периоду могу се одвијати на већем делу планског подручја, а на заштићеним просторима у складу са режимима заштите. Широк је дијапазон активности и програма за које постоје повољни просторни услови, природне, културне и пејсажне вредности и друге занимљивости.

Солидни снежни услови омогућавају упражњавање различитих спортских и рекреативних активности, али је овај вид активности на простору Просторног плана временски ограничен дужином трајања снежног покривача, његовом висином употребљивом за спортско-рекреативне активности, временом коришћења школских распуста и одмора запослених туриста. За ове активности, генерално, постоје услови на делу простора који је на висинама преко 1300 m, мада се не искључују терени са мањим надморским висинама.

Величина територије Просторног плана, његова рељефна и просторна рашчлањеност, приступачност и проходност, условљена и климатским специфичностима, природне и културне вредности, принцип развоја одрживог туризма, прихватив ниво интензитета туризма, економска ситуација на подручју и шире, густина изграђености простора Просторног плана и основне привредне активности су, поред светских, европских и регионалних дугорочних трендова у туризму, утицали на предлог планираних туристичких производа, програма и активности.

Подручје Голије и околину треба презентовати кроз интегралну туристичку понуду, са прожимањем што већег броја туристичких програма, производа, активности, односно видова туризма. На тај начин се стварају предуслови за шири спектар корисника туристичких и других услуга, препознатљивост Голије као занимљиве и пожељне туристичке микродестинације са крајњим циљем доласка што већег броја туриста и посетилаца на ово подручје, а тиме и стварања повољних услова за егзистенцију локалне заједнице, стварање профита и његово улагање у развој подручја и туризма уопште.

Подела на иностране и домаће туристе битна је због дефинисања и прилагођавања туристичке понуде и програма. Број иностраних гостију као важне циљне групе сваког туризма зависиће у будућности од низа фактора, а нарочито од: атрактивности понуђених програма, квалитета смештаја и ванпансионских услуга, глобалних кретања у економији и туризму, безбедности у региону и шире, маркетинга туристичке понуде Голије и окружења, специфичности и јединствености те понуде и њеног присуства на Интернету, квалитета путне и остале инфраструктуре.

Домаћи гости ће, и даље, због мање платежне моћи и ограничених могућности путовања у иностранство због визног режима, чинити највећи део туриста на овом простору, али се и у овој групи туриста диференцира слој високоплатежних гостију, који на основу сопствених искустава у иностранству зна шта је квалитетна услуга и колико она кошта, па је спреман да за квалитет плати одговарајућу цену.

Треба обезбедити услове за пружање квалитетних услуга (угоститељске, водичке, инструктори рекреације и спорта, аниматори, изнајмљивање спортске опреме, сервисне, личне услуге и слично). Да би се постигао пожељан квалитет, то је неопходно, кроз систем школовања и кроз друге брже, лакше, ефикасније и јефтиније видове едукације (курсеви, семинари, радионице и слично) обезбедити стицање потребних знања и вештина за потребе туризма, пре свега за млађе становништво.

Како би се, пре свега, економски резултати туризма на простору Голије могли мерити, вредновати, али и упоређивати са другим туристичким дестинацијама у земљи и иностранству, неопходно је да се у што краћем року успоставе механизми за примену TSA (Tourism Satellite Account) индикатора. Једино квалитет, логичан однос цене и квалитета, (еко)сертификација на домаћем и иностраном нивоу, уз специфичност и атрактивност микродестинације и у њој понуђених смештајних капацитета, програма и услуга су могућност за опстајање на туристичком тржишту. Истовремено, то су и важне маркетиншке одреднице у креирању промоције туризма, пре свега на иностраном тржишту.

Код промоције туризма овог подручја ваљало би потенцирати пре свега да је Голија бренд (робна марка), јер уз себе везује и појмове, одреднице, брендове, као што су: MaB, UNESCO, World heritage, Nature park (Парк природе), комплекси манастира Студенице, Градца и у непосредној близини Раса-Сопоћана, али и опште вредности као што су: мултикултуралност, континуитет цивилизације и слично.

У том контексту, предлог Просторног плана је да се Голија фокусира на следеће производе:

1. Одмор на планини (лети и зими) – Зимски и летњи одмор је по броју остварених долазака и ноћења један од најбројнијих сектора туризма. У задњих двадесетак година, раст овог производа је мањег интензитета у односу на 80-те године, али ће још дуги период бити најбројнији. У случају Голије, овај производ састоји се од различитих одморишно-рекреацијских активности у зимским и летњим месецима. Зимски одмор се, углавном, усмерава на спортове и рекреацију на снегу (скијање, санкање, сноубординг, нордијско скијање, и сл.), а летње активности односе се на широки спектар рекреативних активности у природи. На домаћем тржишту, овај производ преузима улогу првог одмора у зимским, али и у летњим месецима, док је за међународно тржиште у улози другог или трећег одмора у години.

Имајући у виду микроклиматске карактеристике, могуће је развијати здравствени туризам у смислу третмана стреса, менаџерске болести и сличних стања изазваних савременим начином живота, а још више програме превентиве ових болести. Близак здравственом туризму је туризам здравог тела и духа (wellness tourism) који привлачи све већи број туриста и у себи, поред боравка у квалитетном смештају, укључује могућност вежбања (трим сала, теретана, јога, фитнес), различите козметичке и медицинске третмане лица и тела и здраву и контролисану исхрану. У понуду здравственог туризма укључити и постојеће бање у непосредној околини подручја (Бања Ивањица, Новопазарска бања и др).

2. *Специјални интереси (планинске активности лети и зими, активности везане за културу Голије)* – Различите тржишне нише чине производ специјалних интереса, а активности које га обликују догађају се у природном, необичном, егзотичном, удаљеном или дивљем окружењу. Овај производ специјалних интереса подразумева високи ниво учествовања у активностима од стране туриста, а најчешће се одвија на отвореном простору, док корисници очекују искуство (контролисаног) ризика и/или узбуђења, или мира при чему тестирају своје способности у одабраној активности.

Производ специјалних интереса обично се дели на грубе и благе активности. Због богатства природне и културне баштине, Голија треба да се фокусира на одабране активности специјалних интереса, за које ће обезбедити квалитетну туристичку инфраструктуру, а које захтевају ове две компоненте. Производи специјалних интереса већином се вежу за одређену сезону, али с обзиром на велики број његових тржишних ниша, производ је атрактиван током целе године. Овај производ обично представља трећи одмор у години, или додатну активност током главног одмора.

Међу специјалним интересима сврставају се:

- верски програми који обухватају поклоничка путовања са краћим или дужим задржавањем, пре свега када су у питању манастири Студеница, Жича, Градац и Сопотани као најзначајнији манастири у овом региону, уз посете мањим и ређе познатим црквама и манастирима;
- образовни и научни програми кроз одржавање рекреативне наставе, стручне екскурзије и студијске и истраживачке боравке природњака и других стручњака из земље и иностранства. Због „МаВ” статуса треба очекивати већу посету истраживача различитих профила – овим програмима треба да буду намењени посебни туристички и други садржаји (визиторски центри и слично);
- културни туризам је, с обзиром на велико богатство културно-историјских споменика, етнолошких и других вредности подручја Голије, незаобилазан сегмент туристичке понуде која би требало да буде обједињена са културно-историјским вредностима у непосредном окружењу и реализована на основу врло квалитетно осмишљених програма, јер се ради о споменицима не само локалног, регионалног, националног већ и међународног значаја.

Програме за ова два облика треба осмислити према циљним групама, а у понуду треба укључити програме као што су, пре свих, „путеви културе и путеви природе”, „панорамски путеви”, „стазе цвећа”, „путеви вина”, „путеви сира”, „бициклом кроз ...”, „путеви шљиве”, „путеви кромпира”, и слични, чиме би се обезбедила обједињеност понуде већине расположивих туристичких ресурса Голије.

3. *Рурални туризам* – са различитим нивоом услуга, програма, подтипова (агротуризам, етно туризам и др.). Он подразумева и укључује спектар активности, услуга и додатних садржаја које организује рурално становништво на породичним газдинствима у циљу привлачења туриста и стварања додатног прихода. Овај производ отвара туристичкој тражњи најчешће сеоске средине, реке или језера, а гостима презентује традиционалну гостољубивост и животне вредности локалног становништва, те је полуга економског развоја и подизања животног стандарда у руралним заједницама, а на принципима одрживог развоја и очувања природних ресурса.

Рурални туризам представља обично други или трећи одмор и траје најдуже до 10 дана. Производ је врло сезоналан и врхунци потражње су у пролеће (март-мај) и јесен (септембар-октобар). Главни мотиви путовања у рурално подручје су: одмор, „утапање” у природу и гастрономија, док су секундарни мотиви активности на селу и посебни интереси. Рурални ће туриста најчешће одвојити викенд за одмор у руралном подручју, док су дужи останци ређи, али могу да трају и до 10 дана.

4. *Посебне рекреативне активности – туризам активног одмора* – За овај вид туризма (низ спортско-рекреативних активности, различите контролисане авантуре) није потребна скупа инфраструктура. Неке од тих активности су: јахање туре, вожња бициклом (пре свега

по брдским стазама, сеоским и шумским путевима), слободно пењање у стени, параглајдинг, летење ултралаким летелицама, шетња, планинарење, оријентиринг, посматрање птица и других животиња, фотографисање природе, турно и нордијско скијање и друге. Уколико би се остварио програм изградње вештачких акумулација и мини ХЕ, створили би се услови за активности везане за воду.

Сегменту туризма активног одмора би припадали и скупови спортског и рекреативног карактера, који се одвијају у природи – такмичења у трчању (маратони различитих врста, оријентиринг, кросеви), бициклизму (брдски – mountain bike, етапе већих трка, посебне трке само на овом простору), риболов, параглајдинг, кајак и кану на брзим водама и друга.

Извесно је, да ће на овом простору бити заступљени тзв. излетнички туризам, а емитивна подручја су му, пре свега, у локалним урбаним центрима, али и у онима на регионалном и националном нивоу. Овај сегмент туристичке понуде се преклапа и са манифестационим и верским (поклоничким) и другим програмима у оквиру којих стижу гости на поједине манифестације: сабори, вашари, спортска такмичења, стручни и други скупови, манастирске славе и сл.

Шанса Голије је да, уз главну полуку туристичког развоја у производу зимског и летњег одмора, развије голф као комплементарну компоненту, са највећим фокусом на домаће и регионално тржиште. Туристички производ голфа је данас један од производа са најинтензивнијим растом, а у следећих десетак година, очекује се 100% пораст броја голф терена. Карактеристично за производ голфа је да играчи троше у просеку три пута више од одморишних гостију. Туристички производ голфа данас је један од главних елемената понуде сваког луксузног ризорта, а његов маркетинг данас користи и интеграцију овог производа са конференцијама, састанцима и догађајима, чиме се пружа посебно искуство пословним гостима.

5. *Састанци, путовања, „инсентиви” и догађаји* – Овај производ подразумева индивидуална путовања у одређене дестинације из пословних/професионалних разлога, али и организован облик путовања базиран на пословним мотивима. Подсегменти овог производа су индивидуална пословна путовања, састанци, „insentive” подстицајна путовања и семинари, програми образовања и тренинга, конвенције и корпоративни пословни састанци, пословни сајмови и изложбе и одређени догађаји.

Забавне, културне, сајамско-изложбене и сличне манифестације добро организоване и медијски добро покривене могу бити још један разлог за долазак гостију у овај крај. Ексклузивност и јединственост амбијената Голије и њене околине могу да буду разлог да се на овом простору развијају и манифестациони програми (одржавање различитих скупова – семинари, саветовања, конгреси, скупштине, презентације, и слично).

На темељу SWOT анализе, обиласка подручја и анализе ситуације на терену, као и на темељу разговора са кључним субјектима, те на бази тога дефинисаним недостацима и проблемима дестинације, идентификовани су кључни приоритетни пројекти којима је сврха повећање конкурентности туристичке дестинације Голије. Ови пројекти односе се на побољшање опште инфраструктуре/мобилности, изградњу туристичке инфраструктуре, као подлоге за развој туристичких производа за употпуњавање летње и зимске понуде на планини. (поглавље 4. Имплементација Просторног плана).

Уместо садашње практично монофункционалне примарне привредне оријентације (пољопривреда – сточарство и шумарство), имајући у виду економско, социјално и демографско стање на простору Голије, у региону и држави, у концепцији развоја туризма за подручје Просторног плана је предвиђен континуални развој и постепени раст са реструктурирањем и репозиционирањем, уз брже испуњење низа системских услова.

За овакав развој планиране су следеће мере:

- битно промењен управљачки и пословни модел у сектору туризма и угоститељства, са подизањем категорија лежаја и услуга, стандардизацијом и сертификацијом;
- промена постојеће структуре кадрова у туризму и угоститељству (квалификованији кадар);

- развијање нових туристичких производа и програма;
- промена постојећег маркетиншког третмана простора Голије и његове туристичке понуде;
- препознатљивост Голије као туристичке дестинације;
- минимална зависност од временских прилика и од продаје „лежаја и исхране” (B&B);
- постепено продужење туристичке сезоне укупно на три до четири, пет месеци, са циљем да она буде и дужа (и до седам месеци) уз равномерно учешће зимског и летњег дела сезоне;
- мањи, али сталан раст попуњености капацитета;
- промена структуре гостију са повећањем учешћа високоплатежних и иностраних гостију;
- константно повећање броја гостију и прихода по основу туристичке, угоститељске и пратећих делатности;
- реструктурирање постојећих капацитета, завршетак започетих, попуњавање постојећих уз контролисану и постепену изградњу нових, пре свега, мањих смештајних капацитета (до 100 лежаја по објекту);
- изградња објеката за туристичке потребе, превасходно на саобраћајно приступачним и комунално опремљеним локацијама унутар планског подручја и на улазним пунктовима, али и на другим локацијама, нарочито у домену сеоског туризма;
- повећање инвестиција у туризам и угоститељство и пратеће секторе, са различитом вредношћу појединачних инвестиција на постојећим донекле активираним (првенствено на започетим објектима) и на другим локалитетима, при чему је обим инвестиција у постепеном порасту;
- максимално коришћење подстицајних мера за развој туризма предвиђених, пре свега, Законом у туризму, али и другим правним актима.

Овакаве мере у себи носе одрживост као основни принцип и омогућавају санирање постојећег стања у туризму, уз постепен развој и остваривање профита уз повећање инвестиција пореклом из различитих извора. Удео туризма у привреди градова и општина које су обухваћене Просторним планом би постао видљивији, као и његов утицај на укупан развој, јер за себе везује друге привредне активности: производњу хране, саобраћајне услуге, трговину, забаву, израду сувенира и сл. Са развојем туризма и пратећих делатности доћи ће и до повећања запослености, претежно, локалног становништва, и што је нарочито важно, женског радноспособног контингента популације. На тај начин ће се уједно допринети и побољшању квалитета живљења локалног становништва.

Уравнотежени и полицентрични развој допринеће активирању целог подручја.

8.7.4. Просторна организованост туризма – туристички простори – размештај туристичких капацитета

На основу сагледаних укупних туристичких потенцијала и ограничења локација на којима би се развијале туристичке активности, а пре свега изградња објеката, као и на основу сагледавања њиховог ближег окружења, демографског потенцијала и ограничења на планском подручју, као и опремљености насеља објектима јавних служби, утврђени су локалитети и оквирни смештајни капацитети¹⁴.

Већи део смештајних капацитета, као и пратећих објеката у туристичкој функцији, биће лоциран дисперзно по планском подручју, уз концентрације у туристичким центрима и у појединим насељима. Разлози за овакво одређење су, пре свега, еколошки и економски.

Овакво лоцирање омогућује и да се до културно-историјских и природних вредности у околини сваког локалитета стигне просечно за око 2-3 сата пешачења. Осим поменутих, коришћени су и други критеријуми, и то: повољан положај у односу на планирану и постојећу мрежу путева, локалне центре заједнице насеља и њихове објекте јавних служби, њихову демографску перспективу, постојећи смештајни капацитети и пратећи угоститељски

¹⁴ Документациона основа.

и рекреативни садржаји, постојање других туристичких и рекреативних мотива; расположиви стамбени фонд који би могао бити стављен у функцију смештаја туриста, могућност инфраструктурног опремања под условима заштите животне средине и могућности локалне заједнице и државе да финансирају изградњу инфраструктуре.

Туристички центри су планирани:

1. у насељима: Девићи, Остатија-Коритник, Студеница, Рудно, Градац, са развојем сеоског туризма у околним селима и засеоцима, и
2. туристичким локалитетима, туристичким целинама:
 - Беле Воде (са насељима Дајићи, Средња Река и Старо Село) – центар Управе Парка природе;
 - Голијска Река, Врхови-Одвраћеница, Шереметовица–Кути–Плешин (уз које се убрајају и околна сеоска насеља и засеоци) – као јединствени туристички ризорт који је повезан скијалиштем „Голија” (делови: „Голијска река”, „Чаприћи”, „Одвраћеница” и „Плешин”).

Овакав концепт размештаја и развоја туризма и њему компатибилних активности ће и поред врло неповољних демографских кретања на укупном подручју Просторног плана, допринети реализацији демографских циљева садржаних у процесу задржавања и повратка становништва на подручју Голије.

Студеница, Девићи, Беле Воде–Дајићи, Голијска Река, Остатија–Коритник, Рудно, Градац, Врхови-Одвраћеница, Шереметовица–Кути–Плешин Просторним планом добијају просторне предуслове да постану туристичка места на основу критеријума дефинисаних подзаконским актима надлежног министарства трговине, туризма и услуга и по процедури предвиђеној Законом о туризму.

Простори могућих скијалишта, простори око манастира Студеница и Градац, Шереметовица–Кути–Плешин, Одвраћеница и Голијска Река, имају елементе да буду проглашени просторима од значаја за туризам, односно да буду проглашени туристичким простором.

8.7.5. Концепт најбоље употребе планинског ризорта Голија

Глобални трендови у планинском туризму и с тиме повезани развој иновативних туристичких планинских ризорта упућују на растућу тражњу за очуваним природним окружењем које својим гостима нуде широку лепезу искустава, производа и активности током целе године.

Обзиром на своју атрактивност, потенцијал и капацитете, планина Голија може да започне „green field” развој планинског ризорта, који ће базирати на принципима умереног и софистицираног концепта кондоминијумизације (плански развој ризорта Врхови-Одвраћеница).

За успешност целокупног пројекта „Голија” неопходна је интеграција стриктног планирања целокупног подручја и стриктне имплементације Просторног плана, која се ослања и следи регулативе, смернице, норме и стандарде за све субјекте укључене у различите сегменте овог пројекта.

Иако на Голији већ постоје идентификоване локалне развојне иницијативе, њен простор је ипак размерно нетакнут, па будући развој туризма на Голији претпоставља изградњу адекватне инфраструктуре. Стога се приступ решавању недостајуће инфраструктуре, али и целокупна заштита подручја туристичког развоја треба интегрисати у комплетну стратегију развоја, коју ће прихватити сви кључни интересни субјекти.

Туристички развој Голије нужно ће се реализовати у неколико етапа, па је према томе прва развојна фаза улагачки најзахтевнија, јер носи значајна улагања у инфраструктуру и садржаје целокупне туристичке понуде.

Одреднице туристичког развоја подручја Голије у првој етапи гласе:

- Улазне тачке у планински ризорт треба осигурати из смерова градских/општинских центара обухваћених овим подручјем, повезано са постојећом сеоском изградњом.

- Реконструкција постојећих локалних саобраћајница, изградња новог прстенастог пута, који је предложен у кључним пројектима, омогућују добру доступност и повезаност базног ризорта са ширим подручјем Голије.
- Планински ризорт Голија састојаће се од базног подручја/ресорта који укључује највећи део летње и зимске туристичке понуде, са скијашким подручјем којег чини систем скијашких стаза и пратеће планинске инфраструктуре.
- Развој туристичке понуде базног ресорта базираће се на пословноразвојном моделу кондоминијумизације, као што је пракса у светским планинским дестинацијама сличног типа.

Коначни предлог најпогодније локације за развој скијашких стаза и припадајуће скијашке инфраструктуре, те локације за базни ресорт, где ће се у највећој мери лоцирати смештајна, угоститељска, комерцијална и остала услужна понуда – локација Врхови-Одвраћеница – дефинисан је детаљном анализом и евалуацијом свих релевантних елемената и физичких карактеристика подручја Голије.

1. Планински ризорт Голија – потенцијал

Скијашко подручје које је локацијски дефинисано према интернационално релевантним стандардима планирања, подразумева врло озбиљан и професионалан захват изградње модерног скијашког центра са свим припадајућим садржајима туристичке инфраструктуре (стазе, лифтови, итд.). Овако захтеван пројекат тржишно, технолошки, а ни управљачки није могуће извести као једнократни инвестициони пројекат, него искључиво органски и постепено у складу са развојем тржишта и локалног управљачког капацитета.

Дефинисана локација скијашког подручја и његов капацитет у коначној фази (сва. 17.000 истовремених скијаша) се може узети као укупни економски, социјални и еколошки прихвати потенцијал планине на дуги рок, допуњен одређеним бројем скијаша на осталом делу подручја које је могуће активирати уколико би дозвољавали снежни услови, али у краћим временским интервалима.

Оптимални капацитет скијашког подручја Голије може досећи 16.800 скијаша, а протеже се 6,5 km северно, те 7,5 km источно од базног ризорта Врхови-Одвраћеница, а што би омогућило развој смештајног капацитета за коришћење у летњој и зимској сезони од око 25 хиљада лежачева.

Укупни прихватни потенцијал обједињује скијашки и смештајни капацитет у оквиру шире локације планинског ризорта Голија, и то укупни прихватни потенцијал планинског ризорта Голија, односно дугорочна визија која је могућа са стајалишта физичких капацитета планине. Стога се овај процењени капацитет узима у обзир искључиво као максимална дугорочна планерска величина, која ће се проверити у просторно-урбанистичким документима.

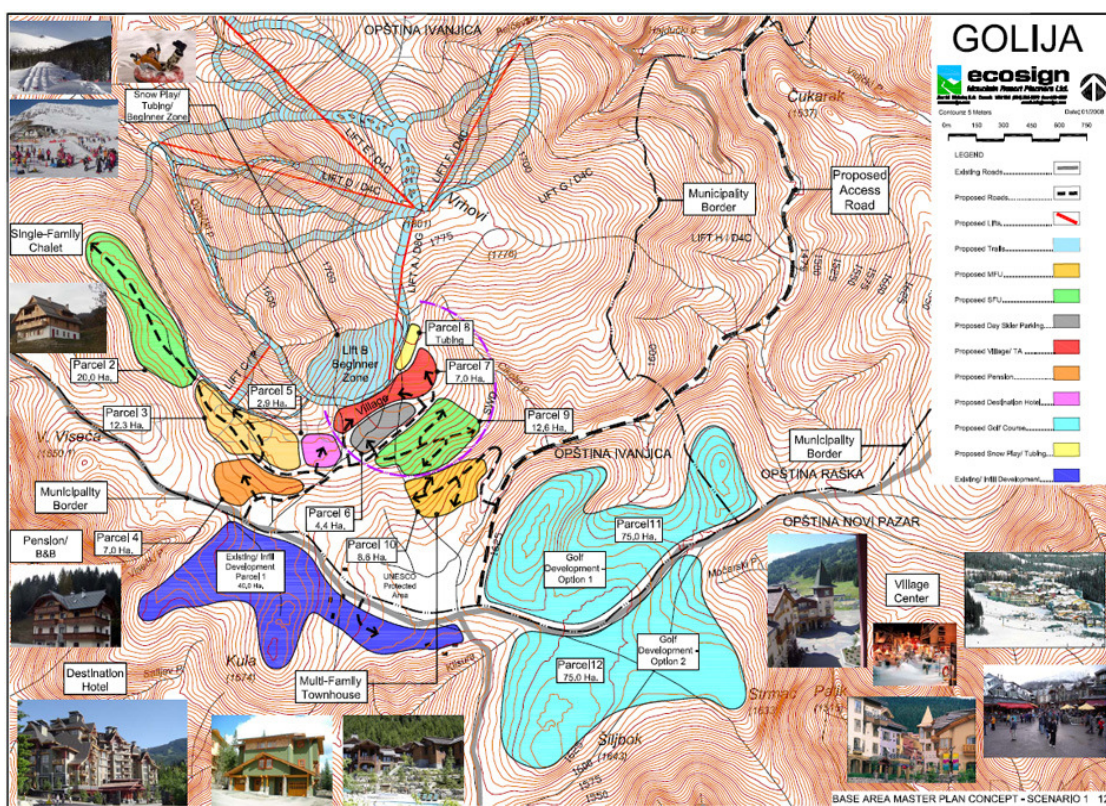
2. Скијашки центар – прва фаза – Сценарио 1

Према проценама тржишног потенцијала, постоје сви аргументи и докази да је у временском периоду од наредних 10-так година, на подручју планираног планинског ресорта, могуће професионално развити скијашки капацитет од око 7 до 8 хиљада скијаша, а капацитет базног ресорта од око 9 хиљада лежачева укупно. Дистрибуција ових лежача по појединим туристичким целинама/локалитетима утврдиће се посебним планским документима под условима Просторног плана.

Главни елементи концепта скијалишта Голија су следећи:

- креирати модерне скијашке садржаје високог квалитета који ће обезбедити квалитетно рекреацијско искуство за локалне, регионалне и интернационалне скијаше, са модерном опремом, садржајима и дизајном највишег стандарда;
- интеграција планинских садржаја и базног подручја која омогућује добар приступ за све кориснике, концентришући се на „sky-in/sky-out” приступ смештајним капацитетима ресорта, те почетне тачке лифтова које се смештају близу паркирних подручја за дневне посетиоце;

- оптимизација коришћења и оперативна ефикасност садржаја унутар скијашког подручја, уз пружање висококвалитетног доживљаја зимске рекреације на планини;
- балансирање капацитета лифтова и стаза са природним карактеристикама терена, у сврху оптималне понуде за све сегменте скијашког тржишта, те пажљиво обезбеђење прихватљиве густине истовремених скијаша на терену;
- планирање капацитета које омогућује да време чекања за лифт не превазиђе време вожње лифтом;
- програмирање садржаја базног подручја тако да се осигура адекватни паркирни простор за скијаше, те скијашки садржаји који свим гостима пружају висококвалитетно рекреационо искуство;
- претпоставља се, да се стазе рекреативно користе, а тиме и одржавају лети, како би се осигурала њихова оптимална употреба зими;
- обезбеђење приступа Голија ресорту како би се излетницима (гостима пешацима) понудио доживљај планине лети и зими, што претпоставља приступ одређеним тачкама интереса и алтернативним рекреационим активностима.

Тематска карта 1. Мастер план: Концепт – Сценарио 1

Базно подручје – прва фаза

Узимајући у обзир величину, нагиб и остале кључне карактеристике терена идентификованог као најпогоднијег за базно подручје, али и респектујући релевантне критеријуме за планирање смештајних капацитета и остале услужне понуде и инфраструктуре, извршена је детаљна инвентаризација терена базног подручја са циљем да се објекти туристичке понуде распореде тако да обликују и доприносе квалитетном искуству боравка гостију, али и рационалности изградње.

У складу са међународним параметрима о одговарајућој густини градње појединих врста смештајних објеката у планинским ресортима, дефинисан је оптималан број и структура смештајних јединица/кревета које је могуће градити на простору базног подручја.

Структура базног подручја ресорта, према Мастер плану, могла би да укључи следеће:

- Дестинацијски центар „села”, који укључује паркирни простор за дневне скијаше, а предлаже се да буде смештен у подножју лифта А. Центар „села” треба садржати

комерцијалне садржаје, као и разноликост рекреационих садржаја у затвореном и отвореном простору. Приступ центру „села” омогућиће нови пут према истоку од постојећег пута.

- За дневне скијаше који долазе аутомобилом или аутобусом, планиран је централни пункт за искрцај/укрцај путника, односно паркирни простор где ће они паркирати возила, те наставити кроз пешачку зону „села”, према гондоли.
- На западној страни предложеног ресорта потребно је сместити „chalets” за смештај једне породице. Величина овог подручја износи 20 хектара и дозвољава развој 144 таквих „chalets”.
- Уз подручје намењено изградњи „chalets” предлаже се развој јединица за смештај више породица („townhouses”), а већина те парцеле налази се на удаљености која се може прећи пешке, како би се гостима обезбедио „sky-in/sky-out” приступ.
- Подручје за развој пансиона налази се у близини лифта Ц и лифта Б, и може понудити укупно 435 кревета.
- Дестинацијски хотел налази се уз ски зону за почетнике, односно уз сам центар „села” и паркирни простор. Потенцијални 250 соба генерише 750 кревета, односно 513 скијаша.
- Зона за „snow tubing” налази се уз главну стазу која води до „села”, а мањи нагиби терена означавају је идеалним за лагану рекреацију на снегу.
- На јужну страну „села”, а након паркирног простора, ослања се подручје за развој „chalets” за смештај једне породице, а „селу” се приступа пешачким путем.
- Подручје за развој јединица за смештај више породица омогућује развој 150 јединица („townhouses”) и прометно је повезана путем до „села”.
- На удаљености од отприлике 1 km од центра „села” налази се подручје које је могуће за развој голф терена, а овде је потребно изабрати између две опције, чије се кључне разлике базирају на структури власништва земљишта и нагибима терена, што утиче на трошкове развоја овог подручја.
- Предложени ресорт такође укључује велико подручје на јужној страни „села” које већ садржи значајан развој некретнина, и претпостављамо да ће се наставити развијати након изградње ресорта.

Под претпоставком да ће се развијати сва подручја ризорта Голија, део „ризорта” Врхови-Одвраћеница, на дуги рок, може генерисати укупно 4.264 скијаша из смештајних капацитета, те додатних 3.136 дневних скијаша, што укупно чини 7.400 скијаша.

У том циљу обавезна је израда урбанистичке и инвестиционо техничке документације за цело идентификовано грађевинско подручје Одвраћенице којим ће се прикључити и постојећа изградња као и програми везани за потребе и програме Парка природе, околних села, смештаја запослених и др.

Да би се омогућила потенцијална и прихватљива интеграција овог подручја у целокупни концепт „ризорта”, будућа градња треба бити контролисана и мора следити одређена правила и смернице развоја.

8.7.6. Правила за врсте и категорије смештајних капацитета и објеката

При изградњи нових, реконструкцији и адаптацији постојећих објеката за смештај туриста на целом подручју, претварању постојећих објеката друге намене у објекте за смештај туриста, препоручује се оријентација на објекте мањег укупног смештајног капацитета (тзв. „породични хотели, пансиони и сл.” са 20-30 лежаја). Овакви објекти су погоднији за уклапање у пејсаж, погоднији су за инвестирање, за евентуалну реконструкцију и адаптацију, па чак и за промену намене.

Када је у питању смештај у домаћој радиности и у сеоском туристичком домаћинству објекти за смештај су: постојећи стамбени објекти (стално настањени, привремено ненастањени или напуштени, станови за одмор и рекреацију – „викендице”) и објекти

грађени искључиво за изнајмљивање (са собама за одмор или апартманима) и у којима давалац услуга не станује.

За боравак туриста у камповима и аутокамповима предвиђене површине (камп јединице) су: место за подизање шатора, место за паркирање камп-приколице, трејлера или ауто-каравана, укључујући и простор за смештај возила која их вуку.

Планинарски домови и куће, шумарске куће, поред основне функције за смештај планинара, ловаца, истраживачких екипа и осталих корисника и пружања услуге припреме и служења хране и пића, имају и сервисни карактер (склањање од непогода, преноћишта у нужди и контрола простора). Оваквим лоцирањем се пре свега обезбеђује снабдевање ових објеката локалним прехранбеним производима, могући допунски смештај туриста у оближњим домаћинствима и чување објекта за време периода у коме евентуално не раде.

Однос броја соба и броја апартмана у оквиру појединих објеката или група објеката, уколико није прописан Законом о туризму, правилником или другим актом надлежног министарства је флексибилан. Однос броја места за подизање шатора и броја места за постављање камп-приколица, трејлера и ауто-каравана у оквиру појединог кампа, уколико није прописан Законом о туризму, правилником или другим актом надлежног министарства је флексибилан.

Туристичке смештајне капацитете у хотелима, мотелима, туристичким апартманима (апартманским блоковима), пансионима и сличним облицима смештаја треба базирати на високом нивоу, са оријентацијом на категорије ***, **** и више, односно *** и **** за куће и станове за одмор и собе за изнајмљивање. Када су у питању кампови оријентисати се на категорије **, *** и ****. Смештај у домаћој радиности и у оквиру сеоских туристичких домаћинстава (изнајмљивање соба, апартмана, станова и кућа базирати на категоријама **, *** и ****).

Планинарски домови и куће, шумарске куће и различите врсте одмаралишта могу имати квалитетнији и ексклузивнији смештај.

Табела 13. Планиране врсте смештајних капацитета

Врста смештаја	Јединица за изнајмљивање	Просторна организација смештаја	Максимални капацитети
ДОМАЋА РАДИНОСТ	соба за одмор	у једном или више објеката	до 30 лежаја/ФЛ
	туристички апартман	у једном или више објеката	до 30 лежаја/ФЛ
	стан	у једном или више објеката	до 30 лежаја/ФЛ
	кућа	у једном или више објеката	до 30 лежаја/ФЛ
СЕОСКО ТУРИСТИЧКО	соба за одмор	у једном или више објеката	до 30 лежаја/СТД
ДОМАЋИНСТВО	туристички апартман	у једном или више објеката	до 30 лежаја/СТД
	стан	у једном или више објеката	до 30 лежаја/СТД
	кућа	у једном или више објеката	до 30 лежаја/СТД
	етно-објекат ⁷⁾	у једном или више објеката	до 30 лежаја/СТД и
			до 4 лежаја/објекту
ПАНСИОН	соба	у једном објекту	до 100 лежаја/угост. објекту

Врста смештаја	Јединица за изнајмљивање	Просторна организација смештаја	Максимални капацитети
МОТЕЛ	соба	у једном објекту	до 100 лежаја/угост. објекту
ХОТЕЛ	соба	у једном објекту	до 100 лежаја/угост. објекту
	апартман		
АПАРТМАНСКИ БЛОК	туристички апартман	у једном објекту	до 100 лежаја/угост. објекту
КАМП	камп-јединица		до 100 лежаја/кампу
ПЛАНИНАРСКИ ДОМ (КУЋА)	соба	у једном објекту	до 30 лежаја/дому (кући)
ШУМАРСКА (ЛОВАЧКА) КУЋА	соба	у једном или више објеката	до 30 лежаја/шум. (лов.) кући
ОДМАРАЛИШТЕ	соба	у једном или више објеката	до 60 лежаја /одмаралишту

Планираним бројем лежаја, њиховом просторном дистрибуцијом, могућношћу постепене (етапне) изградње, прихватљивим нивоом инвестиција по појединачним објектима и у укупном броју лежаја, бројем лежаја у руралном туризму и давањем значајне шансе локалном становништву да се укључе у туризам, уз очување локалних ресурса су подржани принципи одрживости развоја туризма на подручју Просторног плана.

Према Студији развоја туризма у Документационој основи Просторног плана оквирно планирани максимално могући број лежаја је 47200. Од овог броја 89% се налази у Парку природе. Просторним планом се у руралном (сеоском) туризму кроз смештај у „сеоским туристичким домаћинствима” и „домаћој радиности”, укупно планира већина од свих лежаја на подручју Просторног плана. Учешће броја лежајева у хотелима, мотелима, пансионима и апартманским блоковима не може бити мања, а пожељна је и већа.

У туризму и њему компатибилним активностима, у сектору услуга и других делатности намењених туристима, али и локалном становништву на простору Просторног плана, а на основу планираног броја лежаја, очекује се између 10000 и 15000 радних места, а у оквиру овог броја 30 до 50% би били сезонски или повремени послови. Туризам ће, поред пољопривреде, шумарства, производње базиране на локалним ресурсима, пружања услуга, бити извор прихода локалних заједница.

Лежаји за смештај службених лица Парка природе, сезонских радника и за друга привремено настањена службена лица на планском подручју нису узимани у обрачун капацитета, али је обавезно узимати их у обзир при изради урбанистичке и пројектне документације.

Поред смештајних капацитета предвиђених за подручје Просторног плана, у најближем окружењу, пре свега у Међуречју, Дугој Пољани, Брњици, Белим Водама, Трнави, Шароњама и Мланчи, неопходно је обезбедити додатних укупно око 10000-12000 лежаја, а у Ивањици, Сјеници, Рашкој и Новом Пазару укупно око 5000-8000 нових лежаја, који би првенствено били намењени туристима чији је основни циљ посета простору Голије.

Укупан број лежаја по градовима/општинама одражава атрактивност простора, саобраћајну повезаност, просторе за могуће алпско смучање и донекле прати и учешће у простору Просторног плана. Тако је на територији града Краљева 24,5% и Новог Пазара 5,2%, односно општине Ивањица око 53,8%, Рашке 13,4% и Сјенице 3% од укупног броја лежаја на подручју Просторног плана.

Расподела броја лежаја према врсти смештаја по градовима/општинама чија територија је у обухвату Просторног плана је следећа:

Табела 14. Максимални број лежаја по градовима/општинама према врсти смештаја до 2025. године

ГРАД/ОПШТИНА	ПОСТОЈЕЋЕ			НОВО					УКУПНО ПЛАНИРАНО	
	СМЕШТАЈ У СЕОСКИМ ТУРИСТИЧКИМ ДОМАЋИНСТВИМА И ДОМАЋОЈ РАДИНОСТИ ²⁾	ХОТЕЛИ, МОТЕЛИ, ПАНСИОНИ И СЛИЧНИ ОБЛИЦИ СМЕШТАЈА ³⁾	ОСТАЛИ ОБЛИЦИ СМЕШТАЈА – одмаралишта, кампови, планинарске куће и домови и ловачке куће	У домаћој радиности и сеоским туристичким домаћинствима	У хотелима, мотелима, пансионима и апартманским блоковима	У одмаралиштима, планинским. домовима, шумарским и ловачким кућама	У камповима	У аутокамповима	УКУПНИ КАПАЦИТЕТ постојеће + ново	СЕДИШТА У УГОСТИТЕЉСКИМ ОБЈЕКТИМА
на делу општине ИВАЊИЦА	160	274	6	11700	13040	1760	400	700	28040	11980
на делу града КРАЉЕВО	80	137	150	4800	2570	270	500	300	8807	2470
на делу града НОВИ ПАЗАР	140	50	150	2600	700	360	0	200	4200	1480
на делу општине РАШКА	0	0	0	3050	1420	180	200	200	5050	3230
на делу општине СЈЕНИЦА	0	0	0	600	300	60	100	0	1060	160

Постојећи изграђени капацитети (око 800 лежаја), уз завршетак већ започетих (око 500 лежаја) и реално могућих још најмање око 450 лежаја у домаћој радиности и сеоским туристичким домаћинствима представљају фонд од око 1750 лежаја који може бити расположив у кратком року од око годину дана, и био би основ за почетну фазу развоја туризма на Голији. а да би се 2025. постигао планирани број лежаја просечно би годишње требало изградити почевши од 2008. око 3000 лежаја.

8.7.7. Планирани видови спортско-рекреативних и забавних активности

На подручју Просторног плана предвиђене су спортско-рекреативне и забавне активности по правилу нижих интензитета, уз испуњавање законских услова из области заштите животне средине и других прописа који регулишу ове делатности: Закон о спорту („Службени гласник РС”, број 52/96), Закон о јавним скијалиштима („Службени гласник РС”, број 46/06), и др..

На основу утицаја на окружење у коме се одвијају планиране спортско-рекреативне и забавне активности подељене су на активности: врло ниског интензитета, ниског интензитета, средњег интензитета и високог интензитета.

Спортско-рекреативне и забавне активности високог интензитета нарочито користе изграђене објекте и опрему, при чему је њихов утицај на окружење врло изражен кроз физичке интервенције у простору због изградње објеката и опреме знатних габарита и/или кроз велики броја корисника, односно њихову концентрацију у простору и времену, чиме долази до знатних директних или кумулативних последица на окружење.

На другој страни ове скале су спортско-рекреативне и забавне активности врло ниског интензитета, најчешће у виду пасивне рекреације, које не захтевају никакве, или су за

њихово одвијање потребне врло мале промене у простору, а концентрација и број корисника су по правилу мали и са собом не носи директне или кумулативне последице на окружење у коме се одвијају.

Планиран је велики број активности који може да задовољи потребе широког спектра потенцијалних интересената, односно корисника и да локалним заједницама донесе и одређене добити кроз запошљавање и зараде продајом роба и пружањем различитих услуга везаних за ове активности.

Мноштво различитих активности отвара и могућност за инвестирање у опрему, објекте и организацију њиховог одвијања, где свој интерес могу наћи како инвеститори са локалног нивоа, тако и они са ширег подручја, укључујући и инвеститоре из иностранства. Очекују се и инвестиције Стараоца које се односе на уређење и опремање посебних визиторских пунктова, улазних „капија” у одређене делове простора, улазне пунктове у делове подручја са I и II степеном заштите и др.

Просторно дефинисане и контролисане активности и њихово разврставање на основу утицаја на окружење у коме се одвијају, омогућују одрживо коришћење простора и његових ресурса.

Од примарног значаја за развој туризма на Голији је утврђивање зона погодних за алпско скијање. Простор Голије поседује извесне погодности морфолошког и климатског карактера за развој алпског скијања. ППРС означава на овом подручју као водећу туристичку активност, поред летње рекреације, и зимске спортове.

И поред недостатка метеоролошких који би омогућили прецизније планирање активности везаних за зимске спортове и рекреацију, одређене су зоне погодне за алпско скијање података (станица на Белим Водама, као једина у вишој зони Голије, вршила је мерења у релативно кратком временском периоду и укинута је 1979. године).

Критеријуми коришћени за одређивање зона погодних за алпско скијање су: могућност повезивања у јединствен систем, надморска висина, експозиција и нагиб терена, однос према зонама заштите природних и културних вредности, обраслост шумом, терени са врло слабом и слабом ерозијом, уклапање у предео, близина насеља и путне мреже, близина културно-историских вредности, опремљеност насеља јавним службама, инфраструктурна опремљеност, постојећа скијашка инфраструктура, постојећи смештајни капацитети и садржаји комплементарни туризму, могућност да се поједине жичаре користе и у осталим периодима године за транспорт туриста и посетилаца.

Зоне погодне за алпско скијање не налазе се на просторима I и II степена заштите, заштићених природних простора око манастира Студеница, Градца и других културних добара. Зоне треба планирати тако да је за изградњу стаза, жичара и ски-лифтова потребно минимално уклањање дрвећа, а највећи део њих просторно повезати у систем. Морфолошке карактеристике планираних зона омогућују изградњу свих категорија тежине стаза, као и такмичарских стаза за већину такмичарских дисциплина у алпском скијању.

Зоне погодне за алпско скијање представљају просторе на којима се, после израде студија, анализа и програма и одговарајуће урбанистичке документације, могу уредити скијалишта могу бити простори од значаја за туризам – туристички простори. Уређење скијалишта врши се према одредбама Закона о јавним скијалиштима. Оријентациони број једновремених скијаша на целом подручју Просторног плана је 33000-39000, и највише зависи од жичара, ски-лифтова, ски-стаза и нивоа обучености скијаша.

Од око 1300 ha зона погодних за алпско скијање око 900 ha би био простор за ски-стазе, жичаре и ски-лифтове, остатак чине шуме, ливаде и пашњаци, остало пољопривредно земљиште и изграђени простори насеља – села.

Због повећаних ризика могућег повређивања смучара и других туриста и посетилаца, неопходно је лоцирање спасилачких служби, здравствених станица, а због већег броја гостију и потреба одржавања реда и мира и регулисања евентуалних саобраћајних гужви и формирање полицијских испостава у Девихима, Белим Водама и Плешину.

Законима, уредбама, наредбама и осталим актима државних органа, актима стараоца Парка природе и других надлежних институција, ако се за то укаже потреба, могу се временски, просторно и на друге начине на појединим деловима подручја Парка природе прописати ограничења за одвијање појединих спортско-рекреативних и забавних активности.

За спортско-рекреативне активности дозвољава се постављање следеће опреме, односно уређење терена: видиковци, стазе и путеви за дозвољене активности, уређена места за одмор, пикниковање и склањање од непогода (надстрешнице, клупе, места за паљење ватре – роштиља, корпе за отпатке, судови са песком или водом за гашење ватре и др.), оgrade на стазама на местима повећаног ризика од пада или скретања са стазе, односно пута, опрема за везивање коња и паркирање запрежних возила, опрема за паркирање бицикала, паркинг за учеснике дозвољених активности из ове групе за највише 10 моторних возила по једној локацији (паркиралишту), паркирање моторних возила и места где је предвиђено везивање коња и паркирање запрежних возила мора се просторно раздвојити, за јахање коња се могу користити исте стазе које се користе и за пешачење, планинарење и трчање, док стазе за вожњу бицикала није могуће користити и за јахање коња, стазе и путеви са природном подлогом за прилаз воденим површинама, простори и опрема за купање и пливање (оgrade и рукохвати, степенице или лествице за улазак и излазак из воде) и понтони, укупне површине до 20 m² по појединачној локацији, једноставне табле и/или дисплеји за објашњења, максималне укупне површине до 4 m², улазне – приступне табле максималне површине до 1 m² по табли, табле саобраћајне туристичке сигнализације максималне укупне површине до 4 m², планинарске маркације – маркације планинарских стаза и трансверзала.

9. Животна средина

Очувана животна средина, резултанта материјализованих ефеката социо-економске неразвијености и ниске густине насељености, представља једно од полазишта у концепцији заштите и развоја на подручју Просторног плана, и третирана је као изузетно вредан развојни потенцијал подручја.

Стратешко опредељење у вези са очувањем, заштитом и унапређењем животне средине исказано је кроз дефинисане постулате заштите и развоја: заштита свих природних и створених вредности подручја, рационално и одрживо коришћење ресурса и интегрални однос у планирању и управљању свим ресурсима.

Концепција организације, уређења и заштите у Просторном плану базира се на интегралном вредновању свих компоненти животне средине и на строгом поштовању свих законских норми и обавеза у вези са заштитом и унапређивањем квалитета животне средине.

Заштита животне средине на подручју Просторног плана заснива се на концепту одрживог развоја, усклађивању коришћења простора са могућностима и ограничењима природних и створених вредности (установљени режими и мере заштите) и са потребама социјалног и економског развоја, полазећи од начела превенције и спречавања загађивања животне средине и начела интегралности, што значи обавезно укључивање услова заштите животне средине у све планове/програме односно активности/садржаје (елементи заштите и унапређења квалитета животне средине интегрално су уграђени у све планиране активности и садржаје на подручју Просторног плана.

Захтевани квалитет животне средине ће се реализовати применом планираних режима заштите и посебних мера које су у вези са заштитом, датих по елементима животне средине, али и мера које су у вези са процесима оживљавања подручја (комплекс социо-економских мера) и побољшања социјалног стандарда становништва. Основна претпоставка/услов за бољи квалитет живљења локалног становништва и будући развој Парка природе и ширег подручја, с једне, и за очување и заштиту животне средине с друге стране, свакако је виши ниво комуналне опремљености насеља. Спровођењем планираних режима заштите обезбедиће се захтевани квалитет животне средине, уз оптимално одржив развој локалног

становништва и активности, односно примену правила за изградњу и уређење простора, утврђених овим просторним планом.

Систем заштите животне средине подразумева утврђивање мера, услова и инструмената, усаглашених са одредбама Закона о заштити животне средине, за:

- одрживо управљање, очување природне равнотеже, целovitости, разноврсности и квалитета природних вредности и услова за опстанак свих живих бића и
- спречавање, контролу, смањивање и санацију свих облика загађивања животне средине.

Обавезе, мере и смернице заштите животне средине у потпуности су уграђене и усаглашене са одредбама Закона о заштити животне средине.

Применом мера заштите животне средине ефекти негативних тенденција идентификованих у простору ће се кориговати у правцу побољшања квалитета појединих елемената животне средине, а применом свих расположивих инструмената спречиће се да до њих не дође у дефинисаном планском оквиру (законски, економски, инструменти за процену утицаја на животну средину, инструменти за мониторинг и инструменти за управљање животном средином).

9.1. Заштита и очување квалитета ваздуха

Заштита ваздуха ће се обезбедити кроз примену следећих мера:

- коришћење еколошких енергената (електрична енергија, сунчева енергија, биомаса, енергија малих ХЕ, енергија ветра, геотермална енергија и др.) за грејање будућих туристичких капацитета и мањих производних погона, а за мање потрошаче прихватљиво је и дрво као енергент. За све нове привредне објекте, као потенцијалне загађиваче, и постојеће загађиваче, уколико не поштују правило употребе еколошких енергената ради задовољавања нивоа квалитета ваздуха обавезна је уградња филтера у димњацима;
- реконструкција постојеће путне мреже и успостављање заштитних зона са заштитним зеленилом уз саобраћајнице за све категорије путева у складу са Законом о јавним путевима, као мера заштите од буке и аерозагађења. Побољшање квалитета постојеће путне мреже односиће се, пре свега, на локалне путеве који се налазе у најлошијем стању (асфалтирање макадамских и санирање земљаних путева);
- контролисање режима саобраћаја на целом подручју;
- у насељу Ушће, у коме су сконцентрисани разноврсни извори загађивања, заштита ваздуха ће се спроводити применом комплексних мера, и то: уградњом филтера у индустријским димњацима; променом режима саобраћаја у насељу; адекватним третманом комуналног и индустријског отпада; формирањем заштитних зелених појасева око извора загађивања ваздуха и буке и др.

9.2. Заштита и очување квалитета вода

У циљу заштите квалитета вода (површинских и подземних), обавезно је:

- дефинисање зона изворишта и одређивање зона и мера санитарне заштите свих изворишта (републичких, регионалних и локалних) висококвалитетних површинских и подземних вода;
- земљиште и водене површине у подручју заштите изворишта водоснабдевања морају бити заштићени од намерног или случајног загађивања и других утицаја који могу неповољно деловати на издашност извора и здравствену исправност воде. У складу са тим, све активности у простору које утичу на промену квалитета воде у водоносним слојевима или површинским токовима, морају бити забрањене;
- у подручјима на којима се налазе изворишта која се користе или су планирана за снабдевање водом за пиће, законом се установљавају три зоне заштите: шира зона заштите, ужа зона заштите и зона непосредне заштите;

- у циљу заштите вода обавезно је уређење и одржавање *уже зоне заштите изворишта* које се спроводи кроз: уређење терена; забрану грађења нових инвестиционих објеката који нису у функцији водоснабдевања; забрану употребе вештачких ђубрива и хемијских средстава у пољопривреди; забрану депоновања отпада и редовну контролу коришћења земљишта;
- *зона непосредне заштите изворишта* налази се унутар уже зоне заштите;
- на подручју *шире зоне заштите изворишта* потребно је успоставити режим санитарног надзора и заштите од загађивања применом низа превентивних мера: забрана изградње објеката и инсталација који могу загадити воду или земљиште, односно угрозити безбедност цевовода и водопривредних објеката; каналисање и пречишћавање отпадних вода из привредних објеката у складу са стандардима прописаним законом; сакупљање чврстог отпада само на водонепропусним површинама; забрана интензивне употребе агрохемијских средстава на земљишту које се користи у пољопривредне сврхе, и забрана транспорта и складиштења опасних материја;
- обавезно очување квалитета површинских и подземних вода у складу са захтеваном класом;
- забрана неконтролисаног каптирања извора без обзира на издашност;
- забрана каптирања извора у I и II режиму заштите;
- успостављање заштитне зоне око каптираних извора;
- забрана неадекватног каптирања и експлоатације термоминералних вода – у циљу заштите формирати зоне санитарне заштите издани термоминералних вода; (елиминација појединих активности по зонама);
- контрола квалитета воде за пиће (физичко-хемијски и микробиолошки стандарди) од стране стручних служби на локалном нивоу;
- успостављање санитарне заштите сливних подручја (појасеви и зоне санитарне заштите) код планираних акумулација чија је првенствена намена водоснабдевање, ради очувања квалитета вода у њима и смањења ризика по здравље корисника њихових вода;
- обезбеђење одговарајућег протицаја и квалитета вода ("водопривредни минимум") низводно од бране код свих планираних акумулација, јер се на тај начин штите воде и приобални екосистеми, обезбеђују прописана стања квалитета вода у водотоцима и рационално задовољавају потребе низводних корисника вода;
- забрана пребацивања вода из једног слива у други;
- успостављање заштитних појасева на водотоцима и бујичним токовима ради спречавања заштите од поплава и бујица и ширења загађења, заштите вода од концентрисаних и расутих загађивача и ревитализације речних токова путем ограничавања активности;
- поштовање услова и критеријума за унапређење и заштиту животне средине при уређењу водотока, а у зонама посебних природних вредности обавезна је "натурална регулација";
- код непосредне реализације пројеката изградње водопривредних и других објеката и захвата у коришћењу водних ресурса или коришћењу водних система обавезна је анализа утицаја на животну средину, а пре свега са становишта: процене ризика од свих врста и степена загађења вода и тла и процене и прогнозе "оводњености" као основног чиниоца опстанка живота у постојећим екосистемима, у зонама утицаја;
- решавање снабдевања становништва водом у насељима упоредо са решавањем питања одвођења и третмана отпадних вода;
- извршиће се санација и ревитализација објеката и опреме водоводне инфраструктуре, по приоритетима по насељима/засеоцима и изградња нових објеката у складу са санитарно-техничким условима изградње и уређења;
- у циљу подизања нивоа санитације насеља и боље заштите квалитета вода у водопријемнику, сакупљање и евакуација отпадних вода ће се вршити преко сепарационог канализационог система (раздвајање колектора за отпадне воде од колектора кишне канализације) за потенцијалне туристичке центре (Беле Воде-Дајићи, Врхови-Одвраћеница, Девићи, Рудно, Студеница и др.) и веће центре заједница насеља

(Међуречје, Дуга Пољана, Ушће, Градац и др.). У насељима са мањим бројем становника, употребљене воде из домаћинстава се морају прикупљати у санитарно обезбеђеним/непропусним септичким јамама. Пажљиво праћење септичких јама вршиће се цистернама, по одговарајућој периодици, а одлагање на тзв. депонијама за муљ изван подручја Парка природе. Цела процедура ће бити организована и спроведена од стране општинских комуналних служби;

- обавезно пречишћавање свих отпадних вода (комуналних и индустријских) пре испуштања у водопријемник сагласно стандардима прописаним законом;
- отпадне воде из привредних (занатских) објеката морају да испуне стандарде ефлуента, ниво квалитета, да би смеле да буду упуштене у колекторе за отпадне воде насеља. Зависно од врсте и типа загађене воде вршиће се њихово претходно пречишћавање кроз предtretман, па ће тек онда ићи на заједничко пречишћавање са санитарним и атмосферским отпадним водама;
- изградња уређаја (постројења) за пречишћавање отпадних вода из већих насеља – центри заједница насеља и припајање одговарајућих индустријских отпадних вода које су испуниле прописане услове (пречишћавање кроз предtretман) и пречишћавање на заједничким уређајима за третман насељских отпадних вода, кад год је могуће и целисходно, јер се постижу ефикаснија решења. У случајевима када локација производног објекта у односу на само насеље не дозвољава примену заједничког решења, обавезна је изградња уређаја за пречишћавање отпадних вода пре упуштања у водопријемник;
- код пречишћавања комуналних отпадних вода, уколико су у зони заштите изворишта водоснабдевања, потребно је, поред биолошког пречишћавања са нитрификацијом и денитрификацијом, извршити и одстрањивање хранљивих материја;
- туристички локалитети и центри ће проблем одвођења отпадних вода решавати преко уређаја за биолошко пречишћавање или ће се отпадне воде евакуисати у бетонске водонепропусне септичке јаме које ће се периодично празнити цистернама, ангажовањем надлежне комуналне организације, а садржај одвозити на депонију;
- забрана инсталирања прљавих технологија и замена застарелих технологија са ослонцем на чистије (прелазити на технологије које захтевају мање специфичне количине воде и других сировина и материјала). Таква примена треба да буде економски стимулисана од стране државе;
- у снабдевању производних погона водом и других привредних објеката оријентисати се на што веће коришћење водотока, као комплексних система, у којима би се планским газдовањем, количина и квалитет вода одржали на жељеном нивоу;
- увођење принципа рецикулације и поновног коришћења пречишћених отпадних вода;
- при планирању, градњи или реконструкцији производних и других привредних објеката потребно је обезбедити све подлоге на основу којих се могу утврдити и условити потребне мере заштите, захтевати и реализовати (у току саме инвестиције) начин третмана отпадних вода који даје захтевани квалитет ефлуента и не нарушава квалитет вода у пријемном водотоку и други услови;
- приликом издавања услова за све планиране нове привредне објекте (постројења), као потенцијалне загађиваче, или код реконструкције постојећих, морају се обезбедити све потребне сагласности и урадити анализа утицаја на животну средину. Инвестиционо-технички програми, у оквиру израде идејних и главних пројеката, морају да садрже техничко-технолошка решења за минимизирање емисије загађујућих материја у животну средину, а према важећим нормама и стандардима;
- забрана употребе вештачких ђубрива и хемијских средстава у пољопривреди у ужој зони заштите изворишта која се користе или су планирана за снабдевање водом за пиће;
- строго контролисана примена хемијских средстава у пољопривреди, као и строга контрола система организације и рада сточних фарми на осталом делу Просторног плана у циљу заштите површинских и подземних вода од загађивања;

- отпадне воде са сточних фарми третирати у уређајима и евакуисати преко септичких јама непропусног типа. Уређаје пројектовати у складу са климатским условима уз обезбеђење сталног одржавања, контроле и надзора над њима од стране стручних служби;
- лешеве уинулих животиња транспортовати до најближе кафилерије или сахрањивати на санитарно уређеним сточним гробљима (третман уинулих животиња вршити у складу са одговарајућом законском регулативом);
- извођење програма развоја сточарства, у оквиру тога и отварање мини сточних фарми, не може почети без спроведеног поступка процене утицаја на животну средину и сагласности надлежног органа на студију о процени утицаја;
- забрана трајног депоновања отпада на целом подручју Просторног плана, а поготово у долинама река и у зонама изворишта висококвалитетних површинских и подземних вода;
- забрана депоновања струготине у долинама река;
- примена адекватног хранива за рибе како би се спречило загађивање вода пореклом из рибњака;
- извођење ободних канала, код реконструкције саобраћајне инфраструктуре, за одвођење атмосферских вода које садрже загађујуће материје са пута (нафта, мазива, уља и исталожене штетне материје из ваздуха) и за прихватање у тзв. акцидентним случајевима течних товара и на тај начин спречити њихово неконтролисано отицање. Техничко решење ће бити дефинисано у склопу пројекта реконструкције саобраћајнице, односно у фази пројектовања нових саобраћајница, када ће бити узете у обзир мере које се односе на заштиту животне средине. Изградња и реконструкција саобраћајне инфраструктуре, као и изградња пратећих садржаја (станице за снабдевање горивом) подлеже Закону о процени утицаја на животну средину („Службени гласник РС”, број 135/04);
- забрана превоза и испуштања опасних и штетних материја као и других материјала које могу трајно и у значајном обиму угрозити изворишта водоснабдевања;
- забрана употребе хемијских средстава за прављење вештачког снега;
- поштовање Правилника о унутрашњем реду у Парку природе Голија којим се при уклањању снега и леда забрањује употреба индустријске соли и на тај начин спречава загађивање земљишта;
- спровођење поступка процене утицаја на животну средину и израда студије у којој ће бити дефинисане мере и у вези са заштитом вода (начин одвођења отпадних вода, третман, и др.) за планиране туристичке капацитете, као и за постојеће који су саграђени без дозволе на целој територији Просторног плана (поготово објекти који се налазе у зони заштите изворишта) којих се инвеститор мора строго придржавати;
- побољшање систематског мерења и осматрања квалитета површинских вода, као вид контроле, увођењем нових тзв. система засебних мерних станица (мерних места) са или без континуалне регистрације података и са резервним (допунским) местима за повремена или *ad hoc* мерења ради потпунијег увида у квалитет вода. На тај начин ће се повећати квалитет и поузданост информација и обухватити већи простор. Усмерити напоре на аутоматизацији прикупљања података (опремањем мерних места аутоматским уређајима за мерење);
- развијање културе становништва о потреби чувања водних ресурса;
- спровођење рестриктивних мера у циљу очувања вода у изворишним подручјима где се штите воде намењене за пиће или у подручјима од посебног природног или амбијенталног значаја. Код малог пријемног капацитета водотока, када потребне мере заштите нису ни технички ни економски прихватљиве, примењује се ова мера. Она се спроводи забраном изградње нових погона у наведеним подручјима или гашењем, односно дислокацијом већ постојећих.

Све рестриктивне наведене мере усклађују се са просторним, урбанистичким и развојним плановима и регулишу посебним одлукама надлежних органа.

9.3. Заштита земљишта

Заштита земљишта се обезбеђује:

- применом антиерозионих мера које се свode на: забрану кресања лисника, гајења окопавина на стрмим њивама, орања по нагибу земљишта; чисте сече шума на нагнутим теренима и испаше на деградираним теренима и на обавезу орања по изохипси, претварања деградираних њива у ливаде, мелиорације деградираних пашњака, пошумљавања голети, конверзије једногодишњих култура у вишегодишње на деградираним површинама и антиерозионог газдовања земљиштем и шумама;
- благовременим антиерозионим уређењем (конзервација и рекултивација) сливова као елементом комплексног газдовања водом и земљиштем. Код заштите сливова предност имају зоне резервисане као изворишта за регионалне системе водоснабдевања, односно сливови на којима ће се градити мање акумулације. Код антиерозионих мера заштите сливова предност имају биолошке мере (пошумљавање, мелиорација шума, мелиорација пашњака и ливада и затрављивање);
- рекултивацијом и ревитализацијом свих привремених позајмишта и мајдана који су престали са радом у складу са Законом у рударству. Дозвољено коришћење минералних сировина се мора одвијати паралелно са ремедијацијом деградираних површина у функцији заштите животне средине;
- забраном неорганизованог депоновања отпада на територији Просторног плана у складу са претходним условима, у циљу заштите земљишта;
- спречавањем непланског претварања пољопривредног у грађевинско земљиште, чиме се иницира нежељена промена намене простора и деградирање атрактивних локалитета;
- спречавањем претварања ливада и пашњака у оранице и преоравања земљишта на већим нагибима чиме се још више подстичу ерозиони процеси.

Скуп мера које ће се применити зависиће од нивоа ерозионих ризика и врсте ерозије. На подручју Просторног плана приоритет у спровођењу мера имају локалитети на којима је регистрована средња ерозија у сливу Студенице и јака на територији атара села Тадење.

10. Заштита, коришћење и уређење простора од интереса за одбрану земље, заштиту од ратних разарања и заштиту од елементарних непогода

Уређење и коришћење простора подручја Просторног плана од интереса за одбрану земље, заштиту од ратних разарања и елементарних непогода, условљено је режимима превенције и елиминисања последица ратне агресије на земљу, земљотреса, пожара, поплава, временских непогода, биљних и животињских штеточина и др., а на основу *услова и захтева Министарства одбране* за прилагођавање Просторног плана потребама одбране земље и других прописа који регулишу ову област (Сектор за грађевинско–урбанистичку делатност, Управа за уређење простора и инфраструктуру одбране, инт. број 1140-7/03 и допуне истих, инт. број 1140-12/03).

Мере заштите од елементарних и других већих непогода и услови од интереса за одбрану земље раде се као *посебан прилог* у коме се разрађују добијени *услови и захтеви* и *допуна* истих у погледу одбране земље и дају решења са аспекта одбране и заштите који су поверљивог карактера.

Подручје Просторног плана, у коме доминира природни предео, природне и културно-историјске вредности, због посебне намене и укупног развоја, мора бити заштићено од природних, елементарних непогода и могућих ратних разарања.

Мере заштите од елементарних и других већих непогода јесу низ конкретних превентивних и законских мера чија примена значи спречавање и ублажавање последица од природних катастрофа као што су: земљотрес, поплаве, пожари, клизишта и др.

10.1. Заштита становништва и материјалних добара у случају непосредне ратне опасности и у рату

Основни облици мера заштите људи и материјалних добара од ратних разарања, који се обезбеђују кроз организацију, уређење и развој насеља, као превентивне мере трајног карактера јесу:

- равномерни распоред насеља на ширем подручју са вишеструким везама са околним и суседним насељима, уз мању концентрацију становништва по појединим насељима;
- смањење повредљивости насеља на рушење изградњом објеката високо и нискоградње у складу са прописима за изградњу у трусним подручјима;
- обезбеђење проходности ван зоне зарушавања за саобраћај ради што бржег и безбеднијег превоза становника угрожених од рушевина.

Постојећу и планирану изградњу карактерише дисперзност насеља и постојећих традиционалних скупина, са претежно слободностојећим објектима мање спратности, до максимум П+1+Пот, изузетно П+2+Пот, скелетне, дрвене или бетонске конструкције, чиме је ризик од урушавања сведен на минимум, без могућности запречавања саобраћајница. По могућству, зависно од конфигурације терена, омогућиће се двосмерни саобраћајни приступи сваком објекту.

У оквиру заштите од ратних разарања, склањање људи биће обезбеђено, углавном, у подрумима објеката. Двонаменска склоништа ће се градити по посебним потребама и условима и утврдити урбанистичком документацијом.

Решењем саобраћајне мреже обезбеђена је повезаност интерне мреже са ободном магистралном мрежом и проходност подручја у свим правцима, гребенским и долињским саобраћајницама, одговарајућим техничким карактеристикама и са дисперзно распоређеном опремом. Јавни, локални, пољски и шумски путеви, излетничке стазе и друге комуникације представљају истовремено и противпожарне баријере.

Заштита од рушења надземних објеката електроенергетске и телекомуникационе инфраструктуре биће обезбеђена посебним сигурносним појасевима, а заштита подземних инсталација од пуцања и кидања применом прописаних техничких мера.

Заштита од летњих (непогоде са ветром, провалом облака, громовима, градом, суша, високе температуре и др.) и зимских временских непогода (са великим снегом, ледом, ниским температурама и др.) остварује се планираном изградњом супраструктуре и инфраструктуре, уређењем територије, пошумљавањом и др., као и организовањем противградне заштите, громобранском заштитом објеката и сл.

10.2. Заштита од земљотреса

Сеизмичка активност на овом подручју је, у општем смислу, окарактерисана као ниска до средња са зонама 6° и 7° MSK.

Узимајући у обзир све релевантне факторе за одредбу тоталног сеизмичког интензитета, као што су: морфолошки услови, стање распаднутости стенских маса, дебљина кварталног покривача, стабилност падина и оводњеност средине, може се очекивати и позитиван прираштај сеизмичности у већем делу подручја.

Мере заштите објеката инфра и супраструктуре од земљотреса на подручју Просторног плана треба да буду третиране минимум за ниво 7 степена MSK, уколико другим прописима није друкчије одређено, односно ако новим истраживањима не буде одређен виши степен заштите. Обавезна је израда карте сеизмичке микрореонизације, као основе за израду посебних мера заштите.

Одбрана од земљотреса на подручју Просторног плана спроводиће се забраном изградње на нестабилним и условно стабилним земљиштима и применом урбанистичко-архитектонских и техничких прописа за изградњу и реконструкцију објеката и

инфраструктурних система, као и за конзервацију и рестаурацију археолошких налазишта и културних добара.

10.3. Заштита од поплава

Могућност поплава постоји у свим алувионима на подручју, с обзиром на бујични карактер већине водотокова. Заштитне мере су забрана градње свих објеката и подужних траса инфраструктуре испод максимално очекиване коте поплавног таласа педесетогодишњих великих вода ($Q_{\max}$ 2%), као и заштита од стогодишњих вода ($Q_{\max}$ 1%), пошумљавање и примена дозвољених биотехничких радова на санацији еродираних површина као и регулација водотока, уколико се то покаже неопходним. Додатна регулација водног режима може се постићи и изградњом планираних акумулација и натуралном регулацијом корита реке, по посебним условима.

Опасност од поплавних таласа код изградње планираних хидроакумулација за регионално водоснабдевање, као и малих хидроелектрана (МХЕ) решаваће се кроз израду инвестиционо-техничке документације и процене утицаја на животни средину.

10.4. Заштита од пожара

Превентивна мера заштите од пожара је примена противпожарних мера у фази избора конкретних садржаја, намене површина и саобраћајних решења у складу са одредбама Закона о заштити од пожара („Службени гласник СРС”, број 37/88, „Службени гласник РС”, бр. 53/93, 67/93, 48/94 и 101/05).

За предметни простор највећу опасност за избијање и ширење пожара представљају шуме, које захватају највећи део подручја. За превентивну заштиту од пожара, као и за његово успешно елиминисање, примењиваће се Законом о заштити од пожара утврђене мере и критеријуми противпожарне заштите, уз следеће додатне мере: обезбеђивање саобраћајне приступачности свим деловима шума, обезбеђивање техничке воде црпљењем из потока и изворишта која се не користе за водоснабдевање пијаћом водом; планско остављање противпожарних баријера (пруга и прогала) при сечи и новом пошумљавању; организовање службе за осматрање и јављање; покривање свих објеката супраструктуре прописном противпожарном заштитом.

У том смислу треба изградити, односно иновирати планове заштите од пожара, посебно за шумска подручја. Остале могуће техничке катастрофе које за последицу имају појаву пожара, као и заштита од експлозија, тровања, контаминација и др. се не третирају, с обзиром на статус предметног подручја као заштићеног природног добра, за који се примењују посебне мере заштите (забрана транспорта опасних материја, и др.).

10.5. Заштита од клизишта

Заштита од потенцијалних клизишта односи се на избегавање нестандартних интервенција у природној конфигурацији земљишта, посебно на већим нагибима, одржавање вегетације на нагнутим теренима и спречавање градње, као и на примењивање критеријума заштите од земљотреса.

10.6. Заштита од биљних и животињских штеточина

Заштита од биљних и животињских штеточина спроводиће се у оквиру мера газдовања у шумским, ловним и риболовним основама, сагласно прописима од заштите од каламитета.

Надлежни органи обезбедиће, у сарадњи и у договору са стараоцем Парка природе и корисницима подручја, а у складу са прописима, свако у оквиру својих овлашћења:

- праћење стања и организовану заштиту од биљних и животињских штеточина шума,

пашњака, ливада и других пољопривредних површина и др. уз примену контролираних механичких, биолошких и других мера, које нису у супротности са мерама заштите природе и животне средине заштићеног подручја и неће оставити негативне последице на становништво;

- организовање локалне службе цивилне заштите за праћење стања, остваривање превентивних мера и предузимање активности заштите од елементарних непогода и ратних разарања на подручју Просторног плана, са седиштем у Белим Водама, повезане са ватрогасном и здравственом службом, полицијом и другим службама на нивоу општина, Управом Парка природе и управама шумских газдинстава које би јој давале материјалну, кадровску и техничку подршку.

IV. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ПРОСТОРНОГ ПЛАНА

1. Листа приоритетних активности за имплементацију Просторног плана

Имплементација Просторног плана садржи листу приоритетних активности на основу функционалног сагледавања развојних потреба које треба да се реализују у периоду до 2017. године, односно до временског хоризонта важења Уговора о имплементацији Просторног плана, 2013. године. Недостатак предуслова за убрзани развој подручја захтева истовремену реализацију, изузетно хетерогених интервенција, активности и развојних програма истраживачког и апликативног карактера, са активностима на непосредној реализацији.

1.1. Активности и развојни програми од општег значаја и интереса

1. Израда географског информационог система (GIS) за подручје Просторног плана
 - програм мониторинга;
 - формирање информационог центра са базама података из појединих сектора и др.
2. Израда документационе основе
 - утврђивање стања изградње на подручју Просторног плана, посебно бесправно подигнутих објеката и регулисање њиховог правног статуса;
 - успостављање катастра инсталација;
 - ревизија и ажурирање катастра, посебно стања власништва на пољопривредним површинама и израда релевантних ситуационих планова;
 - инвентаризација објеката на подручју која се могу, кроз ревитализацију, санацију и пренамену, користити за потребе заштићеног добра, посебно објеката у јавном власништву.

1.2. Активности и развојни програми презентације вредности Голије и стварања основа за дугорочну реализацију научно-истраживачких и образовно-васпитних програма

- организовање школа у природи и тематских обилазака;
- еколошка едукација и информисање становника Голије и туриста о вредности и потреби чувања природних и културних добара;
- организовање уметничких колонија у обновљеним сеоским срединама и аукцијска продаја створених уметничких дела;
- организовање других јавних добротворних манифестација са циљем прибављања средстава за радове на подручју Голије који су од општег интереса;
- едукација становништва за послове у туристичкој делатности;
- одржавање перманентног нивоа информисаности од стране локалних медија и Стараоца о свим новинама, програмима и могућностима учешћа других субјеката развоја, посебно невладиних организација.

1.3. Активности и развојни програми заштите и уређења природних вредности

1. Трајно обележавање граница природног добра, појединих наменских зона и режима заштите;
2. Програми истраживања и праћења стања на заштићеном добру, при чему се оцењује приоритетним:
 - истраживања и праћења стања орнитофауне и стања ихтиофауне;
 - праћење стања и развоја вегетације са применом мера активне заштите и биоинжењеринга;
 - истраживање геонаслеђа, посебно старих рудокопа и спелеолошких објеката;
3. Картирање и предлози за заштиту са посебним мерама уређења;
4. Израда програма и пројеката за уређење појединих локалитета у првом степену заштите;
 - Дајићко језеро;
 - Кошанинова језера.
5. Израда Локалног плана предела (Local Landscape Plan).

1.4. Активности и развојни програми заштите и уређења непокретних културних добара

- заустављање деградације и обнова сеоских објеката у традиционалним техникама грађења, са израдом детаљних програма заштите, ревитализације и уређења оних сеоских целина или комплекса објеката које је могуће користити;
- израда пројеката за етно-паркове, избор локација и репрезентативних типова народног градитељства које ће бити груписано на простору етно-паркова, припрема за њихово пресељење и уређење простора – етно села Брусник, Плешин и Рудно;
- почетак реализације културних стаза са окосницом дуж потеза Ушће–Студеница–Градац;
- доношење решења о заштити евидентираних културних добара овим просторним планом и категоризација објеката који уживају претходну заштиту.

1.5. Активности и развојни програми археолошких и етнографских истраживања

- систематско теренско рекогносцирање на подручјима која досада нису обрађена – на делу територије општине Ивањица, уз допуне евиденције за део територије града Краљево, као и осталог дела подручја Просторног плана;
- израда програма систематских археолошких ископавања;
- систематска етнографска истраживања целог подручја;
- прелиминарна археолошка истраживања индикативних локалитета – првенствено локалитета градинског типа, према моделу који је примењен приликом радова на Шарском Кршу, Радалици и Градини у Шароњима; откривање, поред уобичајених касноантичко-рановизантијских културних стратума, и постојање раносредњовековних слојева, локалитета типа црквина, посебно са траговима зидане архитектуре, као и неких од насеобинских локалитета типа дуварина;
- систематска археолошка истраживања на значајнијим локалитетима – у комплексу манастира Студенице, као и на локалитетима који су у непосредној вези са овим манастиром;
- истраживање остатака средњовековних насеља и рударства.

1.6. Активности и развојни програми у заштити животне средине

- израда интегралног катастра загађивача животне средине;
- формирање јединственог информационог система и мониторинга животне средине у складу са законом, што подразумева и стално праћење последица загађења на здравље

људи и околину и правовремено реаговање као предуслова за управљање животном средином;

- интензивирање рада на подизању и јачању еколошке свести локалног становништва у циљу њиховог бољег информисања и образовања о еколошким проблемима кроз систем образовања и васпитања, научно-истраживачког и технолошког развоја, јавног информисања и популаризације заштите животне средине;
- остваривање активне сарадње између Стараоца Парка природе и локалног становништва;
- контрола спровођења режима и мера заштите у циљу очувања, унапређења и заштите биолошке, геолошке и предеоне разноврсности, и посебних природних и културних вредности;
- обезбеђење одрживог/рационалног газдовања природним ресурсима (водним, минералним, шумским, земљишним и др.);
- побољшање нивоа и стандарда комуналне опремљености насеља уз предуслов већег ангажовања општинских служби у решавању постојећих комуналних проблема;
- успостављање контроле поступања са отпадом у складу са законима и прописима;
- дефинисање програма из области обновљивих извора енергије.

1.7. Активности и развојни програми на заштити, уређењу и унапређењу шума

- усаглашавање (ревизија) општих и посебних шумских основа, у редовном поступку израде основа;
- истраживање и праћење здравственог стања шума и шумског земљишта;
- истраживање разноврсности типова шумских заједница;
- истраживање функционалних оптимума у II и III зони (према режиму коришћења);
- израда планова газдовања и пошумљавања у складу са досадашњом динамиком по газдинским јединицама;
- инвентура приватних шума и израда планова и програма газдовања и уређења приватних шума као основе за израду шумских основа за приватне шуме;
- доношење годишњих планова газдовања шумом;
- доношење комплементарних планова везаних за инфраструктурне учинке шуме и услуге (рекреативно опремање, заштита земљишта и вода и др.).

1.8. Активности и развојни програми за развој ловства

- израда јединственог Програма развоја ловства за сва ловишта која се налазе на подручју Просторног плана у организацији стараоца и у сарадњи са ловачким удружењима, као и израда Привременог плана управљања вуком на подручју Голије;
- усаглашавање и ревизија ловних основа, по усвајању Просторног плана;
- дугорочна финансијска помоћ и подршка локалних заједница, општина и надлежних републичких органа за потпуну реализацију ловних и узгојних центара;
- израда годишњих планова газдовања ловиштима који се односе на заштиту, узгој и производњу дивљачи;
- ревизија планираних програма интензивног гајења дивљачи.

1.9. Активности и развојни програми за развој риболовства

- израда Програма развоја рибарства за цело подручје Просторног плана са свим сливовима, односно деловима сливова који су обухваћени границама Просторног плана, без обзира којем риболовном подручју и којем кориснику припадају;
- израда Опште риболовне основе за подручје Просторног плана која ће се радити у свему према усвојеним одредбама Програма, са смерницама које ће се уграђивати у посебне основе које ће доносити корисници појединих риболовних подручја;

- израда развојних програма и конкретних пројеката за риболовство.

1.10. Активности и развојни програми за развој пољопривреде

- израда Програма развоја пољопривреде, посебно сточарства, у складу са Стратегијом развоја пољопривреде Србије;
- системска подршка производњи здравствено безбедне хране;
- удруживање пољопривредника, међусобно и са носиоцима туристичког развоја;
- активирање комплексног програма развоја фарми као производних, али и образовних центара.

1.11. Активности и програми за развој туризма

- презентација Голије и околине кроз интегралну туристичку понуду, са прожимањем што већег броја туристичких програма, производа, активности, односно видова туризма, чиме се стварају предуслови за шири спектар корисника туристичких и других услуга, и препознативост Голије као занимљиве и пожељне туристичке дестинације;
- код креирања промоције туризма овог подручја, нарочито на иностраном тржишту, потенцирати пре свега да је Голија бренд, јер уз себе везује и важне маркетиншке одреднице, као што су: MaB, UNESCO, Biosphere reserve, World heritage list, Nature park (парк природе), Студеница, али и опште вредности као што су: мултикултуралност, континуитет цивилизације и слично;
- прогласити туристичке просторе на подручју Просторног плана и тиме обезбедити резервацију и заштиту простора за ову намену;
- предложени приоритетни пројекти су:

Област	Пројекат
Биологија и диверзитет	1. Панорамски пут Голије
	2. Туристичка сигнализација и интерпретација
	3. Систем видиковаца Голије
	4. Систем интерне мобилности и паркинга
	5. Центри за посетиоце/Интерпретациони центри Голија
Зимске и летње активности на планини	6. Систем пешачких и бициклистичких рута
	7. Тематска пешачка рута „Прича планине”
	8. Систем стаза за нордијско скијање
	9. Авантуристички парк (на Голијској реци)
Доживљаји руралне Голије	10. Рудно – Рурално еко/етно село
	11. Рурално етно насеље у модерном концепту развоја некретнина
	12. Програм здраве хране за потребе туристичког тржишта Голије
Студеница и култура	13. Интерпретација ширег простора манастира Студеница и Градац
	14. Рашка – Музеј / тематски парк старосрпске државе
Разно	15. Програм едукације о туризму и тур. активностима за локално становништво

Ови пројекти односе се на побољшање опште инфраструктуре, изградњу туристичке инфраструктуре, као подлоге за развој туристичких производа за употпуњавање летње и зимске понуде на планини.

- донети Програм развоја туризма Голије на основу Мастер плана и Просторног плана којим ће се дефинисати конкретни параметри и смернице, као и приоритети за планирање, изградњу туристичких насеља, целина, ризорта и туристичке опреме, посебно уређења скијалишта и на основу њега приступити реализацији;
- извршити категоризацију туристичко-угоститељских капацитета, стимулисати изградњу и опремање виших категорија смештаја применом различитих механизма;
- обезбедити кадрове за пружање квалитетних услуга (угоститељске, инструктори рекреације и спорта, аниматори, изнајмљивање спортске опреме, сервисне услуге и слично), а кроз систем школовања и кроз друге брже, лакше, ефикасније и јефтиније видове едукације (курсеви, семинари, радионице и слично) обезбедити стицање потребних знања и вештина за потребе туризма, пре свега за млађе становништво;
- интензивно и хитно развијати нове, квалитетне и препознатљиве туристичке производе и програме;
- укључити се у програме еко-сертификација на домаћем и иностраном нивоу;
- подстицати стварање робних марки и производа са географским пореклом;
- користити нове комуникационе технологије у туристичком пословању, промоцији туризма, туристичкој сигнализацији, едукацији и информисању на подручју Просторног плана;
- развити јединствени туристички информациони систем – базу података;
- успоставити механизме за примену TSA (Tourism Satellite Account) индикатора у што краћем року како би се, пре свега економски резултати туризма на простору Голије могли мерити, вредновати, али и упоређивати са другим туристичким дестинацијама у земљи и иностранству;
- информисати сеоско становништво о могућностима: њиховог укључивања у туристичке активности, нарочито у домену производње здраве хране, локалних гастрономских производа, и у презентацији аутентичних етнолошких и културних вредности; приступа различитим фондовима и програмима за развој села, пољопривреде, туризма, програмима преквалификације и samozapošljavanja, добијања повољних кредита, пореских и сличних олакшица;
- подстицање активирања „вишка стамбеног простора” за смештај туриста, изградње малих (породичних) пансиона и хотела у сеоским насељима;
- подстицати туризам заснован на локалној заједници, где локална заједница најдиректније учествује у доношењу свих одлука везаних за туризам, свесна користи, али и последица које из одређених одлука могу проистећи;
- подстицати партнерство државе, приватног сектора и локалних заједница (партнерства јавно-приватно), повећање капацитета институција и сл.;
- едукација становништва и посетилаца-туриста о значају очувања и унапређење свих вредности простора, животне средине, коришћења чистих и обновљивих извора енергије, повећања енергетске ефикасности (уштеде енергије), употребе еколошких грађевинских материјала, третмана отпадних вода и чврстог отпада;
- поставити аутоматске метеоролошке станице и вршити мерења у наредном периоду (барем пет година у непрекинутом трајању) на локацијама Голијска Река, Дајићко брдо, Врхови-Одвраћеница и Шереметовица, на основу којих је могуће урадити квалитетан извештај, пре свега о снежном покривачу на овим локацијама;
- развој туризма базирати и на сталном праћењу утицаја туристичких и њему компатибилних активности на: стање животне средине, нарочито у зонама заштите, стање популација и станишта угрожених биљних и животињских врста, стање биодиверзитета, стање континуалне егзистенције природног и културног пејсажа, као и на економске, социјалне и културне последице – утицаје које туризам може имати на локалне заједнице и сходно томе планирати даље мере;
- изградити квалитетну туристичку сигнализацију на подручју Просторног плана и на магистралним путевима у ширем окружењу.

1.12. Активности и развојни програми у водопривреди

1. Израда Водопривредне основе подручја Голије чиме ће генерално бити постављени критеријуми и услови заштите и коришћења вода на планском простору; кроз израду подлога за Водопривредну основу подручја Голије, треба:

- обрадити стање на сливним подручјима предвиђених акумулација и акумулационих простора;
- дефинисати хидролошке параметре за профиле брана;
- интерпретирати геоморфолошке и геотехничке подлоге за бране и акумулације;
- преиспитати намене и карактеристике планираних акумулација, малих хидроелектрана, захватања површинских и подземних вода за потребе корисника на подручју Голије;
- обрадити профиле захвата за потенцијалне мале хидроелектране и др. претходна истраживања треба да обухвате:
- испитивања хидролошког режима и квалитета појединих водених токова,
- биолошка испитивања,
- анализу квалитативног састава постојећег стања ихтиофонда као и здравствено стање риба.

2. Приоритетна активност у водоснабдевању односи се на израду програмско-пројектне документације, Генералног пројекта водоснабдевања на планском подручју којим би се на нивоу генералног пројекта:

- утврдиле мере за снабдевање водом становништва и привреде у границама Просторног плана;
- утврдило постојеће стање водоснабдевања и предложили радови и мере за унапређење, реконструкцију и ревитализацију објеката и система;
- према предложеним приоритетним развојним одређењима, потребама локалне заједнице и конкретним програмима појединих инвеститора, одабрала решења за снабдевање водом будућих туристичких и привредних објеката, насеља, јавне и комуналне потрошње и др.;
- утврдити услове и локације изворишта за производњу и флаширање воде.

3. Приоритетна активност у канализацији отпадних вода односи се на израду Генералног пројекта канализације вода на подручју Просторног плана којим је потребно:

- истражити стање и начин евакуације отпадних вода из насеља са подручја Просторног плана;
- предложити решења за санацију, реконструкцију и доградњу постојећих објеката канализације;
- предложити одговарајућа решења канализације и пречишћавања отпадних вода за планиране објекте и развојне капацитете према типу објеката, локалитетима и насељима са условима њихове евакуације у реципијенте, на нивоу генералног пројекта.

1.13. Активности и приоритетни развојни програми у саобраћају

Код одређивања приоритета за рехабилитацију или реконструкцију постојећих путних праваца, доградњу неизграђених деоница или изградњу делова путне мреже предност имају путеви који обезбеђују:

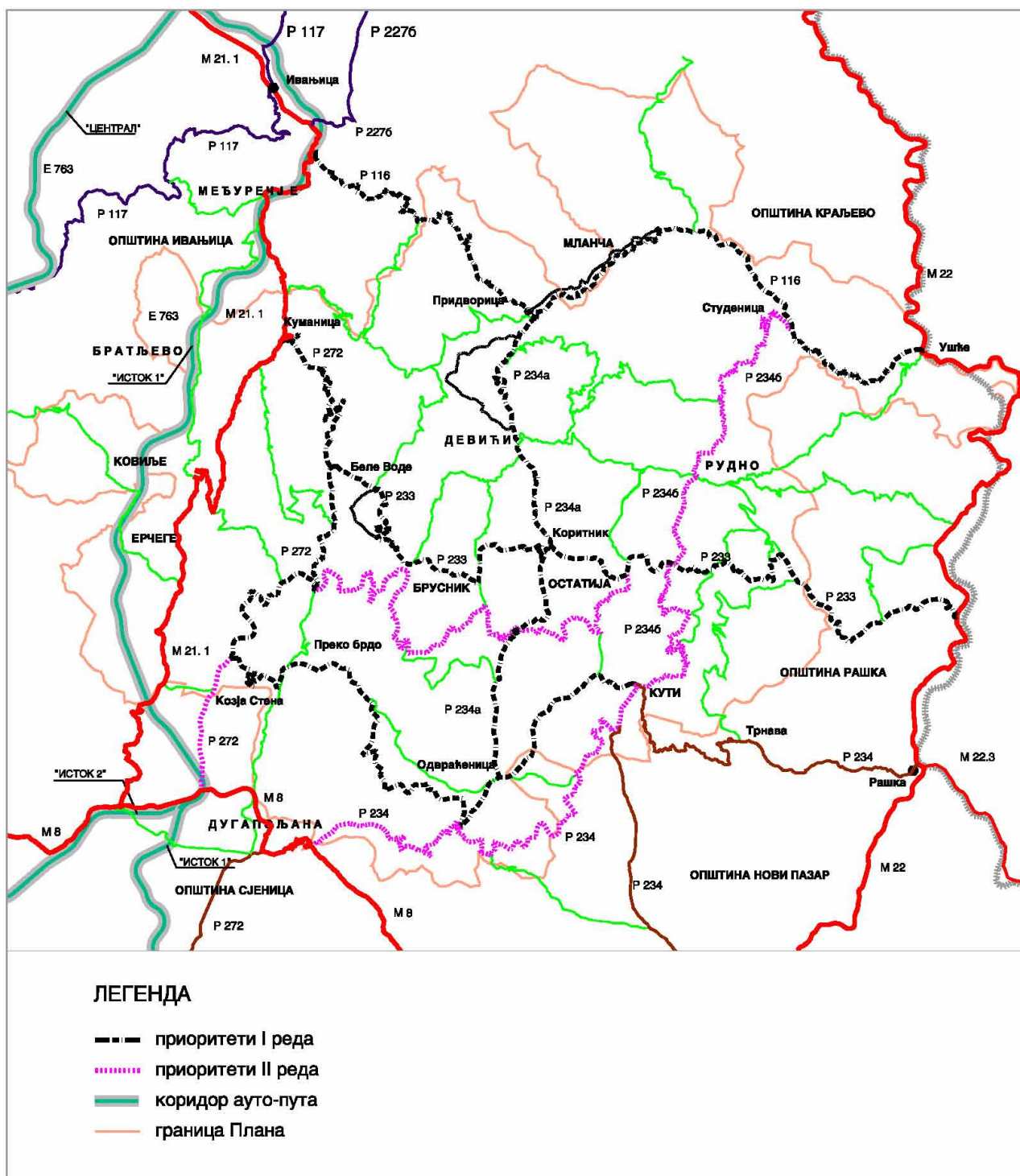
1. Активирање планираних туристичко-рекреативних центара и пунктова, као и приступ природним и културним добрима – приоритет првог реда имају следећи путни правци:

- изградња и модернизација регионалног пута Р 116 (деоница: Придворица–Студеница, 22 km),
- изградња и модернизација регионалног пута Р 272 (деоница: Куманица–Голијска река–Осмањача, 30,5 km),
- изградња регионалног пута 234а (деоница: Придворица–Кузмичко поље–Грот, око 33,3 km),

- изградња регионалног пута 233 (деоница: Горњи Градац–Бинићко поље–Коритник–Брусник–Беле воде, 35 km),
- изградња локалног пута Кути–Шереметовица–Честа Врела–Одвраћеница (10km),
- изградња локалног пута Осмањача–Преко брдо–Равна Гора–Радаљица–Грот (23,8 km).

2. Повезивање између општина или управних округа – приоритет другог реда имају следећи путни правци:

- изградња и модернизација регионалног пута Р 272 (деоница: Осмањача–Брњица–Дуга Пољана, 13,2 km),
 - изградња и модернизација регионалног пута Р 234б (Студеница–Кути, 35,2 km),
 - изградња и модернизација регионалног пута Р 234 (деоница: Кути – Кузмичево–Кошково, 31,8 km),
 - реконструкција локалног пута Хајдучка вода–Каралићи–Колешница–Водице–Нешковићи, 23,9 km,
 - изградња локалног пута Нешковићи–Бисер Вода–Вишњичко Брдо 10,2 km.
1. Повезивање између локалних центара насеља, изградњом или ревитализацијом путних праваца, према могућностима и иницијативама локалних заједница, уз учешће заинтересованих јавних предузећа и потенцијалних инвеститора.

Тематска карта 2. Приоритети изградње путне мреже

1.14. Активности и приоритетни развојни програми у области електроенергетске инфраструктуре

Исказани приоритети ће се усагласити са "Студијом перспективног развоја ЕД мреже на подручју "Електросрбије" чија је израда у току, као и са предлозима ЈП „Електропривреда“ – Дирекције за стратегију и инвестиције. Студија, и на основу ње донети програми развоја ЕД мреже, дефинисаће капацитете и начин снабдевања електричном енергијом подручја Парка природе.

Обрађивачу Студије ће бити достављен предлог Просторног плана Парка природе Голија, као и Генерални пројекат електроснабдевања ризорта "Голија, по његовом завршетку.

Изградња и реконструкција електроенергетских објеката и водова вршиће се сагласно Правилнику о техничким нормативима за изградњу надземних електроенергетских водова називног напона од 1 до 400 kV („Службени лист СФРЈ“, бр 65/88).

Промена траса мреже и изградња нових електроенергетских објеката подложна је прибављању посебних услова и сагласности надлежних институција заштите природе, културних добара и заштите животне средине.

Према садашњем стању на подручју, сагледавају се следећи приоритети:

- изградња ТС 35/10 kV ОДВРАЋЕНИЦА, инсталисане снаге трансформације 2x1 MVA, крајњег капацитета 2x4 MVA;
- повећање снаге трансформације ТС 35/10 kV РУДНО уградњом још једног трансформатора снаге 1 MVA;
- изградња ТС 35/10 kV МИЛИЋИ, инсталисане снаге трансформације 2x1 MVA, крајњег капацитета 2x4 MVA;
- изградња ТС 35/10 kV ДЕВИЋИ, инсталисане снаге трансформације 2x4 MVA, крајњег капацитета 2x8 MVA;
- изградња ТС 35/10 kV ГОЛИЈА, инсталисане снаге трансформације 2x4 MVA, крајњег капацитета 2x8 MVA;
- изградња 35 kV вода између ТС 35/10 kV Остатије и ТС 35/10 kV ОДВРАЋЕНИЦА;
- изградња 35 kV вода између ТС 35/10 kV УШЋЕ и ТС 35/10 kV РУДНО;
- изградња 35 kV вода између ТС 35/10 kV РУДНО и ТС 35/10 kV МИЛИЋИ;
- изградња 35 kV вода између ТС 35/10 kV МИЛИЋИ и ТС 35/10 kV ДЕВИЋИ;
- изградња 35 kV вода између ТС 35/10 kV ГОЛИЈА и ТС 35/10 kV РАШКА I;
- активирање ТС КУМАНИЦА у трансформацији 35/10 kV, са уградњом једног трансформатора називне снаге 1,6 MVA, крајњег капацитета 2x4 MVA;
- изградња ТС 35/10 kV ЈАСЕНОВИЦА, инсталисане снаге трансформације 2x1.6 MVA, крајњег капацитета 2x8 MVA;
- изградња двоструког 35 kV вода између ТС 35/10 kV КУМАНИЦА и ТС 35/10 kV ЈАСЕНОВИЦА;
- повећање инсталисане снаге у ТС Дуга Пољана (укупно 2x1 MVA) као и реконструкција далековода 35 kV ТС Јанча – ТС Дуга Пољана;
- израда студије за формирање прстенасте структуре мрежа 10 kV на подручју Просторног плана;
- изградња малих хидроелектрана у зависности интересовања потенцијалних инвеститора.

1.15. Активности и приоритетни развојни програми у области телекомуникација

- израда Програма изградње усаглашене мреже објеката телекомуникација, уз постизање договора о заједничком коришћењу већ постојећих и будућих објеката;
- обавити, по прописима, поступак легализације телекомуникационих објеката који су реализовани без одговарајућег сагласности;
- замена постојећих ваздушних водова на правцима Ушће–Студеница, Студеница–Рудно, Савово и Мланча, оптичким каблом;
- замена постојећих телефонских централа дигиталним и повећање њиховог капацитета;
- изградња планираних базних станица WLL мреже;
- изградња планираних базних станица мобилне телефоније.

1.16. Активности и приоритетни програми у развоју и уређењу мрежа насеља и организацији јавних служби

1. Легализација – За изграђене објекте који нису у супротности са режимима заштите, садашњим и планираним наменама простора, а на основу правила изградње утврђеним овим просторним планом, треба што пре приступити њиховој легализацији.

2. Обезбеђивање планских основа за управљање и уређење подручја – Израда урбанистичке документације за поједина приоритетна грађевинска подручја којима ће се утврђивати општа и детаљна правила грађења, и то за:

- планови генералне регулације за центре заједница насеља: Студеница, Рудно, Градац, Девићи, и за туристичке целине: Беле Воде–Дајићи, Голијска река, Одвраћеница, Шереметовица–Кути–Плешин;
- планови детаљне регулације: за центре Парка природе на Белим водама и Шереметовици и за ризорт Врхови.

3. Реализација посебних програма од значаја за уређење подручја

- на подручју су утврђени критеријуми за избор, односно појединачне локације према врстама објеката који се могу подизати на подручју (производни капацитети, објекти у функцији Парка природе, појединих делатности и др.) као и општа правила изградње;
- утврђивање услова и начина контроле кретања по подручју са успостављањем контролних места – улазних капија на којима ће се формирати и одговарајући информативни пунктови;
- избор угледних сеоских домаћинстава која су још активна и око којих се може изградити активно етно домаћинство, приоритети су: Рудно, Плешин и Брусник.

2. Учесници у имплементацији Просторног плана

Основне претпоставке за спровођење мера и услова заштите и развоја су, поред компетентног и заинтересованог стараоца:

- обезбеђивање финансијске подршке и формирање стручног кадра;
- убрзано доношење прописаних, програмских и планских докумената, њихова стручна и друштвена верификација;
- инвестирање у заштиту, опремање и уређење подручја за изабране развојне функције;
- координирани рад стараоца, корисника природног добра/ресурса, служби заштите природе и споменика културе и надлежних органа.

У циљу обезбеђења јединствености и функционалне повезаности целог подручја Просторног плана установљава се обавеза јединствене примене основних документа које доноси Старалац за заштићено подручје Парка природе и Резервата биосфере.

2.1. Управљање

Влада је именовала стараоца коме се поверава управљање заштићеним природним добром, ЈП „Србијашуме”.

Старалац је обавезан да добро користи у сврхе и на начин којим је регулисан статус и начин коришћења простора и да поштује све одредбе које проистичу из Просторног плана који је донет на основу правног акта о заштити и других релевантних докумената.

Ако старалац заштићеног природног добра немарно чува или не одржава природно добро, због чега постоји опасност његовог оштећења или уништења, надлежни орган може поверити његово одржавање другом предузећу или организацији.

Сви други корисници добра, по било ком основу, дужни су да се придржавају услова и мера заштите прописаних Уредбом, Просторним планом, Програмом заштите и развоја и Актом о унутрашњем реду Парка природе Голија.

Старалац Парка природе има обавезе да:

- управља заштићеним природним добром на начин којим се у потпуности спроводе режими заштите и очувања природног добра;
- координира активности са корисницима заштићеног природног добра и надлежним органима у складу са прописаним режимима заштите и очувања природног добра;
- обезбеђује спровођење научно-истраживачких, васпитно-образовних, културних, информативно – пропагандних и других активности;
- обезбеђује успостављање и развој дозвољених делатности, односно функција заштићеног природног добра на прописани начин;
- обележава природно добро на начин прописан Правилником о начину обележавања заштићених природних добара („Службени гласник РС”, бр. 30/92, 24/94 и 17/96) и овим просторним планом;
- доноси средњорочне и годишње програме заштите и развоја природног добра;
- доноси акт о унутрашњем реду;
- организује чуварску службу;
- прибавља финансијска средства: из буџета Републике путем конкретних програма, из сопствених средстава/прихода, из накнада за коришћење природног добра по одговарајућем ценовнику и из других извора у складу са законом, из међународних извора (фондова) и на др.

У планском периоду постојећи субјекти који газдују шумама (Управа за шуме Србије – Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде), ловиштима (Ловачки савез Србије и локална ловачка удружења) и риболовним водама задржавају своја права, с тим што ловно и риболовно газдовање и туристичку понуду треба објединити преко Стараоца Парка природе, уз њено претходно стручно јачање и заједничко дефинисање права, овлашћења и управљачких механизма.

Организације које управљају ловиштима и риболовним подручјима требало би да интензивирају рад на: реализацији својих планова и програма, њиховом усаглашавању са програмима развоја Стараоца Парка природе, прибављању финансијских средстава како за текуће одржавање и опремање подручја, тако и за отварање нових програма, а нарочито за презентацију својих програма на тржишту.

Организација заштите на подручју подразумева: формирање службе надзора, организовање сарадње са службама општина, посебно инспекцијским службама из урбанизма и грађевинарства ради спречавања бесправне изградње, изразу и иницирање појединих програма истраживања заштите етно наслеђа и програма истраживања археолошких локалитета у сарадњи са заводима за заштиту споменика културе и завичајним музејима.

По усвајању Просторног плана, потребно је приступити катастарском дефинисању и обележавању граница Парка природе, Резервата биосфере и појединих зона.

Обележавање граница заштићеног добра и појединих зона и режима заштите, постављање свих ознака, информативних табли, порука и др., вршиће се искључиво на основу одговарајућих правилника, уз претходно прибављање услова надлежних органа. Обавезно је, назначити забране везане за лов, риболов и неовлашћено кретање посетилаца.

Постављање привремених ознака, до доношења правилника, њихов изглед, садржај и број, Старалац ће усагласити са надлежним државним органом.

У циљу адекватне презентације и стварања визуелног идентитета подручја, Старатељ ће приступити изради/доношењу правилника о визуелном идентитету Парка природе, у сарадњи са професионалним удружењима и путем конкурса.

2.2. Учесници

Да би се оствариле пројекције утврђене Просторним планом, потребно је усавршити организацију планирања простора и управљања животном средином и координирањем рада свих субјеката одговорних за стање на подручју.

Институционална и кадровска покривеност подразумева минималан капацитет људских ресурса неопходних за несметану реализацију планова. С обзиром на интензитет Просторним планом предвиђених активности, комплексност проблема, констатује се недовољна кадровска опремљеност служби Парка природе и локалних органа управе и недовољна стручна опремљеност за примену газдовања ресурсима подручја.

Главни учесници у спровођењу Просторног плана, биће управни субјекти Републике Србије (државни ниво), два града (Краљево и Нови Пазар) и три општине (Ивањица, Рашка и Сјеница) обухваћене Просторним планом, надлежни за јавне функције, активности и садржаје од националног и локалног интереса.

Државни ниво субјеката у спровођењу Просторног плана на подручју Парка природе представља Влада Републике Србије, са ресорним министарствима. Локални ниво субјеката представљају скупштине градова Краљево и Нови Пазар, као и скупштине општина Ивањица, Рашка и Сјеница са својим органима.

Поред управних субјеката у процесу спровођења Просторног плана, могуће је анимирати и друге учеснике. С обзиром да је Актом Интернационалног координационог савета програма UNESCO-а „Човек и биосфера” (МаВ) део Парка природе проглашен за Резерват биосфере, могуће је успостављање и међународног нивоа неуправних или комерцијалних субјеката. О укључивању међународних субјеката одлучују субјекти државног нивоа.

Основна координација и одговорност над спровођењем Просторног плана, под условом да се стекну сви потребни услови, припада:

1. *Стараоцу Парка природе Голија – ЈП „Србијашуме”* и непосредно заинтересованим органима и организацијама које ће у име Републике Србије вршити управни и други надзор над радом стараоца:

- градови Краљево и Нови Пазар, као и општине Ивањица, Рашка и Сјеница;
- субјекти који газдују водама – јавна предузећа („Србијаводе” и др.);
- ЈП за газдовање шумама „Србијашуме” – ШГ Шумарство „Рашка” и ШГ Голија „Ивањица” и приватни власници шума;
- Ловачки савез Србије и ловачка удружења;
- општинске организације и удружења спортских риболоваца.

2. *Републичким органима:*

МИНИСТАРСТВО ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И ПРОСТОРНОГ ПЛАНИРАЊА – РЕПУБЛИЧКА АГЕНЦИЈА ЗА ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ

- праћење примене и спровођења Просторног плана; праћење усаглашености других планских докумената са Просторним планом;
- обезбеђење надзора над применом и спровођењем Просторног плана преко грађевинске инспекције (у изградњи, уређењу и коришћењу простора) и преко урбанистичке инспекције (у изради урбанистичких планова и урбанистичких пројеката);
- пружање стручне помоћи органима локалне самоуправе приликом тумачења и имплементације Просторног плана, као и тумачење надлежности и обавеза органа локалне самоуправе у имплементацији Просторног плана;
- наставак истраживања геонаслеђа и фауне;
- стављање под заштиту предела изузетних природно-антропогених одлика у границама подручја Просторног плана;
- партиципација у обезбеђивању средстава за израду Програма и докумената заштите и развоја Парка природе;
- партиципација у обезбеђивању средстава и организовању уређења предела у зони I степена заштите по одредбама Просторног плана;

- партиципација у организовању истраживања и утврђивању услова заштите природног и културног богатства и природних вредности на подручју Просторног плана.

МИНИСТАРСТВО ЗА ИНФРАСТРУКТУРУ

- обезбеђивање средстава и израда пројектне документације, као и организовање изградње за путеве који обезбеђују активирање планираних туристичко-рекреативних центара и пунктова; повезивање између општина или управних округа и повезивање између локалних центара насеља;
- сарадња са потписницима Уговора о имплементацији и другим релевантним органима и организацијама у циљу изградње путева у функцији заштите и развоја подручја;
- учествовање у спровођењу Просторног плана кроз издавање правних аката.

МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ

- обезбеђивање средстава за истраживање и конзервацију отворених археолошких налазишта;
- израда пројекта, обезбеђивање средстава и изградња пунктова културолошких садржаја (етно паркови);
- стављање под претходни режим заштите евидентираних споменика културе на подручју Просторног плана са утврђивањем парцела за сва евидентирана археолошка налазишта на целом планском подручју и за сва евидентирана и заштићена културна добра и установљавањем надлежности над овим парцелама за потребе истраживања, заштите и презентације;
- утврђивање услова за изградњу објеката, инфраструктуре, уређење и коришћење простора на целом планском подручју;
- партиципација у обезбеђивању средстава за израду Средњорочног програма заштите и развоја културно-историјских споменика;
- евиденција и валоризација етно наслеђа и израда програма и пројекта заштите, реконструкције и ревитализације сеоских домаћинстава;
- расподелу обавеза из овог члана споразумно ће утврдити Министарство културе, Републички завод за заштиту споменика културе и регионални заводи за заштиту.

МИНИСТАРСТВО ЕКОНОМИЈЕ И РЕГИОНАЛНОГ РАЗВОЈА

- покретање иницијативе за проглашавањем туристичких простора на подручју Просторног плана;
- израда Програма развоја туризма за цело подручје Голије;
- обезбеђење средстава за реализацију програма туристичког развоја;
- категоризација туристичких-угоститељских капацитета;
- обезбеђење средстава за студију оправданости скијалишта за зоне погодне за алпско скијање;
- учешће у развоју нових квалитетних и препознатљивих туристичких производа и програма, програма еко-сертификација на домаћем и иностраном нивоу, робних марки и производа са географским пореклом;
- успостављање механизма за примену TSA (Tourism Satellite Account) индикатора;
- израда квалитетне туристичке сигнализације на подручју Просторног плана и на магистралним путевима у ширем окружењу.

МИНИСТАРСТВО ПОЉОПРИВРЕДЕ, ШУМАРСТВА И ВОДОПРИВРЕДЕ – УПРАВА ЗА ШУМЕ СРБИЈЕ, РЕПУБЛИЧКА ДИРЕКЦИЈА ЗА ВОДЕ

- партиципација у обезбеђивању средстава и организовању уређења предела у зони I степена заштите по одредбама Просторног плана и Средњорочног програма уређења предела;
- партиципација у организовању истраживања и утврђивању услова заштите природног и културног богатства и природних вредности на подручју Просторног плана;
- партиципација у средствима, израда пројектне документације у оквиру подручја Просторног плана за изградњу хидроакумулација;
- обезбеђивање средстава и пројекта, као и организација натуралне регулације обала;

- партиципација у изградњи водовода, канализације и уређаја за пречишћавање отпадних вода у функцији заштите;
- обезбеђивање средстава и пројеката, као и организација изградње/реконструкције ветеринарске станице и сервиса пољопривредне механизације у Голијској реци;
- обезбеђење средстава за функције Парка природе.

МИНИСТАРСТВО РУДАРСТВА И ЕНЕРГЕТИКЕ

- обезбеђивање средстава и реконструкција постојећих и изградња нових трафостаница;
- обезбеђење средстава за геолошка истраживања.

МИНИСТАРСТВО ЗА ТЕЛЕКОМУНИКАЦИЈЕ И ИНФОРМАЦИОНО ДРУШТВО

- сарадња са потписницима Уговора о имплементацији и другим релевантним органима и организацијама у циљу изградње путева и телекомуникација у функцији заштите и развоја подручја;
- обезбеђивање средстава за израду Програма изградње телекомуникационих система на подручју Голије.

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ; МИНИСТАРСТВО ЗА ОМЛАДИНУ И СПОРТ

МИНИСТАРСТВО ЗДРАВЉА; МИНИСТАРСТВО РАДА И СОЦИЈАЛНЕ ПОЛИТИКЕ

- обезбеђивање средстава и реконструкција постојећих и изградња нових објеката јавних служби – организована понуда здравствене заштите, предшколских и социјалних јавних служби; увођење нових програма – мобилне наставне екипе специјализоване за поједине наставне програме; формирање мобилних екипа и служби примарне здравствене заштите, социјалног старања и др.;

ИНСПЕКЦИЈСКЕ СЛУЖБЕ НА НИВОУ РЕПУБЛИКЕ

Учесници у имплементацији Просторног плана и други релевантни органи и организације ће међусобно сарађивати на питањима:

- координације активности на имплементацији Просторног плана;
- провере решења и утврђивања потребе да се приступи изменама Просторног плана, у року, или по истеку рока предвиђеног Уговором о имплементацији;
- обезбеђења надзора над применом и спровођењем Просторног плана преко инспекција;
- пружања стручне помоћи органима локалне самоуправе и Управи Парка природе приликом тумачења и имплементације Просторног плана, као и тумачење надлежности и обавеза органа локалне самоуправе и Управе Парка природе у имплементацији Просторног плана;

са:

- *Надлежним стручним институцијама* – Заводом за заштиту природе Србије и Републичким заводом за заштиту споменика културе.
- *Локалном самоуправом* – градске управе Краљево и Нови Пазар, као и општинске управе Рашка, Ивањица и Сјеница; урбанистичке службе градова/општина; комунална предузећа за поједине области; општинске инспекцијске службе; локалне и регионална туристичке организације и др.
- *Стручним и невладиним организацијама*: Археолошки институт у Београду; регионални заводи за заштиту споменика културе са пратећим културним и научним институцијама; невладине организације; експертске институције у области планирања, изградње, заштите и уређења предела; земљорадничке задруге и други пословни субјекти; месне заједнице и локално становништво.

2.3. Финансирање

Финансијска покривеност подразумева обезбеђивање реалног финансијског основа за несметану реализацију планова, а у складу са законским прихватањем ових обавеза.

У односу на конкретне послове и планове буџет мора покривати трошкове:

- истраживачког карактера (Министарство животне средине и просторног планирања, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Министарство културе,

Министарство за науку и технолошки развој); рекреативно-функционалног опремања и одржавања шума у функционално оптималном стању (Министарство економије и регионалног развоја, Министарство животне средине и просторног планирања, ЈП „Србијашуме”);

- пошумљавања и одржавања шума заштитног карактера (Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, буџет државе, општински буџети, ЈП „Србијашуме”);
- заштите и очувања посебно заштићених делова природе резерватског типа и заштите биодиверзитета у целини (Министарство животне средине и просторног планирања, буџет, међународне фондације, ЈП „Србијашуме”);
- заштите, производње и узгоја дивљачи (Ловачки савез Србије, Министарство заштите животне средине);
- институционалног опремања (Министарство животне средине и просторног планирања, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, ЈП „Србијашуме”).

На територији Просторног плана постоји низ активности за које сада, а и у будућности, треба обезбедити изворе финансирања. Држава, која је у процесу транзиције, њено економско стање и стање привреде, финансијске могућности становништва, финансијска снага домаћих банака, стање приватизације друштвених и државних предузећа, политичка позиција земље, безбедносна ситуација у земљи и региону, важећа законска регулатива, јесу кључни фактори од којих зависи финансирање инфраструктуре, привреде и јавног сектора на простору Голије и околине.

Финансирање у домену јавног сектора (школство, здравство, социјална заштита, култура, туристичка инфраструктура, спортско-рекреативни и други пратећи садржаји јавног карактера значајни за унапређење квалитета туристичке понуде и за интензивирање њеног коришћења) у многоме ће и даље великим делом бити обезбеђено из буџета државе и локалне самоуправе и мањим делом од донација, али се временом очекује и учешће приватног, пре свега домаћег капитала.

Финансирање инфраструктуре ће се обављати буџетским средствима од државног до општинског нивоа, из фондова, кредитима домаћих и страних банака, приватним и мешовитим капиталом.

Финансирање привредних активности укључујући и туризам највећим делом ће се вршити из средстава предузећа, радњи, агенција и других облика привредних организација у различитим облицима својине, кредитима банака, средствима индивидуалних пољопривредних произвођача и средствима осталих становника, средствима Фонда за развој туризма, средствима прикупљеним од боравишне таксе и туристичке накнаде, средствима из буџета Републике Србије у оквиру подстицајних мера за развој туризма, а мањим делом од донација. Уколико институционално буде могуће у наредном периоду би требало ангажовати и задругарски капитал.

Приходи привредних субјеката на подручју Просторног плана ће се остваривати. Приходи државе и локалних јединица самоуправе везани за овај простор, оствариваће се од пореских дажбина, такси и накнада (боравишна, еколошка, туристичка и друге) и од различитих концесија. Приходи Парка природе су дефинисани Законом о заштити животне средине и актима стараоца.

Донације и други видови помоћи (техничке, know-how и други) се, на основу добрих програма и пројеката могу реализовати и путем помоћи и других облика сарадње од стране различитих међународних програма и институција као што су у овом тренутку: UNDP, GTZ, WTO, USAID, GEF, Mercu Corps и други.

Финансијске олакшице, неопходне од стране државе и локалне самоуправе, ће се реализовати кроз давање различитих пореских олакшица и у виду повољних услова кредитирања од стране банака за развој малих и средњих предузећа, за развој пољопривредне производње, за samozapošljavanje и друге активности које доприносе развоју подручја.

У финансирању пољопривредне производње (ратарске, повртарске, воћарске и сточарске), узгоја рибе, као и примарне прераде производа из овог сектора, извесно је, да ће

без учешћа државе и у виду олакшица и стимулација тешко доћи до опоравка и развоја, имајући у виду ситуацију у последњих двадесетак година када је сектор запостављен, као и чињеницу да је старосна структура становништва изузетно неповољна (сенилизација). Кроз ове механизме могуће је задржавање и повратак млађих категорија становништва и њихово укључивање у привредне активности којима могу да обезбеде егзистенцију. Уз туризам, који за собом „повлачи” низ осталих делатности, нарочито из сектора услуга, могу се створити повољнији услови за младе, а нарочито за запошљавање женске радне снаге.

Основне линије финансирања чиниће средства инвеститора заинтересованих за градњу појединих објеката, као и буџетска средства републичког и општинског нивоа, кредитна средства банака и фондова, донације и средства из посебних европских и светских програма за заштиту културне баштине и природних добара, као и средства из редовних програма и фондова ресорних органа и јавних предузећа.

3. Мере и инструменти за имплементацију Просторног плана

3.1. Мере економске/финансијске политике

Имплементација предложених мера зависиће најпре од реализованих економско-финансијских средстава, стога се, поред основних извора финансирања заштите природе, културне баштине и очувања животне средине (буџет Републике Србије, и др.) предлажу и посебне форме финансирања:

- пореске олакшице и подстицаји за привлачење страног и домаћег капитала, за стимулисање техничког иновирања производних циклуса, за проширење и диверзификацију производа и др.,
- мере кредитно-монетарне политике у функцији развоја MSP, инструменти кредитне политике (каматне стопе, рок враћања, грасе период);
- прилагођавање инструмената трговинске политике (девизни курс, царине, царинске заштите, финансирање извоза и др.);
- систем компензација за заузети простор или посечену шуму;
- систем надокнада за издату локацију – оријентација на профитабилно искоришћавање заштићених подручја кроз туризам и рекреацију, уз одређивање обавеза заштите и одржавања;
- средства из националних фондова – Фонд за развој недовољно развијених подручја Србије;
- средства из невладиног сектора;
- средства IPA фондова – за рурални развој и хармонизацију техничке регулативе ЕУ земаља Централне и Југоисточне Европе; за реструктурирање привреде и изградњу капиталних објеката (производних и инфраструктурних);
- давање финансијске помоћи локалној заједници за спровођење локалних акционих програма заштите природе и предела.

Спровођење дефинисаних режима и мера заштите природних и културних вредности на подручју Парка природе доводи до социо-економске трансформације домаћинства и локалних заједница што за последицу може да има смањење или губитак економске основе егзистенције домаћинства. За ускраћивање права на коришћење земљишта за власнике је потребно установити систем компензација од стране Владе Републике Србије. Модалитети зависе од очекиваних последица које произлазе из режима заштите, развојних погодности обухваћених подручја и социо-економских карактеристика становништва.

На основу донетог система компензација, градови Краљево и Нови Пазар, као и општине Ивањица, Рашка и Сјеница ће припремити компензационе програме за настала ограничења по појединим привредним областима (пољопривреда, шумарство, туризам, водoprивреда, и др.). Та програмска подршка подразумева дефинисање и орочавање активности и средстава (мера, инструмената и финансијских средстава), разграничавање надлежности, односно

обавеза и одговорности (министарства надлежна за заштиту животне средине, планирање и изградњу, туризам, пољопривреду, водопривреду, саобраћај, енергетику и телекомуникације и др., јавна предузећа, агенције, дирекције и др.), установљаване механизма координације актера и сарадње јавног и приватног сектора, као и учешћа локалне заједнице у спровођењу заштите.

Развој комплементарних активности, као нпр. туризма, може представљати уједно и компензациону активност (модалитет) за развој локалних заједница на територији обухваћених градова/општина на којима се природно добро налази.

3.1. Нормативне мере и инструменти

Потребно је усаглашавање законодавства уз уграђивање регулатива, мера и стандарда који се примењују у Европи, и то:

- прописи о одржавању грађевинског фонда, нови закон о културним добрима; ревизија и усаглашавање закона о планирању и изградњи;
- посебне управне одлуке и друга правна акта надлежних министарстава, одлуке и активности за спровођење Стратегије развоја пољопривреде Србије, Стратегије развоја малих и средњих предузећа и предузетништва у Републици Србији за период 2003-2008, Стратегије за смањење сиромаштва у Републици Србији (2003. година), Стратегије подстицања и развоја страних улагања („Службени гласник РС”, број 22/06), Стратегије регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године („Службени гласник РС”, број 21/07) и др. као и одлука скупштина општина;
- ревизија Уредбе, и др.

Спровођење политике заштите животне средине заснива се на:

- усклађивању развоја и намена површина са режимима заштите дефинисаним у Уредби и примени одредби Закона о заштити животне средине које се односе на мере у планирању и изградњи (чл. 33-38);
- примени одредби Закона о планирању и изградњи које се односе на заштиту животне средине (чл. 3, 22, 33, 41, 42);
- остваривању свих планова и програма развоја који утичу на стање животне средине (програм санације ерозије, израда водопривредне основе, програм побољшања економског и социјалног стандарда становништва, пошумљавање и др.);
- примени важећих критеријума, норматива и стандарда заштите животне средине;
- стриктној примени закона и прописа који обавезују инвеститоре да у инвестиционим програмима детаљно обраде аспекте коришћења простора и заштите животне средине;
- примени Закона о стратешкој процени утицаја на животну средину („Службени гласник РС”, број 135/04);
- примени Закона о процени утицаја на животну средину у складу са Уредбом о утврђивању Листе Пројеката за коју је обавезна процена утицаја и Листе Пројеката за које се може захтевати процена утицаја на животну средину („Службени гласник РС”, број 84/05);
- примени Закона о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине („Службени гласник РС”, бр. 135/04) уз поштовање Уредбе о врстама активности и постројења за које се издаје интегрисана дозвола („Службени гласник РС”, број 84/05);
- примени економских инструмената, односно накнада за коришћење природних вредности и накнада за загађивање животне средине, као и економских подстицајних мера (пореске, царинске и друге олакшице или ослобађања од обавезе плаћања) под условима и на начин утврђен Законом о заштити животне средине;
- примени свих осталих закона и прописа који садрже одговарајуће одредбе (чланове) у вези са очувањем, заштитом или унапређењем животне средине.

У односу на подручја посебне намене, која су „јавна природна добра”, потребно је дефинисати:

- одговорност државне администрације, као и организација локалне заједнице;
- права и обавезе власника и осталих правних и физичких лица у области заштите и примене еколошких принципа у коришћењу простора и ресурса, као и одговорност за непоштовање правила.

Промена нормативних мера и инструмената из наведених области узимаће се у обзир током примене Просторног плана.

2. Процена економске оправданости и социјалне прихватљивости Просторног плана

Оцењује се, да је Просторни план прихватљив са становишта очувања посебних природних и створених вредности, континуитета традиционалног опстанка људи, отварања могућности за одрживо и рационално газдовање ресурсима, уз ангажовање спољњих фактора, те ће имаће позитивне ефекте у дугорочном периоду.

Важна карика у реализацији циљева утврђених Просторним планом и изналажење инструмената за њихову реализацију, тражи већи ангажман свих структура друштва.

Основним мерама и инструментима за реализацију Просторног плана сматраће се активности у следећим областима:

- мере економске/финансијске политике;
- нормативне мере и инструменти;
- спровођење политике заштите животне средине;
- планирање;
- организација управљања.

Услови за економску оправданост и социјалну прихватљивост Просторног плана су следеће политике:

- обезбеђење целовитих система државних, развојних и научноистраживачких институција, ради спровођења интегралне политике заштите природне и културне баштине и животне средине;
- спровођење политике привредног развоја;
- обезбеђење стриктне примене закона и планских аката из области заштите животне средине и заштите природних у културних добара;
- подстицање локалне заједнице у иницирању и реализацији заштите природе и животне средине;
- усавршавање земљишне политике која ће омогућити интеграцију предеоно-еколошких мера заштите, унапређења природе и животне средине у насељима и пределима.